

Ινστιτούτο Ερευνών ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Έκθεση

*Ρητορική, Συμπεριφορές
και Εγκλήματα Μίσους στην Κύπρο*

ΕΚΔΟΣΗ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΕΡΕΥΝΩΝ ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ
2015

Έκθεση “Ρητορική, Συμπεριφορές
και Εγκλήματα Μίσους στην Κύπρο”

Έκδοση Ινστιτούτου Ερευνών ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Σχεδιασμός:

Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθέας

Εκτύπωση:

Quality Press

Εκδοτική Επιμέλεια:

Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθέας

ISBN 978-9963-2985-2-5

© Copyright

Ινστιτούτο Ερευνών ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Λευκωσία, Κύπρος, 2015

Ινστιτούτο Ερευνών ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ

Έκθεση

Ρητορική, Συμπεριφορές και Εγκλήματα Μίσους στην Κύπρο

Η έκθεση εκπονήθηκε στα πλαίσια σχεδίου που συγχρηματοδοτείται από την Ισλανδία, το Λίχτενσταϊν και τη Νορβηγία μέσω του χρηματοδοτικού μηχανισμού EEA GRANTS και από την Κυπριακή Δημοκρατία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
ΜΕΡΟΣ Α΄	
Κεφάλαιο 1	
Αναλυτικό Πλαίσιο και Μεθοδολογία Έρευνας	
<i>Κοινωνική αναπαράσταση και η έννοια του “άλλου” .....</i>	<i>15</i>
ΜΕΡΟΣ Β΄	
Κεφάλαιο 2	
Ελληνοκυπριακή Κοινότητα	
<i>Μετανάστες .....</i>	<i>27</i>
<i>Κοινότητα ΛΟΑΤ .....</i>	<i>47</i>
<i>Η έτερη κοινότητα: οι Τουρκοκύπριοι .....</i>	<i>71</i>
Κεφάλαιο 3	
Τουρκοκυπριακή Κοινότητα	
<i>Μετανάστες .....</i>	<i>87</i>
<i>Κοινότητα ΛΟΑΤ .....</i>	<i>101</i>
<i>Η έτερη κοινότητα: οι Ελληνοκύπριοι .....</i>	<i>115</i>
ΜΕΡΟΣ Γ΄	
Κεφάλαιο 4	
Διαδικτυακή Έρευνα	
<i>Ανάλυση ελληνοκυπριακού ερωτηματολογίου .....</i>	<i>125</i>
<i>Ανάλυση τουρκοκυπριακού ερωτηματολογίου .....</i>	<i>145</i>
Κεφάλαιο 5	
Νομικό Πλαίσιο	167
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	219

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα έκδοση αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου 18-μηνου σχεδίου με θέμα την **Αντιμετώπιση της Ρητορικής, Συμπεριφορών και Εγκλημάτων Μίσους στην Κύπρο** (Confronting Hate Speech, Behaviour and Crimes in Cyprus) το οποίο ανέλαβε το **Ινστιτούτο Ερευνών ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ** τον Απρίλιο του 2014 και συγχρηματοδοτείται από την Ισλανδία, το Λίχτενσταϊν και τη Νορβηγία μέσω του χρηματοδοτικού μηχανισμού EEA GRANTS και από την Κυπριακή Δημοκρατία.

Στα πλαίσια του σχεδίου θα υλοποιηθούν μια σειρά από δράσεις, περιλαμβανομένης της παρούσας μελέτης, η οποία στοχεύει σε μια, κατά το δυνατόν, ολοκληρωμένη έρευνα και καταγραφή της έκτασης του προβλήματος της ρητορικής, συμπεριφορών και εγκλημάτων μίσους στο κοινωνικό περιβάλλον της Κύπρου (στην ελληνική και την τουρκοκυπριακή κοινότητα). Η μελέτη οριοθετεί το ιστορικό, το σύγχρονο, καθώς και το νομικό πλαίσιο του ζητήματος, αξιοποιώντας δευτερογενή, αλλά και πρωτογενή στοιχεία.

Το δεύτερο στάδιο του σχεδίου περιλαμβάνει το σχεδιασμό και δημιουργία ενός εκπαιδευτικού εργαλείου, απώτερος στόχος του οποίου είναι να καταστεί ένα μέσο για την προώθηση της ανεκτικότητας, της αποδοχής της διαφορετικότητας και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη νέα γενιά που αποτελεί την πιο

ευάλωτη ομάδα του πληθυσμού που βρίσκεται στη διαδικασία της αυτο-ανάπτυξης. Το εργαλείο αυτό θα απευθύνεται ειδικά σε παιδιά ηλικίας 12-14 ετών, μια ηλικία κρίσιμη στον καθορισμό του πλαισίου στάσεων και συμπεριφορών του κάθε ατόμου.

Με την ολοκλήρωση της δημιουργίας του εκπαιδευτικού εργαλείου θα πραγματοποιηθούν μια σειρά από εργαστήρια κατάρτισης εμπλεκόμενων φορέων από τους τομείς της εκπαίδευσης, των ΜΜΕ, των οργανώσεων νεολαίας, των οργανώσεων δασκάλων και καθηγητών, των bloggers, της κοινότητας ΛΟΑΤ και των οργανώσεων μεταναστών, ώστε να δοθούν οι απαραίτητες πληροφορίες και οδηγίες χρήσης του.

Το τελικό στάδιο του προγράμματος θα προχωρήσει στις δράσεις δημοσιοποίησης του σχεδίου. Η διάδοση του έργου θα είναι πολλαπλή και θα διαρκέσει καθόλη τη διάρκεια του σχεδίου. Για τη μέγιστη διάδοση του σχεδίου ενδεικτικά αναφέρονται κάποιες δράσεις: 1) Παραγωγή βίντεο σποτ 2) Δημιουργία ιστοσελίδας 3) Διάδοση του εκπαιδευτικού εργαλείου 4) Διάδοση στα κοινωνικά μέσα ενημέρωσης 5) Αρθρογραφία στον Τύπο 6) Ειδική έκδοση του Ενημερωτικού Δελτίου του ΠΡΟΜΗΘΕΑ 7) Ραδιοφωνική εκπομπή 8) Ενημερωτικά φυλλάδια 9) Διαφημιστικό υλικό 10) Διαδικτυακή Εκστρατεία Ευαισθητοποίησης του κοινού 11) Διάδοση μέσα από διαδικτυακά μπλογκ 12) Συνέδριο με θέμα: «Αντιμετώπιση της Ρητορικής, Συμπεριφορών και Εγκλημάτων Μίσους: Η περίπτωση της Κύπρου»

Ευχαριστίες οφείλουμε στον χρηματοδοτικό μηχανισμό EEA Grants και στην Κυπριακή Δημοκρατία, η συνχρηματοδότηση των οποίων κατέστησε το σχέδιο αυτό εφικτό.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θέμα της ρητορικής μίσους αλλά και των εγκλημάτων μίσους, είναι ένα θέμα, το οποίο ενώ μπορεί σχετικά εύκολα να εντοπιστεί στην κυπριακή κοινωνία, εντούτοις δεν έχει λάβει μέχρι στιγμής την πρέπουσα σημασία ώστε να αντιμετωπιστεί αποφασιστικά. Αποτελεί ένα ζήτημα που διαπερνά την κοινωνική συνείδηση των Κυπρίων (σε διαφορετικό βαθμό), έστω και αν δεν εκφράζεται ρητώς αρκετές φορές. Οι κρατικοί και άλλοι φορείς που έχουν επιχειρήσει στο παρελθόν να αγγίξουν το θέμα δεν έχουν καταφέρει, μέχρι σήμερα τουλάχιστον, να αντιμετωπίσουν το ζήτημα κατά τρόπο ουσιαστικό παρά τις προσπάθειες που καταβάλλονται, ενώ στο πεδίο της έρευνας το θέμα μόλις πρόσφατα άρχισε να ελκύει προσοχή.

Η πιθανή αποτυχία αντιμετώπισης του φαινομένου, τόσο προληπτικά όσο και κατασταλτικά, εγκυμονεί κινδύνους για μια κοινωνία όπως η κυπριακή με ανοικτό εθνικό ζήτημα, με δικαιοδική σύσταση και με αυξημένο αριθμό μεταναστών να ζουν και να εργάζονται στη χώρα.

Ο κύριος στόχος της παρούσας μελέτης είναι μια, κατά το δυνατό, ολοκληρωμένη επιστημονική έρευνα που να τεκμηριώνει το πρόβλημα της έκτασης του χαρακτήρα, των μορφών και των θυμάτων της ρητορικής, των συμπεριφορών και των εγκλημάτων μίσους στην κυπριακή κοινωνία. Η έρευνα εντοπίζει τις εκδηλώσεις και τις ρίζες του

φαινομένου ιστορικά, αλλά δίνει έμφαση στην περίοδο μετά την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η έμφαση στην περίοδο μετά την ένταξη δίνεται για δύο λόγους. Ο πρώτος είναι το γεγονός ότι απεικονίζει την πραγματικότητα μέσα στην οποία ζει ο πολίτης της Κυπριακής Δημοκρατίας σήμερα. Ο δεύτερος λόγος είναι το γεγονός ότι η ένταξη στην Ε.Ε. έχει αλλάξει σημαντικά το περιβάλλον μέσα στο οποίο δραστηριοποιείται ο Κύπριος πολίτης.

Η ιστορική οπτική είναι απαραίτητη προκειμένου να κατανοήσουμε τις πηγές και τις αιτίες ανάδυσης του φαινομένου. Ταυτόχρονα, μας επιτρέπει να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη του φαινομένου και κατά πόσο αυτή συμβαδίζει ή/και ενσωματώνει τις αλλαγές στην κοινωνική δομή της Κύπρου.

Στο σύγχρονο πλαίσιο, η μελέτη επικεντρώνεται στην ποιοτική και ποσοτική μετεξέλιξη του φαινομένου που συνδέονται με την έκταση και τις διάφορες εκφράσεις των συμπεριφορών αυτών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο προσδιορισμός της πηγής τέτοιων πρακτικών: κατά πόσο προέρχεται από ατομικές αντιλήψεις, ή αν τρέφεται από οργανωμένα σύνολα και κρατικές πρακτικές αποκτώντας έτσι μια πιο θεσμική διάσταση.

Η έρευνα έχει διεξαχθεί στις δύο κύριες κοινότητες της Κύπρου (ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή), και εξετάζει τη στάση / συμπεριφορά τους έναντι τριών (3) άλλων εθνοτικών / κοινωνικών ομάδων (α) των μεταναστών, (β) των ατόμων ΛΟΑΤ, και (γ) της έτερης κοινότητας. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις έχουμε θέσει ως στόχο να εξετάσουμε τον επικρατούντα λόγο (discourse) και αντιλήψεις προς τις πιο πάνω κοινωνικές ομάδες / μειονότητες και να διερευνήσουμε τη σύνδεσή του με τις περιπτώσεις της ρητορικής μίσους και εγκλημάτων μίσους στην κυπριακή κοινωνία.

Μέσα από την εφαρμογή της θεωρητικής / αναλυτικής κατηγορίας του “άλλου”, που αναλύεται λεπτομερώς παρακάτω, επιχειρούμε να τοποθετήσουμε το πλαίσιο ανάλυσης της μελέτης, αφενός, και αφετέρου, να προσδιορίσουμε, ουσιαστικά, τον βαθμό ύπαρξης δημοκρατικών και ανθρωπιστικών αξιών μέσα στην κυπριακή κοινωνία.

Η τεκμηρίωση και κατανόηση της έκτασης και των μορφών εκδήλωσης της ρητορικής και των εγκλημάτων μίσους επιτρέπει στην ερευνητική ομάδα να αξιολογήσει την υφιστάμενη κατάσταση και ταυτόχρονα να προτείνει μέτρα που θα βελτιώσουν την κατάσταση των θυμάτων αυτών των πρακτικών.

Σε αυτό το πλαίσιο, ένας βασικός στόχος της έρευνας είναι να εξετάσει το νομικό καθεστώς που διέπει τις εκφράσεις και τα εγκλήματα μίσους στην κυπριακή νομοθεσία και να καταθέσει προτάσεις για τροποποίηση της στα σημεία εκείνα που χρήζει αλλαγών. Ως τέτοια σημεία μπορεί να είναι η νομοθεσία που διέπει τα ποινικά και αστικά αδικήματα σε βάρος μειονοτικών ομάδων που δέχονται δυσμενή διάκριση λόγω φυλής, θρησκείας, εθνοτικού / κοινωνικού υπόβαθρου, ή εξαιτίας του γενετήσιου τους προσανατολισμού.

Σημειώνουμε, ότι η έρευνα περιορίζεται στο νομοθετικό πλαίσιο της Κυπριακής Δημοκρατίας, όπως αυτό εφαρμόζεται στα εδάφη όπου η Κυπριακή Δημοκρατία ασκεί αποτελεσματικό έλεγχο και δεν αφορά το υπό κατοχή γεωγραφικό τμήμα της Κύπρου.

Δομή της μελέτης

Η μελέτη χωρίζεται σε τρία μέρη και πέντε κεφάλαια, πέραν της εισαγωγής και των συμπερασμάτων.

Στο πρώτο κεφάλαιο, με τίτλο «Αναλυτικό πλαίσιο και Μεθοδολογία», παρουσιάζεται το βασικό πλαίσιο ερμηνείας που χρησιμοποιείται για την ανάλυση του φαινομένου. Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται μια κοινωνική αναπαράσταση του φαινομένου της ρητορικής, συμπεριφορών και εγκλημάτων μίσους και τοποθετείται στο πλαίσιο της έννοιας του «άλλου», η οποία διαπνέει την ανάλυση σε όλα τα κεφάλαια που ακολουθούν. Η έννοια του “άλλου” είναι μια χρήσιμη κοινωνική κατασκευή που μας επιτρέπει να προσεγγίσουμε αναλυτικά την εκδήλωση του φαινομένου τοποθετώντας την σε ένα ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο.

Αναλύεται επίσης η μεθοδολογία της μελέτης περιγράφοντας τα μεθοδολογικά εργαλεία που έχουν χρησιμοποιηθεί για τη ανάλυση των υπό διερεύνηση ζητημάτων.

Τα δύο κεφάλαια του Μέρους Β' που ακολουθούν (2 και 3), διερευνούν με ομοιόμορφο τρόπο το φαινόμενο, όπως αυτό εκδηλώνεται στην ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή κοινότητα αντίστοιχα. Οι ομάδες-στόχος των μεταναστών και των ατόμων ΛΟΑΤ αναλύονται στο πλαίσιο τόσο της ελληνοκυπριακής όσο και της τουρκοκυπριακής κοινότητας, στα αντίστοιχα κεφάλαια. Το κεφάλαιο 2, ακολούθως, αναλύει την αντιμετώπιση της τουρκοκυπριακής κοινότητας από τους Ελληνοκύπριους, ενώ το κεφάλαιο 3 αντίστοιχα αναλύει την αντιμετώπιση της ελληνοκυπριακής κοινότητας από τους Τουρκοκυπρίους. Τα κεφάλαια 2 και 3 παραθέτουν για την κάθε ομάδα υπό διερεύνηση το ιστορικό και σύγχρονο πλαίσιο του φαινομένου, ενώ καταγράφει περιστατικά μίσους - μέσα από τον τύπο, αλλά και μέσα από προσωπικές συνεντεύξεις με εμπειρογνώμονες - ενάντια στις ομάδες που έχουν προαναφερθεί.

Η ανάλυση της διαδικτυακής έρευνας που πραγματοποιήθηκε με ξεχωριστά ερωτηματολόγια σε άτομα με προέλευση και από τις δύο κοινότητες, καθώς και τα ευρήματα της παρατίθενται στο κεφάλαιο 4 (Μέρος Γ').

Τέλος, το κεφάλαιο 5 αναλύει το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει τη ρητορική και τα εγκλήματα μίσους στην κυπριακή κοινωνία. Ομάδα νομικών έχει εξετάσει το νομικό πλαίσιο με στόχο την παρουσίαση του υφιστάμενου νομοθετικού πλαισίου στην Κυπριακή Δημοκρατία, των αδυναμιών του, καθώς και την κατάθεση προτάσεων για ενίσχυση ή/και βελτίωση του νόμου.

Τέλος, τα συμπεράσματα συνοψίζουν τα πορίσματα των επί μέρους πτυχών της έρευνας με τρόπο ώστε να αποτελέσουν τον οδηγό για τη συνέχεια του προγράμματος.

Τα επιμέρους κεφάλαια της έρευνας έχουν ανατεθεί σε έμπειρους ερευνητές, ακαδημαϊκούς και εμπειρογνώμονες στο ζήτημα υπό διερεύνηση, οι οποίοι έχουν εργαστεί για την εκπόνηση της παρούσας μελέτης.

Συγκεκριμένα:

- *Γενική επιμέλεια έρευνας:*
Δρ. Γιάννος Κατσουρίδης, Επιστημονικός Διευθυντής Ινστιτούτου Ερευνών Προμηθείας
- *Έρευνα για την κοινότητα ΛΟΑΤ στην Ε/Κ κοινότητα:*
Ως η μεγαλύτερη και μόνη εγγεγραμμένη Ελληνοκυπριακή οργάνωση που δραστηριοποιείται με στόχο την ισότητα και ισοτιμία των μη-ετεροφυλόφιλων ατόμων, καθώς και των ατόμων εκείνων των οποίων ο αυτοπροσδιορισμός ταυτότητας φύλου αμφισβητεί τη φυσικοποίηση του άκαμπτου δίπολου «αρσενικό – θηλυκό»,¹ η *Accept-ΛΟΑΤ Κύπρου* έχει αναλάβει τη διεκπεραίωση του τμήματος του έργου που επικεντρώνεται στην κυπριακή κοινότητα λεσβιών, ομοφυλόφιλων, αμφισεξουαλικών και τρανς (ΛΟΑΤ) ατόμων. Η μελέτη εκπονήθηκε από τη Δρ. Νάγια Καμένου, ειδική επιστήμονα του Τμήματος Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κύπρου και ερευνητική συνεργάτιδα του Centre for Hellenic Studies του King's College London.
- *Έρευνα για τις 3 ομάδες-στόχος του σχεδίου στην Τ/Κ κοινότητα:*
Δρ. Νίκος Μούδουρος, Ειδικός Επιστήμονας στο Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- *Έρευνα για τους μετανάστες και την Τ/Κ κοινότητα:*
κα. Ελένη Ευαγόρου, Ερευνήτρια στο Ινστιτούτο Ερευνών ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ
- *Έρευνα για το νομοθετικό πλαίσιο:*
κος Λάκης Ν. Χριστοδούλου, Δικηγόρος και Νομικός Σύμβουλος

---

¹ Αν και μη-εγγεγραμμένη οργάνωση, το Απελευθερωτικό Κίνημα Ομοφυλοφίλων Κύπρου (ΑΚΟΚ) εξακολουθεί να υφίσταται. Το ΑΚΟΚ και η *Accept-ΛΟΑΤ Κύπρου* συνεργάζονται στενά για την επίτευξη της ισότητας και ισονομίας των ΛΟΑΤ ατόμων.

ΜΕΡΟΣ Α΄

Κεφάλαιο 1

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ και ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στόχος του παρόντος κεφαλαίου είναι να παρουσιάσει το αναλυτικό πλαίσιο της εργασίας. Το αναλυτικό πλαίσιο βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην κοινωνική κατηγορία της έννοιας του «άλλου». Η αναλυτική κατηγορία του «άλλου» στηρίζεται σε μια συνδεδεμένη αλυσίδα άλλων κοινωνικά κατασκευασμένων εννοιών, οι οποίες αναλύονται πιο κάτω. Η συνάρθρωση των εννοιών αυτών μας επιτρέπει να ερμηνεύσουμε την πρόσληψη των φαινομένων μίσους και των εκδηλώσεων του έναντι σε κοινωνικές ομάδες που «στιγματίζονται» ως διαφορετικοί, ως «άλλοι», έξω από τα κοινωνικά καθορισμένα πρότυπα και στερεότυπα.

Σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας (Tajfel και Turner, 1986) η τάση οργάνωσης και ελέγχου του κοινωνικού κόσμου του ατόμου υπόκειται στην εξυπηρέτηση ενός βασικότατου σκοπού, που δεν είναι άλλος από τον σχηματισμό και τη διατήρηση μιας θετικής εικόνας για τον *εαυτό* (self) σε αντιπαραβολή με τον *άλλο* (other). Κάθε άτομο αναγνωρίζει τον εαυτό του ως μέλος ενός συνόλου κοινωνικών ομάδων μέσα από τις οποίες σχηματίζει την καλύτερη δυνατή εικόνα για τον εαυτό του. Μέσω αυτής της διαδικασίας το άτομο εξοικειώνεται, αποδέχεται και αφομοιώνει ένα σύνολο από κανόνες, αρχές και αξίες με βάση τις οποίες, η ομάδα που ανήκει αντιμετωπίζει τον κόσμο.

Κατά κανόνα, τα άτομα έχουν την τάση να κατηγοριοποιούν τους γύρω τους. Έτσι συνεχώς προβαίνουν σε διαχωρισμούς με κριτήριο υπεραπλουστευμένες εικόνες οι οποίες αποτελούν, ως επί το πλείστο, την οπτική της ομάδας στην οποία ανήκει το ίδιο το άτομο. Μέσω αυτού του διαχωρισμού έχουν προκύψει κατά καιρούς δυαδικές αντιθέσεις όπως «καλός- κακός», «λευκός – μαύρος», «ντόπιος- ξένος», «φίλος- εχθρός», «ετεροφυλόφιλος- ομοφυλόφιλος». Η διαδικασία αυτή είναι απαραίτητη προκειμένου τα άτομα να ικανοποιήσουν την ανάγκη κατανόησης του πολύπλοκου κοινωνικού περιβάλλοντος. Οι εικόνες, που έχουν προαναφερθεί, ονομάζονται *κοινωνικά στερεότυπα*. Τα στερεότυπα συνοδεύονται από θετική ή αρνητική προδιάθεση έναντι σε κάθε πρόσωπο ή ομάδα ανάλογα με την άποψη που έχει το άτομο τη δεδομένη στιγμή. Έτσι, στην περίπτωση της δυαδικής αντίθεσης «λευκός – μαύρος» που αναφέρθηκε πιο πριν, η ομάδα των λευκών που ορίζει τον εαυτό της ως ανώτερη των μαύρων, έχει σχηματίσει για την συγκεκριμένη ομάδα στερεότυπα όπως φτωχός, βρώμικος, εγκληματίας, αμόρφωτος κ.α. Λογική συνέπεια αυτών των προσλήψεων είναι η απόδοση στους «άλλους» ενός κατώτερου κοινωνικού, οικονομικού και πολιτικού καθεστώτος (*status*). Αυτό συνεπάγεται απαγόρευση ή/και μειωμένη χρήση/ απόλαυση ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Ο R. Brown (1995) επισημαίνει ότι τα στερεότυπα είναι γενικευμένες και συχνά υπεραπλουστευμένες εικόνες, απόψεις και στάσεις για μια ομάδα ανθρώπων, οι οποίες είναι βαθιά ριζωμένες στο πολιτισμικό παρελθόν και παρόν του κάθε ατόμου. Η έννοια του *στερεότυπου* μπορεί να θεωρηθεί ως ένα σύνολο απόψεων, οι οποίες υποστηρίζουν ότι όλα τα μέλη μιας κοινωνικής ομάδας έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά, πράγμα που αυτόματα τους διαχωρίζει από τις άλλες κοινωνικές ομάδες και τους τοποθετεί σε κάποιο σημείο της κοινωνικής ιεραρχίας. Κατά συνέπεια, ένα μέλος μιας ομάδας θεωρείται ουσιαστικά όμοιο με τα άλλα και ως τέτοιο αντιμετωπίζεται από τα μη μέλη της ομάδας. Οι όποιες διαφορές που τυχόν υπάρχουν παραβλέπονται. Στην περίπτωση της δυαδικής αντίθεσης «φίλος- εχθρός», κλασσικό παράδειγμα της οποίας αποτελεί η αντίθεση «Έλληνας – Τούρκος» για μια μερίδα Ελλήνων, που έχουν συγκεκριμένες αντιλήψεις, όλοι οι Τούρκοι είναι αιμοδιψείς, κακοί, βάρβαροι χωρίς να σκέφτονται αν υπάρχουν διαφοροποιήσεις εντός της ομάδας. Το στερεότυπο επιβάλλει ότι όλοι οι Τούρκοι έχουν τα χαρακτηριστικά που αναφέραμε. Το ίδιο ισχύει βέβαια και αντίστροφα.

Τα άτομα έχουν την τάση να σχηματίζουν ευνοϊκά, θετικά στερεότυπα για τα μέλη της δικής τους ομάδας και αρνητικά, υποτιμητικά στερεότυπα για τα μέλη των άλλων ομάδων, αντιμετωπίζοντας τους ως αδιαφοροποίητα σύνολα ατόμων, τη στιγμή που κάτι τέτοιο δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα της σύνθεσης των κοινωνικών ομάδων (Vonk, 2002). Κατά συνέπεια, η εικόνα του *εαυτού* λαμβάνει πάντα ευνοϊκότερη αντιμετώπιση απ' ότι ο *άλλος*.

Τα στερεότυπα δημιουργούνται και αναπαράγονται με όλους τους συνηθισμένους κοινωνικοπολιτισμικούς τρόπους: μέσω της κοινωνικοποίησης που συντελείται στην

οικογένεια και το σχολείο, μέσα από την επανειλημμένη έκθεση του ατόμου σε αυτά δια των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, αλλά και την καθημερινή επικοινωνία και αλληλεπίδραση στο πλαίσιο του κοινωνικού συστήματος στο οποίο κάθε άτομο κινείται στις διάφορες περιόδους της ζωής του. Αξίζει να σημειωθεί πως τα στερεότυπα είναι συμπαγή και ανθεκτικά στις νέες πληροφορίες και γενικεύονται με το πέρασμα του χρόνου ως απεικόνιση της γνώσης σχετικά με την κοινωνία. Τα στερεότυπα συνήθως δεν προκαλούνται από την ίδια την ομάδα στην οποία αναφέρονται. Τα στερεότυπα δημιουργούνται από τα μέλη άλλων κοινωνικών ομάδων, οι οποίες έχουν στόχο να δημιουργήσουν συγκεκριμένες εικόνες για άλλες ομάδες, έτσι ώστε να μπορέσουν να ορίσουν και να χειραγωγήσουν την κοινωνική πραγματικότητα προς ίδιον όφελος (Λαμπρίδης, 2004).

Οι Johnson και Mullen (1994) θεωρούν ότι μια από τις σημαντικότερες οδούς σχηματισμού των στερεοτύπων είναι αυτή που αφορά τη γενίκευση της συμπεριφοράς ενός μέλους μιας ομάδας, προκειμένου να χαρακτηριστεί η ομάδα στο σύνολό της. Επίσης, υπογραμμίζουν ότι τα μέλη κάποιων κοινωνικών ομάδων (κυρίως αυτά που έχουν ανώτερο κοινωνικό *status* και ισχύ) καταφεύγουν σε γρήγορες και απλουστευμένες γενικεύσεις με στόχο την ομαδοποίηση τους και απώτερο σκοπό να δώσουν έμφαση στη διαφορετικότητα της ομάδας στην οποία οι ίδιοι ανήκουν. Οι απλουστευμένες κατηγοριοποιήσεις δημιουργούν μια έντονη ομοιογένεια εντός της ομάδας, η οποία απομακρύνει τον κίνδυνο της κοινωνικής κινητικότητας και έτσι τα μέλη της ομάδας συγκρατούνται περισσότερο στο πλαίσιο της ομάδας τους. Διαπιστώνεται, επίσης, αδιαφορία για τον εντοπισμό διαφορών ανάμεσα στα άτομα μιας άλλης ομάδας γιατί με αυτό τον τρόπο δεν μπορεί να διατηρηθεί το στερεότυπο για το σύνολο της ομάδας. Τα άτομα που ανήκουν σε μια ομάδα είναι συνήθως πολύ ελαστικά όταν πρόκειται να κρίνουν μέλη της ομάδας τους. Ωστόσο, όταν πρόκειται να κρίνουν μέλη άλλων ομάδων τείνουν να έχουν μια πολύ αυστηρότερη στάση.

Οι άνθρωποι τείνουν να χρησιμοποιούν την άποψη που έχουν σχηματίσει εξ' αρχής για ένα πρόσωπο, ή μια κατάσταση, ακόμα και αν η αρχική τους εμπειρία και άποψη δεν έχει καμία σχέση με τα τρέχοντα δεδομένα (Sherman, et. al., 1994). Ειδικά σε περιπτώσεις όπου το γένος, η φυλή, η εθνικότητα είναι παρούσες, οι αρχικά αποθηκευμένες πληροφορίες ανακαλούνται μάλλον αυτόματα στη συνείδηση και διαμορφώνουν την άποψη και τη θέση του ατόμου, χωρίς απαραίτητα να διαμεσολαβεί η επεξεργασία νέων πληροφοριών.

Τα στερεότυπα, όπως έχει ήδη αναφερθεί, συνεισφέρουν σημαντικά στην προσπάθεια απλοποίησης της πραγματικότητας του ατόμου και την ευκολότερη οργάνωση του πολυσχιδούς κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο προσπαθεί να τοποθετηθεί το άτομο. Αποτελούν επίσης βασικούς παράγοντες στις περιπτώσεις διένεξης μεταξύ των κοινωνικών ομάδων. Οι διενέξεις αυτές έχουν συνήθως ως αιτία την σχέση της κάθε ομάδας με την εξουσία. Κλασικό παράδειγμα αποτελούν οι περιπτώσεις βίας έναντι των μεταναστών στις διάφορες κοινωνίες. Ο γηγενής

πληθυσμός θέλει να διατηρήσει την εξουσία και την κοινωνική υπεροχή. Η καλλιέργεια αρνητικών στερεοτύπων εις βάρος των μεταναστών συντείνει στον κοινωνικό τους αποκλεισμό και στην απομάκρυνση κάθε πιθανότητας να ανελιχθούν στον κοινωνικό ιστό μέσω π.χ άρνησης απόκτησης πολιτικών δικαιωμάτων σε αυτούς. Οι παγιωμένες αντιλήψεις της κάθε ομάδας για μια άλλη είναι αυτές που διευκολύνουν τα άτομα να πάρουν συγκεκριμένη θέση σε κάποια σύγκρουση. Συνεχίζοντας στο πιο πάνω παράδειγμα, οι ντόπιοι, έχοντας αφομοιώσει τα στερεότυπα έναντι της ομάδας των μεταναστών, λειτουργούν αρνητικά προς αυτούς στην περίπτωση σύγκρουσης (Eagly, 1995). Έτσι, διατηρείται από την μια η καθεστηκυία τάξη πραγμάτων κατά το συμφέρον της ομάδας που έχει δημιουργήσει τα στερεότυπα και από την άλλη, τα άτομα που εκφράζουν αυτές τις συμπεριφορές καταφέρνουν να ενισχύσουν τα θετικά συναισθήματα που έχουν για την κοινωνική ταυτότητα που έχουν επιλέξει για τον εαυτό τους.

Τα στερεότυπα δημιουργούν τις προκαταλήψεις οι οποίες διαμορφώνονται ανάλογα με την οπτική του ατόμου και τα συμφέροντα του έναντι συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας. Η προκατάληψη υπάρχει στις κοινωνίες των ανθρώπων και θα συνεχίσει να υπάρχει, επειδή πάντα κάποιος ή κάποιοι κερδίζουν από την ύπαρξη της (Simpson και Yinger, 1972). Η προκατάληψη είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο το οποίο αφορά και πλήττει είτε μια ομάδα ατόμων συνολικά, είτε μεμονωμένα άτομα, εξαιτίας όμως της ιδιότητας τους ως μέλος μιας κοινωνικής ομάδας. Στις σύγχρονες κοινωνίες προκατάληψη συνιστά τη δύσπιστη, επιφυλακτική, καχύποπτη, υποτιμητική, εχθρική και σε κάποιες περιπτώσεις, εγκληματική συμπεριφορά των μελών μιας κοινωνικής ομάδας προς τα μέλη μιας άλλης (Simpson και Yinger, 1972).

Η μεγάλη πλειοψηφία των ορισμών που έχουν διατυπωθεί συνηγορούν ότι η προκατάληψη αποτελεί ένα σύνολο ψευδών ή παράλογων πεποιθήσεων, μια λανθασμένη γενίκευση και απλούστευση των πραγμάτων, μια ατεκμηρίωτη προδιάθεση των μελών μιας ομάδας να συμπεριφέρονται άσχημα προς τα μέλη μιας άλλης. Ακόμη και αν σε μια δεδομένη κατάσταση η προκατάληψη εστιάζεται σε ένα συγκεκριμένο άτομο, τα ατομικά χαρακτηριστικά αυτού του ατόμου είναι ήσσονος σημασίας σε σύγκριση με τα κοινωνικά του χαρακτηριστικά βάσει των οποίων κατατάσσεται σε μια κοινωνική ομάδα και όχι σε μια άλλη: το όνομα, η προφορά, το χρώμα του δέρματος, η κοινωνική καταγωγή.

Η ύπαρξη των προκαταλήψεων οφείλεται κυρίως στην επιθυμία των ανώτερων κοινωνικών ομάδων να μην απολέσουν την αποκλειστικότητα των κοινωνικών και οικονομικών τους προνομίων τα οποία φέρει η θέση τους και τα οποία σηματοδοτούν την κοινωνική τους υπεροχή. Οι προκαταλήψεις βοηθούν στην παρεμπόδιση ατόμων από άλλες κοινωνικές ομάδες να ανελιχθούν κοινωνικά και να ανατρέψουν την κοινωνική ιεραρχία (Λαμπρίδης, 2004).

Σύμφωνα με τον Tajfel (1981a) υπάρχουν τρεις πτυχές της κοινωνικής λειτουργίας των στερεοτύπων και ως συνέχεια τους, των προκαταλήψεων. Η πρώτη αφορά

την *ερμηνεία*, μέσω της απόδοσης ευθυνών, μιας μεγάλης κλίμακας κοινωνικών καταστάσεων. Εντοπίζεται, δηλαδή, μια ομάδα ως αποδιοπομπαίος τράγος στην οποία αποδίδεται η ευθύνη για μια σειρά από κοινωνικά προβλήματα, χωρίς να αναζητούνται τα πραγματικά αίτια. Για παράδειγμα, οι μετανάστες είναι οι αποδιοπομπαίοι τράγοι συνήθως σε σχέση με το πρόβλημα της ανεργίας και της εγκληματικότητας. Η δεύτερη λειτουργία των στερεοτύπων αφορά στην *κοινωνική τεκμηρίωση*. Αφορά δηλαδή, στην λεπτομερή ανάλυση ενός στερεοτύπου που έχει σχηματιστεί για μια ομάδα με στόχο την εξήγηση μια σειράς από πράξεις και συμπεριφορές που διαπράττονται εναντίον της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η κατασκευή υποτιμητικών στερεοτύπων για διάφορους λαούς εκ μέρους των αποικιοκρατών για να δικαιολογήσουν την τάση για κατάκτηση των χωρών τους. Η τρίτη και εξίσου σημαντική λειτουργία των στερεοτύπων είναι αυτή της *κοινωνικής διαφοροποίησης*. Μέσω αυτής, το άτομο εντοπίζει διαφορές ανάμεσα στην ομάδα που κατατάσσει το ίδιο τον εαυτό του και στις υπόλοιπες ομάδες και έτσι συντηρεί την εικόνα που έχει σχηματίσει για τον εαυτό του.

Όσα αναφέρθηκαν μέχρι αυτό το σημείο, μπορούν να αναλυθούν μόνο υπό το πρίσμα της θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας. «Η κοινωνική ταυτότητα αποτελείται από εκείνες τις πτυχές της εικόνας του εαυτού που προέρχονται από τις κοινωνικές κατηγορίες, στις οποίες το ίδιο το άτομο θεωρεί ότι ανήκει» (Tajfel και Turner, 1986: 16). Με άλλα λόγια η κοινωνική ταυτότητα είναι πάντα η άποψη που έχει το άτομο όταν προσδιορίζει τον εαυτό του ως μέλος μιας συγκεκριμένης εθνικής, ταξικής φυλετικής, ή άλλης ομάδας.

Βασικό σημείο της θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας φαίνεται να αποτελεί η τάση των ατόμων να κρίνουν τον εαυτό τους θετικά παρά αρνητικά. Άρα έχουν μια θετική προκατάληψη σε σχέση με τα άτομα που αποτελούν τις ομάδες στις οποίες οι ίδιοι ανήκουν. Το άτομο εισέρχεται συνέχεια στη διαδικασία σύγκρισης με άλλες ομάδες, η οποία προκύπτει αυθόρμητα με στόχο να προστατέψει την δική του ταυτότητα. Είναι ένα είδος αμυντικού μηχανισμού που προστατεύει την αυτό-εικόνα του ατόμου η οποία οικοδομείται συσχετισμένη πάντα με τα θετικά στερεότυπα που φέρει το άτομο σε σχέση με την ομάδα στην οποία ανήκει. Αυτό συμβαίνει αφού το ίδιο το άτομο κρίνει πάντοτε θετικά την ομάδα στην οποία το ίδιο ανήκει προστατεύοντας μια θετική κοινωνική ταυτότητα, ενώ οι άλλες ομάδες κρίνονται αρνητικά.

Σε αυτό το σημείο προκύπτει η έννοια του «Άλλου», του ξένου, του διαφορετικού, όπως έχει αναφερθεί, στα πλαίσια της κοινωνικής αναπαράστασης. Την ίδια στιγμή, όσοι δεν ανήκουν σε αυτές τις ομάδες είναι ξένοι, διαφορετικοί. Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις που έχουν καλλιεργηθεί έναντι σε κάθε ομάδα είναι αυτά που ορίζουν την συμπεριφορά και την δράση των ατόμων έναντι των άλλων κοινωνικών ομάδων και των μελών τους. Καθοριστική σημασία έχει ο συσχετισμός δυνάμεων μεταξύ των δύο ομάδων ανά χρονική περίοδο και τα συμφέροντα που διακυβεύονται. Επαναφέροντας το παράδειγμα της δυαδικής αντίθεση «ντόπιος-

ξένος», η άρχουσα ομάδα, η ομάδα των ντόπιων δηλαδή, συμπεριφέρεται δυσμενώς στους ξένους (άλλους), στηριγμένη σε στερεότυπα όπως «επικίνδυνος», «εγκληματίας», «κακός». Αυτό το φαινόμενο εντείνεται σε περιόδους κοινωνικού ανταγωνισμού. Η αίσθηση της απειλής της κοινωνικής ταυτότητας οδηγεί στη δημιουργία περαιτέρω αρνητικών στερεοτύπων και προκαταλήψεων και ως αποτέλεσμα αυτού περισσότερο αρνητικών συμπεριφορών. Για παράδειγμα, στις περιόδους της οικονομικής κρίσης όπου καλλιεργείται το στερεότυπο ότι οι «ξένοι» ευθύνονται για την ανεργία, η αρνητική τάση των ντόπιων έναντι των ξένων επιδεινώνεται.

Μια άποψη (Λαμπρίδης, 2004) υποστηρίζει ότι η ευθύνη για την προκατάληψη δεν ανήκει στο άτομο. Είναι μάλλον οι ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες της κάθε εποχής που κατατάσσουν τα άτομα σε κοινωνικά περιβάλλοντα- στρώματα, από τα οποία δεν είναι εύκολο να ξεφύγουν και να αναπτύξουν στρατηγικές κοινωνικής κινητικότητας που θα αλλάξουν την κατάσταση. Η προκατάληψη μοιάζει να είναι τελικά αναπόφευκτη, αλλά οι μορφές που εκφράζεται διαφέρουν ανάλογα με τα κοινωνικά κίνητρα κάθε ομάδας.

Το σύνολο των προκαταλήψεων αποτελούν για τα άτομα την *κοινωνική αναπαράσταση*. Μπορούμε να πούμε δηλαδή ότι οι προκαταλήψεις στο σύνολο τους σχηματίζουν την άποψη του ατόμου για τον κοινωνικό κόσμο. Σύμφωνα με τον Serge Moscovici (1961), η κοινωνική αναπαράσταση αποτελεί ένα μικρό σύμπαν απόψεων, γνώμων και πεποιθήσεων για τα αντικείμενα του κοινωνικού περιβάλλοντος του ατόμου, που σκοπό έχουν την οργάνωση της γνώσης του για τον κοινωνικό του κόσμο. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις δημιουργούνται από τα κοινωνικά στερεότυπα και τις προκαταλήψεις. Αυτά με τη σειρά τους δημιουργούνται μέσα από μια σχέση αλληλεπίδρασης με την κοινωνική ταυτότητα του ατόμου την οποία δημιουργούν, ενώ παράλληλα, αυτή διαμορφώνει τόσο τα στερεότυπα όσο και τις προκαταλήψεις. Ο σχηματισμός μιας κοινωνικής αναπαράστασης δεν είναι αθώς. Διαμορφώνεται και διαμορφώνει την καθημερινή επικοινωνία και συμπεριφορά των ατόμων, έχοντας, όμως, ως γνώμονα την οργάνωση και τη διατήρηση της θετικής κοινωνικής ταυτότητας και εικόνας του κοινωνικού του κόσμου (Moscovici, 1961).

Σύμφωνα με την θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων, τα κοινωνικά φαινόμενα και οι κοινωνικές διαδικασίες μπορούν να κατανοηθούν επαρκώς, μόνο εάν ειδωθούν ως ενσωματωμένα σε ιστορικές, πολιτισμικές και μακροκοινωνικές συνθήκες. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις είναι εν μέρει αποτέλεσμα της κουλτούρας και εν μέρει αποτέλεσμα των γνωστικών δραστηριοτήτων. Αποτελούν την κοινωνική γνώση των ομάδων για τη γλώσσα, τις εικόνες, τις ιδέες, τις αξίες, τις στάσεις, τις δράσεις, τους προσανατολισμούς, τους κανόνες και τις συμπεριφορές (Moscovici, 1961).

Μέσα στο πλαίσιο των κοινωνικών αναπαραστάσεων τα άτομα δρουν και φέρουν, όπως αναφέρθηκε, τα κοινωνικά στερεότυπα και προκαταλήψεις με βάση τα οποία

συμπεριφέρονται έναντι σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού. Κύριος δράστης σε αυτήν τη διαδικασία είναι οι κυρίαρχες ομάδες που πραστατεύουν την ανώτερη κοινωνική τους θέση από όσους βρίσκονται σε κατώτερα στρωματά.

Απότοκο της πιο πάνω διαδικασίας είναι ο «ρατσισμός», ένα πλέγμα δηλαδή, *αντιλήψεων, στάσεων, συμπεριφορών ή/και θεσμοθετημένων μέτρων που εξαναγκάζει ορισμένους ανθρώπους σε υποτελή διαβίωση, κι αυτό μόνο και μόνο επειδή ανήκουν σε μια διακριτή κατηγορία ανθρώπων. Ως δικαιολογία για τις διακρίσεις χρησιμοποιείται η διαφορετικότητα της ομάδας, στην οποία προσάπτεται συχνά – αλλά όχι πάντα- μια υποτιθέμενη κατωτερότητα ή/ και επικινδυνότητα* (Τσιάκαλος, 2011: 74).

Σύμφωνα με τους Balibar και Wallersteine (1988) ο ρατσισμός αρθρώνεται γύρω από το «στίγμα» της ετερότητας, όπως το χρώμα του δέρματος, η εθνική προέλευση, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, το σωματικό ελάττωμα και γενικά γύρω από την διαφορετικότητα του «άλλου». Ο ρατσισμός εντοπίζεται σε πρακτικές περιφρόνησης, αδιαλλαξίας, ευτελισμού, εκμετάλλευσης και πράξεων που αποσκοπούν στην κάθαρση του κοινωνικού σώματος από ξένα στοιχεία, έτσι ώστε να προφυλαχθεί η ταυτότητα μιας κοινωνικής ομάδας (Balibar και Wallersteine, 1988: 30).

Σύμφωνα με τον Allport (1954), ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται η ρατσιστική συμπεριφορά, περιλαμβάνει πέντε διαφορετικά στάδια «αρνητικής αντιμετώπισης» του «Άλλου»: (α) *τη λεκτική επίθεση*, (β) *την αποφυγή, απομόνωση και γκετοποίηση του «Άλλου»*, (γ) *τις παντός είδους διακρίσεις, όπως στέρψη δικαιωμάτων, μεροληπτική μεταχείριση κ.λπ.* (δ) *τη σωματική επίθεση (π.χ. πογκρόμ, κακοποίηση) και τέλος, (ε) τη γενοκτονία.*

Η ρατσιστική συμπεριφορά, όπως περιγράφεται πιο πάνω, ορίζεται διεθνώς ως «έγκλημα μίσους» και σε αυτό περιλαμβάνονται διάφορες διαβαθμίσεις. Η παρούσα μελέτη διερευνά τον ρατσισμό που εκφράζεται έναντι σε άτομα εξαιτίας της διαφορετικής εθνοτικής ή φυλετικής καταγωγής και του διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού. Για τις ανάγκες της εν λόγω μελέτης υιοθετούνται οι όροι και ερμηνεία που χρησιμοποιεί ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ/OSCE) στον οδηγό που έχει εκδώσει για Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις το 2013 (ODIHR, 2013).

Τα *εγκλήματα μίσους* είναι εγκληματικές πράξεις υποκινούμενες από προκατάληψη απέναντι σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού. Η προκατάληψη μπορεί γενικά να οριστεί ως προκατειλημμένη αρνητική άποψη, μισαλλοδοξία ή εμπάθεια απέναντι σε μια συγκεκριμένη ομάδα. Η ομάδα πρέπει να έχει ένα κοινό χαρακτηριστικό το οποίο είναι αμετάβλητο και θεμελιώδες όπως η θρησκεία, η ράτσα, η γλώσσα, η εθνικότητα, η ιθαγένεια, η σεξουαλική προτίμηση και άλλα (ODIHR, 2013: 15).

Ένα *έγκλημα μίσους* (hatecrime) χαρακτηρίζεται από δύο στοιχεία: (α) αποτελεί αδίκημα ποινικού δικαίου και (β) ο θύτης κατά την διάπραξη του αδικήματος δρα στη βάση της προκατάληψης. Ο όρος έγκλημα μίσους περιγράφει ένα

φαινόμενο, χωρίς απαραίτητα να υπάρχει νομικό πλαίσιο. Αυτός είναι και ο λόγος που εγκλήματα μίσους παρατηρούνται και σε χώρες που δεν έχουν νόμους για τα συγκεκριμένα εγκλήματα. Τα εγκλήματα μίσους πρέπει να διαχωρίζονται από τις διακρίσεις. Οι εγκληματικές αυτές πράξεις μπορεί να αποτελούν ακραία παραδείγματα διάκρισης, στην διάκριση όμως δεν εντοπίζονται πράξεις που αποτελούν έγκλημα (ODIHR, 2013: 15-16).

Ένας συναφής όρος ο οποίος χρήζει ερμηνείας είναι αυτός της «ρητορικής μίσους» (hatespeech). Σε αυτόν περιλαμβάνονται μορφές έκφρασης (λόγου) οι οποίες είναι υποκινούμενες από μίσος, δηλώνουν ή ενθαρρύνουν εκθρότητα απέναντι σε μια ομάδα ή ένα άτομο εξαιτίας της ιδιότητας του ως μέλος μιας άλλης διακριτής ομάδας που έχει τα χαρακτηριστικά που περιγράφονται πιο πάνω. Η ρητορική και τα εγκλήματα μίσους είναι αλληλένδετα. Η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι η ρητορική μίσους περιορίζεται σε λεκτικό επίπεδο, δεν εμπεριέχει σωματική βία. Πράξεις που περιέχουν προκατάληψη, όπως περιγράφηκε πιο πάνω περιγράφονται ως «περιστατικά μίσους». Αφορούν πράξεις οι οποίες χαρακτηρίζονται από επιθετικότητα ή αποτελούν εγκληματικές δράσεις που ωστόσο δεν μπορούν να αποδειχτούν. Αυτά τα φαινόμενα μπορούν να είναι προάγγελοι πιο σοβαρών πράξεων (ODIHR, 2013:17).

Ο δράστης ενός εγκλήματος μίσους επιλέγει το θύμα του βάση της ομάδας που ανήκει το θύμα ή βάση της ομάδας που ο ίδιος ο θύτης νομίζει ότι ανήκει το θύμα. Εγκλήματα μίσους διαπράττονται συνήθως εις βάρος παρουσίας που συνδέεται με άτομα ή με ομάδες. Τα κίνητρα για ένα έγκλημα μίσους πολλές φορές είναι συνδυασμένα και με άλλους παράγοντες, έτσι ένα έγκλημα μπορεί να συνδέεται και με οικονομικούς παράγοντες. Για παράδειγμα, οι μετανάστες, οι οποίοι σε πολλές περιπτώσεις θεωρείται ότι ευθύνονται για την ανεργία, γίνονται θύματα ρητορικής και εγκλημάτων μίσους (ODIHR, 2013:22).

Τα εγκλήματα μίσους μπορεί να διαπραχθούν από άτομα που δεν έχουν διαπράξει εγκλήματα εξαιτίας προκατάληψης ή άλλου είδους εγκλήματα στο παρελθόν. Σε αντίθεση με το τι επικρατεί στην κοινή γνώμη, τα εγκλήματα αυτά δεν διαπράττονται πάντα από ακροδεξιές ομάδες ή ιδεολογικά κινήματα. Γι' αυτό, αυτά τα εγκλήματα είναι σύνθετα φαινόμενα τα οποία δύσκολα αναγνωρίζονται και καταπολεμούνται (ODIHR, 2013: 23).

Τα εγκλήματα και τα περιστατικά μίσους δημιουργούν κλίμα εκφοβισμού στα θύματα που μονίμως ζουν με το φόβο μελλοντικών επιθέσεων. Επίσης στέλνουν το μήνυμα πως τα θύματα δεν είναι αποδεκτά μέλη της κοινωνίας που ζουν. Επιπλέον, επιφέρουν καταστροφικές επιπτώσεις για την ομάδα έναντι της οποίας διαπράχτηκαν, στην οικογένεια, τους φίλους και σε άτομα του περιβάλλοντος του θύματος. Αυτό το συναίσθημα είναι πολύ πιο έντονο εκεί όπου τα άτομα αποτελούν μέρος ομάδας η οποία υπήρξε θύμα προκατάληψης και διακρίσεων για γενιές, όπως για παράδειγμα οι μαύροι και οι τσιγγάνοι (ODIHR, 2013: 18).

Πέραν από την ομάδα που θυματοποιείται, τα εγκλήματα μίσους έχουν σοβαρό αντίκτυπο και στην κοινωνία γενικότερα. Η ατιμωρησία των εγκλημάτων μίσους στέλλει γενικότερα το μήνυμα ότι οι δράστες μπορούν να συνεχίσουν ελεύθερα τη δράση τους. Οι μειονοτικές ομάδες, οι οποίες είναι θύματα μίσους, χάνουν την πίστη τους στους νόμους και τη δομή του κράτους και μένουν εντελώς περιθωριοποιημένες (ODIHR, 2013: 18).

Κατά συνέπεια, η ανάληψη δράσεων για την καταπολέμηση του φαινομένου, τόσο στο επίπεδο της πρόληψης, όσο και της καταστολής, αποτελεί αδήριτη ανάγκη για κάθε κοινωνία που θέλει, αλλά και αποδεικνύει έμπρακτα ότι μπορεί να υπερασπιστεί τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις δημοκρατικές αξίες και θεσμούς.

Μεθοδολογία Έρευνας

Η παρούσα μελέτη συνδυάζει μια σειρά από διαφορετικά μεθοδολογικά εργαλεία, τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά, για τη διενέργεια της έρευνας. Με αυτό τον τρόπο πιστεύουμε ότι το υπό μελέτη θέμα μπορεί να διερευνηθεί πιο διεξοδικά και αναλυτικά.

Σε πρώτο επίπεδο γίνεται χρήση δευτερεύουσας βιβλιογραφίας και εφημερίδων. Σε δεύτερο επίπεδο, πραγματοποιήθηκε έρευνα εμπειρογνομόνων (expert survey) η οποία περιέλαβε προσωπικές συνεντεύξεις με ακαδημαϊκούς, ερευνητές και άμεσα ενδιαφερόμενους/εμπλεκόμενους με το θέμα σε κάθε τομέα. Σκοπός των συνεντεύξεων ήταν η καταγραφή της δικής τους έμπειρης και ενημερωμένης άποψης επί του θέματος. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στη βάση ενός ημι-δομημένου ερωτηματολογίου στοχεύοντας στην καταγραφή και ερμηνεία αρκετών πτυχών του ζητήματος. Η χρήση αυτής της μεθόδου θεωρήθηκε ικανή να αντισταθμίσει την (οικονομική) αδυναμία πραγματοποίησης εκτεταμένης ποσοτικής έρευνας και καταγραφής.

Για μια ενδεικτική καταγραφή της άποψης των πολιτών σε σχέση με το υπό μελέτη ζήτημα, διενεργήθηκε διαδικτυακή έρευνα η οποία κατέδειξε την άποψη της κοινής γνώμης σε σχέση με τις διακρίσεις, τις εκφράσεις και τα εγκλήματα μίσους στην κοινωνία μας. Βέβαια, εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η έρευνα αυτή δεν έγινε στη βάση στρωματοποιημένης δειγματοληψίας αλλά τυχαίας επιλογής ατόμων και από τις δύο κοινότητες.

Παράλληλα, κομμάτια της έρευνας ανατέθηκαν σε εμπειρογνώμονες εξειδικευμένους σε συγκεκριμένα αντικείμενα / πεδία (π.χ. νομικό πλαίσιο).

Σε ένα τρίτο επίπεδο, η έρευνα κάνει χρήση ομάδων εστίασης (focus groups) με εξειδικευμένες ομάδες στην κάθε περίπτωση, (π.χ. εκπαιδευτικούς, bloggers, μετανάστες κτλ.) με στόχο την ποιοτική αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης πραγμάτων και την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού εργαλείου που είναι και το τελικό “προϊόν” αυτής της έρευνας.

Μέσα από αυτή την πολυεπίπεδη χρήση ποικίλων μεθοδολογικών εργαλείων, στόχος είναι να καταγράψουμε και να αξιολογήσουμε το υπό μελέτη φαινόμενο ολοκληρωμένα και παράλληλα να προτείνουμε τρόπους αντιμετώπισης ή/και υπέρβασής του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Allport, Gordon Willard.** 1954. *The nature of Prejudice*. Cambridge MA: Addison-Wensley.
- Balibar, Etienne & Wallerstein, Immanuel.** 2008. *Race, Nations and Classes: ambiguous identities*. London: Verso.
- Brown, Rupert.** 1995. *Prejudice: It's Social Psychology*. Oxford: Blackwell.
- Eagly, Alice.** 1995. "The science and politics of comparing women and men." *American Psychologist*: 50, pp 145-148.
- Johnson, Craig & Mullen, Brian.** 1994. "Evidence of accessibility of paired distinctiveness-based illusory correlations in stereotyping", in *Personality and Social Psychology Bulletin*, vol. 20: 65-80.
- Moscovici, Serge.** [1961], 1976. *Psychoanalysis. Its Image and Its Public*. Cambridge: Polity Press.
- ODIHR.** 2013. *Preventing and Responding to Hate Crimes: a resource guide for NGOs in the OSCE region*. Warsaw: ODIHR.
- Simpson, George & Yinger, J. Milton.** 1985. *Racial and Cultural minorities: an analysis of prejudice and discrimination*. New York: Harper & Row.
- Tajfel, Henri.** 1981. *Human groups and social categories: Studies in Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, Henri. & Turner John.** 1986. The Social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W. Austin (Eds), *Psychology of Intergroup Relations*. Chicago: Nelson-Hall.
- Sherman, Steven, Mackie, Diane, & Driscoll, David.** 1994. "Priming and the differential use of dimensions in evaluation". *Personality and Social Psychology Bulletin* vol. 16: 405-418.
- Vonk, Roos.** 2002. "Effects and stereotypes on attitudes inference: outgroups are black and white, ingroups are shaded." *British Journal of Social Psychology* vol. 41: 156-167.

- Λαμπρίδης, Α. Ευθύμιος.** 2004. *Σtereότυπο - Προκατάληψη - Κοινωνική Ταυτότητα: μελετώντας τις δυναμικές της κοινωνικής αναπαράστασης για τους τσιγγάνους.* Αθήνα: Gutenberg.
- Τσιάκαλος, Γιώργος.** 2011. *Οδηγός Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης,* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Κεφάλαιο 2

ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Μετανάστες

Η μετανάστευση στην Κύπρο: ιστορικό πλαίσιο

Το φαινόμενο της μετανάστευσης προκύπτει από την ανάγκη του ανθρώπου να βρίσκεται σε συνθήκες που θα του εξασφαλίσουν καλύτερη ποιότητα ζωής σε οικονομικό, πολιτικό, πολιτιστικό και κοινωνικό επίπεδο. Είναι γενικώς αποδεκτό, ότι οι μετανάστες, στην πλειοψηφία τους, υποκινούνται από οικονομικά, κυρίως, κριτήρια και φεύγουν από τις χώρες καταγωγής τους με σκοπό την εξεύρεση εργασίας και καλύτερων συνθηκών διαβίωσης. Άνθρωποι μετακινούνται συνεχώς από την μια χώρα στην άλλη είτε ως εργατικό δυναμικό, είτε για να σπουδάσουν, ή ακόμη για να κτίσουν μια νέα ζωή σε μια άλλη χώρα η οποία προσφέρει καλύτερες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες από τη χώρα καταγωγής/προέλευσης.

Η Κύπρος δεν θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση στον κανόνα. Στο παρελθόν, υπήρξε χώρα προέλευσης μεταναστών απόρροια της αστάθειας των πολιτικών συνθηκών και του χαμηλού βιοτικού επιπέδου. Στην πορεία εξελίχθηκε σε χώρα υποδοχής μεταναστών όχι τυχαία. Οι δημοκρατικές συνθήκες που επικρατούν στην Κύπρο μετά το 1974, η ένταξη της χώρας μας στην ΕΕ και η καλή οικονομική και κοινωνική κατάσταση που επικρατούσαν μέχρι πρόσφατα στη χώρα προσέλκυσαν

πολλούς μετανάστες στην Κύπρο. Συγκρίνοντας τα αποτελέσματα της απογραφής πληθυσμού που έγινε από την Στατιστική Υπηρεσία το 2011 με τα αποτελέσματα της ίδιας έρευνας η οποία έγινε το 2001, το ποσοστό των ξένων υπηκόων στην Κύπρο παρουσιάζεται ιδιαίτερα αυξημένο. Οι ξένοι υπήκοοι που διέμεναν μόνιμα στην Κύπρο το 2001 αποτελούσαν το 9.4% του πληθυσμού, ενώ το 2011 το ποσοστό αυτό ανήλθε στο 21,4% (ΚΥΠΕ, 2011).

Η πρόσφατη μεγάλη οικονομική κρίση (ίσως η μεγαλύτερη στην ιστορία του καπιταλισμού) έχει για μια ακόμη φορά αντιστρέψει τις δυναμικές ιδιαίτερα μετά το 2012 και την εφαρμογή του μνημονίου με την Τρόικα το 2013. Οι ξένοι εργοδοτούμενοι στο νησί έχουν μειωθεί αισθητά, ενώ πολλοί Κύπριοι, κυρίως νέοι, αναγκάζονται να μεταναστεύσουν εξαιτίας της μεγάλης ανεργίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 2011 ο αριθμός των ξένων εργοδοτούμενων στην Κύπρο, ο οποίος ανερχόταν στις 69.972, περιορίστηκε στις 36.624 μέσα σε τρία χρόνια (Φιλελεύθερος, 2014).

Κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970 η Κύπρος υπήρξε χώρα προέλευσης μεταναστών. Οι Κύπριοι κατευθύνονταν, κυρίως, στο Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά και σε άλλους πιο μακρινούς προορισμούς (συνήθως αγγλόφωνους), όπως η Αυστραλία, οι Η.Π.Α και η Νότιος Αφρική, σε μια προσπάθεια εξεύρεσης εργασίας και καλύτερης τύχης. Το φαινόμενο αυτό επιδεινώθηκε μετά το πραξικόπημα και την Τουρκική εισβολή, αφού εξαιτίας του μεγάλου οικονομικού και κοινωνικού πλήγματος οι Κύπριοι αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν για να στείλουν χρήματα στην πατρίδα τους και να καταφέρουν να ορθοποδήσουν (Trimikliniotis and Pantelides, 2002).

Κατά τη δεκαετία του 1980, και μετά τις δυσκολίες που πέρασε ο λαός μας, παρατηρήθηκε στην Κύπρο το «οικονομικό θαύμα», όπως χαρακτηρίστηκε από πολλούς, δηλαδή η άμεση ανάκαμψη της κυπριακής οικονομίας. Η γενικότερη ευφορία στην οικονομία του νησιού και οι νέες θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν, όχι μόνο σταμάτησαν το φαινόμενο της μετανάστευσης Κυπρίων αλλά δημιούργησαν και την ανάγκη εισροής ξένου εργατικού δυναμικού στο νησί. Μάλιστα, εκείνη την περίοδο οι εργατικές συντεχνίες προέβησαν σε διαβήματα, έτσι ώστε να χαλαρώσει το νομοθετικό πλαίσιο και να επιτραπεί σε αλλοδαπούς εργαζόμενους να έρθουν στην Κύπρο και να πληρώσουν τις θέσεις εργασίας. Έθεσαν, όμως, δύο βασικές ρήτρες: καταρχήν οι αλλοδαποί μετανάστες θα έπαιρναν θέση εργασίας μόνο αν δεν υπήρχαν Κύπριοι εργαζόμενοι για τη συγκεκριμένη θέση και κατά δεύτερο, οι μισθοί των αλλοδαπών εργαζόμενων έπρεπε να διατηρηθούν σε υψηλά επίπεδα έτσι ώστε, αφενός να μην τύχουν εκμετάλλευσης και αφετέρου, να μην θεωρηθούν φθινό εργατικό δυναμικό το οποίο θα αντικαθιστούσε τα Κυπριακά εργατικά χέρια (Κούκου, συνέντευξη).

Έτσι, το 1991, η τότε κυβέρνηση χαλάρωσε την αυστηρή νομοθεσία και άρχισε να δίνει προσωρινές άδειες παραμονής για εργασία σε ξένους. Εκείνη τη περίοδο φτάνουν στο νησί τα πρώτα κύματα μεταναστών, τα οποία απορροφήθηκαν στον τομέα της παραγωγής και της παροχής υπηρεσιών, θέσεις εργασίας οι οποίες δεν ανταποκρίνονταν στο ψηλό μορφωτικό επίπεδο των Κυπρίων. Πιο συγκεκριμένα, οι μετανάστες που έφτασαν στο νησί εκείνη την περίοδο απασχολήθηκαν κυρίως

στον τομέα της μεταποίησης, της γεωργίας, της κτηνοτροφίας και της ξενοδοχειακής βιομηχανίας. Επιπλέον, ένας μεγάλος αριθμός, κυρίως γυναικών, έφτασαν στην Κύπρο ως οικιακές βοηθοί, δίνοντας έτσι την ευκαιρία σε πολλές Κύπριες, που μέχρι τότε ασχολούνταν με τα οικιακά να βγουν στην αγορά εργασίας (Trimikliniotis, 1999).

Οι σημαντικές συγκυρίες που έτυχαν στην περιοχή εκείνη την περίοδο αύξησαν ακόμη περισσότερο την εισροή μεταναστών στην Κύπρο. Η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης έφερε ένα μεγάλο μεταναστευτικό κύμα από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης στην Κύπρο. Πολλοί από τους μετανάστες αυτούς έμειναν και εργάστηκαν στο νησί νόμιμα και άλλοι παράνομα. Την ίδια περίοδο έφτασαν στην Κύπρο και πολλοί μετανάστες από την Μαύρη Θάλασσα, οι Πόντιοι, οι οποίοι δεν χρειάζονταν άδεια παραμονής λόγω της Ελληνικής τους καταγωγής (Trimikliniotis and Pantelides, 2002). Ο πόλεμος στον Αραβικό Κόλπο, οι συνεχείς συγκρούσεις στην Παλαιστίνη, ο πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία, αύξησαν τον αριθμό των μεταναστών που έφταναν στην Κύπρο προς εξεύρεση εργασίας, καθώς και τον αριθμό των πολιτικών προσφύγων και αιτητών ασύλου (Mainwaring, 2008).

Το 1990, η νομοθεσία σχετικά με τους μετανάστες άλλαξε αφού έγινε πιο ελαστική και έγινε πιο εύκολη η διαδικασία μετανάστευσης και εργοδότησης στην Κύπρο. Αξίζει να σημειωθεί ότι από 545 που ήταν οι νόμιμοι μετανάστες στην Κύπρο το 1990, μόλις έξι χρόνια μετά, το 1996 αυξήθηκαν στις 10,370 (αύξηση 1902%!), ενώ σε αυτούς δεν καταμετρούνται οι οικιακές βοηθοί και όσοι βρίσκονταν στην Κύπρο παράνομα. Επιπλέον, επήλθαν δομικές αλλαγές στην Κυπριακή οικονομία. Η μεταποιητική βιομηχανία (ένδυσης και υπόδησης), στην οποία απασχολούνταν πολλοί ξένοι εργάτες είχε καθοδική πορεία και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '90 μπορούμε να πούμε πως σταμάτησε να υφίσταται. Έτσι πολλοί ξένοι εργάτες δεν ήταν πλέον χρήσιμοι (Κούκου, συνέντευξη).

Έτος	Καθαρή Μετανάστευση	Έτος	Καθαρή Μετανάστευση	Έτος	Καθαρή Μετανάστευση	Έτος	Καθαρή Μετανάστευση
1981	196	1991	10. 559	2001	4. 650	2011	18. 142
1982	-31	1992	9. 999	2002	5. 466	2012	-629
1983	518	1993	8. 000	2003	6. 285		
1984	155	1994	7. 000	2004	7. 090		
1985	238	1995	6. 000	2005	8. 128		
1986	175	1996	5. 300	2006	10. 299		
1987	272	1997	4. 800	2007	15. 222		
1988	257	1998	4. 200	2008	16. 586		
1989	4. 526	1999	4. 200	2009	17. 784		
1990	8. 707	2000	3. 960	2010	15. 913		

*Ο αριθμός καθαρής μετανάστευσης αποτελεί την διαφορά των μεταναστών προς την Κύπρο και των μεταναστών από την Κύπρο

**Μεταναστευτική Κίνηση, 1981-201 Δημογραφική Έκθεση 2012, Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου

Οι μετανάστες που διαμένουν στην Κύπρο υποδιαιρούνται σε κατηγορίες που σχετίζονται με το καθεστώς παραμονής που έχουν και το σκοπό για τον οποίο βρίσκονται στη χώρα. Υπάρχουν οι κοινοτικοί μετανάστες, αυτοί που κατάγονται δηλαδή από χώρες μέλη της ΕΕ και οι μετανάστες από χώρες εκτός της ΕΕ, ή τρίτες χώρες όπως επικράτησε να λέγονται (νόμιμοι και άτυποι). Σε αντίθεση με τη μέση αντίληψη, η πλειοψηφία των μεταναστών προέρχεται από χώρες της ΕΕ (61.79%) και ιδιαίτερα από δύο χώρες: Ελλάδα και Μεγάλη Βρετανία (21,4% και 9% αντίστοιχα).¹ Οι μετανάστες αυτοί φτάνουν στην Κύπρο αναζητώντας εργασία και απασχολούνται, κυρίως, στους τομείς της γεωργίας και της κτηνοτροφίας, καθώς και στην οικοδομική και ξενοδοχειακή βιομηχανία. Η πλειοψηφία αυτών των ανθρώπων προέρχεται από τα χαμηλότερα οικονομικά στρώματα.

ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ 17,400			
ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΑΠΟ ΕΕ	10,752	ΣΥΝΟΛΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΕΚΤΟΣ ΕΕ	6,632
ΕΛΛΑΔΑ	3,727	ΦΙΛΙΠΠΙΝΕΣ	1,251
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	2,516	ΣΡΙ ΛΑΝΚΑ	1,128
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	1,757	ΡΩΣΙΑ	702
ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ	1,581	ΒΙΕΤΝΑΜ	529
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	164	ΙΝΔΙΑ	430
ΠΟΛΩΝΙΑ	151	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	266
ΓΑΛΛΙΑ	107	ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ	212
ΛΕΤΟΝΙΑ	96	ΜΟΛΔΑΒΙΑ	209
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	86	ΟΥΚΡΑΝΙΑ	167
ΟΥΓΓΑΡΙΑ	76	ΣΥΡΙΑ	151
ΙΣΠΑΝΙΑ	73	ΠΑΚΙΣΤΑΝ	113
ΙΤΑΛΙΑ	70	ΙΡΑΝ	108
ΣΛΟΒΑΚΙΑ	58	ΝΟΤΙΑ ΑΦΡΙΚΗ	102
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	40	ΝΙΓΗΡΙΑ	85
ΙΡΛΑΝΔΙΑ	38	ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	75
ΠΟΡΤΟΓΑΛΛΙΑ	35	ΚΙΝΑ (ΣΥΜΠ. ΧΟΝΓΚ ΚΟΝΓΚ)	72
ΒΕΛΓΙΟ	35	ΙΡΑΚ	66
ΤΣΕΧΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	32	ΛΙΒΑΝΟΣ	62
ΕΣΘΟΝΙΑ	26	ΓΕΩΡΓΙΑ	54
ΣΟΥΗΔΙΑ	19	ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	52
ΣΛΟΒΕΝΙΑ	15	ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ	44
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	13	ΣΕΡΒΙΑ	40
ΑΥΣΤΡΙΑ	13	ΤΟΥΡΚΙΑ	39
ΔΑΝΙΑ	12	ΚΑΝΑΔΑΣ	38
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	7	ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	37
ΜΑΛΤΑ	5	ΙΣΡΑΗΛ	36
		ΙΟΡΔΑΝΙΑ	34
		ΗΝΩΜΕΝΑ ΑΡΑΒΙΚΑ ΕΜΙΡΑΤΑ	34
		ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΙΑΚΗ ΑΡΧΗ	25
		ΤΑΪΛΑΝΔΗ	23
		ΕΛΒΕΤΙΑ	22
		ΑΡΜΕΝΙΑ	22
		ΝΕΠΑΛ	21
		ΝΟΡΒΗΓΙΑ	21
		ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ	362

Πίνακας από την Απογραφή Πληθυσμού 2011,
Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου 2011

1 Τα στοιχεία προκύπτουν από την Απογραφή Πληθυσμού 2011 που διενήργησε η Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου.

Μια ιδιαίτερη ομάδα μεταναστών είναι οι οικιακές βοηθοί, κυρίως γυναίκες, οι οποίες φτάνουν στην Κύπρο μετά από αίτηση ενδιαφερόμενων και αποκτούν άδεια παραμονής για τρία χρόνια. Η ομάδα αυτή αυξήθηκε σημαντικά στις δεκαετίες 1990 και 2000 όπου η οικονομική άνεση των Κυπριακών νοικοκυριών τους επέτρεπε να εργοδοτούν μετανάστες για οικιακές εργασίες και φροντίδα παιδιών και ηλικιωμένων. Μέχρι τον Οκτώβριο του 2008 υπήρχε η κατηγορία των γυναικών «καλλιτέχνιδων» οι οποίες έρχονταν στην Κύπρο εξασφαλίζοντας ειδική άδεια, γνωστή ως «καλλιτεχνική άδεια εργασίας» για να εργαστούν ουσιαστικά στη «βιομηχανία του σεξ». Η «καλλιτεχνική άδεια εργασίας» καταργήθηκε στα πλαίσια σχεδίου για την καταπολέμηση της εμπορίας προσώπων. Σχετικά με την απόφαση του Υπουργείου Εσωτερικών για κατάργηση της εν λόγω άδειας ο τότε υπουργός κ. Νεοκλής Συλικιώτης σημείωσε πως «ήταν παράδοξο το γεγονός ότι στην Κύπρο παράλληλα με την άδεια απασχόλησης που είχαμε για όλους τους αλλοδαπούς εργαζόμενους είχαμε αυτήν τη χωριστή άδεια απασχόλησης, τη λεγόμενη καλλιτεχνική άδεια και στιγματιζόταν η Κύπρος στο εξωτερικό».²

Μια άλλη κατηγορία μεταναστών αποτελούν οι Έλληνες πολίτες οι οποίοι έχουν το δικαίωμα παραμονής στην Κύπρο χωρίς άδεια εξαιτίας της διμερούς συμφωνίας που υπάρχει ανάμεσα στην Ελληνική και την Κυπριακή Δημοκρατία. Σε αυτή την κατηγορία εμπίπτουν και οι Πόντιοι οι οποίοι βρίσκονται στην Κύπρο με το καθεστώς του Έλληνα πολίτη. Οι φοιτητές αποτελούν άλλη μια ιδιόμορφη κατηγορία, αφού πολλοί από αυτούς επιλέγουν να φοιτήσουν στην Κύπρο (κατά κύριο λόγο σε ιδιωτικά πανεπιστήμια) με στόχο την εξασφάλιση άδειας παραμονής και την εργοδότηση τους μετά το τέλος των σπουδών τους (Υπουργείο Εσωτερικών, 2008).

Η ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η δεκαετία του 2000 έφερε στην Κύπρο νέα δεδομένα. Η πορεία ένταξης της χώρας στην ΕΕ απαιτούσε την εναρμόνιση με το κοινοτικό κεκτημένο. Η Κύπρος έγινε, από τη μια μέρα στην άλλη, το νοτιοανατολικότερο άκρο της Ευρώπης. Η θέση της Κύπρου σε αυτή την περίπτωση είναι δυσμενής, αφού αποτελεί σύνορο της Ένωσης σε ανατολή και νότο και από την άλλη βρίσκεται σε μια ιδιόμορφη περιοχή με πολλές συγκρούσεις και αστάθεια που προκαλεί έντονη κινητικότητα μεταναστών, προσφύγων και αιτητών ασύλου. Η προοπτική της ένταξης, και η ένταξη ως τέτοια, άλλαξαν σημαντικά το πλαίσιο των εξελίξεων τόσο στο επίπεδο της μετανάστευσης και αιτητών πολιτικού ασύλου όσο και σε σχέση με τους Τουρκοκύπριους, δεδομένων των προοπτικών επίλυσης του Κυπριακού.

Η Κύπρος ως κράτος – μέλος της Ένωσης υποχρεούται να εξετάζει τις αιτήσεις των αιτητών ασύλου και να αναλαμβάνει την παραχώρηση ή όχι της άδειας παραμονής καθώς και την φιλοξενία των αιτητών ασύλου για όσο διάστημα χρειαστεί. Αυτή η διαδικασία ακολουθείται έτσι ώστε οι αιτητές ασύλου να μην ταξιδεύουν από τη μία χώρα της ΕΕ στην άλλη ζητώντας άσυλο. Στην περίπτωση που ένα κράτος- μέλος κάνει αποδεκτή την αίτηση ασύλου, τότε αυτό ισχύει σε όλες τις χώρες της ΕΕ.

---

2 <http://www.sigmalive.com/node/59946>, πρόσβαση 24 Νοεμβρίου 2014

Η Κύπρος, θεωρείται (ασφαλής) σταθμός για τους αιτητές ασύλου, οι οποίοι, αφού εξασφαλίσουν άσυλο από την Κυπριακή Δημοκρατία μπορούν ελεύθερα να μετακινηθούν στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ. Η Κύπρος δέχεται χιλιάδες αιτήσεις ασύλου το χρόνο. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των ετών 2002 – 2003 (πριν ακόμη από την ένταξη στην ΕΕ) κατά τα οποία οι αιτήσεις ασύλου στην Κύπρο αυξήθηκαν κατά 363%, την ίδια στιγμή που σε ολόκληρη την Ευρώπη είχαν μειωθεί κατά 20%. Μεταξύ 2003 – 2007 η Κύπρος δεχόταν αιτήσεις από 39 αιτούντες ασύλου ανά 1000 κατοίκους, αριθμός που σε αναλογία πληθυσμού είναι ο υψηλότερος σε όλη την ΕΕ (Mainwaring, 2008).

	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	Σύνολο
Αιτήσεις που έχουν υποβληθεί	253	1394	1611	2542	2663	3449	5905	4286	7291	9285	4032	839	43297
Αποφάσεις Υπηρεσίας Ασύλου	202	1347	2455	2371	5830	7537	6749	5295	5500	4998	404	126	42612
Αριθμός αιτητών Ασύλου που αναγνωρίστηκαν ως Πρόσφυγες	0	35	28	11	21	27	15	19	16	15	0	0	187
Παραχώρηση Ανθρωπιστικού Καθεστώτος	2	9	15	8	19	76	115	85	51	26	10	0	414
Παραχώρηση Καθεστώτος Συμπληρωματικής Προστασίας	0	9	1	214	564	0	0	0	0	0	0	0	788
Απόσυρση αιτήματος	40	185	218	187	267	0	0	0	0	0	0	0	857
Αριθμός Απορριφθέντων Αποφάσεων	154	1083	2154	1843	3034	3848	2123	1674	2988	2504	267	126	21644
Αριθμός φακέλων που έχουν κλείσει	6	26	39	108	1925	3586	4496	3517	2445	2453	127	0	18722
Εκκρεμώσεις υποθέσεις	923	874	827	1672	1192	4479	8567	9411	10420	8628	4341	713	

* Ετήσια στοιχεία 2002-2013, Υπηρεσία Ασύλου, Υπουργείο Εσωτερικών

Το διάνοιγμα των οδοφραγμάτων, το 2003, διευκόλυνε την διέλευση παράνομων μεταναστών στο νησί, οι οποίοι μπορούσαν με τα νέα δεδομένα να εισρέουν εύκολα από τα κατεχόμενα εδάφη στις ελεύθερες περιοχές αναζητώντας εργασία. Η κυβέρνηση υπολογίζει ότι η πλειοψηφία των παράνομων μεταναστών που βρίσκεται στην Κυπριακή Δημοκρατία έφτασαν στην Κύπρο μέσω κατεχομένων και ακολούθως διέσχισαν την πράσινη γραμμή.

Η εισροή κοινοτικών μεταναστών από τις χώρες της ΕΕ μετά το 2004 ήταν ιδιαίτερα έντονη. Τα άτομα αυτά δεν αναζητήσαν εργασία μόνο στους τομείς που δεν προτιμούσαν οι Κύπριοι, όπως η γεωργία και η κτηνοτροφία. Το ψηλό μορφωτικό επίπεδο αρκετών εξ' αυτών, τους έδινε την ευκαιρία να απορροφηθούν σε τομείς της αρχιτεκτονικής, της μηχανολογίας, των οικονομικών, κτλ, αφού μπορούσαν εύκολα να ανταγωνιστούν τους Κύπριους πτυχιούχους. Ακόμη, πολλοί Ελλαδίτες, οι οποίοι έχουν προβάδισμα έναντι των υπολοίπων μεταναστών, λόγω της γλώσσας, κατάφεραν να εργοδοτηθούν ακόμη και στον δημόσιο τομέα κυρίως ως δάσκαλοι ή καθηγητές. Το ρεύμα των μεταναστών από την Ελλάδα αυξήθηκε ιδιαίτερα μετά

το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης. Η εισροή μεταναστών από την ΕΕ έγινε ακόμη πιο έντονη μετά την διεύρυνση της σε ένωση 27 κρατών- μελών με την ένταξη της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας το 2007, δύο χώρες με παραδοσιακούς δεσμούς με την Κύπρο.

Ως αποτέλεσμα των πιο πάνω, οι Κύπριοι τοποθετούνται αντιφατικά: από τη μια επιρρίπτουν ευθύνες στην ΕΕ για όλα τα δεινά που υπόκεινται, αφού δεν λαμβάνει κανένα μέτρο για να προστατεύσει τα μικρά κράτη-μέλη και τα κράτη-μέλη που αποτελούν τα σύνορα της Ένωσης. Από την άλλη, προσβλέπουν σε αυτήν ως τη μόνη λύση στο πρόβλημα. Ωστόσο, μέχρι στιγμής παρατηρείται η εφαρμογή μιας αντιφατικής μεταναστευτικής πολιτικής, όπου τα σύνορα εντός της Ένωσης έχουν καταργηθεί, ενώ τα σύνορα εκτός της ένωσης είναι αυστηρά κλειστά και αποκλείουν όσους θέλουν να τα περάσουν ασκώντας μάλιστα πολύ αυστηρές πολιτικές (Mainwaring, 2008).

Σήμερα τα δεδομένα φαίνεται να έχουν αλλάξει. Η οικονομική κρίση που έχει πλήξει την Κύπρο τα τελευταία χρόνια έχει επιφέρει μεγάλες μεταβολές στην εισροή μεταναστών. Αν και δεν έχει ακόμη γίνει αντικείμενο μελέτης, μπορεί εύκολα να παρατηρήσει κανείς ότι έχει μειωθεί αισθητά η εισροή μεταναστών στη χώρα. Η μεγάλη ανεργία που παρουσιάζεται έχει αναγκάσει πολλούς μετανάστες να εγκαταλείψουν την Κύπρο ενώ φαίνεται πως πλέον δεν προτιμάται ως προορισμός για εξεύρεση εργασίας. Αντίθετα, αρκετοί Κύπριοι έχουν ήδη πάρει το δρόμο της μετανάστευσης, κάτι που προοπτικά μπορεί να επηρεάσει τον χαρακτήρα της μετανάστευσης στη χώρα μας.

Ο ρατσισμός και οι εκφάνσεις του στην κυπριακή κοινωνία

Ο ρατσισμός, και ως προέκταση του η ρητορική, οι συμπεριφορές και τα εγκλήματα μίσους, είναι ένα φαινόμενο πολύπλοκο το οποίο δεν μπορεί να αναλυθεί μονοδιάστατα. Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις που παράγουν και αναπαράγουν τον ρατσισμό και τις εκφράσεις του είναι φαινόμενα που δεν λείπουν από καμιά κοινωνία, και ιδιαίτερα από μια κοινωνία διαπολιτισμική όπως είναι η Κύπρος. Στοιχεία της ΕΕ που προέρχονται από τις υπηρεσίες κατά του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας καταδεικνύουν ότι το φαινόμενο υπάρχει και παρουσιάζει μια ανοδική πορεία στη Κύπρο (Διονυσίου, συνέντευξη).

Στην περίπτωση της Κυπριακής κοινωνίας, στον τομέα της έρευνας, μόλις πρόσφατα έχουν αρχίσει να γίνονται βήματα καταγραφής του φαινομένου του ρατσισμού και των εκφράσεων μίσους (ECRI, 2011). Ενώ ο ρατσισμός έναντι σε άτομα εξαιτίας της διαφορετικής καταγωγής, φυλής ή χρώματος, έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης εδώ και χρόνια σε άλλες κοινωνίες, στην Κύπρο η έρευνα υστερεί. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι η εισροή μεταναστών στο νησί είναι ένα φαινόμενο σχετικά νέο. Έτσι υπάρχει ένα ευρύ πεδίο το οποίο χρήζει διερεύνησης παρόλες τις μέχρι τώρα προσπάθειες (π.χ. Mainwaring; 2008, Τριμικλιωνίτης, 2006). Σημαντικά ευρήματα έχουν καταγραφεί σε έρευνες που έγιναν από φορείς όπως το Human Network, όπου εξετάστηκαν οι συνθήκες διαβίωσης των αιτητών ασύλου και των

άτυπων μεταναστών στην Κύπρο, αλλά και το ECRI (*European Commission against Racism and Intolerance*) όπου σε ετήσιες εκθέσεις καταγράφονται φαινόμενα ρατσισμού και μισαλλοδοξίας.

Εξαιτίας, κυρίως, του πολιτικού προβλήματος, η κυπριακή κοινωνία είναι μια κοινωνία στην οποία έχει διαχρονικά δοθεί έμφαση στην ανάπτυξη της εθνικής ταυτότητας, γεγονός το οποίο έχει στερήσει την ανάπτυξη των κοινωνικών ταυτοτήτων. Ρατσισμός υπήρχε πάντα στην κυπριακή κοινωνία. Ακραία φαινόμενα εθνικιστικού ρατσισμού ανέκαθεν παρουσιάζονταν ανάμεσα σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους, με αποκορύφωμα την περίοδο του 1974 (Αντωνίου, συνέντευξη). Όπως ήταν αναμενόμενο, μια τέτοια κοινωνία δεν θα μπορούσε εύκολα να αποδεχθεί τους μετανάστες, στο πρόσωπό των οποίων αποτυπώθηκε ο «ξένος», αυτός στον οποίον αποδίδονται πολλά από τα προβλήματα της κυπριακής κοινωνίας.

Σύμφωνα με την άποψη του γραφείου Επιτρόπου Διοικήσεως, «ρατσιστικές συμπεριφορές συναντιούνται σε ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού της Κύπρου» (Διονυσίου, συνέντευξη). Η ξενοφοβία είναι ένα φαινόμενο σύνθηρες και συναντιέται στην καθημερινή ζωή και τις εκφράσεις των Κυπρίων. Για παράδειγμα, η αντίληψη ότι οι αλλοδαπές γυναίκες δεν είναι ηθικές είναι ευρέως διαδεδομένη. Η φράση ότι «οι ξένες χωρίζουν τους Κύπριους από τις γυναίκες τους» χρησιμοποιείται πολύ συχνά για να αιτιολογήσει το ολοένα εντονότερο φαινόμενο των διαζυγίων και έχει καθιερωθεί ως άποψη, στις συνειδήσεις των Κυπρίων, χωρίς να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα (Κούκου, συνέντευξη).

Η γλώσσα και η διαφορετική εξωτερική εμφάνιση έχουν αναφερθεί σχεδόν σε όλες τις συνεντεύξεις ως σημαντικοί παράγοντες έκφρασης ρατσισμού. «Όσοι δεν μιλούν Ελληνικά τυγχάνουν ρατσισμού. Ακόμη περισσότερο όμως, αυτοί που έχουν μαύρο χρώμα.» (Κούκου, συνέντευξη). Φαίνεται πως αρκετά μεγάλος αριθμός Κυπρίων δεν μπορεί να δεχτεί τα άτομα αυτά εξαιτίας της διαφορετικής τους κουλτούρας. Συχνά, εντοπίζονται στην κυπριακή κοινωνία αρνητικά σχόλια προς τους μετανάστες εξαιτίας των διαφορετικών διατροφικών τους συνηθειών και της γαστρονομικής τους παράδοσης η οποία γίνεται αφορμή για ρατσιστικά σχόλια (Αντωνίου, συνέντευξη).

Η μη αποδοχή του *ξένου*, του *άλλου*, του διαφορετικού, σε οποιοδήποτε επίπεδο, συνιστά κατά συνέπεια σημαντική παράμετρο του εν λόγω ζητήματος.

Είναι σημαντικό να υπογραμμίσουμε, όμως, πως κοινή διαπίστωση όλων των εμπειρογνομώνων από τους οποίους λάβαμε συνεντεύξεις αποτελεί το γεγονός ότι η ξενοφοβία, ο ρατσισμός και οι εκφράσεις του, διαφοροποιούνται ανάλογα με την οικονομική θέση των μεταναστών. Το θέμα του ρατσισμού, δηλαδή, έχει ταξική διάσταση. Οι Κύπριοι συμπεριφέρονται στους μετανάστες ανάλογα με το πως θα αξιολογήσουν τα συμφέροντα που έχουν οι ίδιοι και η χώρα μας από αυτούς (Διονυσίου, 2014). Σωρεία παραδειγμάτων μπορούν να τεκμηριώσουν την πιο πάνω θέση. Οι Ρώσοι και οι Άραβες επιχειρηματίες μπορεί να πει κανείς ότι είναι περισσότερο από καλοδεχούμενοι στην Κύπρο. Σε αυτές τις περιπτώσεις, το ίδιο το κράτος διαμορφώνει πολιτικές, φροντίζει να δημιουργεί τις ανάλογες υποδομές και

να προσφέρει διευκολύνσεις προσέλκυσης στο νησί (π.χ. υπηκοότητες).

Η Κυπριακή Βουλή έχει θεσπίσει νομοθεσία με βάση την οποία μπορεί να παραχωρείται Κυπριακή ιθαγένεια στους ξένους επενδυτές οι οποίοι έχουν καταθέσεις εκατομμυρίων ευρώ στην Κύπρο ή αποτελούν υψηλόβαθμα στελέχη επιχειρήσεων, ανεξάρτητα από τον χρόνο παραμονής τους στην Κύπρο.³ Το παράδοξο βέβαια είναι ότι οι μετανάστες που φτάνουν στην Κύπρο αναζητώντας εργασία και ανήκουν στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις δεν έχουν πρόσβαση σε κανένα από τα προαναφερθέντα προνόμια, ασχέτως αν κατάγονται από την ίδια χώρα, μιλούν την ίδια γλώσσα, ή έχουν το ίδιο χρώμα και συνήθειες με τους επενδυτές που προαναφέραμε. Επίσης, το παράδειγμα της ρωσικής γλώσσας, η οποία χρησιμοποιείται εκτενώς στις παράκτιες κυρίως πόλεις της Κύπρου ακριβώς για να διευκολυνθούν οι πλούσιοι μετανάστες από την Ρωσία, είναι χαρακτηριστικό. Κατ' ανάλογο τρόπο το ίδιο έχει αρχίσει να παρατηρείται και για την κινέζικη γλώσσα, κυρίως, στην Πάφο.

Οι Ευρωπαίοι μετανάστες, δεν διαφέρουν πολύ από τους Κύπριους όσον αφορά στις συνήθειες ή την εξωτερική τους εμφάνιση. Η περίπτωση τους είναι ενδιαφέρουσα αφού επιβεβαιώνει την ταξική διάσταση που έχει ο φυλετικός ρατσισμός. Όπως φαίνεται και στην περίπτωση των Ευρωπαίων, μεγαλύτερα προβλήματα αντιμετωπίζουν όσοι δεν ανήκουν στα ψηλά οικονομικά στρώματα της κοινωνίας. Ως εκ τούτου, οι μετανάστες από τη Ρουμανία ή τη Βουλγαρία, οι οποίοι ήρθαν στην Κύπρο αναζητώντας εργασία στον πρωτογενή ή δευτερογενή τομέα της οικονομίας, δεν έχουν ουσιαστικά διαφορετική αντιμετώπιση από τους μετανάστες από τρίτες χώρες που βρίσκονται εδώ για τον ίδιο λόγο (Κούκου, συνέντευξη). Μια άλλη άποψη υποστηρίζει ότι πλέον οι κοινοτικοί μετανάστες θεωρούνται μεγαλύτερη απειλή από τους μετανάστες από τρίτες χώρες λόγω του μορφωτικού τους επιπέδου. Οι κοινοτικοί ανταγωνίζονται τους Κύπριους πτυχιούχους οι οποίοι αντιμετωπίζουν σοβαρότατο πρόβλημα ανεργίας (Κούκου, 2014).

Η ρητορική, οι εκφράσεις και τα εγκλήματα μίσους εξαιτίας της διαφορετικής καταγωγής εντείνονται σε περιόδους οικονομικής κρίσης όπως αυτή που διανύουμε τώρα.⁴ Στην προσπάθεια αποπροσανατολισμού της κοινής γνώμης από τα πραγματικά αίτια των οικονομικών κρίσεων, η ευθύνη για όλα τα προβλήματα επιρρίπτεται στους μετανάστες. Είναι γεγονός πως οι άνθρωποι που αντιμετωπίζουν ολοένα και περισσότερες δυσκολίες εξαιτίας της οικονομικής κρίσης ψάχνουν να βρουν εξιλαστήρια θύματα (Κούκου, συνέντευξη).

3 <http://www.moi.gov.cy/moi/crmd/crmd.nsf/All/D7849CF11A3ABADDC2257D2C00441B07?OpenDocument>, πρόσβαση 4/9/2014

4 Για σχετικές μελέτες βλέπε ανάμεσα σε άλλα Awad, I. 2009, Caliari, A., Way, S-A., Raaber, N., Schoenstein, A., Balakrishnan, R. and Lusiani, N. 2010, Center for Economic and Social Rights. 2009, Council of the European Union. 2009, Equality and Human Rights Commission (EHRC). 2009a, Equality and Human Rights Commission (EHRC). 2009b, European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). 2010, Saiz, I. 2009, Stafford, B. and Duffy, D. 2009

Η αύξηση της ανεργίας είναι το κυριότερο πρόβλημα που αποδίδεται στους μετανάστες. Στην κοινή γνώμη έχει εδώ και καιρό επικρατήσει η άποψη ότι πρέπει να φύγουν οι ξένοι ανεξαρτήτως αν είναι νόμιμοι μετανάστες, άτυποι ή αιτητές ασύλου. Το κυριότερο επιχείρημα που χρησιμοποιείται είναι «Πεινούν οι δικοί μας, θα ταΐζουμε τους ξένους;» (Λάπα, 2014). Το γεγονός αυτό, η αύξηση δηλαδή των ρατσιστικών περιστατικών ενάντια στους μετανάστες εξαιτίας της όξυνσης της οικονομικής κρίσης στην Κύπρο φαίνεται να έχει καταγράψει και ο ξένος τύπος. Πιο συγκεκριμένα η εφημερίδα *“Independent”* γράφει: «...Όμως καθώς η ανεργία αυξάνεται κατακόρυφα στο νησί και η κρίση κορυφώνεται, υπάρχουν φόβοι ότι ο κόσμος ψάχνει αποδιοπομπαίους τράγους και οι ξένοι εργάτες αποτελούν εύκολο στόχο».⁵

Ρατσιστικές συμπεριφορές και εκφράσεις μίσους έναντι των μεταναστών συναντιούνται σε ένα σημαντικό ποσοστό του πληθυσμού της Κύπρου και είναι ως επί το πλείστο μη συνειδητές συμπεριφορές (Διονυσίου, συνέντευξη). Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις είναι βαθιά ριζωμένα στη συνείδηση των ανθρώπων χωρίς αυτοί να καταλαβαίνουν την ύπαρξη τους (Αντωνίου, συνέντευξη). Οι Κύπριοι αναφέρονται για παράδειγμα στις οικιακές βοηθούς λέγοντας «η μαυρού» ή «η ξένη», εκφράσεις οι οποίες έχουν πλέον κανονικοποιηθεί στη Κυπριακή διάλεκτο και ενώ αποτελούν ρατσιστικούς χαρακτηρισμούς εντούτοις χρησιμοποιούνται πολύ συχνά χωρίς κακή πρόθεση.

Σύμφωνα με το Γραφείο της Επιτρόπου Διοικήσεως, κατά τη διάρκεια σεμιναρίων που διοργανώνει το γραφείο με εκπαιδευτικούς, μέλη της αστυνομίας και δημόσιους υπάλληλους για την καταπολέμηση ρατσιστικών συμπεριφορών, έχει διαφανεί επανειλημμένα πως τα περισσότερα άτομα που εκφράζουν τέτοιες συμπεριφορές δεν το κάνουν συνειδητά. Πιο συγκεκριμένα ανέφεραν ότι «τα άτομα αυτά πολλές φορές ξεκινούν με την φράση «εγώ δεν είμαι ρατσιστής αλλά...» και μετά αρχίζει ένας χείμαρρος ρατσιστικών αναφορών» (Διονυσίου, συνέντευξη). Αυτό φαίνεται να ισχύει και για μεγάλο αριθμό Κυπρίων.

Σε πολλές περιπτώσεις η μη συνειδητή συμπεριφορά των ατόμων γίνεται συνειδητή μετά την προπαγάνδα που γίνεται γύρω από το θέμα. Αυτό επιτελείται κυρίως μέσα από τα ΜΜΕ, ή ακόμη και με δηλώσεις πολιτικών και άλλων προσώπων οι οποίες πολλές φορές είναι μακριά από την πραγματικότητα. Υπάρχουν συγκεκριμένα παραδείγματα πολιτικών οι οποίοι διαμαρτύρονταν για παράδειγμα για τα επιδόματα που έπαιρναν οι πολιτικοί πρόσφυγες και επικαλούνταν επιχειρήματα που δεν ευσταθούσαν (Κούκου, συνέντευξη). Έτσι, παρακολουθώντας τέτοιες δηλώσεις, η υποσυνειδητή συμπεριφορά των Κυπρίων άρχισε να γίνεται συνειδητή και να εντείνονται ολοένα και περισσότερο οι ρατσιστικές τους αντιλήψεις.

Όσον αφορά την ενσυνειδητή ρατσιστική συμπεριφορά και βία φαίνεται να υπάρχει σε μικρό βαθμό. Αυτά τα επεισόδια γίνονται συνήθως από οργανωμένες ομάδες, στο ποδόσφαιρο, στο σχολείο και γενικότερα όπου το άτομο χάνει την ατομικότητα του και λειτουργεί ως ομάδα (Διονυσίου, συνέντευξη). Σε συνθήκες όπου το άτομο

5 <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=505599>, πρόσβαση 10/7/2014

νιώθει άνετα να εκφράσει τέτοια συμπεριφορά σε συγκεκριμένο χώρο και συνθήκες τότε η δράση αυτή περνά από το α-συνείδητο στο ενσυνείδητο. Κύριοι εκφραστές τέτοιων συμπεριφορών αποτελούν ομάδες ή άτομα τα οποία έχουν συγκεκριμένη ιδεολογικοπολιτική τοποθέτηση ενάντια στους μετανάστες ενώ η οικονομική κρίση ευνοεί την εδραίωση τέτοιων ομάδων. Μετά την άνοδο της *Χρυσής Αυγής* στην Ελλάδα, είδαμε την δημιουργία του *ΕΛΑΜ* στην Κύπρο και την περαιτέρω ανάπτυξή του κατά τη περίοδο που ξέσπασε η οικονομική κρίση. Σύμφωνα με την λειτουργό του γραφείου της Επιτρόπου Διοικήσεως, αν και δεν έχει τεκμηριωθεί μέσα από εκθέσεις του γραφείου, η συγκυρία δείχνει ότι η άνοδος ναζιστικών και φασιστικών οργανώσεων αυξάνει τέτοια περιστατικά (Διονυσίου, συνέντευξη).

Ρατσιστικές συμπεριφορές συναντώνται στις κερκίδες των οργανωμένων οπαδών των ποδοσφαιρικών σωματείων που ανήκουν στο χώρο της δεξιάς, όπου το *ΕΛΑΜ* βρίσκει πρόσφορο έδαφος για την οργάνωση νέων μελών. Το νεαρό της ηλικίας των οπαδών που βρίσκονται σε αυτές της κερκίδες, το αίσθημα ότι η αγαπημένη τους ποδοσφαιρική ομάδα ταυτίζεται με συγκεκριμένη ιδεολογία αλλά και το γεγονός ότι πολλοί από αυτούς έρχονται για πρώτη φορά σε επαφή με την πολιτική είναι παράγοντες οι οποίοι συντείνουν στην ολοένα και εντονότερη επαφή του ακροδεξιού *ΕΛΑΜ* με τις κερκίδες των οργανωμένων οπαδών συγκεκριμένων σωματείων. Η εμφάνιση φασιστικών εμβλημάτων όπως η σβάστικα και ο «στόχος» αλλά και συνθημάτων με ρατσιστικό περιεχόμενο είναι σύνηθες φαινόμενο.⁶ Ένα περιστατικό που αποτελεί έντονη έκφραση ρατσισμού σημειώθηκε τον Δεκέμβριο του 2014, όπου η κερκίδα των οργανωμένων οπαδών του ΑΠΟΕΛ φώναζε εν χορώ ρατσιστικά συνθήματα εναντίον του Αφρικανού ποδοσφαιριστή της Ομόνοιας, Μίκαελ Ποτέ. Ο ποδοσφαιριστής μάλιστα τιμωρήθηκε από τον διαιτητή για το γεγονός ότι αντέδρασε στο σύνθημα των οπαδών του ΑΠΟΕΛ.⁷

Κατά καιρούς έχουν καταγραφεί και άλλα παρόμοια περιστατικά τα οποία έχουν κοινό χαρακτηριστικό την έκφραση ρατσιστικής συμπεριφοράς και βίας από οργανωμένες ομάδες. Το σημαντικότερο ίσως περιστατικό που καταγράφηκε στην Κύπρο είναι αυτό που συνέβη στη Λάρνακα τον Νοέμβριο του 2010, όπου μέλη του νεοφασιστικού κόμματος *ΕΛΑΜ* επιτέθηκαν στο αντιρατσιστικό φεστιβάλ «Rainbow» που διοργάνωσε η *Κίνηση για Ισότητα, Στήριξη και Αντιρατσισμό*. Τα μέλη του κόμματος επιτέθηκαν στον χώρο της εκδήλωσης με στόχο να τρομοκρατήσουν τους παρευρισκόμενους και να διαλύσουν την εκδήλωση.⁸ Οι θέσεις του *ΕΛΑΜ* για την

6 <http://agkarra.com/%CE%BF-%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%AD-%CE%B7-%CE%BA%CE%B5%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B4%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B1%CF%85%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%83%CF%84/>, πρόσβαση 5/1/2015

7 <http://agkarra.com/%CE%B8%CE%AD%CE%BB%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5-%CE%BA%CE%B9-%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CF%85%CF%82-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D%CF%82/>, πρόσβαση 5/1/2015

8 <https://m4trix87.wordpress.com/tag/%CF%83%CF%8D%CE%B3%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B7/>, πρόσβαση 10/07/2014

ανεργία, όπως αναγράφονται στην ιστοσελίδα του κόμματος καταδεικνύουν τον ρατσισμό και το μίσος που προάγει έναντι στους μετανάστες. Χαρακτηριστική είναι η φράση «κάθε ξένος εργάτης, ένας Έλληνας άνεργος».⁹ Επίσης έχουν καταγραφεί περιστατικά ξυλοδαρμού μεταναστών σε κεντρικούς δρόμους της πρωτεύουσας από ομάδες ατόμων τα οποία φαίνεται πως έδρασαν μαζικά και βάσει σχεδίου.¹⁰

Μέσα από την ιστοσελίδα του ΕΛΑΜ μπορεί κανείς εύκολα να εντοπίσει τις εθνικιστικές και ρατσιστικές θέσεις του κόμματος και την ξεκάθαρη έκφραση ρητορικής μίσους καθώς και την ενθάρρυνση των εγκλημάτων μίσους. Φράσεις όπως: «...Μέσα στην Κύπρο προτεραιότητα έχουν οι Έλληνες και κανείς άλλος» χρησιμοποιούνται πολύ συχνά.¹¹ Η οικονομική κρίση αποτελεί βασικό επιχείρημα για την αποκοπή των επιδομάτων των αλλοδαπών, ενώ η αυξημένη ανεργία, σύμφωνα πάντα με το ΕΛΑΜ, οφείλεται στους μετανάστες. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα από την ομιλία του εκπροσώπου του ΕΛΑΜ στην «πορεία κατά της Λαθρομετανάστευσης» που διοργάνωσε το κόμμα τον Δεκέμβριο του 2010 στη Λάρνακα: «Απαιτούμε από αυτούς, που έχουν καθήκον να διαχειρίζονται το δημόσιο χρήμα, το οποίο προέρχεται από τις τσέπες των συμπατριωτών μας, οι οποίοι πολλοί από αυτούς ζουν πλέον κάτω από το όριο της φτώχειας να σταματήσουν να εκδίδουν επιταγές χιλιάδων Ευρώ σε δήθεν πολιτικούς πρόσφυγες, αιτητές ασύλου, ή ακόμα σε «Τουρκοκύπριους ‘αδελφούς’ μας».¹²

Όπως αναφέρεται πιο πάνω, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης είναι ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει το φαινόμενο του ρατσισμού αφού καθορίζει σε πολύ μεγάλο βαθμό την κοινή γνώμη. Η θέση που παίρνουν σε σχέση με το θέμα αντανakλάται πολύ συχνά στις συνειδήσεις των Κυπρίων. Τις περισσότερες φορές γίνονται δηλώσεις οι οποίες έχουν στόχο να χρησιμοποιήσουν τους μετανάστες ως αποδιοπομπαίους τράγους και να επιρρίψουν σε αυτούς την ανεργία, την εγκληματικότητα, την οικονομική κρίση. Πολλές φορές, οι τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές εκπομπές αναφέρονται στα επιδόματα που παίρνουν οι πολιτικοί πρόσφυγες και οι αιτητές ασύλου, χωρίς να αναφέρουν ότι αυτά στηρίζονται σε διεθνείς νομοθεσίες και κανόνες που ακολουθεί η Κύπρος (Λάπα, συνέντευξη).

Οι τηλεοπτικές εκπομπές μεταδίδουν πληροφορίες οι οποίες στις πλείστες των περιπτώσεων δημιουργούν αρνητική εικόνα για τους μετανάστες. Στις περιπτώσεις εγκλημάτων δίνεται ιδιαίτερη έμφαση όταν ο μετανάστης είναι ο θύτης ενώ στις περιπτώσεις που είναι το θύμα δεν θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική είδηση. Πολλές φορές μάλιστα τα ΜΜΕ παραπλανούν την κοινή γνώμη συγκαλύπτοντας

9 <http://www.elamcy.com/component/content/article/113-import-data/2750-46-14-01-13.html>, πρόσβαση 11/07/2014

10 <http://www.sigmalive.com/archive/news/local/325879><http://www.sigmalive.com/archive/news/local/325879#sthash.yGzbJYFw.dpuf>, πρόσβαση 10/07/2014

11 <http://www.elamcy.com/component/content/article/113-import-data/2572-69433-000.html>, πρόσβαση 10/07/2014

12 <http://www.elamcy.com/component/content/article/113-import-data/3981-7-28-12-2010.html>, πρόσβαση 10/7/2014

ρατσιστικές επιθέσεις εναντίον μεταναστών.¹³ Επιπλέον παρουσιάζονται συχνά συγκρούσεις ανάμεσα σε ομάδες μεταναστών χωρίς να αναφέρεται ο λόγος δίνοντας την εντύπωση ότι τα άτομα αυτά δημιουργούν επεισόδια χωρίς αιτία (British Council, 2008). Αντιθέτως, δεν έχει δοθεί η ευκαιρία στην κυπριακή κοινωνία να γνωρίσει τους μετανάστες και την κουλτούρα τους μέσα από τα ΜΜΕ έτσι ώστε να καταρριφθούν τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις που επικρατούν πολλές φορές εξαιτίας της άγνοιας (Αντωνίου, συνέντευξη).

Οι θεσμικοί παράγοντες και ο ρόλος τους

Η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ, όπως έχει αναφερθεί και προηγουμένως, έχει αναμφισβήτητα επηρεάσει την Κύπρο σε σχέση με το ζήτημα της μετανάστευσης. Η ιδιότητα της χώρας μας ως μέλος της ΕΕ έχει φέρει μεγάλες αλλαγές στο νομοθετικό πλαίσιο, αλλά και στους αριθμούς των μεταναστών στο νησί. Η Κύπρος πρέπει από τη μια να διαχειριστεί τον ρόλο της ως γεωγραφικό σύνορο της Ευρώπης σε μια περιοχή «πέρασμα» μεταναστών και από την άλλη να καταφέρει να δεχτεί τα μεγάλα κύματα Ευρωπαίων μεταναστών. Τα πιο πάνω διέπονται από Οδηγίες της ΕΕ κάτι που περιορίζει σημαντικά την αυτονομία δράσης της κυπριακής κυβέρνησης.

Σύμφωνα με το Τμήμα Μετανάστευσης του Υπουργείου Εσωτερικών «τα τελευταία χρόνια γίνεται μια μεγάλη προσπάθεια ευθυγράμμισης με τις πολιτικές της ΕΕ στον τομέα ένταξης των μεταναστών και της προώθησης των δικαιωμάτων τους και ταυτόχρονα της εξάλειψης ρατσιστικών και ξενοφοβικών τάσεων» (Πιερή, συνέντευξη). Ωστόσο, η πολιτική της ΕΕ είναι αντιφατική. Οι πολιτικές λιτότητας που ασκούνται τα τελευταία κυρίως χρόνια εξαιτίας της οικονομικής κρίσης αναγκάζουν τους Ευρωπαίους πολίτες να μεταναστεύουν. Η Ένωση θα έπρεπε να βρει λύσεις έτσι ώστε να μην χρειάζεται οι άνθρωποι να μεταναστεύουν για να βρουν εργασία παρά να προσπαθεί να τους εντάξει στις κοινωνίες που αναγκάζονται να ζήσουν αφού έχουν εγκαταλείψει την πατρίδα τους (Κούκου, συνέντευξη).

Τίθεται, επίσης, η άποψη ότι η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ ενδεχομένως να έχει επηρεάσει το φαινόμενο του ρατσισμού. Η ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων έχει παρουσιαστεί από τα ΜΜΕ και από κάποιους πολιτικούς χώρους ως παράγοντας που συντείνει στην αύξηση της ανεργίας και της εγκληματικότητας (Διονυσίου, συνέντευξη). Άλλοι πάλι θεωρούν ότι η ένταξη στην ΕΕ δεν άλλαξε τη νοοτροπία των Κυπρίων σε σχέση με το θέμα, αλλά επηρέασε θετικά το θεσμικό πλαίσιο το οποίο μας αναγκάζει να συμμορφωθούμε σε συμβάσεις και νόμους που προστατεύουν τους μετανάστες (Λάπα, συνέντευξη).

Το κράτος και οι υπηρεσίες του αποτελούν κρίσιμη μεταβλητή στη συνολική πρόληψη του φαινομένου και της αντιμετώπισης των μεταναστών.

---

13 <https://m4trix87.wordpress.com/tag/%CF%83%CF%8D%CE%B3%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B7/>, πρόσβαση στις 10/7/2014

«Ο ρόλος του κράτους είναι καθοριστικής σημασίας για την αντιμετώπιση φαινομένων ρατσισμού απέναντι στους μετανάστες. Το κράτος είναι αυτό το οποίο εφαρμόζει τη μεταναστευτική νομοθεσία και καθορίζει τη μεταναστευτική πολιτική μέσα από το Τμήμα Αρχείου Πληθυσμού και Μετανάστευσης, την Υπηρεσία Ασύλου και την Μονάδα Διαχείρισης των Ταμείων Αλληλεγγύης, υπηρεσίες οι οποίες υπάγονται στο Υπουργείο Εσωτερικών. Την ίδια ώρα υπάρχουν και άλλες υπηρεσίες που ασχολούνται με θέματα μεταναστών όπως το Υπουργείο Εργασίας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, το Υπουργείο Υγείας, το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού κοκ» (Πιερή, συνέντευξη).

Οι πολιτικές ωστόσο που εφαρμόζει η Κυπριακή Δημοκρατία δέχονται κριτική από αρμόδιους φορείς και οργανώσεις οι οποίοι θεωρούν ότι οι πολιτικές του κράτους είναι ανεπαρκείς.

Το Υπουργείο Εσωτερικών εφαρμόζει δράσεις ένταξης των μεταναστών ενώ ταυτόχρονα χρηματοδοτεί δράσεις μη κυβερνητικών και άλλων οργανώσεων προς την κατεύθυνση αυτή. Αυτή την περίοδο γίνεται προσπάθεια αξιοποίησης ευρωπαϊκών πόρων για να θεσμοθετηθεί πρόγραμμα προώθησης των εθελούσιων επιστροφών αλλοδαπών ως εναλλακτική επιλογής έναντι των απελάσεων (Πιερή, συνέντευξη). Ωστόσο εκφράζεται συχνά η άποψη ότι οι πολιτικές του κράτους φαίνεται να είναι ελλείπει καθώς το φαινόμενο του ρατσισμού εντείνεται παρά να μειώνεται (Διονυσίου, συνέντευξη). Οι διαδικασίες απόκτησης άδειας παραμονής και η ασφάλεια που προσφέρεται στους μετανάστες στην Κύπρο χαρακτηρίζονται ως προβληματικά σημεία στην πολιτική του κράτους. Επιπρόσθετα, τα μαθήματα που γίνονται σε μετανάστες για εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας, πράγμα απαραίτητο για να μπορέσουν να ζήσουν ομαλά στην Κύπρο, γίνονται σε πολύ περιορισμένο βαθμό τα τελευταία χρόνια (Αντωνίου, συνέντευξη). Διαπιστώνεται, επίσης, περιορισμένη πληροφόρηση που λαμβάνουν οι μετανάστες σχετικά με τα δικαιώματά τους και τη ζωή στην Κύπρο.

Όσον αφορά στον τομέα της πρόληψης τέτοιων φαινομένων οι δράσεις που αναλαμβάνει το κράτος είναι σύμφωνα με τους ειδικούς ανεπαρκείς. Ο παράγοντας ο οποίος έχει καθοριστικό ρόλο στην πρόληψη φαινομένων, όπως αυτό του ρατσισμού, είναι η εκπαίδευση καθώς συμβάλει στη διαμόρφωση των συνειδήσεων των νέων ανθρώπων και μελλοντικών πολιτών. Το εκπαιδευτικό σύστημα στην Κύπρο παρουσιάζει αδυναμία να παραδεχτεί ότι υπάρχουν ρατσιστικά φαινόμενα στα σχολεία αλλά και στην κοινωνία γενικότερα. Έτσι αδυνατεί να δημιουργήσει προγράμματα μέσω των οποίων θα καταπολεμηθεί ο ρατσισμός και οι εκφράσεις του (Διονυσίου, συνέντευξη).

Το γεγονός αυτό έρχεται σε αντίφαση με το γεγονός ότι τα σχολεία μας είναι πλέον διαπολιτισμικά, αφού τα παιδιά των μεταναστών έχουν το δικαίωμα να φοιτούν στα δημόσια σχολεία της Κύπρου (Κούκου, συνέντευξη). Το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα παρουσιάζει αδυναμίες. Υπάρχουν ελάχιστα δημόσια σχολεία σε ολόκληρο το νησί τα οποία προσφέρουν μαθήματα σε άλλη γλώσσα πέραν της ελληνικής. Έτσι, η φοίτηση αποτελεί μεγάλο αγώνα για τα παιδιά των μεταναστών που δεν έχουν την ελληνική ως μητρική γλώσσα.

Το αναλυτικό πρόγραμμα στα σχολεία είναι εθνοκεντρικό και έχει μέχρι και σήμερα στόχο την ανάπτυξη της Ελληνορθόδοξης ταυτότητας των μαθητών γεγονός που από μόνο του δημιουργεί μαθητές δύο κατηγοριών αποκλείοντας όσους δεν έχουν αυτά τα χαρακτηριστικά (British Council, 2008). Είναι γεγονός ότι δεν λαμβάνονται τα απαραίτητα μέτρα από τα σχολεία για την προώθηση της ένταξης των μεταναστών (Makriyianni and Psaltis, 2007; Philiprou, 2006). Συνέπεια αυτού είναι η διαμόρφωση ατόμων τα οποία εκφράζουν ρατσιστικές συμπεριφορές ακόμη και βία απέναντι σε συμμαθητές τους, οι οποίοι έχουν διαφορετικό χρώμα και καταγωγή (Σημερινή, 2008).

Σε σχέση με τις κρατικές υπηρεσίες με τις οποίες έρχονται σε άμεση επαφή οι μετανάστες, το Τμήμα Αρχείου Πληθυσμού και Μετανάστευσης υποστηρίζει ότι δεν παρουσιάζονται ρατσιστικές συμπεριφορές. Πιο συγκεκριμένα «οι λειτουργοί, εκ της θέσεως τους ως δημόσιοι λειτουργοί αλλά και κατόπιν οδηγιών της Διεύθυνσης αντιμετωπίζουν όλους τους ενδιαφερόμενους, οι οποίοι αποτείνονται στο Τμήμα, με τον ίδιο τρόπο ανεξαρτήτως καταγωγής» (Πιερή, συνέντευξη). Ωστόσο, όσον αφορά στις κρατικές υπηρεσίες γενικότερα, η άποψη του τμήματος είναι πως «Τυχόν διαφορετική αντιμετώπιση η οποία καταγράφεται από κρατικούς φορείς απέναντι σε μετανάστες σε αντιδιαστολή με το γηγενή πληθυσμό μπορεί να προκύπτει από την εφαρμογή συγκεκριμένης νομοθεσίας π.χ. πρόσβαση σε κοινωνικές παροχές, υπηρεσίες υγείας κλπ» (Πιερή, συνέντευξη).

Με βάση τη νομοθεσία, οι νόμιμοι μετανάστες έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους Κύπριους πολίτες, όσον αφορά στις υπηρεσίες υγείας. Η αντιμετώπιση όμως που τυχάνουν στα δημόσια νοσοκομεία τους αναγκάζει να προσφεύγουν σε ιδιωτικά νοσοκομεία. Οι ίδιοι δηλώνουν ότι δεν τους δίνεται η προσοχή που χρειάζεται και πολλές φορές γίνονται θύματα ρατσιστικών συμπεριφορών (British Council, 2008). Επιπλέον, δύσκολα παρέχονται διευκολύνσεις αναπηρίας στους μετανάστες που τις χρειάζονται. Ακόμη και στις περιπτώσεις που παρέχονται, εύκολα καταργούνται χωρίς να συνυπολογίζεται το κόστος που θα έχει η οικογένεια του ατόμου σε μια τέτοια περίπτωση. Οι άτυποι μετανάστες δικαιούνται πρόσβαση μόνο στην επείγουσα περίθαλψη. Μόλις όμως σταθεροποιηθεί η κατάσταση της υγείας τους, παίρνουν εξιτήριο ή αναγκάζονται να καταβάλουν το σύνολο του κόστους της περίθαλψής τους, ανεξαρτήτως εισοδήματος, ενώ στη συνέχεια παραδίδονται στις αστυνομικές αρχές (Human Network, 2010).

Όσον αφορά στην πολιτική για στέγαση των μεταναστών γενικότερα, αυτή είναι ανύπαρκτη με εξαίρεση τους αιτητές ασύλου. Ακόμα και στην περίπτωση αυτή, όμως, η διαμονή γίνεται σε χώρους οι οποίοι είναι ακατάλληλοι και γκετοποιημένοι, παράγοντας που συμβάλλει στην περαιτέρω απομόνωσή τους και φαινόμενα ξενοφοβίας (British Council, 2008).

Η πιο προβληματική ίσως πολιτική που ασκείται στην Κύπρο σε σχέση με τους μετανάστες είναι η παραχώρηση αδειών εργασίας σε γυναίκες οι οποίες φτάνουν στο νησί για να εργαστούν σε νυχτερινούς χώρους, τα γνωστά «καμπαρέ». Οι χώροι αυτοί ενώ δεν νομιμοποιούνται να παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες, στην

ουσία αποτελούν τη βιομηχανία του σεξ στο νησί. Πολλοί οργανισμοί, τόσο στην Κύπρο όσο και στο εξωτερικό έχουν επισημάνει πως αυτή η πολιτική προωθεί το εμπόριο ανθρώπων για σεξουαλική εκμετάλλευση (MIGS, 2007a; CEDAW, 2006: 286). Οι γυναίκες αυτές έρχονται στην Κύπρο και γίνονται θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης ενώ ταυτόχρονα δέχονται τις ρατσιστικές επιθέσεις των Κυπρίων εξαιτίας της καταγωγής ή του χρώματος τους (Λάπα, συνέντευξη).

Η αστυνομία, ως υπεύθυνη αρχή για την καταστολή ρατσιστικών φαινομένων, λειτουργεί με παρόμοιο τρόπο όπως και οι υπόλοιπες κρατικές υπηρεσίες. Οι εντολές δηλαδή, από την διεύθυνση είναι να ασκεί τα καθήκοντά της με τρόπο που να αποτρέπει τον ρατσισμό, ωστόσο η συμπεριφορά των μελών της δύναμης δεν είναι ομοιογενής. Το Γραφείο της Επιτρόπου Διοικήσεως έχει δεχτεί καταγγελίες οι οποίες είναι πολύ δύσκολο να στοιχειοθετηθούν γιατί αφορούν σε προφορικές συνδιαλέξεις (Διονυσίου, συνέντευξη). Υπήρξαν, όμως, περιπτώσεις που τέτοιες συμπεριφορές εκ μέρους της αστυνομίας βγήκαν στο φως της δημοσιότητας. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Νιγηριανού ο οποίος ξυλοκοπήθηκε από την ΜΜΑΔ στο κέντρο της Λευκωσίας τον Νοέμβριο του 2013.¹⁴

Συμπεράσματα

Η σύγχρονη Κυπριακή κοινωνία είναι μια κοινωνία εισροής μεταναστών, όπως και οι περισσότερες ανά το παγκόσμιο. Η Κύπρος στο παρελθόν υπήρξε χώρα προέλευσης μεταναστών. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες έχει μετατραπεί σε χώρα υποδοχής μεταναστών με εξαίρεση τα τελευταία 2-3 χρόνια κατά τα οποία παρατηρείται μειωμένη εισροή μεταναστών, ενώ οι Κύπριοι αναγκάζονται να μεταναστεύσουν εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Η μετανάστευση, εξ' ορισμού, επιφέρει αντιφατικά αποτελέσματα: η επαφή με άλλες κουλτούρες αλλά και η αλλαγή των δεδομένων στην αγορά εργασίας δημιουργεί εντάσεις και συγκρουσιακές καταστάσεις, αλλά ταυτόχρονα και ευκαιρίες για συνύπαρξη και πολιτιστικό εμπλουτισμό των κοινωνιών. Η κυπριακή κοινωνία, είναι μια κοινωνία κλειστή και παραδοσιακή, η οποία, δυσκολότερα ίσως από άλλες, δέχεται το ξένο και το διαφορετικό. Αναπόφευκτα, ο ρατσισμός είναι ένα φαινόμενο που εμφανίζεται ως απόρροια των πιο πάνω. Είναι γεγονός πως τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις που δημιουργούν τις ρατσιστικές συμπεριφορές βρίσκονται βαθιά ριζωμένα στις συνειδήσεις των Κυπρίων και έτσι δεν μπορούν να διακρίνουν και να χαρακτηρίσουν τη συμπεριφορά τους ως ρατσιστική.

14 http://www.tothemaonline.com/koinonia/astynomikoi-tis-mmad-xeftilisan-kai-eideiran-afrikano?fb_action_ids=10152135534504073&fb_action_types=og.likes&fb_source=other_multiline&action_object_map=%5B389753791159210%5D&action_type_map=%5B%22og.likes%22%5D&action_ref_map=%5B%5D, πρόσβαση 10/7/2014.

Αυτό φαίνεται να ισχύει και στην περίπτωση των πολιτικών που εφαρμόζει το κράτος σε σχέση με τους μετανάστες, τον ρατσισμό και την καταπολέμηση του. Η αδυναμία εντοπισμού και παραδοχής των διαστάσεων του προβλήματος δεν επιτρέπει τον έγκαιρο και επαρκή σχεδιασμό πολιτικών ένταξης των μεταναστών στην κυπριακή κοινωνία, καθώς και πολιτικών πρόληψης και καταπολέμησης του φαινομένου. Την ίδια στιγμή το εθνοκεντρικό εκπαιδευτικό σύστημα φαίνεται ανίκανο να διαπαιδαγωγήσει άτομα με ανεκτικότητα προς τον «άλλο», χωρίς ρατσιστικές συμπεριφορές και προκαταλήψεις.

Η ένταξη της χώρας στην ΕΕ έφερε κάποιες θετικές αλλαγές ως προς το θεσμικό πλαίσιο. Αυτές συνέβαλαν, ως ένα βαθμό, θετικά στην συμπεριφορά των Κυπρίων έναντι των μεταναστών. Ωστόσο επικρατεί και η άποψη πως η ιδιότητα της Κύπρου ως μέλος της ΕΕ έχει δυσχεράνει την κατάσταση αφού η Κύπρος πρέπει τώρα να διαχειριστεί την ιδιότητα της ως το νοτιοανατολικότερο άκρο της Ευρώπης σε μια περιοχή με έντονη μεταναστευτική κινητικότητα και από την άλλη να δεχτεί τα μεγάλα μεταναστευτικά κύματα Ευρωπαίων πολιτών. Την ίδια στιγμή, οι πολιτικές λιτότητας που εφαρμόζει η ΕΕ αναγκάζουν τους πολίτες να μεταναστεύσουν για να βρουν καλύτερες συνθήκες εργασίας και ζωής.

Η γλώσσα, η εξωτερική εμφάνιση και οι συνήθειες αποτελούν το τρίπτυχο των χαρακτηριστικών τα οποία σε περίπτωση που διαφέρουν γίνονται αφορμές έκφρασης ρατσιστικών συμπεριφορών ή ακόμη και εγκλημάτων. Ωστόσο, το πιο σημαντικό ίσως συμπέρασμα που μπορεί κανείς να εξάγει είναι πως ο ρατσισμός στην Κύπρο, όπως και αλλού, έχει ταξική διάσταση. Είναι προφανές πως οι μετανάστες με μεγάλη οικονομική επιφάνεια είναι ευπρόσδεκτοι στην κυπριακή κοινωνία σε αντίθεση με τους μετανάστες που προέρχονται από χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Αυτοί έχουν πολύ διαφορετική μεταχείριση έστω και αν έχουν το ίδιο χρώμα και καταγωγή με εύπορους μετανάστες που βρίσκονται στην Κύπρο.

Η οικονομική κρίση φαίνεται να εντείνει το πρόβλημα, καθώς οι μετανάστες χρησιμοποιούνται από τα ΜΜΕ και από πολιτικούς χώρους ως αποδιοπομπαίοι τράγοι για τα προβλήματα της οικονομίας. Η αυξημένη ανεργία καθιστά τους Κύπριους πιο ευάλωτους σε ρητορικές εκθρόνησης έναντι των μεταναστών. Αυτό επιδρά στην πολιτική τους συμπεριφορά που καθίσταται λιγότερο ανεκτική, ή και εχθρική απέναντι στους μετανάστες, αφού τους θεωρούν υπεύθυνους παραβλέποντας τα πραγματικά αίτια. Επιπλέον, οι ακροδεξιές οργανώσεις επωφελούνται σε περιόδους οικονομικών κρίσεων, όπως αυτή που διανύει η Κύπρος στις μέρες μας, και τους δίδεται έδαφος για να εκφράσουν τις ιδεολογικές τους απόψεις προβαίνοντας σε ρατσιστικές επιθέσεις.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Αγκάρρα.** «Η κερκίδα και η απόλαυση της αστικής τάξης». Προσβάσιμο στο σύνδεσμο <<http://agkarra.com/%CE%BF-%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%AD-%CE%B7-%CE%BA%CE%B5%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B4%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B1%CF%85%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%83%CF%84/>> , [5 Ιανουαρίου 2015]
- Αγκάρρα,** «Θέλουμε κι άλλους προκλητικούς». Προσβάσιμο στον σύνδεσμο <<http://agkarra.com/%CE%B8%CE%AD%CE%BB%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5-%CE%BA%CE%B9-%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CF%85%CF%82-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D%CF%82/>> , [5 Ιανουαρίου 2015]
- Awad, Ibrahim.** 2009. *The global economic crisis and migrant workers: impact and response*. Geneva: International Labour Office.
- British Council.** 2008 *Living Together: Equal Opportunity and access in society*.
- Caliari, Aldo, et al.** 2010. *Bringing human rights to bear in times of crisis: a human rights analysis of government responses to the economic crisis*, submission to the 13th Session of the UN Human Rights Council, ESCR-Net.
- Center for Economic and Social Rights.** 2009. *Human rights and the global economic crisis: consequences, causes and responses*, available at: <http://www.cesr.org/article.php?id=389>.
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women [CEDAW].** 2006. *Concluding comments of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women*. Cyprus: United Nations
- Council of the European Union.** 2009. *Second joint assessment by the Social Protection Committee and the European Commission of the social impact of the economic crisis and of policy responses*, SOC 715/ECOFIN 808, Brussels, 24 November.
- Equality and Human Rights Commission (EHRC).** 2009a. *Monitoring the impact of the recession on various demographic groups*. London: Government Equalities Office.
- Equality and Human Rights Commission (EHRC).** 2009b. *Monitoring update on the impact of the recession on various demographic groups*. London: Government Equalities Office.
- European Commission against Racism and Intolerance (ECRI).** 2011. Έκθεση της ECRI για την Κύπρο.
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA).** 2010. *Protecting fundamental rights during the economic crisis*. Working Paper.
- Human Network.** 2010. *Health for Undocumented Migrants and Asylum Seekers*. Πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη και συνθήκες διαβίωσης των αιτούντων άσυλο και άτυπων μεταναστών στην Κύπρο.

- M4trix87**, «Κανείς δεν είναι περισσότερο σκλάβος από όποιον νομίζει ότι είναι ελεύθερος». Προσβάσιμο στον σύνδεσμο <<https://m4trix87.wordpress.com/tag/%CF%83%CF%8D%CE%B3%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B7/>>
- Mainwaring, Cetta**. 2008. "On the edge of exclusion: the changing nature of Migration in Cyprus and Malta." *The Cyprus Review* 20: 2.
- Makriyianni, Chara & Psaltis, Charis**. 2007. The Teaching of History and Reconciliation. *The Cyprus Review* vol. 19, no.1: 43–69.
- Mediterranean Institute of Gender Studies (MIGS)**. 2007. *Mapping the Realities of Trafficking Women in Cyprus*. Nicosia: MIGS.
- Philippou, Stavroula**. 2006. Curricular intervention and Greek-Cypriot pupils' constructions of citizenship: Can 'Europe' include immigrants? In Levinson, Bradley. A. U. & E. Doyle Stevick (Eds.) *Reimagining civic education: how diverse societies form democratic citizens*, pp. 91–116. Plymouth: Rowman and Littlefield Publishing
- Saiz, Ignacio**. 2009. 'Rights in recession? Challenges for economic and social rights enforcement in times of crisis', *Journal of Human Rights Practice* vol. 1, no.2: 277-293.
- Stafford, Bruce. and Duffy, Dierdre**. 2009. *Review of evidence on the impact of economic downturns on disadvantaged groups*, Working Paper 68, London: Department for Work and Pensions.
- Trimikliniotis, Nicos**. 1999. New Migration and Racism in Cyprus: The Racialisation of Migrant Workers, [Published as chapter in book edited by Anthias, F. and Lazarides, G. *Into the Margins: Exclusion and Migration in Southern Europe*. Avebury: Ashgate
- Αντωνίου. Λουκάς**. 2014. Επικεφαλής Τμήματος Ισότητας ΙΝΕΚ- ΠΕΟ. Συνέντευξη από Ελένη Ευαγόρου. 8 Ιουλίου.
- Διονυσίου, Νάσια**. 2014. Λειτουργός Γραφείου Επιτρόπου Διοικήσεως. Συνέντευξη από Ελένη Ευαγόρου. 6 Ιουλίου.
- Ε.ΛΑ.Μ.** «433.000 ευρώ για ψευδοπολιτικούς πρόσφυγες». Προσβάσιμο στο σύνδεσμο <<http://www.elamcy.com/component/content/article/113-import-data/2572-69433-000.html>> [10 Ιουλίου 2014]
- Ε.ΛΑ.Μ.** «Ομιλία του Πέτρου Γεωργίου στην Πορεία κατά της Λαθρομετανάστευσης στην Λάρνακα -28/12/2010» <<http://www.elamcy.com/component/content/article/113-import-data/2572-69433-000.html>> [10 Ιουλίου 2014]
- Κούκου, Μαρίνα**. 2014. Υπεύθυνη Τμήματος Μεταναστών ΠΕΟ. Συνέντευξη από Ελένη Ευαγόρου. 5 Ιουλίου.
- ΚΥΠΕ**. 2011. «Αύξηση 21,7% σε 10 χρόνια, στις 838,897, στις 838.897 άτομα ο πληθυσμός». 29 Δεκεμβρίου.

- Λάπα, Λίντα.** 2014. Αντιπρόεδρος Stop Trafficking Cyprus, Συνέντευξη από Ελένη Ευαγόρου. 18 Ιουλίου.
- Πιερί, Έλενα.** 2014. Λειτουργός Τμήματος Αρχείου Πληθυσμού και Μετανάστευσης, Συνέντευξη από Ελένη Ευαγόρου. 2 Σεπτεμβρίου.
- Σημερινή, Η.** 2008. «Την ξυλοκόπησαν άγρια 40 μαθητές ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ-ΣΟΚ». *Η Σημερινή*. 20 Δεκεμβρίου. Προσβάσιμο στον σύνδεσμο <<http://www.sigmalive.com/files/filefield/0/5/9/simerini20122008.pdf>>
- Στατιστική Υπηρεσία,** 2011. Απογραφή Πληθυσμού.
- Στατιστική Υπηρεσία.** 2012. Δημογραφική Έκθεση
- Το Βήμα.** 2013. *Independent: Αυξάνονται στην Κύπρο οι ρατσιστικές επιθέσεις σε μετανάστες*. Προσβάσιμο στο <<http://www.tovima.gr/world/article/?aid=505599>>
- Το THEMAonline,** 2013. «Αυτή είναι η Κύπρος» Αστυνομικοί της ΜΜΑΔ ξεφτίλισαν και έδειραν Αφρικανό παντρεμένο με Κύπρια.» Προσβάσιμο στο <http://www.tothemaonline.com/koinonia/astynomikoi-tis-mmad-xeftilisan-kai-eideiranafricano?fb_action_ids=10152135534504073&fb_action_types=og.likes&fb_source=other_multiline&action_object_map=%5B389753791159210%5D&action_type_map=%5B%22og.likes%22%5D&action_ref_map=%5B%5D%5D> πρόσβαση 10/7/2014
- Τριμικλιιώτης, Νίκος.** 2006. «Η εργατική μετανάστευση στην Κύπρο». Θέσεις. Τριμηνιαία Επιθεώρηση.
- Τριμικλιιώτης, Νίκος.** 2001. *Μετανάστες εργαζόμενοι και εργασιακές σχέσεις στην Κύπρο*. Προσβάσιμο στο http://www.theseis.com/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=946, πρόσβαση 10 /7/ 2014
- Υπουργείο Εσωτερικών,** Κλάδος Ταμείων Αλληλεγγύης, 2008, Πολυετές Πρόγραμμα 2007-2013. Προσβάσιμο στο <[http://www.moi.gov.cy/moi/SF/sf.nsf/All/4F56AA4EFD4F68B3C22575430038800C/\\$file/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CF%85%CE%B5%CF%84%CE%AD%CF%82%20%CE%A0%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1%202007-2013%20%CE%A4%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%BF%CF%85%20%CE%88%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B7%CF%82.pdf](http://www.moi.gov.cy/moi/SF/sf.nsf/All/4F56AA4EFD4F68B3C22575430038800C/$file/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CF%85%CE%B5%CF%84%CE%AD%CF%82%20%CE%A0%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1%202007-2013%20%CE%A4%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CE%BF%CF%85%20%CE%88%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B7%CF%82.pdf)>, πρόσβαση 4/9/2014
- Υπουργείο Εσωτερικών,** Τμήμα Αρχείου Πληθυσμού και Μετανάστευσης, 2014, *Σχέδιο για την κατ' εξαίρεση πολιτογράφηση επενδυτών στην Κύπρο*. Προσβάσιμο στο <<http://www.moi.gov.cy/moi/crmd/crmd.nsf/All/D7849CF11A3ABADDC2257D2C00441B07?OpenDocument>>, πρόσβαση 4/9/2014.

Κοινότητα ΛΟΑΤ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΔΟΜΗ & ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

Το τμήμα αυτό της ανάλυσης αποτελείται από τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος, βάσει της υφιστάμενης σχετικής βιβλιογραφίας, παρατίθεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή του φαινομένου της ομοφοβίας και τρανσφοβίας στην Κύπρο. Αντλώντας από διεθνείς και τοπικές σχετικές μελέτες, το δεύτερο μέρος επικεντρώνεται στη σύγχρονη Κυπριακή πραγματικότητα. Καταγράφει το πρόβλημα της ομοφοβίας και τρανσφοβίας όπως αυτό εκδηλώνεται στην Κύπρο του σήμερα. Περαιτέρω, αναζητά τα αίτια της συνεχιζόμενης εκδήλωσης του φαινομένου μέσω της εξέτασης του ρόλου που διαδραματίζουν: α) οι κυρίαρχες κοινωνικές στάσεις και αντιλήψεις, β) οι εγχώριοι πολιτικοί και άλλοι θεσμικοί ιθύνοντες και γ) τα ίδια τα ΛΟΑΤ άτομα σε σχέση με το υπό εξέταση φαινόμενο. Το τρίτο μέρος αποτελεί μια σύντομη ανασκόπηση της Κυπριακής ΛΟΑΤ πολιτικής και ακτιβισμού. Περιγράφει και αξιολογεί την αποτελεσματικότητα της άσκησης πίεσης (lobbying) και των δράσεων των δύο φάσεων του Κυριακού κινήματος ΛΟΑΤ – 1979 μέχρι 2007 και 2007 μέχρι σήμερα – σε σχέση με την αντιμετώπιση της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας.

Ακόμα, μέσω της σύγκρισης του υφιστάμενου ευρωπαϊκού και εγχώριου νομοθετικού πλαισίου, περιγράφει και αξιολογεί τη στάση και τη δράση (ή αδράνεια) της ΚΔ σε σχέση με την αντιμετώπιση του φαινομένου. Η έκθεση καταλήγει με την παράθεση των συμπερασμάτων που προκύπτουν.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΟΜΟΦΟΒΙΑΣ & ΤΡΑΣΦΟΒΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Ο όρος «ομοφοβία» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στις αρχές της δεκαετίας του 1970 από τον ψυχολόγο George Weinberg, σε άρθρα του στο Νεοϋορκέζικο περιοδικό *GAY*, ενώ έγινε ευρύτερα γνωστός με την έκδοση του συγγράμματος του Weinberg με τίτλο *Society and the Healthy Homosexual* το 1972 (Wickberg 2000). Σύμφωνα με τον Weinberg (1972), ο όρος αναφέρεται στο φόβο ή τρόπο του να βρίσκεται κάποιος σε στενή επαφή με έναν ομοφυλόφιλο. Εντούτοις, σταδιακά, ο όρος διευρύνθηκε. Για παράδειγμα, οι Morin και Garfinkle (1978) ορίζουν ως ομοφοβία κάθε αντίδραση που δεν αποδίδει στον μη-ετεροφυλοφιλικό τρόπο ζωής την ίδια αξία με τον ετεροφυλοφιλικό τρόπο ζωής. Όπως εξηγούν οι McCaskell και Russell (2000:32), «η ομοφοβία ... συχνά χρησιμοποιείται για να περιγράψει τα στερεότυπα, την προκατάληψη και τις διακρίσεις που αντιμετωπίζουν τα ομοφυλόφιλα άτομα». Όμοια με τον όρο «ομοφοβία», ο ακόμη πιο πρόσφατος όρος «τρανσφοβία» δεν υποδηλώνει κατ' ανάγκη το φόβο προς τα τρανς άτομα, αλλά κάθε αρνητική στάση (μίσος, απέχθεια, οργή, ή ηθική αγανάκτηση) προς τα τρανς άτομα, βάσει του τρόπου που αυτά εκδηλώνουν την ταυτότητα φύλου τους (Bettcher 2007:46).

Αν και νεολογισμοί, οι όροι περιγράφουν φαινόμενα που έχουν βαθιές ρίζες στην Κύπρο. Η αντρική ομοφυλοφιλία ποινικοποιήθηκε με την εφαρμογή του Κεφαλαίου 11 του Περί Ποινικού Κώδικα Τροποποιητικού Νόμου του 1885 – γνωστή και ως Τροποποίηση *Labouchere* – από τους Άγγλους αποικιοκράτες (Karayanni 2004, 2006; Weeks 1989). Κατά συνέπεια, «σχετικά με το θέμα του σεξ, η σιωπή έγινε ο κανόνας» (Foucault [1976] 1998:3), ενώ το ταμπού της ομοφυλοφιλίας ενδυνάμωσε την έννοια της ετεροφυλόφιλης εθνικής ταυτότητας (Karayanni 2006:259-61).

Αν και στην Κύπρο το θέμα της μη-ετεροφυλοφιλίας δεν κατείχε θέση στο δημόσιο διάλογο μέχρι πολύ πρόσφατα, περισσότερο από αλλού, αποτέλεσε αντικείμενο ανησυχίας, ελέγχου και επιτήρησης. Αυτό γιατί οι κανόνες σχετικά με την έμφυλη και τη σεξουαλική συμπεριφορά είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με τα όρια ένταξης και αποκλεισμού από την εθνική συλλογικότητα (Mosse 1985; Parker et al. 1992; Pryke 1998), ενώ η ανάγκη για επιβολή τους είναι ιδιαίτερα έντονη σε παραδοσιακές, μετασποικιακές και εθνικά διαιρεμένες κοινωνίες, όπως η κυπριακή (Argyrou 1996; Cockburn 2004; Hadjipavlou 2010; Yuval-Davis & Anthias 1989). Όπως θα διαφανεί περαιτέρω μέσα από την παράθεση παραδειγμάτων, σε τέτοια περιβάλλοντα, η διατήρηση μιας «άσπιλης» εθνικής ταυτότητας και των «αυθεντικών» τρόπων οργάνωσης της εθνικής / εθνοτικής ομάδας – που είναι ανδροκεντρικοί και ετεροκεντρικοί – θεωρείται απαραίτητη ούτως ώστε να αποφευχθεί η «μόλυνση»

τόσο από τον εθνικό / εθνοτικό εξωτερικό, τόσο και από τον σεξουαλικό εσωτερικό «άλλο».

ΟΜΟΦΟΒΙΑ, ΤΡΑΝΣΦΟΒΙΑ & ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Σύμφωνα με πρόσφατες εγχώριες και διεθνείς μελέτες, μεγάλο μέρος της Κυπριακής κοινωνίας και των πολιτικών και άλλων θεσμικών ιθυνόντων της χώρας χαρακτηρίζονται από μεγάλο βαθμό ομοφοβίας και τρανσφοβίας. (Cyprus College Research Centre 2006; FRA 2013; ILGA-Europe 2014b, 2014c; Kamenou 2012; Ευρωβαρόμετρο 2012; Καψού & Μάντη 2012). Ακόμα πιο ανησυχητικά είναι τα αποτελέσματα ερευνών σύμφωνα με τα οποία τα ίδια τα ΛΟΑΤ άτομα εκφράζουν έντονες ενδοομαδικές διακρίσεις, είτε με βάση την εθνοτική καταγωγή, είτε με βάση την έκφραση του φύλου (Kamenou 2012).

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα εγχώριας έρευνας, 80% των Ελληνοκυπρίων συμμετεχόντων ανέφερε ότι οι σεξουαλικές σχέσεις μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου είναι πάντα ή τις περισσότερες φορές λάθος, ενώ το 51% δήλωσαν ότι νιώθουν πολύ ή αρκετά άβολα όταν βρίσκονται κοντά σε ομοφυλόφιλα άτομα (Cyprus College Research Centre 2006).¹ Επίσης, η πλειοψηφία δήλωσε ότι θα είχαν πρόβλημα αν το άτομο που φροντίζει το παιδί τους ήταν ομοφυλόφιλο (93%), αν ο δάσκαλος του παιδιού τους ήταν ομοφυλόφιλος (86%), αν ένας ομοφυλόφιλος ήταν στενός συγγενής τους (81%) και αν το παιδί τους γνώριζε κάποιο ομοφυλόφιλο άτομο (86%) (αυτόθι).

Διάφορες διεθνείς, πιο πρόσφατες και μεγαλύτερης κλίμακας, έρευνες δείχνουν πως η ομοφοβία και η τρανσφοβία εξακολουθούν να είναι διάσπαρτες στην Κυπριακή κοινωνία. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ειδικής έρευνας του Ευρωβαρομέτρου του 2012 σε σχέση με τις διακρίσεις, το 77% και 76% των Κυπρίων συμμετεχόντων δήλωσε αντιστοίχως πως οι διακρίσεις βάσει σεξουαλικού προσανατολισμού και οι διακρίσεις βάσει ταυτότητας φύλου είναι διαδεδομένες στη χώρα τους. Τα ποσοστά αυτά ήταν κατά 31% μεγαλύτερα του μέσου όρου για τις 27 χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) που συμμετείχαν στην έρευνα. Ακόμα, στην ερώτηση πόσο άνετα ή άβολα θα ένοιωθαν αν ένα μη-ετεροφυλόφιλο ή τρανς άτομο κατείχε το υψηλότερο δυνατό αιρετό πολιτικό αξίωμα στη χώρα (με «1» να σημαίνει «απολύτως άβολα» και «10» να σημαίνει «απολύτως άνετα») οι Κύπριοι δήλωσαν αντιστοίχως 4. 1 και 3, ενώ οι αντίστοιχοι μέσοι όροι για την Ερώπη ήταν 6. 6 και 5. 7 (Ευρωβαρόμετρο 2012).²

1 Για σύννοψη των αποτελεσμάτων της έρευνας, ακολουθήστε το σύνδεσμο: http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ilga-europe.org%2Fcontent%2Fdownload%2F7092%2F43756%2Ffile%2Fhomosexuals%2520english.ppt&ei=FdTbU-vSM8eW0QXovIGABg&usg=AFQjCNHQujadeX0v_4bRSpx1hpABLONeKg&bvm=bv.72197243,d.d2k

2 Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_fact_cy_el.pdf

ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ & ΑΛΛΟΙ ΘΕΣΜΙΚΟΙ ΙΘΥΝΟΝΤΕΣ

Σε σχέση με την Κύπρο, ο ρόλος των πολιτικών και άλλων θεσμικών ιθυνόντων στη διατήρηση του φαινομένου της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας δεν μπορεί να αγνοηθεί. Διαχρονικά, η εκκλησία υπήρξε – αν όχι ο μεγαλύτερος – ένας από τους μεγαλύτερους πολέμιους των ΛΟΑΤ ατόμων. Ενδεικτική ήταν η στάση που επέδειξε η εκκλησία της Κύπρου έναντι της προοπτικής για αποποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Αξιοσημείωτο και ενδεικτικό της στάσης των πολιτικών ιθυνόντων της χώρας είναι το γεγονός ότι η αποποινικοποίηση επιβλήθηκε λόγω της νίκης του Αλέκου Μοδινού κατά της ΚΔ στην υπόθεση *Μοδινός ν. Cyprus* (1993)³ και των προειδοποιήσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης πως, αν η ΚΔ δεν συμμορφωνόταν με την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ), θα αποβαλλόταν από το Συμβούλιο (Kamenou 2012:155; Kambas 1998; Levy & Long 1998).

Σε τηλεοπτική του συνέντευξη, ο πρώην αρχιεπίσκοπος δήλωσε πως μόνο οι εχθροί του έθνους θα δέχονταν την αποποινικοποίηση και πως αν οι Κύπριοι δεν αντιστέκονταν στα θέλω της Ευρώπης λέγοντας πως η ομοφυλοφιλία είναι αντίθετη με τις ηθικές αξίες του έθνους, η Ευρώπη τελικά θα τους έλεγε να γίνουν ομοφυλόφιλοι για να ενταχθούν στην ΕΕ (Christou 1998:1-2; Kamenou 2012:156). Επικαλούμενος το «εθνικό πρόβλημα» δήλωσε επίσης πως, σε περίπτωση απειλής, θα ήταν αδύνατο για τους Ελληνοκύπριους να πολεμήσουν τους Τούρκους αν δεν ήταν «πραγματικοί» άντρες (Karayanni 2006:258-9; Kamenou 2012:156-7; Molyva 1998:8; Smith 2010). Ακόμα, κατά τη διάρκεια των συνεδριών της Βουλής των Αντιπροσώπων, υπό την αιγίδα της εκκλησίας της Κύπρου, το *Παγκύπριο Χριστιανικό Ορθόδοξο Κίνημα* (ΠΑ.Χ.Ο.Κ) διοργάνωνε συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας έξω από τα κτήρια της Βουλής. Σε αυτές, μέσω της στοχοποίησης του κυρίου Μοδινού, το κάθε ΛΟΑΤ άτομο δαιμονοποιούνταν ως η μέγιστη εθνική και κοινωνικοπολιτική απειλή (Kamenou 2012: 12-47, 148-304). Επιβεβαιώνοντας λοιπόν τη θεωρία του Mosse (1985), η στάση των θρησκευτικών ιθυνόντων σε σχέση με τα ΛΟΑΤ άτομα έδειξε πως στη «θρησκεία του εθνικισμού» και στο λόγο της κοσμιότητας που τον συνοδεύει, «δεν ήταν πλέον μόνο οι συγκεκριμένες σεξουαλικές πράξεις που θεωρούνταν ανώμαλες, αλλά ολόκληρη η φυσική και πνευματική δομή του ατόμου που έπραττε. Αυτό το άτομο αποκλειόταν από την κοινωνία και το έθνος» (Mosse 1985:186).

Διάφορες έρευνες έχουν δείξει πως, στην Κύπρο, ως θεσμός, η ορθόδοξη εκκλησία χαίρει εμπιστοσύνης από το λαό (World Values Survey Wave 5 2005-2009; World Values Survey Wave 6 2010-2014).⁴ Αυτό όμως που καθίσταται ανησυχητικό είναι η άρνηση ή η διστακτικότητα που επιδεικνύουν οι εγχώριοι πολιτικοί ιθύνοντες

3 Προσβάσιμη στο σύνδεσμο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57834>

4 Προσβάσιμες στο σύνδεσμο: <http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>. Ανάλυση δεδομένων από τη συγγραφέα της έκθεσης με τη χρήση του «World Values Survey Data analysis tool», που είναι προσβάσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>

και οι εκάστοτε κυβερνήσεις στο να διαφοροποιήσουν τη θέση τους από αυτή της εκκλησίας σε σχέση με την ομοφοβία, την τρανσφοβία και άλλα ΛΟΑΤ ζητήματα, παρόλο που, τουλάχιστο θεωρητικά, η ΚΔ είναι ένα δημοκρατικό, φιλελεύθερο κράτος και μέλος της ΕΕ από το 2004, πράγμα που σημαίνει πως είναι νομικά δεσμευμένη να εξασφαλίζει και να προστατεύει την ισότητα και ισονομία όλων των πολιτών και νόμιμων κατοίκων της, ανεξαρτήτως σεξουαλικής επιλογής και ταυτότητας φύλου.

Για παράδειγμα, στα τέλη της δεκαετίας του 1990 όταν τέθηκε το θέμα της αποποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας ενώπιον της Βουλής, ο τότε πρόεδρος της κοινοβουλευτικής επιτροπής νομικών υποθέσεων προσπάθησε να καθησυχάσει τους βουλευτές λέγοντας πως οι βουλευτές εκείνοι που θα ψήφιζαν υπέρ της αποποινικοποίησης δεν θα δικαιολογούσαν ηθικά την ομοφυλοφιλία, αλλά θα ήταν εκείνοι που θα είχαν κατανοήσει το τεράστιο πολιτικό κόστος που θα είχε η μη αποποινικοποίηση, εννοώντας την αποβολή της Κύπρου από το Συμβούλιο της Ευρώπης και την πιθανότητα μη υλοποίησης της εθνικής σημασίας απόφασης του ΕΔΑΔ στην υπόθεση *Loizidou v. Turkey* (1996) (Kamenou 2012:155-6, 297; Βασιλείου 1997:32).⁵ Ένας τότε ανώτερος δικηγόρος της ΚΔ, απευθυνόμενος στους βουλευτές είπε πως το να ψηφίσουν υπέρ της τροποποίησης δεν σημαίνει πως η ομοφυλοφιλία θα γίνει αποδεκτή, απλά ο νόμος θα γίνει πιο ξεκάθαρος ούτως ώστε η αστυνομία να αποκτήσει περισσότερη ελευθερία να διώκει υποθέσεις παρά φύση ασέλγειας που λαμβάνουν χώρα δημόσια ή μεταξύ ανηλίκων (Kamenou 2012: 155; Μάχη 1997:16). Όπως πολύ εύστοχα έγραψε η Sedgwick, είτε η ιδεολογία είναι της δεξιάς είτε της αριστεράς, θρησκευτική ή κοσμική, είτε έχει οτιδήποτε να προσφέρει σχετικά με τη θέση του «έθνους», ο εθνικισμός τείνει να λειτουργεί ως μια μορφή ύστατης προσπάθειας για κάθε πολιτική έκκληση νομιμοποίησης ή απονομιμοποίησης (Sedgwick 1993:146).

Μέχρι και το 2008 τα ΛΟΑΤ θέματα παρέμεναν εκτός της δημόσιας σφαίρας. Εντούτοις, το 2008, η συμβολική τέλεση δύο γάμων μεταξύ ομόφυλων ζευγαριών στην Τήλο από το δήμαρχο του νησιού κύριο Αναστάσιο Αλιφέρη και η πρόταση της Επιτροπής Διοικήσεως προς την Κυπριακή Κυβέρνηση για διευθέτηση του θέματος της νομικής αναγνώρισης των ομόφυλων ζευγαριών στη Κύπρο οδήγησαν στην ενασχόληση των Κυπριακών μέσων μαζικής ενημέρωσης και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης με τα ΛΟΑΤ θέματα (Kamenou 2012: 96-101, 278-94).

---

⁵ Προσβάσιμη στο σύνδεσμο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58007>. Το ΕΔΑΔ αποφάνθηκε πως υπεύθυνη για την άρνηση πρόσβασης και ελέγχου της περιοσίας της κυρίας Λοϊζίδου είναι η Τουρκία και όχι η «Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου» («ΤΔΒΚ»), όπως υποστήριζε η Τουρκία. Η Τουρκία κλήθηκε να αποζημιώσει την κυρία Λοϊζίδου. Η απόφαση και το σκεπτικό του Δικαστηρίου είχαν τεράστια σημασία όσον αφορά τα εθνικά θέματα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ουσιαστικά, η θέση της Τουρκίας πως δεν έχει ανάμειξη στις δραστηριότητες της «ΤΔΒΚ» απορρίφθηκε επισήμως από ένα Ευρωπαϊκό θεσμικό όργανο. Για να μην διακινδυνεύσουν αυτή τη σημαντική νίκη, οι πολιτικοί ιθύνοντες αναγκάστηκαν να υποκύψουν στις Ευρωπαϊκές πιέσεις σχετικά με την υπόθεση Μοδινού.

Η ενασχόληση αυτή κλιμακώθηκε το 2010 με αφορμή τις ομοφοβικές και τρανσφοβικές δηλώσεις του βουλευτή Ανδρέα Θεμιστοκλέους στα πλαίσια συζήτησής του σε ραδιοφωνική εκπομπή με Επίτροπο Διοικήσεως σχετικά με το σύμφωνο συμβίωσης, με τις οποίες εξίσωσε τα ΛΟΑΤ άτομα με παιδόφιλους, κτηνοβάτες, νεκρόφιλους και άλλους εγκληματίες τους οποίους, όπως ισχυρίστηκε, το κράτος δεν οφείλει να αναγνωρίσει (αυτόθι:281-4). Ο κύριος Θεμιστοκλέους όχι μόνο αρνήθηκε να αποσύρει τα σχόλιά του ακόμα και μετά από προτροπή του κόμματός του και τη σύσταση επιστολής από τη Διακομματική Ομάδα για τα ΛΟΑΤ Δικαιώματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου • τουναντίον, τα επανέλαβε δημοσίως σε πολλές περιπτώσεις (αυτόθι:282).

Η ομοφοβία και η τρανσφοβία είναι γενικότερα φαινόμενα που δεν περιορίζονται στην αποκάλυπτη ρητορική μίσους. Η θεσμική ομοφοβία (και τρανσφοβία) περιλαμβάνει οργανωτικές ή συστημικές πρακτικές (ή την έλλειψη αυτών) που οδηγούν στον αποκλεισμό των ΛΟΑΤ ατόμων (Raja & Stokes 1998:118). Κληθείς να εξετάσει παράπονο σχετικά με την έλλειψη νομικής αναγνώρισης των ομόφυλων ζευγαριών, το 2010, ο τότε Γενικός Εισαγγελέας της ΚΔ δήλωσε πως, βάσει του διεθνούς δικαίου και του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η ΚΔ δεν έχει καμία υποχρέωση να προβεί σε νομικές τροποποιήσεις και πως απόκειται στη διακριτική της ευχέρεια να αποφασίσει να το πράξει (Kamenou 2012:279-80; Πολίτης 2010: 51). Αντιστρέφοντας λοιπόν την πολιτική ρητορική της δεκαετίας του 1990 σύμφωνα με την οποία η ομοφυλοφιλία έπρεπε να αποποινικοποιηθεί λόγω εξωτερικών / Ευρωπαϊκών δεσμεύσεων, επικαλούμενος τη μη-ύπαρξη τέτοιων δεσμεύσεων, το 2010, ο τότε Γενικός Εισαγγελέας τεκμηρίωσε την άρνηση της ΚΔ να αντιμετωπίσει τα ΛΟΑΤ άτομα ως ισότιμους πολίτες. Έτσι επιβεβαιώθηκε εκ νέου πως, στην Κύπρο, η αναγνώριση και κατάχρηση των ΛΟΑΤ ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν είναι θέμα αρχής ή των κοινών «ευρωπαϊκών» αξιών, αλλά, μάλλον, μια απόφαση που εξαρτάται κυρίως από τα εθνικά συμφέροντα (Kamenou 2012:280-1).

Εντούτοις, η στάση μεγάλης μερίδας των πολιτικών ιθυνόντων της χώρας απέναντι στην πραγμάτωση της πρώτης Πορείας Υπερηφάνειας ΛΟΑΤ το Μάιο του 2014 δημιουργεί βάσιμες ελπίδες πως, σταδιακά, η πάταξη της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας και η επίτευξη ισονομίας και ισότητας των ΛΟΑΤ ατόμων αναγνωρίζεται ως απαραίτητη σε μια χώρα που θέλει να αυτοαποκαλείται δημοκρατική και φιλελεύθερη. Παρά την εκστρατεία της εκκλησίας και του ΠΑ.Χ.Ο.Κ. υπό την αιγίδα του Προέδρου του Συνοδικού Γραφείου Ανθρωπιστικών Θεμάτων της Εκκλησίας της Κύπρου, Μητροπολίτη Ταμασού και Ορεινής Ησαΐα κατά της Πορείας Υπερηφάνειας ΛΟΑΤ (Η Καθημερινή 2014β; Ο Φιλελεύθερος 2014β), εκπρόσωποι από όλα τα πολιτικά κόμματα, διάφορα μέλη της εγχώριας πολιτικής ελίτ, πολλές ξένες πρεσβείες και διεθνικοί και διεθνείς οργανισμοί έδωσαν το παρόν τους (Δημητρίου 2014). Η προσέλευση πέραν των 6000 ατόμων καθώς και η άψογη διεκπεραίωση του έργου που ανέλαβε η αστυνομία να προστατεύσει τους συμμετέχοντες στην Πορεία δεν επέτρεψαν στους λιγότερους από 50 συμμετέχοντες στην αντιπορεία της εκκλησίας να μποϊκοτάρουν αυτή την ιστορικής σημασίας εκδήλωση (SigmaLive 2014; Η Καθημερινή 2014α; Ο Φιλελεύθερος 2014α).

ΛΟΑΤ ΑΤΟΜΑ

Όπως επιχειρηματολογήθηκε πιο πάνω, στην περίπτωση της Κύπρου, η απονομιμοποίηση συγκεκριμένων σεξουαλικών επιλογών και ταυτοτήτων φύλου, η οποία περιγράφονται από τους όρους «ομοφοβία» και «τρανσφοβία», είναι ένα φαινόμενο με θεσμική διάσταση. Η διαχρονική θεσμική προάσπιση, ακόμα και επιβολή της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας από τους εγχώριους θρησκευτικούς και πολιτικούς ιθύνοντες έχει επηρεάσει και μια μερίδα των ιδίων των ΛΟΑΤ ατόμων τα οποία περιγράφουν ως «άλλα», «υποδεέστερα» και «επικίνδυνα» για την συνοχή της ΛΟΑΤ κοινότητας τα ΛΟΑΤ εκείνα άτομα τα οποία τυχάνει να ξεφεύγουν ή επιλέγουν να παραβιάζουν τα όρια αυτού που θα μπορούσε να περιγραφεί ως «Ελληνοκυπριακή ομοκανονικότητα» (Kamenou:197-288).

Πρόσφατη ακαδημαϊκή μελέτη η οποία βασίζεται εν μέρει στα αποτελέσματα που προέκυψαν από συνεντεύξεις με Ελληνοκύπρια και Τουρκοκύπρια ΛΟΑΤ άτομα τα οποία έχουν μεγαλώσει και διαμένουν στην Κύπρο, οι «θηλυπρεπείς» ομοφυλόφιλοι άντρες περιγράφονται από τους ομοφυλόφιλους άντρες ως γελοίιοι, προκλητικοί και επικίνδυνοι για τη φήμη της Κυπριακής αντρικής ομοφυλοφιλικής κοινότητας (αυτόθι). Με παρόμοιο τρόπο, οι «αρρενωπές» ομοφυλόφιλες γυναίκες περιγράφονται από τις ομοφυλόφιλες γυναίκες ως «αφύσικες» και «αποκρουστικές» (αυτόθι). Όπως υποστηρίζει η Sedgwick, η «φοβία της θηλυπρέπειας» (effeminophobia) ανάμεσα στους ομοφυλόφιλους άντρες και η φοβία των «αρρενωπών» λεσβιών ανάμεσα στις ομοφυλόφιλες γυναίκες πηγάζει από μια ανάγκη να διακοπεί μια μακρά (δυτική) παράδοση που αντιλαμβάνεται το φύλο και τη σεξουαλικότητα ως συνεχείς και αναδιπλούμενες (collapsible) κατηγορίες• μια παράδοση που υποθέτει ότι όποιος επιθυμεί έναν άντρα είναι εξ' ορισμού θηλυκός, και όποιος επιθυμεί μια γυναίκα είναι αρσενικός (Sedgwick 1991:20). Εντούτοις, τέτοιες συμπεριφορές ανάμεσα στα ομοφυλόφιλα άτομα αποξενώνουν τον θηλυπρεπή άνδρα και την αρρενωπή γυναίκα και συμβάλουν στην ενίσχυση κυρίαρχων λόγων που καθιστούν τη μη ετεροφυλοφιλική σεξουαλικότητα ως μη παθολογική, παρουσιάζοντας τις μη δυαδικές ταυτοποιήσεις του φύλου ως παθολογικές (αυτόθι:18-27).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η χρήση της πολιτισμικής διχοτομίας «Ευρώπη / Δύση έναντι των Υπολοίπων»⁶ από έναν αριθμό ερωτηθέντων που έλαβαν μέρος στην προαναφερόμενη έρευνα (Kamenou 2012), οι οποίοι αυτοπροσδιορίστηκαν ως Ελληνοκύπριοι και ως ομοφυλόφιλοι άντρες, τοποθετώντας τον εαυτό τους έναντι του Τουρκοκύπριου εθνικού «άλλου». Παρά το γεγονός ότι ως πρώην αποικιακά υποκείμενα οι Κύπριοι έχουν αντιμετωπιστεί ως κατώτεροι από τους «δυτικούς», «Ευρωπαϊούς» αποικιοκράτες τους, φαίνεται ότι κάποιοι από αυτούς συμμετέχουν στη διαιώνιση των δυαδικών κυρίαρχων λόγων που οργανώνουν ιεραρχικά τον κόσμο σε ένα «πολιτισμένο» «δυτικό /ευρωπαϊκό» «κέντρο» και σε μια «λιγότερο πολιτισμένη» «περιφέρεια».

6 Σχετικά, δείτε: Huntington 1993 και Said 2001.

Η τάση αυτή είναι ακόμη πιο εντυπωσιακή όταν εντοπίζεται σε μερικούς άλλους «άλλους», δηλαδή σε «μη δυτικά», μη ετεροφυλόφιλα άτομα. Ενώ προσπαθούσαν να αυτοπροσδιοριστούν ως μη ετεροφυλόφιλοι και να τοποθετήσουν τους εαυτούς τους στο πλαίσιο των τοπικών πλεγμάτων εξουσίας, κάποιοι Ελληνοκύπριοι ομοφυλόφιλοι άντρες αναπαρήγαγαν τον δίπολο κυρίαρχο λόγο του «Ευρωπαίου έναντι Άλλου» διακρίνοντας μεταξύ Ελληνοκύπριων και Τουρκοκύπριων ΛΟΑΤ ατόμων, και περιγράφοντας τους πρώτους ως «Ευρωπαίους» και «σύγχρονους» και τους δεύτερους ως «μη Ευρωπαίους» και «υπανάπτυκτους» (αυτόθι:197-288). Εξάλλου, όπως εξηγεί ο Αργυρού (1996), η «δυτικοποίηση» και η «μοντερνοποίηση» είναι ένας μηχανισμός μέσω του οποίου, μέσα στο πλαίσιο της αποικιοκρατίας και της μετααποικιοκρατίας, οι κοινωνίες «συνθέτουν τους εαυτούς τους και συντίθενται ως Δυτικά *υποκείμενα*» (Argyrou 1996:183) . Η κουλτούρα της «μοντερνικότητας» που ασπάζονται οι Κύπριοι αποτελεί ένα μηχανισμό νομιμοποίησης της τάξης, της φυλής και της εθνοτικής διαφοροποίησης, του ανδροκεντρισμού και της διαιώνισης του ετεροκανονιστικού ανδρισμού (αυτόθι).

Η εξουσία εξαρτάται από την ικανότητα να ονομάσουμε τον εαυτό μας και τους άλλους. Για το λόγο αυτό το πώς ονομάζουμε τον εαυτό μας και τους άλλους έχει τεράστιες επιπτώσεις πάνω στην πολιτική πράξη (Epstein 1987). Τέτοιου είδους ενδοομαδικό αποκλεισμό αποδεικνύουν ότι οι κυρίαρχοι λόγοι της «Ευρώπης» δεν έχουν κατ' ανάγκη αποδυναμωτικό αντίκτυπο στους εθνικιστικούς κυρίαρχους λόγους. Δηλαδή, αν και η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ προσέφερε μια γλώσσα για την άρθρωση εναλλακτικών λόγων της σεξουαλικότητας, δεν έχει εξαλείψει την εθνικιστική ρητορική και τις επιπτώσεις της στις αντιλήψεις των Κυπρίων σχετικά με τον «εαυτό» και τον «άλλο». Οι ευρωπαϊκοί μηχανισμοί και θεσμοί μπορούν να επιφέρουν αλλαγή όταν ιδιοποιούνται από καταπιεσμένες ομάδες και άτομα. Ωστόσο, η αναστολή του κοινοτικού κεκτημένου στις περιοχές της Δημοκρατίας της Κύπρου όπου η Κυβέρνηση της Δημοκρατίας δεν ασκεί ουσιαστικό έλεγχο, ενδυνάμωσε ήδη υπάρχουσες ιδέες εθνικής ανωτερότητας. Αυτό είναι ένα ρίσκο που πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη όταν προβάλλονται επιχειρήματα σχετικά με τις επιπτώσεις «της Ευρώπης» σε αντιλήψεις που αφορούν το έθνος, τη σεξουαλική επιλογή και την ταυτότητα φύλου.

Εντούτοις, στα πλαίσια των δράσεών της που επικεντρώνονται όχι μόνο για πάταξη της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας, αλλά και στην αντιμετώπιση κάθε είδους διάκρισης κατά των ΛΟΑΤ ατόμων ανεξαρτήτως εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή άλλων χαρακτηριστικών, η *Accept-ΛΟΑΤ Κύπρου* έχει κτίσει γέφυρες επικοινωνίας και συνεργάζεται στενά με Τουρκοκυπριακές ΛΟΑΤ ομάδες, όπως το *Queer Cyprus* και το *Initiative Against Homophobia*. Για παράδειγμα, το Δεκέμβριο του 2010, η *Accept-ΛΟΑΤ Κύπρου* σε συνεργασία με το *Initiative Against Homophobia* και ΛΟΑΤ ομάδες άλλων χωρών διοργάνωσαν συνέδριο με τίτλο *Cyprus Solidarity and Networking*.⁷

⁷ Σχετικά, δείτε: http://www.ilga-europe.org/home/guide_europe/country_by_country/cyprus/solidarity_and_networking_conference_3_6_december_2010

Τον Οκτώβριο του 2012, η Accept-ΛΟΑΤ Κύπρου και το *Queer Cyprus* οργάνωσαν ένα διεθνές συνέδριο με τίτλο *Towards Inclusion: Healthcare, Education and the LGBT Community*,⁸ ενώ το Μάιο του 2014 οι δύο ομάδες τους συνεργάστηκαν επιτυχώς για την διοργάνωση της πρώτης Πορείας Υπερηφάνειας ΛΟΑΤ (Psillides 2014).

Σημαντικές όμως δεν είναι μόνο οι ενδοομαδικές διακρίσεις που βιώνουν κάποια ΛΟΑΤ άτομα. Μελέτες που αντιμετωπίζουν τα ΛΟΑΤ άτομα στην Κύπρο σαν μια συνεκτική ομάδα δείχνουν πως αυτά υποφέρουν λόγω της ομοφοβίας και τρανσφοβίας που είναι διάσπαρτες σε όλα τα επίπεδα – κοινωνικά, νομικά, θεσμικά, διαπροσωπικά. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τελευταίας έρευνας του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (European Union Agency for Fundamental Rights, εν συντομογραφία «FRA») σχετικά με τις διακρίσεις κατά, και τη θυματοποίηση, των λεσβιών, ομοφυλόφιλων, αμφιφυλόφιλων και τρανς ατόμων, η Κύπρος παρουσιάστηκε σαν μια από τις χώρες με τον υψηλότερο βαθμό ομοφοβίας και τρανσφοβίας (FRA 2013).⁹ Για παράδειγμα, σε ερώτηση κατά πόσο οι συμμετέχοντες / συμμετέχουσες ένοιωσαν πως δέχτηκαν διακρίσεις ή παρενόχληση κατά τους 12 τελευταίους μήνες βάσει του σεξουαλικού τους προσανατολισμού, η Κύπρος πήρε την τρίτη χειρότερη θέση ανάμεσα στις 28 χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα, αφού το 56% απάντησαν στην ερώτηση θετικά (αυτόθι:15). Τη χειρότερη θέση πήρε η Κύπρος σε παρόμοια ερώτηση που αφορούσε συγκεκριμένα διακρίσεις βάσει σεξουαλικού προσανατολισμού κατά την αναζήτηση εργασίας (αυτόθι:16). Συγκεκριμένα σε σχέση με τη ρητορική μίσους, η Κύπρος πάλι πήρε την τελευταία θέση με το ποσοστό των θετικών απαντήσεων στην ερώτηση κατά πόσο, κατά τη διάρκεια της σχολικής τους εκπαίδευσης πριν την ηλικία των 18 χρόνων, οι συμμετέχοντες / συμμετέχουσες άκουσαν αρνητικά σχόλια ή υπήρξαν μάρτυρες αρνητικής συμπεριφοράς επειδή κάποιος/α συμμαθητής / συμμαθήτρια θεωρήθηκε ότι είναι ΛΟΑΤ να φτάνει το 97% (αυτόθι:19).

Η ανάλυση των δεδομένων που απορρέουν από την έρευνα του FRA σε σχέση με την Κύπρο είναι ακόμα πιο απογοητευτική:¹⁰

- Στην ερώτηση κατά πόσο η προσβλητική γλώσσα κατά των ΛΟΑΤ ατόμων από πολιτικά πρόσωπα είναι διαδεδομένη, το 30% των Κυπρίων ΛΟΑΤ ατόμων απάντησε «πολύ διαδεδομένη», ενώ ο μέσος όρος όλων των συμμετεχόντων που έδωσαν την ίδια απάντηση ήταν 16%.
- Στην ερώτηση πόσο διαδεδομένοι είναι οι περιστασιακοί αστεϊσμοί κατά των ΛΟΑΤ ατόμων, το 55% των Κυπρίων ΛΟΑΤ ατόμων απάντησε «πολύ διαδεδομένοι», ενώ ο μέσος όρος όλων των συμμετεχόντων που έδωσαν την ίδια απάντηση ήταν 37%.

8 Σχετικά, δείτε: <http://www.acceptcy.org/en/node/1428>

9 Για σύνοψη των αποτελεσμάτων της έρευνας, ακολουθήστε το σύνδεσμο: http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf

10 Ανάλυση δεδομένων από τη συγγραφέα της έκθεσης με τη χρήση του «EU LGBT survey data explorer», που είναι προσβάσιμος στην ιστοσελίδα: <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/lgbt.php>

- Στην ερώτηση πόσο διαδεδομένες είναι οι εκφράσεις μίσους και απέχθειας κατά των ΛΟΑΤ ατόμων στο δημόσιο χώρο, το 30% των Κυπρίων ΛΟΑΤ ατόμων απάντησε «πολύ διαδεδομένες», ενώ ο μέσος όρος όλων των συμμετεχόντων που έδωσαν την ίδια απάντηση ήταν 15%.
- Στην ερώτηση πόσο συχνά οι συμμετέχοντες άκουσαν αρνητικά σχόλια ή υπήρξαν μάρτυρες αρνητικής συμπεριφοράς επειδή κάποιος/α εκπαιδευτικός θεωρήθηκε ότι είναι ΛΟΑΤ, το 27% των Κυπρίων ΛΟΑΤ ατόμων απάντησε «πάντα», ενώ ο μέσος όρος όλων των συμμετεχόντων που έδωσαν την ίδια απάντηση ήταν 11%.
- Στην ερώτηση πόσο συχνά οι συμμετέχοντες άκουσαν αρνητικά σχόλια ή υπήρξαν μάρτυρες αρνητικής συμπεριφοράς επειδή κάποιος/α συνάδελφος θεωρήθηκε ότι είναι ΛΟΑΤ, το 14% των Κυπρίων ΛΟΑΤ ατόμων απάντησε «πάντα», ενώ ο μέσος όρος όλων των συμμετεχόντων που έδωσαν την ίδια απάντηση ήταν 5%.
- Το 76% των Κυπρίων ΛΟΑΤ δήλωσε πως αποφεύγει να κρατά το χέρι του/της συντρόφου του δημόσια, επειδή φοβάται πως θα δεχθεί επίθεση, εκφοβισμό ή παρενόχληση. Ο μέσος όρος όλων των συμμετεχόντων που έδωσαν την ίδια απάντηση ήταν 53%.
- Οι Κύπριοι συμμετέχοντες αποφεύγουν σε πολύ μεγάλο βαθμό να δείξουν ότι είναι ΛΟΑΤ στο σπίτι (39% με μέσο όρο 18%), στο σχολείο (58% με μέσο όρο 32%), στη δουλειά (71% με μέσο όρο 47%), σε χώρους διασκέδασης (76% με μέσο όρο 47%), σε χώρους εκγύμνασης (69% με μέσο όρο 43%), σε δημόσιους χώρους (81% με μέσο όρο 70%), στα πάρκα (72% με μέσο όρο 53%) και σε δημόσιες υπηρεσίες και κτήρια (81% με μέσο όρο 59%).
- Το 61% (με μέσο όρο 59%) των Κύπριων ΛΟΑΤ συμμετεχόντων δήλωσε πως η τελευταία σωματική / σεξουαλική επίθεση ή απειλή βίας που δέχθηκε τους τελευταίους 12 μήνες ήταν επειδή θεωρήθηκε ότι είναι ΛΟΑΤ. Το 77% (με μέσο όρο 81%) δεν το κατήγγειλε στην αστυνομία. Το 40% (με μέσο όρο 24%) δεν το δήλωσε από φόβο για ομοφοβική ή τρανσφοβική αντίδραση από την αστυνομία.
- Το 69% (με μέσο όρο 57%) των Κύπριων ΛΟΑΤ συμμετεχόντων δήλωσε πως η πιο σοβαρή σωματική / σεξουαλική επίθεση ή απειλή βίας που δέχθηκε ήταν επειδή θεωρήθηκε ότι είναι ΛΟΑΤ. Το 86% (με μέσο όρο 75%) δεν το κατήγγειλε στην αστυνομία. Το 46% (με μέσο όρο 20%) δεν το δήλωσε από φόβο για ομοφοβική ή τρανσφοβική αντίδραση από την αστυνομία.

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΛΟΑΤ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΟΜΟΦΟΒΙΑΣ & ΤΗΣ ΤΡΑΝΣΦΟΒΙΑΣ

1979 – 2007

Η άσκηση πίεσης (lobbying) από τον αρχιτέκτονα Αλέκο Μοδινό από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, ο σχηματισμός από τον ίδιο του *Απελευθερωτικού Κινήματος Ομοφυλοφίλων Κύπρου* (ΑΚΟΚ) το 1987 και η επιτυχής προσφυγή του στο ΕΔΑΔ κατά της ΚΔ αποτελούν τη πρώτη σημαντική σύγκρουση ανάμεσα στους ηγεμονικούς λόγους στους οποίους υπόκεινται το φύλο και η σεξουαλικότητα, και στους εναλλακτικούς λόγους που αποσκοπούν να τους αποσταθεροποιήσουν (Kamenou 2012:152). Ο ακτιβισμός του Αλέκου Μοδινού αποτελεί όχι μόνο τη πρώτη επιτυχημένη προσπάθεια για την επίτευξη της ισότητας και ισονομίας για τα ΛΟΑΤ ατόμων, αλλά και την απαρχή του Κυπριακού ΛΟΑΤ κινήματος που ως κεντρικό του στόχο έχει την εξάλειψη της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970, βασιζόμενος στις προσωπικές του διασυνδέσεις με την εγχώρια πολιτική ελίτ, ο Αλέκος Μοδινός άρχισε να ασκεί πίεση για την αλλαγή του Κυπριακού Ποινικού Κώδικα και για αποποινικοποίηση της ομοφυλοφιλίας, βάσει της Σύστασης 924 της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης (The Parliamentary Assembly of the Council of Europe 1981), μετά την απόφαση του ΕΔΑΔ κατά του Ηνωμένου Βασιλείου στην υπόθεση *Dudgeon v. United Kingdom* (1981) (Kamenou:152).¹¹ Η άρνηση των πολιτικών ιθυνόντων να ικανοποιήσουν το αίτημα του Μοδινού – η οποία, σε μεγάλο βαθμό, οφειλόταν στην απροθυμία τους να αμφισβητήσουν τη θέση της εκκλησίας επί του θέματος – ώθησε τον Μοδινό να προσφύγει στο ΕΔΑΔ το 1989, υποστηρίζοντας πως τα άρθρα 171, 172 και 173 του Κεφαλαίου 154 του Ποινικού Κώδικα αποτελούν παραβίαση του Άρθρου 8 της Ευρωπαϊκής Συνθήκης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (αυτόθι:153-4).¹² Το 1993, το ΕΔΑΔ αποφάσισε 8 προς 1 υπέρ του Μοδινού, απορρίπτοντας τη θέση της ΚΔ πως το κράτος έχει το δικαίωμα της ποινικοποίησης των σεξουαλικών πράξεων μεταξύ συναινούντων ενηλίκων ανδρών σε ιδιωτικό χώρο. Εν μέσω εντόνων αντιδράσεων από την εκκλησία και τις θρησκευτικές της οργανώσεις, η Βουλή των Αντιπροσώπων αναγκάστηκε να αποποινικοποιήσει την ομοφυλοφιλία στις 21 Μαΐου 1998.¹³

11 Προσβάσιμη στο σύνδεσμο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57473>

12 171. Όποιος- (α) παρά φύση ασελγεί σε άλλο ή (β) επιτρέπει σε άντρα να ασελγήσει παρά φύση πάνω του, Είναι ένοχος κακουργήματος και υπόκειται σε φυλάκιση πέντε χρόνων. 172. Όποιος, με βία διενεργεί κάθε ένα από τα οριζόμενα ποινικά αδικήματα στο άρθρο 171, είναι ένοχος κακουργήματος και υπόκειται σε φυλάκιση δεκατεσσάρων χρόνων. 173. Όποιος, αποπειράται κάθε ένα από τα οριζόμενα ποινικά αδικήματα στο άρθρο 171, είναι ένοχος κακουργήματος και υπόκειται σε φυλάκιση τριών χρόνων, αν όμως η απόπειρα συνοδευόταν με βία, σε φυλάκιση επτά χρόνων.

13 Τροποποιημένος νόμος 1998: 171. (1) Η παρά φύση ασέλγεια μεταξύ αρρένων που τελείται δημόσια ή εφόσον ένα από τα πρόσωπα είναι ηλικίας κάτω των δεκαοκτώ ετών, θεωρείται κακούργημα και τιμωρείται με φυλάκιση πέντε ετών. 173. (3) Για τους σκοπούς του παρόντος άρθρου ο όρος «δημόσια» σημαίνει μεταξύ ή στην παρουσία περισσότερων των δύο προσώπων ή σε χώρο όπου το κοινό εκάστοτε έχει δικαίωμα ή άδεια εισόδου με ή χωρίς όρους..

Εντούτοις, η τροποποίηση του 1998 κατάστησε τη γλώσσα της σχετικής νομοθεσίας ακόμα πιο ομοφοβική. Κάτω όμως από τις πιέσεις του Μοδινού και του Συμβουλίου της Ευρώπης, το 2000, η ΚΔ αναγκάστηκε να διατυπώσει εκ νέου τη σχετική νομοθεσία, ενώ το 2002 αναγκάστηκε να ορίσει την ίδια ηλικία σεξουαλικής συναίνεσης (στα 17 έτη) για συναινούντες ενήλικες διαφορετικού φύλου και για συναινούντες άντρες (αυτόθι: 152-63).

2007 – 2014

Παρά το γεγονός πως με τη δράση του κατάφερε να επιφέρει τα πρώτα πλήγματα κατά της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας, λόγω της δαιμονοποίησης που υπέστη ο Αλέκος Μοδινός, το ΑΚΟΚ δεν καταφέρνει να συσπειρώσει τα ΛΟΑΤ άτομα. Ο αριθμός των μελών του παρέμεινε πολύ χαμηλός, ενώ το ΑΚΟΚ δεν υπήρξε ποτέ επίσημα εγγεγραμμένη οργάνωση (αυτόθι: 255-6).

Σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, η δεκαετία του 1990 σηματοδοτεί την αύξηση του αριθμού, των δράσεων και της αποτελεσματικότητας ΛΟΑΤ κινημάτων, τόσο εντός όσο και εκτός του «Δυτικού»/ Αγγλοαμερικανικού κόσμου (Drucker 1996, 2000; Manalansan 1995; Povinelli & Chauncey 1999). Μέσα στα πλαίσια των «διαπαγκόσμιων - διατοπικών» (transglocal) ρευμάτων σε σχέση με τον ΛΟΑΤ ακτιβισμό, το 2009 δημιουργείται ο πυρήνας της *Accept-ΛΟΑΤ Κύπρου* από μια ομάδα 30 περίπου Ελληνοκυπρίων, η οποία εγγράφηκε ως σωματείο το 2011 (Καμενίου 2012: 265). Ο αριθμός των εγγεγραμμένων μελών φτάνει τα 700, εκ των οποίων 120 λαμβάνουν ενεργά μέρος στις δράσεις της οργάνωσης σε τακτική βάση (Γαβριηλίδης 2014). Παρά τα λίγα χρόνια ζωής που μετρά, η *Accept-ΛΟΑΤ Κύπρου* κατάφερε πολλές και σημαντικές νίκες κατά της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας. Μερικά από τα σημαντικότερα αυτά επιτεύγματα είναι:

- Σε συνεργασία με την Αρχή Ισότητας και την Αρχή κατά του Ρατσισμού και των Διακρίσεων του Γραφείου της Επιτρόπου Διοικήσεως, εγείρει το θέμα της νομικής αναγνώρισης ομόφυλων ζευγαριών το οποίο πρόκειται να τεθεί ενώπιον της Βουλής των Αντιπροσώπων εντός του παρόντος έτους. Μέσω άσκησης πίεσης καταφέρνει επίσης να θέσει το θέμα ψήφισης νόμου κατά της ρητορικής και εγκλημάτων μίσους βάσει σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου στο δημόσιο προσκήνιο, καθώς και στην κυβερνητική και στις κομματικές πολιτικές ατζέντες.
- Με αφορμή τις πολλαπλές, δημόσιες ομοφοβικές δηλώσεις βουλευτή και με τη χρήση μέσων κοινωνικής δικτύωσης γνωστοποιεί στο ευρύ κοινό τόσο την ύπαρξη της, όσο και το πρόβλημα της ρητορικής μίσους από δημόσια και/ ή πολιτικά πρόσωπα και κερδίζει τη στήριξη της ευρύτερης κοινωνίας των πολιτών κατά της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας.
- Σε συνεργασία με εγχώριους και διεθνείς οργανισμούς και ξένες πρεσβείες – π.χ. με τον *Κυπριακό Σύνδεσμο Οικογενειακού Προγραμματισμού*, τις τουρκοκυπριακές

ΛΟΑΤ οργανώσεις *Initiative Against Homophobia* και *Queer Cyprus Association*, το πανευρωπαϊκό *International Lesbian and Gay Association – Europe* (ILGA-Europe), την Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Κύπρο, την Πρεσβεία της Ολλανδίας και την Πρεσβεία των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής στην Κύπρο – διοργανώνει συνέδρια, εκπαιδευτικά σεμινάρια, καλλιτεχνικά φεστιβάλ και δραστηριότητες και εκπονεί έρευνες και με στόχο την πάταξη της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας και την αποδυνάμωση του εθνικιστικού και φονταμενταλιστικού λόγου που την τρέφει.

- Μέσω άσκησης πίεσης (lobbying) καταφέρνει να εξασφαλίσει την επίσημη τοποθέτηση των εγχώριων πολιτικών κομμάτων και ιθυνόντων πάνω σε διάφορα ΛΟΑΤ θέματα, συμπεριλαμβανομένου του φαινομένου της ομοφοβίας και τρανσφοβίας: Πολλοί από τους υποψήφιους των βουλευτικών εκλογών του 2011, των προεδρικών εκλογών του 2013 και των Ευρωεκλογών του 2014 ενέταξαν στην προτεινόμενη ατζέντα τους την πάταξη της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας και την επίτευξη της ισότητας και ισοτιμίας των ΛΟΑΤ ατόμων.
- Σε συνεργασία με το τουρκοκυπριακό *Queer Cyprus Association* διοργανώνει την πρώτη Πορεία Υπερηφάνειας ΛΟΑΤ στις 31 Μαΐου 2014, η οποία στέφθηκε με τεράστια επιτυχία: Συγκέντρωσε περίπου 6000 συμμετέχοντες από τις δύο πλευρές του νησιού αλλά και από όλο τον κόσμο. Αυτό οδήγησε τον Πρόεδρο του Συνοδικού Γραφείου Ανθρωπιστικών Θεμάτων της Εκκλησίας της Κύπρου, Μητροπολίτη Ταμασού και Ορεινής Ησαΐα, να ζητήσει συνάντηση με την *Accept-ΛΟΑΤ Κύπρου*, στην οποία εξέφρασε την πρόθεσή του για αρμονική συνύπαρξης της εκκλησίας και της Κυπριακής ΛΟΑΤ κοινότητας (Πρόεδρος του Συνοδικού Γραφείου Ανθρωπιστικών Θεμάτων της Εκκλησίας της Κύπρου, Μητροπολίτης Ταμασού και Ορεινής Ησαΐας 2014).

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ & ΕΓΧΩΡΙΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Κατά τον Φουκώ, αφού οι κυρίαρχοι λόγοι της σεξουαλικότητας και τα συστήματα εξουσίας είναι ολόγυρά μας, δημιουργούνται, αντικατοπτρίζονται, εδραιώνονται και αναπαράγονται μέσα στον, και μέσω του, νόμου (Foucault [1976] 1998:83). Μέχρι πολύ πρόσφατα, τόσο το εγχώριο νομικό πλαίσιο όσο και το κοινό Ευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο δεν αναγνώριζαν την σεξουαλική επιλογή και την ταυτότητα κοινωνικού φύλου σαν λόγους με βάση τους οποίους απαγορεύονται οι διακρίσεις. Η νομικές αλλαγές που έχουν σημειωθεί σε εθνικό και υπερεθνικό / ευρωπαϊκό επίπεδο καθώς και οι προσπάθειες για αλλαγή του πολιτικού και κοινωνικού κατεστημένου ούτως ώστε να παταχθεί η ομοφοβία και η τρανσφοβία σε όλες της τις εκφάνσεις είναι πρόσφατα. Ιστορικά, το ΕΔΑΔ έχει αποτελεί βασικό δρώντα στην προάσπιση των ΛΟΑΤ δικαιωμάτων (Boele-Woelki 2008; Mowbray 2005; Rudolf 2003).

Εντούτοις, αξίζει να σημειωθεί πως η πρώτη φορά που η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων¹⁴ έκρινε πως η αρχή της μη-διάκρισης – η οποία καλύπτεται από το Άρθρο 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – καλύπτει και τον σεξουαλικό προσανατολισμό ήταν το 1997 στην υπόθεση *Sutherland v. The United Kingdom*,¹⁵ ενώ η πρώτη φορά που το ΕΔΑΔ χρησιμοποίησε τον όρο «ομοφοβία» στην αιτιολογία του υπέρ του ενάγοντα ήταν το 2011 στην υπόθεση *Kiyutin v. Russia*.¹⁶

Σταδιακά όμως, διάφορα όργανα και οργανισμοί του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποδέχτηκαν και υποστήριξαν το φεμινιστικό μότο πως «το προσωπικό είναι πολιτικό» (Hanisch 1970) και πως «το προσωπικό είναι διεθνές» (Enloe 1989). Η σφαίρα της «ιδιωτικής ζωής», στην οποία παραδοσιακά υπάγονται η σεξουαλική επιλογή και η ταυτότητας φύλου, αναγνωρίζεται ως χώρος στον οποίο η πολιτική αντανάκλαται, ασκείται και διαμορφώνεται. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι:

- Από το 1981, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει εκδώσει πληθώρα συστάσεων και ψηφισμάτων που αφορούν την αντιμετώπιση της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας (συμπεριλαμβανομένων της ρητορικής και εγκλημάτων μίσους κατά των ΛΟΑΤ ατόμων) και την επίτευξη της ισότητας και ισοτιμίας των ΛΟΑΤ ατόμων (Council of Europe 2011),¹⁷ με πιο πρόσφατη τη Σύσταση CM/Rec(2010)5 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για μέτρα αντιμετώπισης διακρίσεων βάσει σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου.¹⁸
- Η Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ενσωματώθηκε στην κυριακή νομοθεσία την παραμονή της ένταξης της ΚΔ στην ΕΕ απαγορεύει τις διακρίσεις στην απασχόληση και την επαγγελματική κατάρτιση για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού.¹⁹
- Η Οδηγία 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών της οικογενείας τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στο έδαφος των κρατών

14 Πρώην πρώτο σώμα για ατομικές καταγγελίες. Από την 1η Νοεμβρίου 1998, αντικαταστήθηκε από το ΕΔΑΔ.

15 Προσβάσιμη στο σύνδεσμο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59354>

16 Προσβάσιμη στο σύνδεσμο: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-103904>. Δείτε παράγραφο 64.

17 Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/Publications/LGBT_en.pdf

18 Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: http://www.coe.int/t/dg4/lgbt/documents/reccm2010_5_EN.asp

19 Προσβάσιμη στο σύνδεσμο: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0078&from=EN>

μελών, απαγορεύει διακρίσεις στην εφαρμογή της βάσει σεξουαλικού προσανατολισμού.²⁰

- Το Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 25ης Νοεμβρίου 2009 σχετικά με το πολυετές πρόγραμμα 2010-2014 σχετικά με τον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (πρόγραμμα της Στοκχόλμης) αναφέρεται εκτεταμένα στην ανάγκη πάταξης της ομοφοβίας και των διακρίσεων βάσει σεξουαλικού προσανατολισμού.²¹
- Το Άρθρο 19 της Συνθήκης για την ΕΕ και της Συνθήκης για τη Λειτουργία της ΕΕ (πρώην Άρθρο 13 της Συνθήκης Περί Ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας) εξουσιοδοτεί την ΕΕ να λάβει τα κατάλληλα μέτρα για την καταπολέμηση όλων των διακρίσεων, συμπεριλαμβανομένων των διακρίσεων λόγω γενετήσιου προσανατολισμού.²²
- Το Άρθρο 21 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης απαγορεύει τις διακρίσεις από τα θεσμικά όργανα και κράτη-μέλη της ΕΕ στην εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ για οποιοδήποτε λόγο, συμπεριλαμβανομένου και του σεξουαλικού προσανατολισμού.²³

Έτσι, σε αντίθεση με τη επικρατούσα λογική προηγούμενων χρόνων πως η σφαίρα του ιδιωτικού είναι προστατευμένη από την κρατική παρέμβαση, σταδιακά αναγνωρίζεται πως η νομιμοποίηση ή απονομιμοποίηση συγκεκριμένων «προσωπικών επιλογών» συνοδεύεται από δεινές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις εγχώριας, διεθνικής και διεθνούς εμβέλειας. Δυστυχώς όμως, παρά τις εξελίξεις σε Ευρωπαϊκό επίπεδο και τις νομικές της δεσμεύσεις, η ΚΔ εξακολουθεί να χρονοτριβεί ως προς την εναρμόνιση του νομικού της πλαισίου σε σχέση με άλλα κράτη-μέλη.

---

20 Προσβάσιμη στο σύνδεσμο: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0038&from=EL>

21 Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2009-0090+0+DOC+XML+V0//EL>

22 Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>. Άρθρο 19.1: Με την επιφύλαξη των άλλων διατάξεων των Συνθηκών και εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που παρέχουν στην Ένωση, το Συμβούλιο, αποφασίζοντας ομόφωνα, σύμφωνα με ειδική νομοθετική διαδικασία, και μετά την έγκριση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, μπορεί να αναλάβει δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

23 Προσβάσιμος στο σύνδεσμο: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf. Άρθρο 21.1: Απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού..

Το ILGA-Europe Rainbow Map αντανακλά την ισχύουσα νομοθεσία και τις εφαρμοσμένες πολιτικές που έχουν άμεσο αντίκτυπο στην απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ΛΟΑΤ ατόμων στις 49 ευρωπαϊκές χώρες, τοποθετώντας τις σε μια κλίμακα μεταξύ 0% (κατάφωρη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ΛΟΑΤ ατόμων / διακρίσεις) και 100% (σεβασμός ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ΛΟΑΤ ατόμων / πλήρης ισότητα).²⁴ Σύμφωνα με το πιο πρόσφατο ILGA-Europe Rainbow Map, η Κύπρος βαθμολογήθηκε με μόλις 20%, λαμβάνοντας μια από τις χαμηλότερες θέσεις (ILGA-Europe 2014b). Μεταξύ άλλων λόγων για τους οποίους η Κύπρος βαθμολογήθηκε με τόσο χαμηλό ποσοστό είναι και το ότι δεν αναγνωρίζει τη σεξουαλική επιλογή ή την ταυτότητα φύλου ως κίνητρο ρητορικής ή εγκλημάτων μίσους, ούτε έχει προβεί στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή πολιτικών που ως στόχο έχουν την αντιμετώπιση της ομοφοβικής και τρασφοβικής ρητορικής και μίσους (ILGA-Europe 2014c). Θετικό είναι το γεγονός πως στην Ετήσια Επισκόπηση της Κατάστασης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Λεσβιών, Ομοφυλόφιλων, Αμφισεξουαλικών, Τρανς και Διαφυλικών Ατόμων του ILGA-Europe, γίνεται αναφορά στην πρόθεση της Κυπριακής κυβέρνησης να σημειώσει πρόοδο (ILGA-Europe 2014a:57-8). Σύμφωνα με την Ετήσια Επισκόπηση του ILGA-Europe, η πρόθεση αυτή διαφαίνεται από τη σύνταξη νομοσχεδίου συμβίωσης και τη πρόταση τροποποίησης του ποινικού κώδικα ο οποίος θα ποινικοποιεί την υποκίνηση βίας ή μίσους λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου (αυτόθι). Εντούτοις, η πρόθεση αυτή, η οποία και αποτελεί αποτέλεσμα άσκησης πίεσης από μέρους της *Accept-ΛΟΑΤ Κύπρου*, δεν έχει ακόμα πραγματοποιηθεί.

Τα πορίσματα του ILGA-Europe καθώς και τη θέση της παρούσας έκθεσης ότι η ΚΔ εξακολουθεί να χρονοτριβεί σε σχέση με άλλα Ευρωπαϊκά κράτη ως προς την επίτευξη της ισότητας και της ισονομίας των ΛΟΑΤ ατόμων επιβεβαιώνει εγχώρια έκθεση αναφορικά με την εφαρμογή από την ΚΔ της Σύστασης CM/Rec(2010)5 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για μέτρα αντιμετώπισης διακρίσεων βάσει σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας του κοινωνικού φύλου. Σύμφωνα με την έκθεση αυτή (Καψού & Μάντη 2012), η οποία συντάχθηκε δύο χρόνια πριν την παρουσίαση των αποτελεσμάτων του ILGA-Europe (ILGA-Europe 2014a, 2014b, 2014c), αν και έχει συμφωνήσει στις συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης που αφορούν στη λήψη μέτρων για την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου σε όλους τους τομείς του δημόσιου και ιδιωτικού βίου (π.χ., νομοθεσία, εργασία, εκπαίδευση, υγεία, αθλητισμός, στέγαση, παροχή ασύλου, ιδιωτική και οικογενειακή ζωή κλπ), η ΚΔ ελάχιστα βήματα έχει κάνει ως προς την υλοποίησή τους. Αν και η αντιμετώπιση της ρητορικής και των εγκλημάτων μίσους κατά των ΛΟΑΤ ατόμων βρίσκονται στο επίκεντρο της Σύστασης,²⁵ η ΚΔ δεν έχει λάβει ακόμα κανένα νομικό ή άλλο ουσιαστικό σχετικό μέτρο (Καψού & Μάντη 2012: 7-10, 52-72).

24 Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: http://www.ilga-europe.org/home/publications/reports_and_other_materials/rainbow_europe

25 Δείτε μέρη I.A και I.B του Παραρτήματος στη Σύσταση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αν και στην Κύπρο τα ΛΟΑΤ θέματα δεν κατείχαν θέση στο δημόσιο διάλογο μέχρι πολύ πρόσφατα, η ομοφοβία και η τρανσφοβία αποτελούν φαινόμενα με βαθιές ρίζες. Η ποινικοποίηση των σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ αντρών επί Αγγλοκρατίας σε συνδυασμό με την καλλιέργεια εθνικών / εθνικιστικών κυρίαρχων λόγων που επέβαλαν μια εθνική / εθνοτική ταυτότητα η οποία δομείται μέσω της αποβολής του εθνικού και σεξουαλικού άλλου, είχε ως συνέπεια την έξαρση των φαινομένων. Σύμφωνα με πρόσφατες εγχώριες και διεθνείς μελέτες, μεγάλο μέρος της Κυπριακής κοινωνίας και των πολιτικών και άλλων θεσμικών ιθυνόντων της χώρας χαρακτηρίζονται από μεγάλο βαθμό ομοφοβίας και τρανσφοβίας. Ακόμα πιο ανησυχητικά είναι τα αποτελέσματα ερευνών σύμφωνα με τα οποία τα ίδια τα ΛΟΑΤ άτομα εκφράζουν έντονες ενδοομαδικές διακρίσεις, είτε με βάση την εθνοτική καταγωγή, είτε με βάση την έκφανση του φύλου. Εκτός από την εκκλησία, η οποία διαχρονικά υπήρξε πολέμιος των ΛΟΑΤ ατόμων, τουλάχιστον μέχρι πάρα πολύ πρόσφατα, η πολιτική ελίτ της χώρας επιδείκνυε απροθυμία να διαχωρίσει τη θέση της από αυτή της εκκλησίας σε σχέση με τα ΛΟΑΤ άτομα. Αν και η στάση πολλών από αυτών από το 2011 μέχρι σήμερα δημιουργεί βάσιμες ελπίδες πως, σταδιακά, η πάταξη της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας και η επίτευξη της ισονομίας και ισότητας των ΛΟΑΤ ατόμων αναγνωρίζεται ως απαραίτητη σε μια χώρα που θέλει να αυτοαποκαλείται δημοκρατική και φιλελεύθερη, η θεσμική ομοφοβία και τρανσφοβία εξακολουθούν να υφίστανται. Τα ΛΟΑΤ άτομα εξακολουθούν να στερούνται βασικά δικαιώματα και ελευθερίες και να αναγκάζονται να ζουν με το φόβο της ομοφοβικής και τρανσφοβικής ρητορικής και βίας.

Συνεχίζοντας αντάξια το έργο της πρώτης φάσης του ΛΟΑΤ κινήματος που εκπροσωπούνταν από τον Αλέκο Μοδινό, σε συνεργασία με Τουρκοκυπριακές, διεθνικές και διεθνείς ΛΟΑΤ οργανώσεις, καθώς και με τη στήριξη εγχώριων και διεθνών μη-κυβερνητικών οργανισμών και ξένων πρεσβειών, η *Accept-ΛΟΑΤ Κύπρου* έχει ήδη υλοποιήσει επιτυχώς πολλές δράσεις οι οποίες αποσκοπούν στην αντιμετώπιση της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας. Εντούτοις, η σύμπραξη από μέρους της ΚΔ είναι τόσο απαραίτητη όσο και επιβαλλόμενη: Το ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο από το οποίο δεσμεύεται η ΚΔ προϋποθέτει την εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης βάσει σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Ως εκ τούτου, η ΚΔ οφείλει να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα ούτως ώστε όχι μόνο να εναρμονίσει το νομικό της πλαίσιο σε σχέση με άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ ως προς τα ΛΟΑΤ δικαιώματα, αλλά και να προωθήσει την ουσιαστική ισότητα των ΛΟΑΤ ατόμων σε όλα τα επίπεδα.

Η *Accept-ΛΟΑΤ Κύπρου* και το ΙΝΕΠ μπορούν να βοηθήσουν εμπράκτως ως προς αυτό. Στόχοι του ερευνητικού προγράμματος στα πλαίσια του οποίου εντάσσεται η παρούσα έρευνα είναι: α) η ετοιμασία πρότασης για νομοθετικές τροποποιήσεις που διέπουν τις ποινικές παραβάσεις σε βάρος μειονοτικών ομάδων εξαιτίας της φυλής, της θρησκείας, του εθνοτικού / κοινωνικού τους υποβάθρου και / ή του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου τους και β) η ανάπτυξη εκπαιδευτικού εργαλείου για επιμόρφωση σε σχέση με την, και αντιμετώπιση του φαινομένου της, ομοφοβίας και τρανσφοβίας. Οι αρμόδιες αρχές και φορείς καλούνται λοιπόν να αξιοποιήσουν στο μέγιστο δυνατό βαθμό τα πρακτικά αυτά μέτρα, ούτως ώστε να συμβάλουν ουσιαστικά στην επίτευξη της πλήρους ισονομίας και ισότητας όλων των πολιτών και νόμιμων κατοίκων της ΚΔ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Argyrou, Vassos.** 1996. *Tradition and Modernity in the Mediterranean: The Wedding as Symbolic Struggle* (No. 101). Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Bettcher, Talia Mae.** 2007. "Evil Deceivers and Make-Believers: On Transphobic Violence and the Politics of Illusion." *Hypatia* vol. 22, no. 3: 43-65.
- Boele-Woelki, Katharina.** 2008. "The Legal Recognition of Same-Sex Relationships within the European Union." *Tulane Law Review* vol. 82: 1949-81.
- Christou, Jean.** 1998. "Chrysostomos Blasts Euro-Court on Gay Sex." *Cyprus Mail*, 8 April, 1-2.
- Cockburn, Cynthia.** 2004. *The Line: Women, Partition, and the Gender Order in Cyprus*. London and New York: Zed Books, 2004.
- Committee of the Ministers of the Council of Europe.** 2010. "Recommendation CM/Rec(2010)5 on Measures to Combat Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity." Strasbourg: 31 March.
- Council of Europe.** 2011. *Combating Discrimination on Grounds of Sexual Orientation or Gender Identity: Council of Europe Standards*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Council of the European Union.** 2000. "Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 Establishing a General Framework for Equal Treatment in Employment and Occupation." Brussels: 27 November.
- Cyprus College Research Centre.** 2006. *Attitudes and Perceptions of the Public towards Homosexuality: A Report Prepared for the Office of the Commissioner for Administration (Ombudsman)*. Nicosia: Cyprus College Research Centre.
- Drucker, Peter.** 1996. "'In the Tropics There is No Sin': Sexuality and Gay-Lesbian Movements in the Third World." *New Left Review* 218: 75-101.
- Drucker, Peter.** 2002. "Introduction: Remapping Sexual Identities." In *Different Rainbows*, edited by Peter Drucker. London: Millivres.
- Enloe, Cynthia.** 1989. *Bananas, Beaches and Bases*. London: Pandora Press.
- Epstein, Steven.** 1987. "Gay Politics, Ethnic Identity: The Limits of Social Constructionism." *Socialist Review*, vol. 17, no. 3-4: 9-54.

European Parliament. 2009. "Resolution on the Multi-Annual Programme 2010-2014 Regarding the Area of Freedom, Security and Justice (Stockholm Programme)." Strasbourg: 25 November.

European Parliament and Council. 2004. "Directive 2004/38/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the Right of Citizens of the Union and Their Family Members to Move and Reside Freely within the Territory of the Member States Amending Regulation (EEC) No 1612/68 and Repealing Directives 64/221/EEC, 68/360/EEC, 72/194/EEC, 73/148/EEC, 75/34/EEC, 75/35/EEC, 90/364/EEC, 90/365/EEC and 93/96/EEC." Strasbourg: 29 April.

European Union. 2007. "Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union (2012 2008/C 115/01)." Lisbon: 26 October.

European Union. 2000. "The Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000/C 364/01)." Nice: 7 December.

Foucault, Michel. [1976] 1998. *The History of Sexuality Volume 1: The Will to Knowledge*, translated by Robert Hurley. Reprint, London and New York: Penguin Books.

FRA – European Union Agency for Fundamental Rights. 2013. *EU LGBT Survey: European Union Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Survey: Results at a Glance*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Hadjipavlou, Maria. 2010. *Women and Change in Cyprus: Feminisms and Gender in Conflict*. London: IB Tauris.

Hanisch, Carol. 1970. "The Personal is Political." In *Notes from the Second Year: Women's Liberation, Major Writings of the Radical Feminists*, edited by and Shulamith Firestone and Anne Koedt, 76-8. New York: Radical Feminists.

Huntington, Samuel P. 1993. "The Clash of Civilizations?" *Foreign Affairs* vol. 72, no. 3: 22-49.

ILGA-Europe. 2014a. *Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex People in Europe*. Brussels: Corelio Printing. Online. Available HTTP: <<https://dl.dropboxusercontent.com/u/15245131/Annual%20Review%202014%20web%20version.pdf>> (accessed 7 August 2014).

ILGA-Europe. 2014b. "ILGA-Europe Rainbow Map 2014." Online. Available HTTP: <http://www.ilga-europe.org/home/publications/rainbow_europe> (accessed 7 August 2014).

- ILGA-Europe.** 2014c. "ILGA-Europe Rainbow Map (Index) 2014. "Online. Available HTTP: <http://www.ilga-europe.org/home/publications/rainbow_europe> (accessed 7 August 2014).
- Kambas, Michele.** (1998) "Cyprus Should Lift Gay Ban, European Official Says. "Reuters, 14 May. Online. Available HTTP: <<http://www.glapn.org/sodomylaws/world/cyprus/cynews01.htm>> (accessed 15 February 2010).
- Kamenou, Nayia.** 2012. "'Cyprus is the Country of Heroes, Not of Homosexuals': Sexuality, Gender and Nationhood in Cyprus." PhD Dissertation, King's College London.
- Karayanni, Stavros S.** 2004. *Dancing Fear and Desire: Race, Sexuality, and Imperial Politics in Middle Eastern Dance*. Ontario: Wilfrid Laurier University Press.
- Karayanni, Stavros S.** 2006. "Moving Identity: Dance in the Negotiation of Sexuality and Ethnicity in Cyprus." *Postcolonial Studies* vol. 9, no. 3: 251-66.
- Levy, Sydney and Scott Long.** 1998. "Repressive 'Reform' in Cyprus: Will They Get Away with It?" *The International Gay and Lesbian Human Rights Commission*, 26 May. Online. Available HTTP: <<http://www.sodomylaws.org/>> (accessed 15 February 2010).
- Manalansan IV, Martin F.** 1995. "In the Shadows of Stonewall: Examining Gay Transnational Politics and the Diasporic Dilemma." *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* vol. 2, no. 4: 425-38.
- McCaskell, Tim and Vanessa Russell.** 2000. "Anti-Homophobia Initiatives at the Former Toronto Board of Education." In *Weaving Connections: Educating for Peace, Social and Environmental Justice*, edited by Tara Goldstein and David Selby, 27-56 Toronto: Sumach.
- Molyva, Demetra.** 1998. "Markides v. Archbishop on Homosexuality Decriminalization." *The Cyprus Weekly*, 10-16 April, 8.
- Morin, Stephen F. and Ellen M. Garfinkle.** 1978. "Male Homophobia." *Journal of Social Issues* vol. 34, no. 1: 29-47.
- Mosse, George L.** 1985. *Nationalism and Sexuality: Respectability and Abnormal Sexuality in Modern Europe*. New York: H. Fertig.
- Mowbray, Alastair.** 2005. "The Creativity of the European Court of Human Rights." *Human Rights Law Review* vol. 5, no. 1: 57-79.
- Parker, Andrew et al.** , eds. 1992. *Nationalisms and Sexualities*. New York: Routledge.

- Povinelli, Elizabeth A.** and **George Chauncey.** 1999. "Thinking Sexuality Transnationally: An Introduction." *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* vol. 5, no. 4: 439-50.
- Pryke, Sam.** 1998. "Nationalism and Sexuality, What are the Issues?" *Nations and Nationalism* vol. 4, no. 4: 529-46.
- Psillides, Constantinos .** 2014. "Cyprus to Have its First Gay Pride Parade." *Cyprus Mail*, 5 February. Online. Available HTTP: <<http://cyprus-mail.com/2014/02/05/cyprus-to-have-its-first-gay-pride-parade/>> (accessed August 7, 2014).
- Raja, Sheela** and **Joseph P. Stokes.** 1998. "Assessing Attitudes toward Lesbians and Gay Men: The Modern Homophobia Scale." *International Journal of Sexuality and Gender Studies* vol. 3, no. 2: 113-34.
- Rudolf, Beate.** 2003. "European Court of Human Rights: Legal Status of Postoperative Transsexuals." *International Journal of Constitutional Law* vol. 1, no. 4: 716-40.
- Sedgwick, Kosofky Eve.** 1993. *Tendencies*. Durham, NC: Duke University Press, 1993.
- Rudolf, Beate.** 1991. "How to Bring Your Kids up Gay." *Social Text* 29: 18-27.
- Said, Edward W. 2001.** "The Clash of Ignorance." *The Nation*, 22 October. Online. Available HTTP: <<http://www.thenation.com/article/clash-ignorance>> (accessed 17 November 2014).
- SigmaLive.** 2014. "Πενήντα Άτομα στην Εκδήλωση Ενάντια στους ΛΟΑΤ.» *SigmaLive*, 31 Μαΐου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.sigmalive.com/news/local/131405>>
- Smith, Helena.** 2010. "Cyprus Divided over Gay Rights." *The Guardian*, 16 October. Online. Available HTTP: <<http://www.sodomylaws.org/>> (accessed 15 February 2010).
- The Parliamentary Assembly of the Council of Europe.** 1981." Recommendation 924 on Discrimination Against Homosexuals." Strasbourg: 1 October.
- Weeks, Jeffrey.** 1989. *Sex, Politics, and Society: The Regulation of Sexuality since 1800*. London: Longman.
- Weinberg, George H.** 1972. *Society and the Healthy Homosexual*. New York: St. Martin's Press.

- Wickberg, Daniel.** 2000. "Homophobia: On the Cultural History of an Idea." *Critical Inquiry* vol. 27, no. 1: 42-57.
- World Values Survey Wave 5** 2005-2009 & **World Values Survey Wave 6** 2010-2014. Online. Available HTTP: <<http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>>
- Yuval-Davis, Nira** and **Floya Anthias**, eds. 1989. *Woman-Nation-State*. London: Macmillan.
- Βασιλείου, Βάσος.** 1997. "Βουλευτές: Ευρωπαίοι κατ'ανάγκη." *Ο Φιλελεύθερος*, 12 April, 32.
- Γαβριλίδης, Κώστας.** 2014. "Accept-ΛΟΑΤ Κύπρου." Συνέντευξη από Νάγια Καρένου. Τηλεφωνική Συνέντευξη. 7 Αυγούστου.
- Δημητρίου, Μάριος.** 2014. "Όλα τα Κόμματα στην 'Πορεία Περηφάνιας'." *Η Σημερινή*, 3 Ιουνίου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.sigmalive.com/simerini/news/131836>>
- Ευρωβαρόμετρο.** 2012. Οι Διακρίσεις στην ΕΕ το 2012: Ευρωβαρόμετρο 77. 4 Αποτελέσματα για Κύπρο. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_fact_cy_el.pdf>
- Η Καθημερινή.** 2014α. "Πάνω από 4. 000 Κόσμου στη Γιορτή Διαφορετικότητας: Η Πρώτη Πορεία Περηφάνιας Αγκαλιάστηκε από τον Κόσμο της Κύπρου." *Η Καθημερινή*, 31 Μαΐου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.kathimerini.com.cy/index.php?pageaction=kate&modid=1&artid=173269&show=Y>>
- Η Καθημερινή.** 2014β. "ΠΑΧΟΚ: Κολάσιμη Αμαρτία η Ομοφυλοφιλία: Πορεία Αγανάκτηση ΠΑΧΟΚ για το 'Πάντολμο Συμβάν'." *Η Καθημερινή*, 31 Μαΐου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.kathimerini.com.cy/index.php?pageaction=kate&modid=1&artid=173293>>
- Καψού, Μαργαρίτα** και **Σύλβη Μάντη.** 2012. "Έκθεση Αναφορικά με την Εφαρμογή από την Κυπριακή Δημοκρατία της Σύστασης CM/Rec(2010)5 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για Μέτρα Αντιμετώπισης Διακρίσεων βάσει Σεξουαλικού Προσανατολισμού και Ταυτότητας του Κοινωνικού Φύλου.» Λευκωσία: Κυπριακός Σύνδεσμος Οικογενειακού Προγραμματισμού και Accept-ΛΟΑΤ Κύπρου.
- Μάχη.** 1997. "Ανεκτέλεστη κινδυνεύει να μείνει η απόφαση για την Τιτίνα Λοϊζίδου." *Μάχη*, 5 Νοεμβρίου, 16.

- Ο Φιλελεύθερος.** 2014 α. "Επεισόδια μεταξύ Αστυνομίας και Μελών της Αντιδιαδήλωσης.» *Ο Φιλελεύθερος*, 31 Μαΐου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.philenews.com/el-gr/koinonia-eidiseis/160/202291/episodes-metaxy-astynomias-kai-melon-tis-antidiadilosis>>
- Ο Φιλελεύθερος.** 2014 β. "Ψήφισμα Διαμαρτυρίας Μητροπολίτη Ησαΐα για τους ACCEPT ΛΟΑΤ." *Ο Φιλελεύθερος*, 31 Μαΐου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.philenews.com/el-gr/koinonia-eidiseis/160/202283/psifisma-diamartyrias-mitropoliti-isaia-gia-tous-accept-loat>>
- Πολίτης.** 2010. "Το Ανώτατο απέρριψε προσφυγή ζευγαριού ομοφυλοφίλων." *Πολίτης*, 24 Ιουλίου, 51.
- Πρόεδρος του Συνοδικού Γραφείου Ανθρωπιστικών Θεμάτων της Εκκλησίας της Κύπρου, Μητροπολίτης Ταμασού και Ορεινής Ησαΐας.** 2014. Συνάντηση με Μέλη της *Accept-ΛΟΑΤ Κύπρου* και την Επίτροπο Διοικήσεως και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κ. Ελίζα Σαββίδου. Λευκωσία, Γραφεία της Επιτρόπου Διοικήσεως, 11 Ιουνίου.

Η έτερη κοινότητα: οι Τουρκοκύπριοι

Εισαγωγή

Η Κυπριακή κοινωνία υπήρξε ιστορικά διαπολιτισμική. Η γεωγραφική θέση της Κύπρου ως σταυροδρόμι τριών ηπείρων, τα μεταναστευτικά ρεύματα και οι κατακτήσεις ευνοούσαν αυτή την εξέλιξη. Η συνύπαρξη Ελληνοκυπρίων, Τουρκοκυπρίων, Μαρωνιτών, Αρμένιων και Λατίνων στο νησί χρονολογείται. Ωστόσο αυτό το χαρακτηριστικό της κυπριακής κοινωνίας συνήθως υποβαθμίζεται καθώς οι συγκρούσεις, ο πόλεμος και η κατοχή του νησιού από την Τουρκία, από το 1974 μέχρι σήμερα, έχουν κυριαρχήσει στις συζητήσεις, στην έρευνα και στην βιβλιογραφία σχετικά με την Κύπρο (Trimikliniotis and Demetriou, 2012; Trimikliniotis and Bozkurt, 2012). Σε αντίθεση με την εκτενή αναφορά που γίνεται στο Κυπριακό πρόβλημα, το θέμα των προκαταλήψεων της μιας εθνοτικής ομάδας έναντι της άλλης έχει μελετηθεί σε ελάχιστο βαθμό, ενώ τα περισσότερα από όσα έχουν γραφτεί αποτελούν γενικεύσεις επί των διαχρονικών θέσεων των δύο πλευρών (Webster, 2005).

Για πολλούς, το Κυπριακό πρόβλημα, είναι πρόβλημα που δημιουργήθηκε εξαιτίας δύο αντίπαλων εθνικισμών (Ατταλίδης, 1979). Ο εθνικισμός παράγει στερεότυπα και προκαταλήψεις, τα οποία εκφράζονται με ρατσιστικές συμπεριφορές. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό η κοινωνική έρευνα να εξετάσει πρώτα αν υπάρχουν τέτοια φαινόμενα, να εντοπίσει την προέλευση και τους τρόπους με τους οποίους

εκφράζονται καθώς και τη στάση και δράση των θεσμικών παραγόντων της Κυπριακής κοινωνίας στο συγκεκριμένο πεδίο με στόχο την καταστολή και καταπολέμηση τέτοιων φαινομένων σε κατοπινό στάδιο.

Στη παρούσα έρευνα πρόκειται να καταγράψουμε ιστορικά τη σχέση της Ελληνοκυπριακής και της Τουρκοκυπριακής κοινότητας. Στη συνέχεια θα επικεντρωθούμε στις διακρίσεις και τις εκφράσεις μίσους που υπάρχουν στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα σε σχέση με τους Τουρκοκύπριους αναλύοντας τους λόγους ύπαρξης των προκαταλήψεων. Καταγράφουμε επίσης τους εκφραστές τέτοιων συμπεριφορών, αλλά και γενικότερα τις αντιλήψεις των Ελληνοκυπρίων στο συγκεκριμένο ζήτημα. Παράλληλα, θα αναφερθούμε σε συγκεκριμένα περιστατικά τα οποία έχουν κατά καιρούς καταγραφεί στον έντυπο και στον ηλεκτρονικό τύπο που καταδεικνύουν τον βαθμό και την μορφή έκφρασης του φαινομένου. Τέλος εξετάζουμε τον ρόλο που διαδραματίζουν θεσμικοί παράγοντες όπως το κράτος, τα πολιτικά κόμματα και η εκκλησία στο εν λόγω ζήτημα.

Η συνύπαρξη και ο διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων: εθνικισμός και καλλιέργεια προκαταλήψεων και μίσους.

Η ιστορική συνύπαρξη Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων χρονολογείται από την κατάκτηση της Κύπρου από τους Οθωμανούς το 1571. Έκτοτε, το ιστορικό παρελθόν Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων δεν μπορεί να απομονωθεί από το παρελθόν του άλλου. Αυτή η συνύπαρξη πέρασε μέσα από διάφορες μορφές και σχέσεις. Στην περίοδο της Οθωμανικής κατοχής οι περισσότερες μαρτυρίες συνηγορούν στο ότι υπήρξαν τόσο σχέσεις σύγκρουσης, ειδικά στον πρώτο αιώνα της Οθωμανικής κατοχής (Κύρρης, 1984: 70, 80; Χατζηδημητρίου, 1984: 125), αλλά και κατά την περίοδο της ελληνικής επανάστασης, όσο και σχέσεις συνύπαρξης, ακόμα και κοινών εξεγέρσεων έναντι στον κατοχικό ζυγό, αλλά και απέναντι σε μια κοινή εκμεταλλευτική τάξη τόσο Τούρκων όσο και Ελλήνων (Χατζηδημητρίου, 1984: 122-3; Κύρρης, 1984: 78-9). Οι συγκρουσιακές σχέσεις της πρώτης περιόδου, σημειώνει ο Κύρρης (1984: 75) φαίνεται να σταματούν όταν η Εκκλησία και άλλοι λαϊκοί άρχοντες παίρνουν από τους Οθωμανούς προνόμια πολιτικής εκπροσώπησης των ραγιάδων, καθώς και φοροσυλλεκτικών. Οι πλείστες κοινές εξεγέρσεις των Ελλήνων και Τούρκων της Κύπρου έναντι των αρχών έχουν ταξική αιτία: είναι διαμαρτυρία στην στυγνή φορολόγηση που επιβάλλουν Έλληνες (Εκκλησία, δραγομάνοι) και Τούρκοι αξιωματούχοι (Χατζηδημητρίου, 1984).

Η αγγλική κατοχή αλλάζει τα δεδομένα. Μέσα σε ένα περιβάλλον πολύ πιο δεκτικό στην εμφάνιση νέων ιδεών αναπτύσσεται πρώτα ο ελληνικός εθνικισμός και ακολούθως ο τουρκικός (Katsiaounis 1996; Georghallides 1979). Η πολιτικοποίηση της εθνότητας οδηγεί (σε διαφορετικές χρονικές στιγμές) στο αίτημα για ένωση, αφενός και διχοτόμηση (ταξίμ), αφετέρου. Η εθνικοποίηση της αντιπαράθεσης οφείλεται εν πολλοίς και σε θεσμικές αποφάσεις των Βρετανών και ιδιαίτερα στον τρόπο άσκησης των πολιτικών δικαιωμάτων των δύο εθνοτικών ομάδων μέσα από ξεχωριστούς εκλογικούς καταλόγους και φέρνοντας έντεχνα τις δύο ομάδες σε θεσμική, διαρκή αντιπαράθεση μέσα από σώματα, όπως για παράδειγμα το Νομοθετικό Συμβούλιο,

καθώς και οι ξεχωριστοί δήμοι και η ξεχωριστή εκλογική διαδικασία (Georghallides 1979; Katsourides, 2014). Η ενέργεια αυτή των Βρετανών έχει μακροπρόθεσμα αποτελέσματα αφού «εκπαιδεύει» τις δύο κοινότητες να λειτουργούν ξεχωριστά και αντιπαραθετικά εντός των θεσμών.

Η πολιτικοποίηση της εθνότητας δεν παράγει μόνο αιτήματα: δημιουργεί και ομάδες διεκδίκησης των αιτημάτων αυτών. Ορισμένες από αυτές τις ομάδες ασκούν εχθρική ρητορική έναντι της άλλης κοινότητας, ενώ στη δεκαετία του 1950 εμφανίζονται και οργανωμένα περιστατικά βίας (Πουμπουρή 1993). Η διακοινοτική βία, η οποία ήταν σπάνια και μεμονωμένη πριν την έναρξη του ένοπλου αγώνα της ΕΟΚΑ, αυξήθηκε στα χρόνια αυτά (Simpson; Corum 2012). Η ανεξάρτητη Κυπριακή Δημοκρατία αποδείχτηκε το σπίτι που δεν ήθελε πραγματικά καμία εκ των δύο κοινοτήτων. Η κοινή συνύπαρξη στο κοινό οικοδόμημα άντεξε τρία χρόνια μόνο, ενδεικτική τόσο των δυσλειτουργιών της θεσμικής δομής όσο και της ανυπαρξίας πολιτικής βούλησης για συνύπαρξη.

Μετά τα γεγονότα του 1963 ακολούθησε ο διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων και η αποχώρηση όλων των Τουρκοκύπριων βουλευτών από το κοινοβούλιο και την κρατική μηχανή. Εξαιτίας αυτού, το κυπριακό κράτος αντιμετώπισε πρόβλημα κατάρρευσης, αφού το δικαιοσύνη σύστημα, βάσει του οποίου λειτουργούσε το σύνταγμα, δεν μπορούσε να ισχύσει πλέον. Έτσι τέθηκε σε ισχύ το Δίκαιο της Ανάγκης, σύμφωνα με το οποίο το σύνταγμα συνέχισε να ισχύει παραβλέποντας την ανυπαρξία της Τουρκοκυπριακής κοινότητας από το σύστημα (Χατζηλοΐζου, 2003) .

Η συνειδητή επιλογή των Τ/Κ για αποχώρηση από τους θεσμούς της Κυπριακής Δημοκρατίας αλλά και η ευρεία ερμηνεία που δέχτηκε το Δίκαιο της Ανάγκης τόσο από το κράτος όσο και από το δικαστικό σύστημα, απέκλεισε τους Τουρκοκύπριους από ένα σημαντικό αριθμό δικαιωμάτων που είχαν ως πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας τα οποία θα αναφερθούν στην συνέχεια. Πέραν από την κατάργηση των δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων εξαιτίας του Δικαίου της Ανάγκης, διαπιστώνεται, μέσω των ερευνών που έχουν διεξαχθεί μέχρι στιγμής ότι οι Τ/Κ σε κοινωνικό επίπεδο αντιμετωπίζονται με εχθρότητα και μισαλλοδοξία, κυρίως εξαιτίας του γεγονότος ότι θεωρούνται άρρηκτα συνδεδεμένοι με την Τουρκία. Αυτό συμβαίνει παρά τις συγκρούσεις που συχνά έχουν οι Τουρκοκύπριοι, τα τελευταία ειδικότερα χρόνια, με την «μητέρα – πατρίδα» Τουρκία σε μια προσπάθεια να απεξαρτηθούν από αυτή (Trimikliniotis & Demetriou, 2012).

Η διαφορετική θρησκεία είναι ένας παράγοντας ο οποίος συμβάλει στην έκφραση μίσους έναντι των Τ/Κ. Η Ισλαμοφοβία είναι ένα ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο στην Κυπριακή κοινωνία το οποίο εκφράζεται από την εκκλησία, αλλά και πολιτικά πρόσωπα και οργανισμούς. Η αρνητική τάση έναντι των Μουσουλμάνων που βρίσκονται στην Κύπρο αφορά τόσο τους μετανάστες, οι οποίοι ασπάζονται την μουσουλμανική θρησκεία, όσο και τους Τουρκοκύπριους. Το ανοικτό μέτωπο έναντι των μουσουλμάνων στοχεύει ανάμεσα σε άλλα να ταυτίσει τους μουσουλμάνους με την Τουρκία και την πολιτική που αυτή εφαρμόζει για να αλλάξει ο δημογραφικός χαρακτήρας του νησιού. Αποτέλεσμα αυτού είναι οι Τουρκοκύπριοι να είναι

ανεπιθύμητοι από μεγάλη μερίδα Ελληνοκυπρίων (Yildizian & Ehteshani, 2008). Αυτή η φοβία έναντι των μουσουλμάνων φαίνεται ότι επιδεινώθηκε ή/και διαμορφώθηκε καθοριστικά τα τελευταία 15 περίπου χρόνια ως αποτέλεσμα της διεθνούς (δυτικής) υστερίας μετά τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου 2001. Παρατηρείται, δηλαδή, μια μεταφορά της Ισλαμοφοβίας από το εξωτερικό στο εσωτερικό. Η ταυτόχρονη περίπου είσοδος στο πολιτικό σκηνικό του ισλαμικού κόμματος Ανάπτυξη και Δικαιοσύνη στην Τουρκία επέκτεινε τις φοβίες.

Η Τουρκοκυπριακή κοινότητα μειονεκτεί αριθμητικά έναντι της Ελληνοκυπριακής και αυτός φαίνεται να είναι ακόμη ένας παράγοντας ο οποίος συντείνει στην κατασκευή και διατήρηση των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων καθώς και στην έκφραση συμπεριφορών μίσους. Η αριθμητική σχέση είναι άμεσα συνυφασμένη με το ζήτημα των δομών και σχέσεων εξουσίας εντός του ανεξάρτητου κυπριακού κράτους και κατ' επέκταση στην προοπτική μιας μελλοντικής συνύπαρξης. Η εμπειρία της δύσκολης συνύπαρξης πριν το 1974 και η εισβολή τη χρονιά αυτή δημιουργεί αισθήματα ανασφάλειας ανάμεσα στους Ε/Κ. Μια παρατήρηση που έχει να κάνει με την αριθμητική σύσταση του πληθυσμού της Κύπρου είναι το γεγονός ότι ενώ οι Τ/Κ είναι πολύ λιγότεροι από τους Ε/Κ, εντούτοις αποτελούν ένα μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού, το οποίο αξιώνει δικαιώματα και έτσι έρχεται και η σύγκρουση μεταξύ των δύο κοινοτήτων (Μαυράτσας, 2014). Οι Ε/Κ θεωρούν δυσανάλογα με την αριθμητική τους εμβέλεια τα αιτήματα των Τ/Κ και προσπαθούν να κατοχυρώσουν μια έμμεση λογική πλειοψηφίας – μειοψηφίας και όχι δύο πολιτικά ίσων κοινοτήτων. Σε αυτό συνέεισφερε βέβαια και η μαξιμαλιστική προσέγγιση της Τουρκίας και των Τουρκοκυπρίων στις συνομιλίες για επίλυση του Κυπριακού.

Ενδιαφέρον προκαλεί η εξής παρατήρηση: ενώ οι Ε/Κ, οι οποίοι σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελούν ένα πολύ μικρό ποσοστό του πληθυσμού για αρκετές σημαντικές αποφάσεις έχουν σημαντικό λέγειν, όταν πρόκειται για την Κύπρο δεν μπορούν να αντιληφθούν ότι η μειονεκτούσα αριθμητικά κοινότητα, δηλαδή η Τουρκοκυπριακή, θα μπορούσε να έχει ένα σοβαρό λέγειν στα πλαίσια ενός ομοσπονδιακού συνεταιρισμού. Αντιθέτως, σε ένα γενικότερο πλαίσιο, θεωρούν πως τα πάντα είναι θέμα πλειοψηφίας (Παπαδάκης, 2014). Δεν πρέπει επίσης να μας διαφεύγει ότι όπως οι Ε/Κ, έτσι και οι Τ/Κ έχουν «συνηθίσει» σε ξεχωριστές δομές εξουσίας μετά το 1974, τις οποίες διαχειρίζονται μόνοι τους. Η προοπτική επανένωσης και άρα συμβίωσης δεν συνεπάγεται απλώς συναισθηματικές προσεγγίσεις φόβου αλλά και πρακτικές φοβίες αμφισβήτησης υφιστάμενων δομών εξουσίας και τρόπου άσκησης της.

Ωστόσο, οι προκαταλήψεις έναντι των Τουρκοκυπρίων δεν οφείλονται μόνο σε παράγοντες που αφορούν τους Τουρκοκύπριους και την καταγωγή τους. «Η κατασκευή της ιστορίας και ο τρόπος που διδάσκεται στα σχολεία εδώ και δεκάδες χρόνια, καθώς και τα ταμπού που έχουμε ως κοινωνία, να αγγίξουμε τέτοια ζητήματα είναι παράγοντες που παίζουν καθοριστικό ρόλο στην δημιουργία στερεοτύπων και προκαταλήψεων» (Παπαδάκης, 2014).

Σύμφωνα με τον Παπαδάκη, στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα δεν φαίνεται να υπάρχει η πολιτική βούληση για να σταματήσουν τέτοιου είδους φαινόμενα. Η

δημιουργία κάποιας επιτροπής συμφιλίωσης και η κριτική θεώρηση της ιστορίας είναι παράγοντες που θα συνέτειναν προς αυτή την κατεύθυνση όμως δεν γίνεται τέτοια προσπάθεια (Παπαδάκης, 2014). Ο φυσικός διαχωρισμός και η ανεπάρκεια επικοινωνίας μέχρι και το 2003 επιδείνωνε το πρόβλημα.

Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις που υπάρχουν στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα έναντι των Τουρκοκυπρίων φαίνεται να εκφράζονται μέσα από στάσεις και πεποιθήσεις ακούσια (Μαυράτσας, 2014). Αυτό δεν βρίσκει εύκολα έκφραση στο δημόσιο λόγο αλλά ενυπάρχει σε προσεγγίσεις ατόμων και συνόλων. Στην κοινωνία μας, θεωρείται απόλυτα φυσικό και δεδομένο κάποιοι άνθρωποι να κρίνονται κατώτεροι λόγω της θρησκείας και της καταγωγής τους. Δεν θεωρείται καν θέμα συζήτησης η άποψη ότι θεωρούμε τους Τ/Κ κατώτερους. Αυτό δεν βρίσκει εύκολα έκφραση στον δημόσιο λόγο αλλά ενυπάρχει σε προσεγγίσεις ατόμων και συνόλων.

Μισαλλόδοξες συμπεριφορές, ωστόσο, εκδηλώνονται και στα πλαίσια του συνειδητού, γι' αυτό και παρατηρείται η οργανωμένη εκδήλωση τέτοιων φαινομένων από οργανωμένους οπαδούς ομάδων, όπως το ΑΠΟΕΛ, και μέλη πολιτικών κομμάτων όπως το ΕΛΑΜ (Παπαδάκης, 2014). Περιστατικά μίσους όπως το κάψιμο της Τουρκικής σημαίας ή αντιτουρκικά συνθήματα έχουν συχνά καταγραφεί κατά την διάρκεια ποδοσφαιρικών αγώνων.¹

Η κερκίδα αποτελεί για πολλούς νέους βασικό μέσο έκφρασης της πολιτικής και ιδεολογικής τους τοποθέτησης. Πολλοί από αυτούς μάλιστα εμπλέκονται για πρώτη φορά με ιδεολογίες και κοσμοθεωρίες όντας παρόντες σε κερκίδες, οργανωμένων κυρίως, οπαδών. Σημαντικό ρόλο, σε αυτή τη διαδικασία έχει τόσο το γεγονός ότι αποτελούν κομμάτι ενός εξιδανικευμένου για αυτούς συνόλου το οποίο εκφράζει συγκεκριμένες απόψεις όσο και η ταύτιση της αγαπημένης τους ποδοσφαιρικής ομάδας με συγκεκριμένη ιδεολογία και αξίες που εκφράζονται μέσα από τα πανό και τα συνθήματα της κερκίδας.

Μεγάλος αριθμός οπαδών, κυρίως από τις οργανωμένες κερκίδες, κατά τη διάρκεια των ποδοσφαιρικών αγώνων χαρακτηρίζονται από επιθετικότητα και βία. Έτσι δημιουργούνται οι ιδανικές συνθήκες για το ΕΛΑΜ, το οποίο στρατολογεί νεαρά άτομα μέσα από αυτές τις κερκίδες. Έτσι, η ακροδεξιά ιδεολογία του ΕΛΑΜ εκφράζεται στις κερκίδες με την ανάρτηση ναζιστικών συμβόλων, σημαιών της «ένωσης» και την αναφώνηση συνθημάτων όπως «Τούρκοι θα πεθάνετε σε χώμα ελληνικό». Η επαφή και επιρροή του ΕΛΑΜ με συγκεκριμένες κερκίδες είναι φανερή και εκφράζεται με επίσημο τρόπο καθώς πρόεδροι συνδέσμων οπαδών στηρίζουν το ΕΛΑΜ μέσα από τις δηλώσεις τους ενώ οι βουλευτές της Χρυσής Αυγής και του ΕΛΑΜ επισκέπτονται τους συνδέσμους φιλάθλων.² Πρέπει να ξεκαθαρίσουμε όμως πως δεν μπορεί να κατηγορηθεί το σύνολο της κυπριακής κοινωνίας για εκδήλωση

1 <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=424954>, πρόσβαση 25/9/2010

2 <http://agkarra.com/%CE%BA%CF%85%CF%80%CF%81%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C-%CF%80%CE%BF%CE%B4%CF%8C%CF%83%CF%86%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%BF-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B9/>, πρόσβαση 19/12/2014

ρατσισμού έναντι των Τ/Κ αφού υπάρχουν και άτομα που βλέπουν τους Τ/Κ είτε πιο ουδέτερα είτε φιλικά και συναινετικά (Μαυράτσας, 2014).

Ο ρατσισμός και οι εκφράσεις μίσους που εμφανίζονται στην Ε/Κ κοινότητα έναντι των Τ/Κ έχουν κοινά στοιχεία με τον ρατσισμό που εκφράζεται εις βάρος των μεταναστών. Οι Ε/Κ κάνουν διακρίσεις βάσει της φυλής. Κατηγοριοποιούν δηλαδή τους ανθρώπους σε ανώτερους και κατώτερους ανάλογα με την καταγωγή τους. Σε αυτόν το διαχωρισμό, οι Τ/Κ εμπίπτουν στις κατώτερες φυλές. Είναι σημαντικό όμως να υπογραμμιστεί πως η έλλειψη ανοχής έναντι των Τ/Κ δημιουργείται εξαιτίας του εθνικισμού και των εθνοτικών στερεοτύπων που καλλιεργούνται διαχρονικά στην ελληνοκυπριακή κοινωνία κυρίως μέσω της διδασκαλίας, ή ακόμη και της αφήγησης της ιστορίας (Παπαδάκης, 2014). Η προφορική αφήγηση στις νεότερες γενιές περνά συνήθως μέσα από τραυματικές εμπειρίες του 1963-4, του 1967 και κυρίως της τουρκικής εισβολής του 1974. Αυτό συνδράμει στην οικοδόμηση στερεοτύπων σε νεότερες γενιές που δεν έχουν επαφές με Τ/Κ και προσωπικά βιώματα.

Σχετικά με την συζήτηση που υπάρχει κατά πόσο η συμπεριφορά των Ελληνοκυπρίων διαφοροποιείται έναντι των Τ/Κ και των εποίκων καταλήξαμε στο συμπέρασμα πως επικρατεί μια σύγχυση. Μια άποψη υποστηρίζει ότι ενώ θεωρητικά οι Ε/Κ διαχωρίζουν τους Τ/Κ από τους έποικους, εντούτοις στην πράξη συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο (Μαυράτσας, 2014). Μια άλλη άποψη εντοπίζει μια διαφοροποίηση στη συμπεριφορά των Ε/Κ. Κάποιος, που έχει αρνητική στάση έναντι των Τουρκοκυπρίων δεν διαχωρίζει τους Τ/Κ από τους έποικους, γι' αυτόν είναι όλοι Τούρκοι. Από την άλλη τα άτομα που έχουν μια πιο θετική στάση κάνουν τον διαχωρισμό ανάμεσα σε Τ/Κ και έποικους (Παπαδάκης 2014).

Σημείο σταθμός

Στην μελέτη των πολιτικών στάσεων και συμπεριφορών ξεχωριστή θέση κατέχουν τα γεγονότα εκείνα που θεωρούνται «καταλύτες» και που έχουν ισχυρή επίδραση στις συμπεριφορές και τα συναισθήματα των ανθρώπων. Ένα τέτοιο γεγονός ήταν και το διάνοιγμα των οδοφραγμάτων τον Απρίλιο του 2003. Το άνοιγμα των οδοφραγμάτων στις 23 Απριλίου 2003, έφερε στην Κύπρο μια νέα κατάσταση αφού για πρώτη φορά μετά το 1974, Ε/Κ και Τ/Κ είχαν την ευκαιρία να έχουν καθημερινές επαφές και επικοινωνία. Αρκετές έρευνες έχουν ασχοληθεί με το συγκεκριμένο θέμα και τις επιδράσεις που είχε η επαφή των δύο κοινοτήτων. Οι πιο πολλές κατέγραψαν ότι η αυξημένη κίνηση Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων από την μια πλευρά του συρματοπλέγματος στην άλλη, βοήθησε στην ανάπτυξη και στην δημιουργία θετικών απόψεων ανάμεσα στις δύο κοινότητες (Yildizian & Ehteshani, 2008, Webster, 2005). Θετικό αποτέλεσμα της περιόδου ήταν το γεγονός ότι είχαν καταγραφεί ελάχιστα επεισόδια βίας ανάμεσα στις δύο κοινότητες (Παπαδάκης, 2014).

Έρευνες που έγιναν σχετικά με τα αποτελέσματα της επαφής των δύο κοινοτήτων μετά το άνοιγμα των οδοφραγμάτων, κατέδειξαν ότι η επαφή με μέλη της άλλης κοινότητας μειώνει το βαθμό προκατάληψης για την άλλη κοινότητα. Επιπλέον, αποτελεσματική κρίνεται η επικοινωνία αυτή για τα άτομα νεαρότερης ηλικίας τα οποία συνήθως για πρώτη φορά συναντούν μέλος της άλλης κοινότητας. Ιδιαίτερα

αποτελεσματική είναι επίσης η επικοινωνία που γίνεται στο πλαίσιο φιλίας που έχει αναπτυχθεί μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Κάποιες επίσης σχετικές έρευνες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η επαφή των δύο κοινοτήτων οδηγεί στην μείωση της προκατάληψης και των αρνητικών στερεοτύπων ενώ ταυτόχρονα αυξάνεται ο βαθμός εμπιστοσύνης των ατόμων για την άλλη κοινότητα (Ψάλτης, 2008, Ψάλτης 2011).

Οι περισσότεροι Ε/Κ αναφέρονται θετικά στην εμπειρία που είχαν κατά την επίσκεψη τους στα κατεχόμενα. Η θετική συμπεριφορά και η ευγένεια των Τ/Κ ξάφνιασαν τους Ε/Κ, οι οποίοι ανέμεναν ότι θα αντιμετωπίσουν εχθρική συμπεριφορά. Επίσης, πολλοί αναφέρουν ότι συνειδητοποίησαν ότι υπάρχει και η άλλη όψη του νομίσματος. Συνειδητοποίησαν δηλαδή ότι, οι Τ/Κ, όπως και οι Ε/Κ, πλήγηκαν από τον πόλεμο, έγιναν και αυτοί πρόσφυγες, έχασαν αγαπημένα πρόσωπα (Gureletal, 2012).

Σήμερα, έντεκα χρόνια μετά το άνοιγμα των οδοφραγμάτων, δεν μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα ότι μέσω αυτού καταπολεμήθηκαν οι προκαταλήψεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων (Παπαδάκης, 2014). Όσοι Ε/Κ θέλουν να πηγαίνουν στα κατεχόμενα συνεχίζουν να το κάνουν, αλλά όσοι είχαν πρόβλημα με τους Τ/Κ δεν άλλαξαν μυαλά. Χαρακτηριστική ήταν η διαπίστωση του κ. Μαυράτσα: «Το 2003 παρόλο που έπεσε το φυσικό τείχος, το ψυχολογικό παρέμεινε» (Μαυράτσας, 2014).

Θεσμικοί παράγοντες και ο ρόλος τους

Όπως έχει αναφερθεί προηγουμένως, μετά την αποχώρηση των Τ/Κ από την βουλή και τις κυβερνητικές θέσεις το 1963 και τον διαχωρισμό του νησιού το 1974 εφαρμόστηκε το Δίκαιο της Ανάγκης. Σύμφωνα με αυτό, το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας συνεχίζει να ισχύει παρά την μη συμμετοχή της Τ/Κ κοινότητας σε αυτό. Η εφαρμογή του Δικαίου της Ανάγκης από το κράτος και το δικαστικό σύστημα αποκλείσε τους Τ/Κ από πολλά δικαιώματα που σύμφωνα με το σύνταγμα του 1960, έχουν ως πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας (Trimikliniotis & Demetriou, 2012). Το γεγονός ότι το ίδιο το κράτος αποκλείει τους Τ/Κ από τα δικαιώματα τους ως Κύπριοι πολίτες είναι μια σημαντική μορφή ρατσισμού όχι μόνο κατά την έκφρασή της αλλά και στην εμπέδωση αυτής της πρακτικής στην συνείδηση των Κύπριων πολιτών. Αυτή η κατάσταση πραγμάτων, βέβαια, ήταν αποτέλεσμα συνειδητής επιλογής και των Τ/Κ οι οποίοι ακολουθούν μια οργανωμένη «εθνική» πολιτική που σχεδιάστηκε από την Τουρκία.

Ανάμεσα στα βασικά δικαιώματα τα οποία αφαιρέθηκαν από τους Τ/Κ μετά το 1974 εντοπίζονται το δικαίωμα στην περιουσία τους, η οποία βρίσκεται στις περιοχές που είναι υπό τον έλεγχο της Κυπριακής Δημοκρατίας και το δικαίωμα στην εργασία δεδομένου ότι υποβάλλουν πτυχίο το οποίο αποκτήθηκε σε μη αναγνωρισμένο πανεπιστήμιο στο ψευδοκράτος. Το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι το οποίο αφαιρέθηκε από τους Τουρκοκύπριους το 1964, επιστράφηκε το 2006 μετά από παρέμβαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Trimikliniotis & Demetriou, 2012).

Η επιλογή της Τουρκίας για αλλαγή της δημογραφικής σύνθεσης του πληθυσμού μέσω του εποίκισμού δημιουργεί σοβαρά θεσμικά ζητήματα που είναι δύσκολο να ξεκαθαρίσουν χωρίς λύση του Κυπριακού. Ένα από αυτά είναι το ζήτημα του δικαιώματος στην κυπριακή υπηκοότητα, το οποίο θεωρείται από κάποιους συγγραφείς (Yildizian & Ehteshani, 2008) ως θεσμικός ρατσισμός. Σύμφωνα με τη πολιτική που εφαρμόζει η Κυπριακή Δημοκρατία σε σχέση με την παραχώρηση της κυπριακής υπηκοότητας τα παιδιά που έχουν ένα Τουρκοκύπριο και ένα έποικο γονέα δεν δικαιούνται σύμφωνα με τον νόμο να πάρουν Κυπριακή υπηκοότητα. Το κράτος θεωρεί ότι η συγκεκριμένη πολιτική εφαρμόζεται για να αποτραπούν τα σχέδια της Τουρκίας για αλλαγή του δημογραφικού χαρακτήρα του νησιού (Yildizian & Ehteshani, 2008).

Όσον αφορά τις υπηρεσίες υγείας, οι Τουρκοκύπριοι δεν δικαιούνταν δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη μέχρι το 2003, γεγονός που άλλαξε εκείνη την χρονιά με αποτέλεσμα πολλοί Τουρκοκύπριοι να μεταβαίνουν στις ελεύθερες περιοχές για να επισκεφτούν τα δημόσια νοσοκομεία. Το γεγονός αυτό δυσχερανούσε μερίδα των Ε/Κ, οι οποίοι θεωρούσαν πως οι Τ/Κ αφού δεν πληρώνουν φόρους στην Κυπριακή Δημοκρατία δεν θα έπρεπε να επωφελούνται δωρεάν υπηρεσίες όπως για παράδειγμα η υγεία.³

Η πρόσφατη οικονομική κρίση αποτέλεσε τον παράγοντα εκείνο που οδήγησε σε εκ νέου αλλαγή της νομοθεσίας άλλαξε τον Αύγουστο του 2013 με την εισαγωγή νέων κριτηρίων για την έκδοση ταυτότητας νοσηλείας. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχει κριτήριο με βάση το οποίο ο δικαιούχος ταυτότητας πρέπει να έχει καταβάλει εισφορές σε ασφαλιστές απολαβές τουλάχιστον για τρία συνολικά έτη. Η νέα αυτή πολιτική αποκλείει τους Τ/Κ από την δωρεάν πρόσβαση στα κρατικά νοσηλευτήρια και ως εκ τούτου παρατηρήθηκε μειωμένη προσέλευση τους σε αυτά τον τελευταίο χρόνο κατά 54%.⁴

Η περιορισμένη αναγραφή της Τουρκικής γλώσσας που παρατηρείται σε πινακίδες στους δημόσιους χώρους, σε κυβερνητικά έντυπα και ιστοσελίδες αποδεικνύει το γεγονός ότι το ίδιο το κράτος θεωρεί ότι οι Τ/Κ δεν είναι ισότιμοι πολίτες με τους Ε/Κ. Το γεγονός αυτό καθιστά δύσκολή την πρόσβαση Τ/Κ στον δημόσιο τομέα και περιορίζει, επίσης, την ενημέρωση που λαμβάνουν σε σχέση με την ιδιότητα τους ως Κύπριοι πολίτες (Yildizian & Ehteshani, 2008).

Το εκπαιδευτικό σύστημα, ένας παράγοντας ο οποίος επίσης καθορίζεται από το κράτος, είναι μείζονος σημασίας στην διαμόρφωση των απόψεων των νέων και μετέπειτα πολιτών της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η εκπαίδευση στην Κύπρο είναι εθνοκεντρική. Ο Περισιάνης (1996, σ. 26) καταδεικνύει ότι «η νεότερη ιστορία της εκπαίδευσης της Ελληνικής κοινότητας αποτελεί μια ισχυρή περίπτωση χρησιμοποίησης της εκπαίδευσης για εξυπηρέτηση πολιτικών στόχων», δηλαδή για νομιμοποίηση της ιδεολογίας της Ελληνοκεντρικής παιδείας, για τα τελευταία εκατό

3 <http://gazzettacy.com/index.php?xNav=page&id=3519&catid=9> , πρόσβαση 20/10/2014.

4 <http://www.sigmalive.com/simerini/news/152514/ligoterioi-tourkokyprioi-sta-no-sokomeia>, πρόσβαση 20/10/2014

χρόνια. Η εθνοκεντρική παιδεία είναι σύμφυτη με το κυπριακό πρόβλημα και την συνταγματική-πολιτική δομή της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η παιδεία είναι συνταγματικά θεμελιωμένη βάσει του εθνοτικού-κοινοτικού στοιχείου, δια του οποίου οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι έχουν αυτονομία και δικαίωμα ανάπτυξης της δικής τους εθνικής ταυτότητας. Το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, το οποίο δημιουργήθηκε μετά το 1963 λειτουργεί βάσει του Δικαίου της Ανάγκης» (Περσιάνης 1996: 27). Όπως έχει ήδη αναφερθεί, στην κυπριακή κοινωνία θεωρείται θέμα ταμπού η όποια αλλαγή αφορά σε ζητήματα της ιστορίας και έτσι από τότε μέχρι και σήμερα δεν εντοπίζεται ιδιαίτερη αλλαγή στον τρόπο που η ιστορία διδάσκεται στα σχολεία.

«Αυτό που έχω εντοπίσει, σε μια έρευνα που έχω κάνει στα βιβλία ιστορίας είναι ότι υπάρχουν πάρα πολύ αρνητικές αναφορές στους Τ/Κ. Η ταύτιση των σημερινών Τουρκοκυπρίων με τους «Τούρκους» στις εικόνες των βιβλίων που «παλούκωναν» «Έλληνες», δημιουργεί και συντηρεί στερεότυπα και προκαταλήψεις έναντι της Τ/Κ κοινότητας. Τα βιβλία νομιμοποιούν τους σκοτωμούς. Η έννοια του εθνικισμού και της ανταπόδοσης της βίας που περιέχεται σε αυτά, προάγουν συμπεριφορές μίσους» (Παπαδάκης, 2014).

Στα βιβλία κεντρικός χαρακτήρας και πρωταγωνιστής της ιστορίας είναι ο «Κυπριακός Ελληνισμός» ενώ ο όρος «Κύπριος» χρησιμοποιείται ως ισοδύναμος του όρου Έλληνας (της Κύπρου). Οι Τούρκοι αντιμετωπίζονται ως λαός επεκτατικός και θηριώδης. Οι περίοδοι της διακοινοτικής βίας κατά την δεκαετία του 1960 αναφέρονται συνοπτικά και αποκλειστικά από την οπτική των Ελληνοκυπρίων (Παπαδάκης, 2008). Αποτέλεσμα αυτού είναι να διαμορφώνονται αρνητικές απόψεις στις συνειδήσεις των Ε/Κ μαθητών έναντι των Τ/Κ. Αυτό αποδεικνύεται μέσω σχετικών μελετών οι οποίες κατέγραψαν ότι οι μαθητές της δημοτικής εκπαίδευσης εκφράζουν έντονα αρνητικά στερεότυπα τόσο για τους Τούρκους όσο και για τους Τουρκοκύπριους και δυσκολεύονται να ξεχωρίσουν τους μεν από τους δεν (Παπαδάκης, 2008).

Επιπλέον, οι Ελληνοκύπριοι μετά το 1974 επικεντρώθηκαν κυρίως σε σπουδές στον τομέα των οικονομικών και άλλων με καθαρό βιοποριστικό χαρακτήρα, με στόχο να ανασυγκροτηθεί η διαλυμένη Κυπριακή οικονομία. Ως εκ τούτου οι κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες, οι οποίες αναπτύσσουν την κριτική σκέψη, παραγκωνίστηκαν (Παπαδάκης, 2014). Έτσι, δεν καταφέραμε να ασχοληθούμε και να επιλύσουμε ζητήματα που αφορούν την κοινωνία και συνεπακόλουθα το ζήτημα των σχέσεων των δύο κοινοτήτων.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχει δημόσιο σχολείο στις ελεύθερες περιοχές στο οποίο να μπορούν να φοιτήσουν παιδιά από την Μουσουλμανική κοινότητα. Το μοναδικό μεικτό σχολείο είναι αυτό που βρίσκεται σε μια υποανάπτυκτη περιοχή στο κέντρο της Λεμεσού. Η κατάσταση ωστόσο, στην οποία βρίσκεται το σχολείο περιγράφεται ως αρνητική, αφού το σχολείο δεν ανταποκρίνεται στις βασικές απαιτήσεις ενός δημόσιου σχολείου (ENAR, 2012).

Μετά το 2004, το κράτος αποφάσισε την επιστροφή Τ/Κ μαθητών στις ελεύθερες περιοχές και από τότε αναλαμβάνει το κόστος των διδάκτρων σε ιδιωτικά σχολεία, για την περίπτωση όπου παιδιά από την Τουρκοκυπριακή κοινότητα θέλουν να φοιτήσουν στις ελεύθερες περιοχές. Το πιο γνωστό σχολείο είναι η Αγγλική Σχολή, όπου σήμερα φοιτούν γύρω στους 150 Τουρκοκύπριους μαθητές. Η απόφαση της κυβέρνησης προκάλεσε την αντίδραση εθνικιστών γονιών των οποίων τα παιδιά φοιτούσαν ήδη στο συγκεκριμένο σχολείο.⁵

Το 2006, σημειώθηκαν σημαντικά επεισόδια στο συγκεκριμένο σχολείο όταν Ελληνοκύπριοι κουκουλοφόροι εισέβαλαν στο σχολείο και ξυλοκόπησαν Τ/Κ μαθητές. Αφορμή για το συγκεκριμένο επεισόδιο φαίνεται να ήταν η σύγκρουση ενός Ε/Κ και ενός Τ/Κ μαθητή εξαιτίας της θρησκείας.⁶ Επιπλέον, Τ/Κ μαθητές διαμαρτυρήθηκαν για καταπάτηση των θρησκευτικών τους δικαιωμάτων καθώς σημαντικές θρησκευτικές γιορτές της Τ/Κ κοινότητας δεν περιλαμβάνονται στο ημερολόγιο του σχολείου ως επίσημες αργίες σε αντίθεση με τις γιορτές που αφορούν τους Ε/Κ μαθητές.⁷

Η Εκκλησία της Κύπρου, ο μακροβιότερος θεσμός στην Κύπρο, κατέχει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της κοινής γνώμης και της συνείδησης των Ε/Κ. Η Εκκλησία, είχε ανέκαθεν στο επίκεντρο της δράσης της τον ελληνισμό ως βασικό συστατικό της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης. Σε αυτή βρίσκουν πολλές φορές οικονομική και άλλη στήριξη ρατσιστικές, εθνικιστικές και άλλες οργανώσεις (Trimikliniotis and Demetriou, 2009) οι οποίες προάγουν τον ρατσισμό και την Ισλαμοφοβία.

Η θρησκεία είναι ένας θεσμός ο οποίος κατέχει εξαιρετικά σημαντική θέση στην κυπριακή κοινωνία. Σύμφωνα με τις μετρήσεις του Ευρωβαρόμετρου, το 2005, δύο χρόνια μετά το άνοιγμα των οδοφραγμάτων, η Κύπρος κατέχει τη δεύτερη θέση ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ όσον αφορά τη πίστη στο θεό. Πιο συγκεκριμένα, οι Κύπριοι δηλώνουν κατά 90% πίστη στο Θεό, 7% δηλώνουν πίστη σε κάποιο πνεύμα, ενώ μόνο 2% δήλωσαν ότι δεν έχουν καμία μορφή πίστης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2005).

Ως εκ τούτου, οι ηγέτες της Εκκλησίας της Κύπρου έχουν μεγάλη επιρροή στην κοινωνία και στον λαό. Εύκολα μπορούν να επηρεάσουν την κοινή γνώμη αφού χαίρουν μεγάλου σεβασμού και εκτίμησης από μεγάλη μάζα του λαού. Οι κατά περιόδους δηλώσεις τους, προάγουν αισθήματα φόβου και μίσους έναντι του Τουρκικού στοιχείου. Για παράδειγμα, ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρυσόστομος Α΄ πολλές φορές τοποθετήθηκε αρνητικά σε σχέση με την λύση ομοσπονδίας. Πιο συγκεκριμένα σε μια χαρακτηριστική του δήλωση είπε τα εξής: “Από τη στιγμή που η ομοσπονδία είναι διζωνική, η Τουρκία θα φέρνει εδώ εποίκους και θα τους εγκαθιστά και μια μέρα μπορεί να γίνουμε και μειονότητα”, και πρόσθεσε ότι «μπορεί οι έποικοι αυτοί να έρχονται σκόπιμα και στην Ε/κ πλευρά με σκοπό να κλέβουν και να σκοτώνουν για να αναγκάσουν το ελληνικό στοιχείο να φύγει από το νησί» (ΚΥΠΕ, 03/05/2000).

5 <http://cyprusnews.eu/deltia-typou/1516237>, πρόσβαση 29/10/2014

6 <http://www.naftemporiki.gr/printStory/126460>, πρόσβαση 29/10/2014

7 <http://cyprusnews.eu/deltia-typou/1516237>, πρόσβαση 29/10/2014

Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρυσόστομος Β΄, διάδοχος του Χρυσόστομου Α΄, έχει τις ίδιες απόψεις τις οποίες εκφράζει συχνά στα εγχώρια αλλά και στα ξένα ΜΜΕ. Οι δηλώσεις του στην Τουρκική εφημερίδα «Hürriyet Daily News» τον Σεπτέμβριο του 2012 αποτελούν αντιπροσωπευτικό δείγμα των απόψεων που έχει στο κυπριακό πρόβλημα και στην λύση του. Ο Αρχιεπίσκοπος, σχολιάζοντας την ενδεχόμενη λύση του κυπριακού στα πλαίσια διζωνικής, δικοινοτικής ομοσπονδίας εξέφρασε την αντίθεση του. Δήλωσε μάλιστα πως σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο το 82% του Κυπριακού λαού, το οποίο αποτελείται από Ελληνοκύπριους και άλλες Χριστιανικές μειονότητες, θα βρεθεί αιχμάλωτο στα χέρια του 18% του πληθυσμού εννοώντας τους Τ/Κ.⁸

Πολιτικά κόμματα και πολιτικά πρόσωπα που βρίσκονται στον χώρο της δεξιάς και της ακροδεξιάς καλλιεργούν διαχρονικά και με διάφορους τρόπους τον ρατσισμό έναντι των Τ/Κ. Χρησιμοποιώντας την ρητορική της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, αλλά και καλλιεργώντας την Ισλαμοφοβία ενισχύουν την εθνικιστική έπαρση και τα αισθήματα μίσους των Ελληνοκυπρίων. Ο χρόνος που έχουν τα κόμματα και οι πολιτικοί στα ΜΜΕ ευκολύνει την διαδικασία διάχυσης αυτών των ιδεών, αφού εύκολα φτάνουν στο λαό μέσω τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών εκπομπών, αλλά και του τύπου.

Το νεοναζιστικό και ακραία εθνικιστικό κόμμα ΕΛΑΜ, βασικό χαρακτηριστικό του οποίου είναι ο αντί-Τουρκισμός μέσα από τις ανακοινώσεις, τις εκδηλώσεις και την γενικότερη δράση του καλλιεργεί και εκφράζει αισθήματα μίσους ενάντια στην Τ/Κ κοινότητα (για το ΕΛΑΜ δείτε Katsourides, 2013). Χαρακτηριστικό της κατάστασης είναι το γεγονός ότι το ΕΛΑΜ στις ανακοινώσεις του αλλά και στην ιστοσελίδα του χρησιμοποιεί την λέξη «Τουρκοκύπριος», με σκοπό να υπογραμμίσει ότι οι Τουρκοκύπριοι δεν είναι Κύπριοι αλλά Τούρκοι.⁹ Το πιο σημαντικό περιστατικό που καταγράφηκε από μέρους του ΕΛΑΜ είναι η οργανωμένη επίθεση σε αίθουσα όπου διεξαγόταν εκδήλωση με κύριο ομιλητή τον πρώην ηγέτη της Τουρκοκυπριακής κοινότητας Μεχμέτ Αλή Ταλάτ με θέμα την επίλυση του Κυπριακού.¹⁰

Το Ευρωπαϊκό Κόμμα (ΕΥΡΩΚΟ), κατά τη διάρκεια των εκλογών του 2009 κατάφερε να κερδίσει 4,12% των ψήφων με κεντρικό επιχείρημα της προεκλογικής του εκστρατείας το κίνδυνο για αφανισμό της Ε/Κ κοινότητας. Πιο συγκεκριμένα το ΕΥΡΩΚΟ υποστήριξε ότι οι Ελληνοκύπριοι γίνονται μειοψηφία στην ίδια τους τη χώρα εξαιτίας τόσο των μεταναστών όσο και της εισροής Τ/Κ στις ελεύθερες περιοχές (Trimikliniotis and Demetriou, 2009). Τα ίδια επιχειρήματα χρησιμοποιούνται και από πρόσωπα που ανήκουν σε κόμματα της κεντροδεξιάς. Οι πολιτικοί αυτοί υποστηρίζουν ότι οι Τ/Κ εκμεταλλεύονται τις κοινωνικές παροχές και τα «χρυσά οφέλη» των Κύπριων πολιτών εις βάρος μάλιστα της Ε/Κ κοινότητας. Σύμφωνα πάντα με αυτούς, οι Ε/Κ καταλήγουν να γίνονται πολίτες δεύτερης κατηγορίας (Η Σημερινή, 2010).

8 <http://www.hurriyetdailynews.com/deal-for-cyprus-not-possible-archbishop.aspx?pageID=238&newsCatID=359> , πρόσβαση 20/10/2014

9 <http://www.elamcy.com/latest-articles/item/4246-prosoxi-oi-tourkokyprioi-zitoyn-evro-vouleptes-i-diki-mas-apantisi-prepei-na-einai-ethniki-prepei-na-einai-to-elam.html> , πρόσβαση στις 29/10/2014

10 <http://www.philenews.com/el-gr/aidiseis-politiki/39/191781/elamites-propilakisan-ton-mechmet-ali-talat-sti-lemeso> , πρόσβαση στις 29/10/2014

Συμπεράσματα

Η συνύπαρξη Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων χρονολογείται από την κατάκτηση της Κύπρου από τους Οθωμανούς. Κατά τη διάρκεια της συνύπαρξης των δύο κοινοτήτων υπήρξαν διακυμάνσεις στις σχέσεις των δύο κοινοτήτων. Οι συγκρουσιακές σχέσεις που υπήρχαν κατά τον πρώτο αιώνα της Οθωμανοκρατίας και κατά την περίοδο της Ελληνικής επανάστασης μετατράπηκαν στη συνέχεια σε κοινούς αγώνες ενάντια στην εκμεταλλευτική τάξη. Κατά την περίοδο της Βρετανικής κατοχής η κατάσταση άλλαξε, αφού τότε αναπτύχθηκε ο Ελληνικός εθνικισμός και έπειτα ο Τουρκικός.

Ο εθνικισμός εκφράστηκε μέσα από εκθρική ρητορική αλλά και περιστατικά βίας τα οποία γίνονταν μάλιστα σε οργανωμένη μορφή με αποτέλεσμα την εκδήλωση διακοινοτικής βίας. Η κορύφωση αυτών των γεγονότων, το 1963 έφερε τον οριστικό διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων και την αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από όλους τους θεσμούς της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας. Το πραξικόπημα και η Τουρκική εισβολή επισφράγισε τον διαχωρισμό ενώ ο διαμοιρασμός του νησιού ανάγκασε τους Τουρκοκύπριους να ζουν στο βορρά και τους Ελληνοκύπριους στο νότο. Η επαφή ανάμεσα στις δύο κοινότητες, πέρα από μεμονωμένες περιπτώσεις υπήρξε από ελάχιστη έως μηδενική μέχρι το 2003, όταν άνοιξαν τα οδοφράγματα και κατέστη δυνατή η διέλευση από την μια μεριά της πράσινης γραμμής στην άλλη.

Η επαφή των δύο κοινοτήτων μετά το άνοιγμα των οδοφραγμάτων φαίνεται να επηρέασε θετικά τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων, ωστόσο, αν και το 2003 έπεσε το φυσικό τείχος ανάμεσα στις δύο κοινότητες το ψυχολογικό φαίνεται να παραμένει. Ο εθνικισμός και ο ρατσισμός είναι φαινόμενα τα οποία όχι μόνο δεν έχουν εξαλειφθεί αλλά καλλιεργούνται από συγκεκριμένες ομάδες.

Όσον αφορά τις αντιλήψεις των Ελληνοκυπρίων έναντι των Τουρκοκυπρίων, εντοπίσαμε πως διαχρονικά οι Τουρκοκύπριοι αντιμετωπίζονται αρνητικά εξαιτίας της άμεσης σύνδεσης τους με την Τουρκία αλλά και εξαιτίας της ισλαμοφοβίας που καλλιεργείται κυρίως από την θρησκευτική ηγεσία των Ελληνοκυπρίων. Επιπλέον, το γεγονός ότι η Τουρκοκυπριακή κοινότητα μειονεκτεί αριθμητικά έναντι της Ελληνοκυπριακής επηρεάζει αρνητικά την στάση μεγάλου αριθμού Ελληνοκυπρίων οι οποίοι θεωρούν ότι δεν πρέπει οι Τουρκοκύπριοι να έχουν ή να διεκδικούν δικαιώματα. Η κατασκευή της ιστορίας και ο τρόπος που διδάσκεται στα σχολεία εδώ και δεκάδες χρόνια καθώς και η έλλειψη πολιτικής βούλησης για αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων είναι παράγοντες που παίζουν καθοριστικό ρόλο στην διατήρηση και δημιουργία στερεοτύπων και προκαταλήψεων.

Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις που υπάρχουν στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα έναντι των Τουρκοκυπρίων εκφράζονται συχνά ακούσια μέσα από στάσεις και πεποιθήσεις. Αυτές οι συμπεριφορές έχουν συχνά κοινά στοιχεία με τον ρατσισμό που εκφράζεται εις βάρος των μεταναστών αφού οι Ελληνοκύπριοι τείνουν να κατηγοριοποιούν τους ανθρώπους σε ανώτερους και κατώτερους ανάλογα με την καταγωγή τους. Επίσης, ενώ θεωρητικά οι Ελληνοκύπριοι διαχωρίζουν τους Τουρκοκύπριους από τους έποικους, εντούτοις στην πράξη συμπεριφέρονται με τον

ίδιο τρόπο.

Οι πολιτικές που ακολουθεί το κράτος μετά την αποχώρηση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας από την Κυπριακή Δημοκρατία το 1963 αφαιρούν από τους Τουρκοκύπριους βασικά δικαιώματα που έχουν ως Κύπριοι πολίτες. Το γεγονός αυτό, όχι μόνο δεν συμβάλει στην καταπολέμηση στερεοτύπων και προκαταλήψεων αλλά συντείνει στην μεγέθυνση του χάσματος ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Σημαντικό παράδειγμα αυτών των πολιτικών αποτελεί ο αποκλεισμός των Τουρκοκυπρίων από την δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη μέχρι το 2003. Η νομοθεσία άλλαξε τη χρονιά αυτή, δίνοντας στους Τουρκοκύπριους το δικαίωμα να περιθάλπονται δωρεάν στα δημόσια νοσηλευτήρια. Δικαίωμα που διατηρήθηκε μέχρι τον Αύγουστο του 2013 όταν η εισαγωγή νέων κριτηρίων για την έκδοση ταυτότητας νοσηλείας αφαίρεσε και πάλι από τους Τουρκοκύπριους το δικαίωμα στην δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.

Επιπλέον, στους δημόσιους χώρους και σε κρατικά έντυπα παρατηρείται περιορισμένη χρήση της Τουρκικής γλώσσας καταδεικνύοντας την δυσμενή αντιμετώπιση των Τουρκοκυπρίων από την κρατική μηχανή. Μεγάλο κεφάλαιο αποτελεί η εκπαίδευση, η οποία όπως αναφέραμε προηγουμένως είναι εθνοκεντρική και καλλιεργεί τον εθνικισμό και το μίσος ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Σε αυτό έρχεται να προστεθεί η πλήρης αδιαφορία του κράτους για την εκπαίδευση των Τουρκοκυπρίων στις ελεύθερες περιοχές καθώς δεν υπάρχει σχολείο στο οποίο να μπορούν να φοιτήσουν άτομα από την Μουσουλμανική κοινότητα.

Εκτός από το κράτος, θεσμικοί παράγοντες συντείνουν στην διατήρηση ακόμη και στην όξυνση των προκαταλήψεων. Κλασικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Εκκλησίας της Κύπρου η οποία ανέκαθεν ευνοεί τον εθνικισμό ως χαρακτηριστικό της ελληνορθόδοξης πίστης. Σε αυτή βρίσκουν πολλές φορές οικονομική και άλλη στήριξη ρατσιστικές, εθνικιστικές και άλλες οργανώσεις. Επιπλέον οι πολιτικές τοποθετήσεις των Αρχιεπισκοπών που είχε η εκκλησία κατά τη σύγχρονη ιστορία της Κύπρου σε σχέση με το Κυπριακό συντείνουν στον διαχωρισμό παρά στην επανένωση του λαού. Με παρόμοιο τρόπο επηρεάζουν το ζήτημα πολιτικά κόμματα και πρόσωπα που βρίσκονται στον χώρο της δεξιάς και της ακροδεξιάς αφού διαχρονικά καλλιεργούν με διάφορους τρόπους τον εθνικισμό και τον ρατσισμό έναντι των Τ/Κ.

Έντονα ρατσιστικές συμπεριφορές εκδηλώνονται τα τελευταία χρόνια στις κερκίδες οργανωμένων οπαδών όπου καλλιεργείται και αναπτύσσεται το μίσος έναντι των Τουρκοκυπρίων. Το φασιστικό ΕΛΑΜ, που επίσημα βρίσκεται σε συνεργασία με τους συνδέσμους φιλάθλων ομάδων που βρίσκονται στο χώρο της δεξιάς, βρίσκεται στις κερκίδες πρόσφορο έδαφος για την καλλιέργεια ολοένα και περισσότερων εθνικιστικών συνειδήσεων οι οποίες θα εκφράσουν συμπεριφορές και εγκλήματα μίσους έναντι των Τουρκοκυπρίων.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Arax – Marie Yildizian and Anoush Ehteshani.** 2012. "Ethnic Conflict in Cyprus and the contact hypothesis: an empirical investigation." Διδακτορική Διατριβή. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο <http://www.academia.edu/872606/Ethnic_Conflict_in_Cyprus_and_the_Contact_Hypothesis_An_Empirical_Investigation>
- Corum, James.** 2006. *Training indigenous forces in counterinsurgency: A tale of two insurgencies*. Strategic Studies Institute. U.S. Army War College. Retrieved October 19, 2012.
- CyprusNews.eu.** 2013. «Κατάφωρη καταπάτηση θρησκευτικών δικαιωμάτων των μαθητών στο English School.» (Επιστολή μαθήτριας). *CyprusNews.eu*. 12 Οκτωβρίου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο <<http://cyprusnews.eu/deltia-typou/1516237>> πρόσβαση 25/10/14
- ENAR.** 2012. "Racism and related discriminatory practices in Cyprus." *Shadow Report 2011-2012*, Leandros Savvides, Fezile Osum, Faika Deniz Pasha.
- European Commission.** 2005. Eurobarometer 2005. Προσβάσιμο <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_225_report_en.pdf>, [25 Σεπτεμβρίου 2005]
- GazzetaCy.** 2013. «"Μούχτιν" νοσοκομεία stop! Εκνευρισμένοι οι Τουρκοκύπριοι.» 7 Απριλίου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο <<http://gazzettacy.com/index.php?xNav=page&id=3519&catid=9#sthash.PZBaroMl.dpuf>> πρόσβαση 25/10/14
- Gurel Ayla, Mete Hatay, Yakinthou, Chrystalla.** 2012. *Displacement in Cyprus Consequences of Civil and Military Strife Report 5. An Overview of Events and Perceptions*. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο <<http://cyprus.prio.org/Publications/Publication/?x=126>>
- Katsourides, Yiannos.** 2013. "Determinants of Extreme Right Reappearance in Cyprus: the National Popular Front (ELAM), Golden Dawn's Sister Party". *South European Society and Politics*, Vol. 51, No.4, pp. 567-589.
- Psaltis, Charis.** 2011. Intergroup trust and contact in transition: A social representations perspective on the Cyprus conflict. In (Ed.) I. Markova & A. Gillespie, *Trust and Conflict: Representations, Culture and Dialogue*, pp. 83-104, London: Routledge.
- Simpson, Alfred and William, Brian.** 2001. *Human rights and the end of empire: Britain and the genesis of the European convention*. Oxford: Oxford University Press.

- Trimikliniotis, Nicos and Demetriou, Corina.** 2012. «The interaction between racist discourse and the rise in racial violence in Cyprus» in *ACCEPT PLURALISM Research Project, Tolerance, Pluralism and Social Cohesion: Responding to the Challenges of the 21st Century in Europe*. Florence: European University Institute
- Trimikliniotis, Nicos and Bozkurt, Umut.** 2012. *Beyond a Divided Cyprus: A state and Society in Transformation*. New York: Palgrave Macmillan
- Webster, Craig.** 2005. "Greek Cypriot Perspectives on interacting with Turkish Cypriots". *Cyprus Review*, vol. 17, no. 1: 79-92
- ΕΛΑΜ.** 2014. *ΠΡΟΣΟΧΗ: Οι Τουρκοκύπριοι ζητούν ευρωβουλευτές – Η δική μας απάντηση πρέπει να είναι Εθνική, πρέπει να είναι το ΕΛΑΜ*. Προσβάσιμο στο <<http://www.elamcy.com/latest-articles/item/4246-prosoxi-oi-tourkokyprioi-zitoyn-evrovouleptes-i-diki-mas-apantisi-prepei-na-einai-ethniki-prepei-na-einai-to-elam.html>> [29 Οκτωβρίου 2014]
- Ελευθεροτυπία.** 2014. «Φάουλ από Χούλιγκαν στο Κυπριακό: ενισχύουν τη ρητορική κατά της συμβίωσης.» *Ελευθεροτυπία*, 8 Απριλίου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο <<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=424954>>
- ΚΥΠΕ.** 2000. «Δηλώσεις Μακαριστού Αρχιεπισκόπου Χρυσόστομου στην παρέλαση της 28ης Οκτωβρίου». *ΚΥ.Π.Ε.* 3 Μαΐου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο <<http://www.churchofcyprus.org.cy/print.php?type=article&id=2814>> πρόσβαση 25/10/14
- ΚΥΠΕ.** 2006 «Σάλος στην Κύπρο από το επεισόδιο του ξυλοδαρμού Τουρκοκύπριων μαθητών.» Προσβάσιμο στο σύνδεσμο <<http://www.naftemporiki.gr/printStory/126460>> πρόσβαση 29/10/14
- Κύρρης, Κώστας.** 1984. Η ανατομία του Οθωμανικού καθεστώτος στην Κύπρο 1570- 1878, *Διαλέξεις Ανοικτού Πανεπιστημίου Λευκωσία*, σσ 65-84
- Μαυράτσας, Καίσαρας.** 2014. Αναπληρωτής Καθηγητής Κοινωνιολογίας στο Τμήμα Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Πανεπιστημίου Κύπρου. Συνέντευξη στην Ελένη Ευαγόρου. 14 Οκτωβρίου.
- Παπαδάκης, Γιάννης.** 2008. «Ιστορική Παιδεία στη Διαιρεμένη Κύπρο: Μια Σύγκριση Ελληνοκυπριακών και Τουρκοκυπριακών Σχολικών Βιβλίων Ιστορίας της Κύπρου.» Έκθεση PRIO, Λευκωσία
- Παπαδάκης, Γιάννης.** 2014. Αναπληρωτής Καθηγητής Κοινωνιολογίας στο Τμήμα Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Πανεπιστημίου Κύπρου. Συνέντευξη στην Ελένη Ευαγόρου. 15 Σεπτεμβρίου.
- Περσιάνης, Παναγιώτης Κ.** 1996. *Η Εκπαίδευση της Κύπρου μπροστά στην Πρόκληση της Ευρώπης*, Λευκωσία: [x.ό].

Σημερινή, Η. 2010. «Οι αλλοδαποί και οι ντόπιοι». *Η Σημερινή*, 23 Ιουλίου.

Σημερινή, Η. 2014. «Λιγότεροι Τουρκοκύπριοι στα νοσοκομεία.» *Η Σημερινή*. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο <<http://www.sigmalive.com/simerini/news/152514/ligoteroi-tourkokyprioi-sta-nosokomeia>>. 4 Αυγούστου.

Τριμικλινιώτης, Νίκος. 2001. *Τα Προβλήματα από την Φοίτηση των Ποντίων στη Δημοτική Εκπαίδευση: Προκαταρκτική Έρευνα και Έκθεση*. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο <<http://www.sociology.org.cy/el/research/problhmata-foithsh-ellhnopontion-dhmotikh>>

Φιλελεύθερος, Ο. 2014. «ΕΛΑΜίτες προπηλάκισαν τον Μεχμέτ Αλί Ταλάτ στη Λεμεσό.» *Ο Φιλελεύθερος*. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο <<http://www.philenews.com/el-gr/eidiseis-politiki/39/191781/elamites-propilakisanton-mechmet-ali-talat-sti-lemeso>>, 29 Οκτωβρίου.

Χατζηδημητρίου - Δικαίου, Κάτια. 1984, Οι σχέσεις των δύο κοινοτήτων το 18ο και 19ο αιώνα, σσ. 121-132

Χατζηλοΐζου, Νεόφυτος. 2003. *Συνταγματικό Δίκαιο και Συνταγματική Πραγματικότητα στην Κύπρο*. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο <<http://www.greeklaws.com/pubs/uploads/83.pdf>>

Ψάλτης, Χάρης, 2008, Χαρτογραφώντας το πεδίο των διακοινοτικών σχέσεων: Μια Κοινωνιο-Ψυχολογική ανάλυση. Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, 11, 133-143.

Κεφάλαιο 3

ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Μετανάστες

ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

Το πρόβλημα της μελέτης

Η σχέση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας με το ζήτημα του πληθυσμού, πιο συγκεκριμένα η σχέση των Τουρκοκυπρίων με το θέμα του εποίκισμού και της μετανάστευσης, δε μπορεί να αναλυθεί αποκλειστικά και μόνο στα ευρέως γνωστά πλαίσια των θεωριών για τη μετανάστευση σε παγκόσμιο επίπεδο. Δεν μπορεί επίσης να αντιμετωπιστεί αποκλειστικά και μόνο μέσα από την εξέταση της κοινωνικής-ταξικής διάθρωσης. Αυτή η προβληματική πτυχή προκύπτει από το γεγονός ότι η επαφή της Τουρκοκυπριακής κοινότητας με το θέμα της αλλαγής της δημογραφικής της σύνθεσης έχει ένα ξεκάθαρο χρονικό προσδιορισμό: Την περίοδο που ακολουθεί την εισβολή της Τουρκίας το 1974.¹

---

¹ Σύμφωνα με στοιχεία των Τουρκοκυπριακών αρχών που καταγράφηκαν την 1η Σεπτεμβρίου 1975, οι Τούρκοι υπήκοοι που εργάζονταν στις κατεχόμενες περιοχές λίγο μετά την εισβολή ήταν 910 άτομα. “Kıbrıs’ın Türk kesiminde toplam 1.010 işletme var”, Milliyet, 9 Δεκεμβρίου 1975, σ. 9. Προφανώς, ο αριθμός αυτός αναφέρεται σε Τούρκους υπηκόους που βρίσκονταν στην Κύπρο για εργασία ίσως και πριν το 1974.

Η μελέτη λοιπόν του θέματος της ρητορικής μίσους και των διακρίσεων κατά των μεταναστών, στην τουρκοκυπριακή περίπτωση, αποκτά κάποιες σύνθετες και ιδιαίτερες διαστάσεις. Η κοινωνική και πολιτική σχέση των Τουρκοκυπρίων με το «ξένο πληθυσμό» όπως είναι οι έποικοι και οι μετανάστες, δε μπορεί να εκτιμηθεί σε πλαίσια παρόμοια με τα φαινόμενα στις σχέσεις μεταξύ Γερμανών και Τούρκων μεταναστών στη Γερμανία ή μεταξύ των τουρκικών μικροαστικών και μεγαλοαστικών στρωμάτων των μεγαλουπόλεων με τον πληθυσμό που μετακινήθηκε από την ύπαιθρο και εγκαταστάθηκε στα περίχωρα αυτών των μεγαλουπόλεων (Navaro-Yashin, 2006: 92). Αντίθετα, η σχέση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας με τον πληθυσμό, συνεπώς και τα παράγωγα αυτής της σχέσης, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη το πλαίσιο εξουσίας και τις χωριστές πολιτικές και κοινωνικές δομές που επικράτησαν μετά το 1974, δηλαδή το σύνολο της επιρροής που ασκούν οι πολιτικές της Τουρκίας στα βόρεια εδάφη της Κύπρου.

Ο εποικισμός και η μετανάστευση

Ο πόλεμος του 1974 έφερε δραματικές ανακατατάξεις ως αποτέλεσμα του βίαιου πολιτικού και γεωγραφικού διαχωρισμού. Η πιο άμεση συνέπεια ήταν η συγκέντρωση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας σε μια νέα γεωγραφία, η οποία καταργούσε προς στιγμή την προηγούμενη εθνο-πολιτική και οικονομική της περιθωριοποίηση, έτσι όπως επικράτησε κατά την περίοδο 1963-1974. Ταυτόχρονα, η διχοτόμηση του κυπριακού χώρου και πληθυσμού, γέννησε την αναγκαιότητα επανοικοδόμησης του καταμερισμού εργασίας και γενικότερα της κοινωνικής διάρθρωσης της Τουρκοκυπριακής κοινότητας. Μετά την εισβολή και την υπογραφή της συμφωνίας της Βιέννης το 1975, υπολογίζεται ότι ένα ποσοστό 30% του συνολικού κυπριακού πληθυσμού αναγκάστηκε να μετακινηθεί από τα νότια προς τα βόρεια και το αντίστροφο (Gürel; Özersay, 2006: 3).² Δημιουργήθηκαν έτσι δύο χωριστές και «εθνικά ομοιογενείς» περιοχές.

Με αυτά τα δεδομένα, η Τουρκοκυπριακή κοινότητα συγκεντρώθηκε σε ένα έδαφος που έφτανε το 34%-36% του συνολικού εδάφους της Κύπρου, ενώ αριθμητικά αποτελούσε το 18%-20% του συνολικού κυπριακού πληθυσμού. Υπό αυτή την έννοια, οι Τουρκοκύπριοι εγκαταστάθηκαν σε ένα πολύ μεγάλο χώρο συγκρινόμενο με τον αριθμό τους, ένα δεδομένο που με τη σειρά του επηρέασε καθοριστικά τη διαδικασία χωριστής πολιτικής και κοινωνικής οικοδόμησης. Έτσι η πολιτική της Τουρκίας και της Τουρκοκυπριακής ηγεσίας μετά την εισβολή, επικεντρώθηκε κυρίως στην οικοδόμηση αυτής της «νέας γεωγραφίας» με τρόπο που να ελέγχεται πολιτικά και να αναπτύσσεται οικονομικά. Η δημιουργία της Επιτροπής

2 Η συγκεκριμένη έκθεση αναφέρει ότι αμέσως μετά την εισβολή ο αριθμός των Τουρκοκυπρίων που μετακινήθηκαν προς τις βόρειες περιοχές ήταν περίπου 45 χιλιάδες. Μια άλλη μελέτη αναφέρει ότι μέχρι και μετά την υπογραφή της συμφωνίας της Βιέννης το 1975, ο αριθμός των Τουρκοκυπρίων που μετακινήθηκαν προς τα βόρεια έφτασε τις 65 χιλιάδες, πολύ μικρότερος από τον αριθμό των 150-200 χιλιάδων που μετακινήθηκαν από τα βόρεια προς τα νότια του νησιού. Semra Purkis, Hatice Kurtuluş, "Spatially Segregated and Socially Excluded Turkish Migrants in Northern Cyprus: An Alternative Perspective", *İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No. 48, 2013, σ. 5. (σσ. 1-22)

Συντονισμού Κύπρου (Kıbrıs Koordinasyon Komitesi) από την κυβέρνηση Ecevit, αποτέλεσε την πρώτη δομή, η οποία ανέλαβε τη συνολική πολιτική, οικονομική και κοινωνική αναδιοργάνωση των βόρειων περιοχών της Κύπρου (Milliyet. 1974: 7).

Σε αυτό το σημείο η πολιτική του εποικισμού που ακολουθήθηκε, ήταν ένα από τα κομμάτια της ευρύτερης στρατηγικής για σταθεροποίηση των χωριστών πολιτικών και κοινωνικών δομών.

Η στρατηγική αυτή υπηρετούσε πολιτικούς αλλά και οικονομικούς στόχους. Από τη μια ήταν η διαχρονική «ανησυχία» της Τουρκοκυπριακής ηγεσίας για την αναλογία πληθυσμού μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων. Η εξισορρόπηση του αριθμού αποτελούσε για πολλά χρόνια ένα στόχο που – σύμφωνα με την Τουρκοκυπριακή ηγεσία – θα συνέβαλλε στη βελτίωση της θέσης της κοινότητας κατά τη διαπραγμάτευση του Κυπριακού προβλήματος. Ήδη από το 1967, ο Rauf Denktaş είχε προτείνει στην Άγκυρα να συμβάλει ούτως ώστε Τουρκοκύπριοι που ζούσαν στην Τουρκία να επιστρέψουν για εγκατάσταση στους τότε θύλακες στην Κύπρο (Denktaş, 1997: 102). Από την άλλη στο κοινωνικο-οικονομικό πεδίο, η μεταφορά πληθυσμού στόχευε στην αναπλήρωση του μεγάλου κενού που προέκυψε στο καταμερισμό εργασίας και στις οικονομικές δομές από την προσφυγοποίηση των Ελληνοκυπρίων. Μέχρι και το 1974, οι Ελληνοκύπριοι κυριαρχούσαν στους τομείς της βιομηχανικής παραγωγής, στις υπηρεσίες και στον τραπεζικό τομέα, ενώ οι Τουρκοκύπριοι είχαν ιδιαίτερη δραστηριότητα σε μέρη της αγροτικής παραγωγής και στην γραφειοκρατία (Akgün et. al. , 2005: 8, 21, 24). Συνεπώς η εκδίωξη των Ελληνοκυπρίων από τα βόρεια εδάφη του νησιού, σήμαινε αυτόματα και τη δημιουργία ενός μεγάλου κενού σε τομείς όπως οι μικρές βιομηχανίες, το εμπόριο, ο αγροτικός τομέας και ιδιαίτερα οι εσπεριδοκαλλιέργειες, καθώς και τα ελεύθερα επαγγέλματα σε διάφορα αστικά κέντρα και όχι μόνο (Purkis; Kurtuluş, 2013: 3-5).

Αυτά τα κενά δε μπορούσαν να καλυφθούν ποιοτικά, αλλά και αριθμητικά από τον Τουρκοκυπριακό πληθυσμό. Χαρακτηριστικά τον Ιανουάριο του 1975 καταγράφεται ότι για πρώτη φορά μετά από πάρα πολλά χρόνια, δε μαζεύτηκαν τα εσπεριδοειδή λόγω έλλειψης εργατικού δυναμικού (Tokatlı, 1975: 7). Έτσι με αφορμή το κενό στον καταμερισμό εργασίας αποφασίζεται η μεταφορά πληθυσμού από την Τουρκία (Christiansen, 2005: 161). Η πρώτη απόρρητη οδηγία για μεταφορά πληθυσμού δίδεται από τον επικεφαλής της Επιτροπής Συντονισμού Κύπρου, Ziya Müezzinoğlu (Birand, 1979: 92), ενώ το Φεβρουάριο του 1975 υπογράφεται το «Πρωτόκολλο Αγροτικής Εργατικής Δύναμης» μεταξύ Τουρκίας και Τουρκοκυπριακής ηγεσίας (Şahin, et. al. , 2013: 611) Περίπου τέσσερις μήνες μετά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου άρχισε η μεταφορά πληθυσμού (εποίκων) που θα έπρεπε να φτάσει στις 30 χιλιάδες άτομα (Purkis; Kurtuluş, 2013: 5-6), με στόχο να εγκατασταθούν σε χώρους από τους οποίους εκδιώχθηκαν Ελληνοκύπριοι και να ενταχθούν κυρίως στην αγροτική παραγωγή.

Η μεταφορά αυτού του πρώτου κύματος πληθυσμού προς την Κύπρο, άρχισε να υλοποιείται αφού προηγουμένως είχαν εντοπιστεί στην Τουρκία περιοχές και χωριά

από τα οποία θα ήταν ευκολότερη η μετακίνηση. Για παράδειγμα ο πληθυσμός που ζούσε σε χωριά στα οποία θα κτίζονταν μεγάλα φράγματα, σε διάφορες δασικές περιοχές και περιοχές κατολισθήσεων, ήταν πιο εύκολο να πειστεί να μετακινηθεί. Σε αυτές τις περιοχές στάλθηκαν αξιωματούχοι του τουρκικού κράτους, οι οποίοι σε συνεργασία με τις τοπικές αρχές ενθάρρυναν τον πληθυσμό να μεταφερθεί στην Κύπρο (Kurtulus; Purkis, 2009: 60). Οι άνθρωποι που συμπεριλήφθηκαν στο πρώτο κύμα εποίκισμού, προέρχονταν κυρίως από περιοχές της Μαύρης Θάλασσας, της Κεντρικής και Ανατολικής Ανατολίας και από πόλεις όπως Adana, Mersin, Samsun (Hatay, 2004: 12). Θα πρέπει παράλληλα να σημειωθεί ότι σε αυτό τον πληθυσμό προστέθηκαν και κάποιοι στρατιωτικοί αξιωματούχοι που έλαβαν μέρος στην εισβολή και τελικά παρέμειναν στην Κύπρο (Hatay, 2004: 11). Στο ίδιο πλαίσιο, προετοιμασίες έγιναν και στην Κύπρο, οι οποίες αφορούσαν κυρίως στο σχεδιασμό για την εγκατάσταση αυτού του πληθυσμού, όπως η παραχώρηση σπιτιών και καλλιεργήσιμων γαιών, η επιδιόρθωση κάποιων οικοδομών και η ολοκλήρωση άλλων, καθώς και ο εξοπλισμός τους. Για το σκοπό αυτό, η Τουρκία προχώρησε στην αποδέσμευση ενός κονδυλίου περίπου 94 εκατομμυρίων τουρκικών λιρών (Şahin, et. al. , 2013: 611).

Η ενθάρρυνση του πληθυσμού από το τουρκικό κράτος για μετακίνηση του στην Κύπρο στηρίχθηκε αρχικά στη κακή κοινωνικο-οικονομική κατάσταση αυτών των ανθρώπων. Η συντριπτική πλειοψηφία ήταν ακτήμονες και φτωχοί αγρότες, οι οποίοι είχαν ήδη ζητήσει από το τουρκικό κράτος να μετακινηθούν σε πιο εύφορες περιοχές της χώρας, γιατί δε μπορούσαν να εξασφαλίσουν την επιβίωση τους είτε λόγω της δημιουργίας φραγμάτων, είτε λόγω κατολισθήσεων και πλημμύρων. Ομάδες πληθυσμών, όπως Κούρδοι και Αλεβίτες, επίσης επιδίωκαν να μετακινηθούν εξαιτίας ένοπλων συγκρούσεων (Purkis; Kurtulus, 2013: 6-7). Παράλληλα, ακριβώς λόγω του συγκεκριμένου κοινωνικού προφίλ αυτών των ανθρώπων, το τουρκικό κράτος έδωσε διάφορες υποσχέσεις αναφορικά με τη μετακίνηση τους στην Κύπρο, όπως η προοπτική ενός καλύτερου βιοτικού επιπέδου και η διασφάλιση βασικών ανθρώπινων αναγκών που δεν υπήρχαν στην Τουρκία (Kurtulus; Purkis, 2009: 70-73). Επομένως, το κίνητρο των ίδιων των ανθρώπων που θα μετακινούνταν προς την Κύπρο, είχε έντονο το στοιχείο της επιδίωξης για επιβίωση. Όπως χαρακτηριστικά παραδέχεται και ο «πρέσβης» της Τουρκίας στην Κύπρο κατά την περίοδο 1979-1984, İnal Batu, οι έποικοι δεν αποδέχτηκαν να μεταφερθούν στην Κύπρο καθοδηγούμενοι από τα «μεγάλα εθνικά ιδανικά του τουρκισμού», αλλά από την ανάγκη και την προσδοκία μιας καλύτερης ζωής (İnanç, 2007: 96).

Η μεταφορά αυτού του πληθυσμού στην Κύπρο στα αμέσως επόμενα χρόνια του πολέμου του 1974, τελικά αποδείχθηκε προβληματική σε πάρα πολλούς τομείς. Οι άνθρωποι αυτοί αντιμετώπισαν προβλήματα προσαρμογής είτε λόγω του νέου γεωγραφικού-περιβαλλοντικού πλαισίου στο οποίο θα ζούσαν, είτε λόγω των εντελώς ξένων προς αυτούς κοινωνικών, πολιτικών και πολιτιστικών αξιών των Τουρκοκυπρίων (Şahin, et. al. , 2013: 618). Για παράδειγμα άνθρωποι από ορεινές περιοχές της Τουρκίας εγκαταστάθηκαν σε παραθαλάσσιες περιοχές της Κύπρου

ή εργαζόμενοι ως ψαράδες στην πατρίδα τους βρέθηκαν σε περιοχές αγροτικής παραγωγής (Birand, 1979: 93). Όπως σημειώνει ο Asaf İhsan, «πρέσβης» της Τουρκίας κατά την περίοδο 1970–1976, η μεταφορά πληθυσμού στην Κύπρο δημιούργησε πολλά προβλήματα, αφού δεν έλαβε υπόψη τις επιπτώσεις από την οικονομική κατάσταση και το επίπεδο ζωής αυτών των ανθρώπων, δεδομένο που συνέβαλε στη δημιουργία πολλών κοινωνικών αναταραχών στην Κύπρο (İhsan, 2007: 41-42).

Αυτή η δύσκολη νέα πραγματικότητα επηρέαζε αρνητικά και την Τουρκοκυπριακή κοινότητα σε όλους του τομείς, όπως η αργοπορία στην αναδιοργάνωση της διοίκησης, η εγκατάσταση των Τουρκοκύπριων προσφύγων που εγκατέλειψαν περιουσίες στα νότια του νησιού και η «ομαλοποίηση» της ζωής μετά τον πόλεμο. Το 1976, ο δημοσιογράφος Mehmet Ali Birand επισκέφθηκε την Κύπρο και κατέγραψε τις εντυπώσεις του σε μια σειρά κειμένων στην εφημερίδα Milliyet, με γενικό τίτλο «Οι δύο πλευρές του νομίσματος στην Κύπρο». Ο δημοσιογράφος αναφέρει χαρακτηριστικά ότι δύο χρόνια μετά τον πόλεμο και παρά την πρώτη ανάπτυξη των βόρειων περιοχών της Κύπρου, σημειώνονται μεγάλα προβλήματα στη συγκρότηση των μηχανισμών διοίκησης, ενώ ο στενός κύκλος της εξουσίας εξυπηρετεί τα συμφέροντά του αφήνοντας σε εκκρεμότητα πλατιά στρώματα του πληθυσμού (Birand, 1976: 5). Παράλληλα η μαζική παρουσία του πληθυσμού από την Ανατολία, αποτέλεσε μια πρώτη ουσιαστική ρήξη με την «ιδανική εθνική εικόνα» που καλλιεργούσε η Τουρκοκυπριακή ηγεσία στην κοινότητα. Η πολιτιστικές διαφορές, οι διαφορές στις αξίες, τις νοοτροπίες και το γενικότερο τρόπο ζωής μεταξύ Τουρκοκυπρίων και Τούρκων εποίκων, αποτέλεσαν από την πρώτη στιγμή μια βάση αντιπαράθεσων. «Ήρθαν από τις πιο συντηρητικές περιοχές της Ανατολίας. Δεν προσαρμόζονται με τις συνθήκες της κοινότητας μας εδώ, ακόμα και ο τρόπος που ντύνονται είναι διαφορετικός και πολλές φορές προκαλούνται προβλήματα» (Birand, 1976: 5). Αυτά ανέφερε ένας Τουρκοκύπριος στον Mehmet Ali Birand, τον Ιούνιο του 1976, υπογραμμίζοντας με αυτό τον τρόπο την άμεση ρήξη μεταξύ της Τουρκοκυπριακής κοινότητας και του πρώτου κύματος εποίκων από την Τουρκία.³

Το πρώτο κύμα εποίκισμού τελειώνει στις αρχές της δεκαετίας του 1980, όμως αφήνει πίσω του μια σημαντική βάση μεταναστευτικού δικτύου μεταξύ της Τουρκίας και της Κύπρου (Purkis; Kurtuluş, 2013: 7). Η σχέση πολιτικής και οικονομικής εξάρτησης των Τουρκοκυπρίων από την Τουρκία, η εξελισσόμενη αναδιοργάνωση της κοινωνίας και της οικονομίας των κατεχομένων, καθώς και η εγκατάσταση ενός αρκετά μεγάλου τουρκικού πληθυσμού, ήταν παράγοντες που δημιούργησαν σταδιακά τις συνθήκες μεταφοράς στην Κύπρο όλων των μετασχηματισμών που βίωνε η Τουρκία. Πέραν τούτου, η παραμονή τουρκικού πληθυσμού και η λειτουργία του στο τουρκοκυπριακό πλαίσιο, τελικά αποτέλεσε μια βάση πάνω στην οποία επιπλέον πληθυσμός από την Τουρκία χωρίς κρατική ενθάρρυνση ή δομημένη στρατηγική, θα ερχόταν στην Κύπρο.

---

3 Το θέμα αυτό θα μελετηθεί διεξοδικά σε επόμενο μέρος του παρόντος κειμένου.

Μια πολύ σημαντική εξέλιξη που προσθέτει μια νέα πτυχή, πέραν του εποικισμού, στο ζήτημα του πληθυσμού στα κατεχόμενα, είναι η πρόκληση μαζικής μετανάστευσης από την Τουρκία λόγω των νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων.

Συνεπώς, ιδιαίτερα από τα τέλη της δεκαετίας του 1990 και μετά η μετανάστευση Τούρκων υπηκόων στην Κύπρο διαθέτει πολύ διαφορετικά χαρακτηριστικά από τη μετακίνηση πληθυσμού αμέσως μετά το 1974 και μπορεί υπό προϋποθέσεις να αντιμετωπιστεί με όρους του παγκόσμιου φαινομένου της μετανάστευσης. Συγκεκριμένα, ως συνέπεια του νεοφιλελευθερισμού στην Τουρκία από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και μετά, σημειώνεται μια μεγάλη αλλαγή στην κατανομή του εισοδήματος μεταξύ διαφορετικών περιοχών της χώρας. Άνθρωποι που αδυνατούσαν να εξασφαλίσουν την επιβίωση τους στο νέο πλαίσιο, αρχικά μετακινούνταν εντός Τουρκίας για αναζήτηση εργασίας και στη συνέχεια κατέληγαν στην Κύπρο με τις δικές τους προσωπικές δυνατότητες (Purkis; Kurtulus, 2013: 7).

Η μετανάστευση προς την Κύπρο, συμπίπτει χρονικά και με τις οικονομικές αναδιαρθρώσεις στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα την ίδια ακριβώς περίοδο (Bozkurt, 2014: 90-91). Οι νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις στο τουρκοκυπριακό πλαίσιο άγγιξαν και τομείς όπως το περιουσιακό ζήτημα με τρόπο που να διευκολύνεται η ανάπτυξη του κατασκευαστικού τομέα (Hatay, 2008: 155). Το ενισχυόμενο κεφάλαιο του κατασκευαστικού τομέα στις αρχές της δεκαετίας του 1990 αναζήτησε φτηνό εργατικό δυναμικό από την Τουρκία. Πολλές εταιρείες έφεραν εργάτες στην Κύπρο από τις υπανάπτυχτες περιοχές της Τουρκίας (αυτόθι: 155), ενώ πολλοί άνθρωποι έφταναν από μόνοι τους και διοχετεύονταν αμέσως στη συγκεκριμένη αγορά εργασίας.

Τα μεταναστευτικά ρεύματα από το τέλος της δεκαετίας του 1980 μέχρι και στις απαρχές του 21ου αιώνα, συμπεριλαμβάνουν ανθρώπους από πολλά και διαφορετικά επαγγέλματα, διαφορετική καταγωγή, αλλά και κοινωνική θέση. Ένα πάρα πολύ μεγάλο μέρος αυτών των ανθρώπων διοχετεύεται συνήθως στον κατασκευαστικό τομέα, αλλά και άλλους κλάδους της οικονομίας που χρειάζονται εργασία υψηλής έντασης. Αναλόγως των πολιτικών και οικονομικών συγκυριών σε Τουρκία και Κύπρο, μεγάλο μέρος αυτών των εργατών δεν πληρούν κριτήρια παραμονής και εργασίας ή ούτε προχωρούν σε διαδικασίες νόμιμης εξεύρεσης εργασίας και άδειας παραμονής. Αποτελούν συνεπώς «παράνομους» εργάτες και συνιστούν μια ακόμα σημαντική πτυχή της μαζικής μετανάστευσης και του ζητήματος του πληθυσμού στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Αυτός ο πληθυσμός είναι κυρίως εποχιακοί εργαζόμενοι, όμως πολλοί από αυτούς τελικά έφεραν τις οικογένειες τους στην Κύπρο και επιδιώκουν να παραμείνουν για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα χωρίς τα απαιτούμενα έγγραφα (Hatay, 2004: 8). Επίσης ένας μεγάλος αριθμός έφτασε στην Κύπρο με τουριστική βίζα, την οποία ανανεώνει εφόσον διαθέτει τα χρήματα για μια σύντομη διάρκεια έξοδο από την Κύπρο (Altintarti, 2011).

Ένα σημαντικό πρόβλημα που προκύπτει είναι η δυσκολία στον εντοπισμό του πραγματικού αριθμού όσων θεωρούνται «παράνομοι» εργάτες. Μέσα από αυτή τη δυσκολία συνεπώς προκύπτουν και ερωτηματικά σε σχέση με την πραγματική επίδραση – κοινωνική, οικονομική, πολιτική – που έχουν αυτοί οι άνθρωποι πάνω στο τουρκοκυπριακό πλαίσιο. Πολλοί και διαφορετικοί είναι οι αριθμοί που κατά καιρούς δημοσιεύθηκαν επί του θέματος. Για παράδειγμα η μελέτη των Guryay και Şafaklı αναφέρει το 2000 ότι ο αριθμός αυτών των ανθρώπων ήταν 21 χιλιάδες (Guryay; Şafaklı, 2004: 41-42). Ο Mete Hatay στη δική του μελέτη επικαλείται στοιχεία που δημοσιοποίησε ο «Υπουργός Εσωτερικών» Özkan Murat το 2005, με βάση τα οποία ο αριθμός έφτανε τις 30 χιλιάδες (Hatay, 2004: 8). Η μελέτη των Kurtuluş και Purkis αναφέρει ότι μέχρι και το 2009 ο αριθμός των Τούρκων εργαζομένων, συμπεριλαμβανομένων αυτών που εργάζονται στην παραοικονομία, ήταν 50 χιλιάδες (Kurtuluş; Purkis, 2008: 76-77).

Πέραν όμως της αριθμητικής πτυχής, το ζήτημα διαθέτει πολύ σοβαρές κοινωνικές διαστάσεις. Οι «παράνομοι» εργάτες, ζουν και εργάζονται σε πρωτόγονες συνθήκες. Για παράδειγμα μπορεί να τους συναντήσει κάποιος να διαμένουν στις οικοδομές που εργάζονται, ενώ εάν έχουν φέρει και την οικογένεια τους ενοικιάζουν δωμάτια στην παλιά πόλη της Λευκωσίας, όπου κανείς μπορεί να συναντήσει 20 άτομα να διαβιούν μαζί. Κάθε πρωί συγκεντρώνονται σε χώρους της παλιάς Λευκωσίας, όπως η Πύλη Κερύνειας, και αναμένουν να «επιλεγούν» για μεροκάματο από τους εργολάβους οικοδομών (Altıntarti, 2011). Στη περιοχή Μόρφου, ιδιαίτερα κατά την περίοδο συλλογής εσπεριδοειδών, οι εργάτες διαμένουν κάτω από τέντες μέσα στα περβόλια. Πολλοί από αυτούς που καταφέρνουν να διαφύγουν των διώξεων και να παραμείνουν στην Κύπρο για πολύ μεγάλα χρονικά διαστήματα, αποχτούν σταδιακά τις δικές τους μικρές επαγγελματικές δραστηριότητες, όπως κουρεία και συνεργεία επισκευής αυτοκινήτων (Hatay, 2004: 9).

Οι αντιδράσεις Τουρκοκυπρίων, εποίκων και μεταναστών

Η κατάσταση πραγμάτων που δημιουργήθηκε μετά τον πόλεμο του 1974 είχε ως χαρακτηριστικό την επιδίωξη χωριστής θεσμικής οικοδόμησης στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Κορυφαίο της σημείο αποτελεί η δημιουργία της «Τουρκικής Δημοκρατίας Βόρειας Κύπρου» το 1983, ένα καθεστώς που είναι μέχρι σήμερα παράνομο. Αυτό το γεγονός εμβάθυνε τον αποκλεισμό των Τουρκοκυπρίων από ένα νόμιμο περιβάλλον στις διεθνείς σχέσεις, αλλά την ίδια στιγμή επηρέασε την κοινωνικο-οικονομική και πολιτική τους ανάπτυξη. Με το πέρασμα των χρόνων έγινε κατανοητό ότι η αυτοδιοίκηση της κοινότητας δεν μπορούσε να υλοποιηθεί μέσα από δομές που παρέμειναν παράνομες. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η αγωνία των Τουρκοκυπρίων για προστασία της κοινοτικής τους ύπαρξης στην Κύπρο, δε διέθετε πλέον ως μοναδικό άξονα την Ελληνοκυπριακή κοινότητα, αλλά επεκτάθηκε και έναντι της Τουρκίας. Η οικονομική και πολιτική εξάρτηση από την Τουρκία, η παρανομία του καθεστώτος σε συνδυασμό με την αλλοίωση της δημογραφικής σύνθεσης, ήταν δεδομένα που συνιστούσαν «νέες απειλές» κατά της τουρκοκυπριακής κοινοτικής ύπαρξης.

Στο σημείο αυτό, η σχέση των Τουρκοκυπρίων με το ζήτημα του πληθυσμού καθώς και τα παράγωγα αυτής της σχέσης αποκτά καθοριστική σημασία. Η μαζική έλευση εποίκων και στη συνέχεια μεταναστών από την Τουρκία σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα, οδήγησε τους Τουρκοκύπριους στην ανάγκη «υπογράμμισης» της δικής τους αυτόνομης και ξεχωριστής ταυτότητας. Ο εποικισμός και η μετανάστευση από την Τουρκία – συχνά δε διαχωρίζονται – γίνονται αντιληπτά ως απειλές ενάντια στην ύπαρξη των Τουρκοκυπρίων αλλά και ενάντια στην προοπτική να γίνουν «αφέντες» στο σπίτι τους, επομένως να ασκούν ουσιαστικά την εξουσία. Ένας χαρακτηριστικός αντικατοπτρισμός του πιο πάνω είναι τα λόγια του γνωστού Τουρκοκύπριου συνδικαλιστή Arif Hasan Tahsin, ο οποίος λίγο πριν από το θάνατο του, μιλώντας σε ραδιοφωνική εκπομπή είπε: «Μην τους αφήσετε να νομίσουν ότι εμείς οι Κύπριοι χάσαμε το στόχο μας. Ας μη νομίσουν ότι εμείς οι Κύπριοι χάσαμε την υπόθεσή μας. Οι Κύπριοι θα διώξουν αυτούς που μπήκαν ανάμεσά τους και θα διεκδικήσουν την πατρίδα τους» (Kızmır, 2012: 7). Η «είσοδος των ξένων» είναι ανεπιθύμητη, αλλά την ίδια στιγμή είναι πλήρως ταυτισμένη με την απώλεια της πολιτικής κοινοτικής αυτονομίας των Τουρκοκυπρίων. Είναι συνεπώς πλήρως ταυτισμένη με την αμφισβήτηση της διεκδίκησης για αυτοδιοίκηση. Οι αντιδράσεις αφορούν όχι μόνο στην πολιτιστική διάσταση της ταυτότητας, αλλά στο σύνολο της πολιτικής και οικονομικής δραστηριότητας και ανάπτυξης της Τουρκοκυπριακής κοινότητας στην Κύπρο.

Όμως είναι γεγονός ότι ένα από τα πιο διακριτά προβλήματα που εκφράστηκαν αμέσως στο δημόσιο χώρο, ήταν οι πολιτισμικές διαφορές Τουρκοκυπρίων-Τούρκων. Ζητήματα γλωσσικής διαλέκτου, θρησκευτικών αντιλήψεων, παραδόσεων, νηών και εθίμων (Şahin, et. al., 2013: 619), ήταν τα πιο «φανερά», πιο άμεσα και πιο κατανοητά στοιχεία διαφοροποίησης ανάμεσα στη νέα σύνθεση του πληθυσμού στις βόρειες περιοχές της Κύπρου. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι Τουρκοκύπριοι καταφεύγουν στο τοπικό πολιτιστικό τους κεφάλαιο όταν αναφέρονται στους Τούρκους. Για παράδειγμα, για να τους κατονομάσουν χρησιμοποιούν τον όρο «οι εκ Τουρκίας» (Türkiyeliler / people from Turkey) και με αυτό τον τρόπο τους διαχωρίζουν από την Τουρκοκυπριακή κοινότητα (Kıbrıslı Türk / Turkish Cypriot, Kıbrıslı / Cypriot, Kıbrıs Türkü / Turk of Cyprus).

Η καταφυγή στο πολιτιστικό κεφάλαιο, είναι μια μορφή έκφρασης δυσaráσκειας για τις πολιτικές που ακολουθεί η Άγκυρα στην Κύπρο και για την κυριαρχία της Τουρκίας. Είναι μια μορφή της φυσιολογικής αδυναμίας (İlter, 2013: 134) ανατροπής της κατάστασης που νιώθει μια μικρή αριθμητικά κοινότητα απέναντι στο πολιτικό και οικονομικό μέγεθος της Τουρκίας. Ο πληθυσμός εποίκων και μεταναστών μετατρέπεται σε αυτή την περίπτωση σε μια πιο «φανερή» και εύκολα κατανοητή «εικόνα» της τουρκικής ηγεμονίας. Αυτή η ιδιότυπη μορφή «αντίστασης» ενάντια στην αποικιοποίηση του τουρκοκυπριακού χώρου, η επίκριση και η καταγγελία της απειλής ενάντια στην τουρκοκυπριακή κοινοτική ύπαρξη, περνά μέσα από τις αποστάσεις που δημιουργούν οι Τουρκοκύπριοι από τον τουρκικό πληθυσμό. Αυτές οι αποστάσεις με τη σειρά τους, σε ορισμένες περιπτώσεις καλλιεργούν τη

ξενοφοβία, τις διακρίσεις, ενώ σε άλλες περιπτώσεις την έκφραση μίσους.

«Πρώτα εμφανίστηκαν σκιές στο πρόσωπό της, αργότερα μαύρα στίγματα. Με τον καιρό αυτά τα μαύρα στίγματα πολλαπλασιάστηκαν. Σύμφωνα με κάποιους ήταν μόνο ασήμαντα σπυράκια, αλλά σύμφωνα με κάποιους άλλους ήταν μια ασθένεια χωρίς θεραπεία. Αυτοί που έλεγαν ότι ήταν μια ασήμαντη ασθένεια κατάλαβαν νωρίς ότι έκαναν λάθος. Τα μαύρα στίγματα πολλαπλασιάστηκαν περισσότερο. Το αγνό πρόσωπο έχασε τη μαγεία του. Σταδιακά σκιάστηκε τόσο το πρόσωπο, όσο και η γλώσσα» (Doğrusöz, 2002: 102-103). Η πιο πάνω περιγραφή ενός Τουρκοκύπριου συγγραφέα αφορά στην «ανατολικοποίηση» της Λευκωσίας από τον πληθυσμό εποίκων και μεταναστών. Τα μαύρα στίγματα συνιστούν μια εισβολή στο «μαγικό» και «καθαρό» δέρμα του τουρκοκυπριακού χώρου, από «τους ξένους» που μεταφέρουν «ασθένειες».

Η αντιμετώπιση του τουρκικού πληθυσμού ως ενός συνόλου «ανατολίτικου» και συνεπώς διαφορετικού από τη «μοντέρνα κοινότητα» των Τουρκοκυπρίων, αποτελεί μια πολύ διαδεδομένη μορφή έκφρασης της διαφορετικότητας. Σε αυτό το πλαίσιο εμφανίστηκε επίσης η χρήση λέξεων όπως *karasakal* («μαυρογέννης»), *fellah* (έννοια του υπανάπτυχτου αγρότη), *fica* (φύκια) (Şahin, et. al. , 2013: 620-22; Hatay, 2008: 165). Πολλές είναι και οι περιπτώσεις που μέρος του τουρκικού πληθυσμού, ιδιαίτερα οι μετανάστες και οι παράνομοι εργάτες, ταυτίζεται με την άνοδο της εγκληματικότητας (Osum, 2014). Χαρακτηρισμοί όπως «βιαστές» (*tecavüzçü*) και «απατεώνες» (*dolandırıcı*) χρησιμοποιούνται μέχρι σήμερα σε μια αρκετά ευρεία κλίμακα (Türkoğlu, 2012).

Βεβαίως η διάκριση και η διαφοροποίηση ανάμεσα στον πληθυσμό, δεν είναι μονοδρομική. Δεν καλλιεργείται μόνο από ένα μέρος της Τουρκοκυπριακής κοινότητας. Τόσο ένα μέρος των εποίκων αλλά και ευρύτερα ένα μέρος του πληθυσμού που έφτασε στην Κύπρο ως μετανάστες, σε συγκεκριμένες συγκυρίες επιδιώκουν τη διαφοροποίηση τους από τους Τουρκοκύπριους, ως αποτέλεσμα ακριβώς της μη ομαλοποίησης της πολιτικής και κοινωνικής κατάστασης. Στις αρχές Μαΐου 2014, σε τηλεοπτικό πρόγραμμα με θέμα την εκπαίδευση το οποίο έγινε στη Κερύνεια, ένας φοιτητής από την Τραπεζούντα διαμαρτυρήθηκε γιατί τα ενοίκια εστιών και διαμερισμάτων στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα πληρώνονται σε αγγλικές στερλίνες, κάτι που πιέζει οικονομικά τις οικογένειες των φοιτητών. Όμως η διαμαρτυρία του χαρακτηρίστηκε από φράσεις μίσους ενάντια στους Τουρκοκύπριους και οι αντιδράσεις που προκλήθηκαν τελικά ανάγκασαν τον φοιτητή να απολογηθεί. Κατά τη διάρκεια της εκπομπής ο φοιτητής είπε: «Οι πατεράδες όλων εδώ πληρώνονται σε τουρκικές λίρες και εμείς πληρώνουμε ενοίκιο σε στερλίνες. Εάν ένας πατέρας δουλεύει με τον κατώτατο μισθό δε μπορεί να στέλνει ολόκληρο το ενοίκιο για να σπουδάσει το παιδί του. Το λέω καθαρά, οι ιδιοκτήτες που ενοικιάζουν ζουν εις βάρος μας. Εάν οι 40 χιλιάδες Τούρκοι φοιτητές δε φαρμακώσουν τη ζωή των Κυπρίων είναι άνανδροι!» (Ada Basini, 2014). Με αυτό τον τρόπο, η βάση ενός πραγματικού οικονομικού προβλήματος, έγινε η αφορμή για να δημοσιοποιηθούν

οι γενικότερες αντιλήψεις του τουρκικού πληθυσμού έναντι της «διαφορετικής» κοινότητας στην Κύπρο.

Ακριβώς αυτή η διαφορετική κουλτούρα των Τουρκοκυπρίων, η διαφορετική αντιμετώπιση που έχουν για τη θρησκεία, οι διαφορετικές νοοτροπίες και παραδόσεις, είναι στοιχεία που συχνά επικρίνονται από τον τουρκικό πληθυσμό. Σε αυτό το πλαίσιο ενεργοποιείται η κυρίαρχη θέση της Τουρκίας στην Κύπρο και αναπαράγεται ο ρόλος του «σωτήρα» των Τουρκοκυπρίων. Οι Purkis και Kurtuluş μεταφέρουν τα όσα τους είπε ένας Τούρκος σχετικά με την Τουρκοκυπριακή κοινότητα: «Παρόλο που τους σώσαμε από τα χέρια των Ελληνοκυπρίων και παρόλο που συνεχίζουμε να τους 'κρατούμε' οικονομικά, αυτοί συνεχίζουν να μας κοιτούν αφ' υψηλού» (Purkis; Kurtuluş, 2013: 16). Στο σημείο αυτό η ρητορική επικεντρώνεται στο ότι ο «σωτήρας» αξίζει ειδικής μεταχείρισης και σεβασμού από αυτούς που έχει «σώσει». Ο πληθυσμός-«αντιπρόσωπος του σωτήρα» λοιπόν, δε μπορεί να ανέχεται την «αφ' υψηλού αντιμετώπιση», η οποία βεβαίως δεν αναγνωρίζει το «χρέος» που αφήνει στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα η «σωτηρία» της.

Η προέκταση της πιο πάνω αντιμετώπισης φτάνει μέχρι και το σημείο πολιτικής ταύτισης μέρους των εποίκων με την Τουρκία και όχι με το χώρο που ζουν. Η Yael Navaro-Yashin μέσα από την εθνογραφική της έρευνα για το θέμα, μεταφέρει της εξής μαρτυρία: Τουρκοκύπριος ζητά από έποικο να μετακινήσει το αυτοκίνητό του γιατί εμποδίζει την είσοδο του καταστήματος. Ο έποικος εκνευρισμένος από το «ενοχλητικό» τουρκοκυπριακό αίτημα απάντησε: «Ξέρεις ποιος κυβερνά αυτό το χώρο;» (Navaro-Yashin, 2006: 87-88). Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο έποικος ταυτίζει τον εαυτό του με το καθεστώς πραγμάτων που έχει στο επίκεντρο την επικυριαρχία της Τουρκίας. Διεκδικεί περισσότερη εξουσία από τον Τουρκοκύπριο ακριβώς λόγω Τουρκίας. Τη ίδια στιγμή διεκδικεί αυτή η «περισσότερη εξουσία» να διαχέεται και στις καθημερινές του σχέσεις με την Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Είναι γεγονός ότι ακόμα και μέχρι σήμερα, ένα μέρος αυτής της ταύτισης Τούρκων εποίκων και μεταναστών με την Τουρκία διατηρείται. Για παράδειγμα πολλές οργανώσεις εποίκων αλλά και μεταναστών αποτείνονται ευκολότερα στην τουρκική πρεσβεία για επίλυση των προβλημάτων τους και όχι στις τουρκοκυπριακές αρχές (Altıntarti, 2011).

Πρόσφυγες και Άσυλο: Μια άλλη περίπλοκη πτυχή

Το Κυπριακό πρόβλημα, αλλά και η ίδια η σύγχρονη ιστορία της Κύπρου, πολλές φορές συμβάλλουν σε μια γενικευμένη και απροσδιόριστη έννοια της «απειλής του άλλου». Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο, το «ξένο στοιχείο» ανάμεσα στον πληθυσμό αντιμετωπίζεται με ιδιαίτερη καχυποψία. Παράλληλα η εξέλιξη του Κυπριακού προβλήματος και η μη επίλυση του μέχρι σήμερα, συντείνουν στην ενδυνάμωση της άποψης περί «μονοπωλίου στην αδικία». Τόσο ένα μεγάλο μέρος της Ελληνοκυπριακής, όσο και ένα μεγάλο μέρος της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, θεωρούν ξεχωριστά ότι αποτελούν «το μοναδικό θύμα» των παραβιάσεων

των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Κύπρο. Ως εκ τούτου η αποκατάσταση των «αποκλειστικά δικών τους» ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μετατρέπεται σε προτεραιότητα (Yakinthou; Polili, 2010: 15). Αλλά πέραν αυτού συμβάλλει και στην υποτίμηση ή ακόμα και άρνηση οποιασδήποτε άλλης παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ανάπτυξης διακρίσεων ενάντια σε άλλα μέρη του πληθυσμού.

Στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, τα πιο πάνω μεταφράζονται σε επιφυλακτικότητα παραδοχής για την ύπαρξη διακρίσεων και παραβίασης δικαιωμάτων των αιτητών ασύλου. Δηλαδή μιας άλλης κρίσιμης ομάδας, η οποία «περιπλέκει» περισσότερο το ζήτημα του πληθυσμού. Όπως έχει προαναφερθεί, το ζήτημα της μαζικής μετανάστευσης από την Τουρκία σε συνδυασμό με την πολιτική του εποικισμού, είναι εξελίξεις που έχουν φορτίσει τη δημόσια αντιπαράθεση στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, πολιτικά και ιδεολογικά. Αυτό το ήδη φορτισμένο περιβάλλον δημιουργεί εμπόδια στη συζήτηση για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αιτητές ασύλου και πολλές δυσκολίες στην επίλυσή τους (Yakinthou; Polili, 2010: 13).

Όμως πέραν των πιο πάνω, το Κυπριακό πρόβλημα και η παρανομία του καθεστώτος στα κατεχόμενα, συμβάλλουν στην παντελή έλλειψη διαδικασιών προστασίας των ανθρώπων που ζητούν άσυλο. Οι Τουρκοκυπριακές αρχές μέχρι σήμερα δεν έχουν καμιά νομοθετική ρύθμιση σε σχέση με άτομα που ζητούν άσυλο και δεν διαθέτουν καμιά νομική διαδικασία εξέτασης τέτοιων αιτήσεων (Yakinthou; Polili, 2010: 9), παρά την προστασία που παρέχει σε αυτούς τους ανθρώπους το διεθνές δίκαιο. Ολόκληρη η διαδικασία κατάθεσης αίτησης για άσυλο και εξέτασής της περνά μέσα από το γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ (UNHCR)⁴ για τους πρόσφυγες στην Κύπρο. Όμως λόγω της παρανομίας του καθεστώτος στα κατεχόμενα, η Ύπατη Αρμοστεία εξουσιοδοτεί τον τουρκοκυπριακό Σύνδεσμο Δικαιωμάτων των Προσφύγων (Mülteci Hakları Derneği – MHD),⁵ μια μη κυβερνητική οργάνωση που λαμβάνει τις αιτήσεις ασύλου και τις εξετάζει. Η παντελής έλλειψη νομικού υποβάθρου για τα δικαιώματα των προσφύγων/αιτητών ασύλου στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, έχει σοβαρές αρνητικές συνέπειες όπως η απουσία νομοθετικών ρυθμίσεων αναφορικά με τα οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά τους δικαιώματα, σε ζητήματα στέγασης, εκπαίδευσης, εργασίας και υγείας (Polili, 2012: 56-60).

4 <http://www.unhcr.org.cy>

5 <http://www.mhdkibris.org>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Ada, Basını.** 2014. "Kıbrıs'ı Kıbrısliya zehir edecek!" *Ada Basını*, 2 Μαΐου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.adabasini.com/haber/kibrisi-kibrisliya-zehir-edecek---video-38347.html>>
- Akgün, Mensur; Gürel, Ayla; Hatay, Mete; Tiryaki, Sylvia.** 2005. "Quo Vadis Cyprus?", TESEV Working Paper.
- Altıntartı, Yaşar.** 2011. "Kıbrıs'ta neler oluyor (II). Bir dokun bir ah işit!", *Açık Gazete*, 8 Μαρτίου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.acikgazete.com/editorden/2011/03/08/kibris-ta-neler-oluyor-ii-bir-dokun-bin-ah-isit.htm?aid=40399>>
- Birand, Mehmet Ali.** 1976. "Türk bölgesinde canlanma var...", *Milliyet*, 26 Ιουνίου
- Birand, Mehmet Ali.** 1979. *Diyet*. İstanbul: Karacan Yayınları.
- Bozkurt, Umut.** 2014. "Turkey: From the 'Motherland' to the 'IMF' of Northern Cyprus?", *The Cyprus Review* vol. 26, no.1: 83-105.
- Christiansen, Andrienne.** 2005. "Crossing the Green Line: Anti-Settler Sentiment in Cyprus." *Macalester International*, vol. 15: 154-174.
- Denктаş, R. Rauf.** 1997. *Rauf Denктаş'ın Hatıraları*. Cilt 4, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Doğrusöz, Mustafa.** 2002. *Çünkü ben buralıyım*. Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Gürel, Ayl; Özersay, Kudret.** 2006. "The Politics of Property in Cyprus. Conflicting Appeals to 'Bizonality' and 'Human Rights' by the two Cypriot Communities", PRIO Cyprus Centre Report, 3, Nicosia: PRIO Cyprus Centre 2006, σ. 3.
- Güryay, Erdal; Şafaklı, Okan.** 2004. "KKTC'de kaçak işgücünün ekonomiye etkileri üzerine bir çalışma." *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, vol. 5, no. 1: 35-45.
- Hatay, Mete.** 2004. Beyond Numbers. An Inquiry into the political integration of the Turkish 'settlers' in Northern Cyprus, PRIO Cyprus Centre Report, No. 4.
- Hatay, Mete.** 2008. "The problem of pigeons: Orientalism, Xenophobia and a rhetoric of the 'local' in North Cyprus." *The Cyprus Review*, vol. 20, no. 2: 145-171.

- İlter, Tuğrul.** 2013. "Hospitality and Hostility of Turkish Cypriot Identity and Citizenship in North Cyprus", Tuğrul İlter, Hanife Aliefendioğlu, Pembe Bahçetoğulları, Nurten Kara (eds.), *(Re)Making and Undoing of Peace/Conflict*, Eastern Mediterranean University Press: Famagusta, 131-140.
- İnanç, Gül.** 2007. *Büyükelçiler anlatıyor. Türk Diplomasisinde Kıbrıs (1970 – 1991)*. İstanbul: Türkiye Bankası Kültür Yayınları.
- Kışmır, Ali.** 2012. "Bağımsız Köşe", *Afrika*, 14 Δεκεμβρίου.
- Kurtuluş, Hatice; Purkis, Semra.** 2008, "Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göç dalgaları: Lefkoşa'nın dışlanmış göçmen-enformel emekçileri", *Toplum ve Bilim*, vol. 112: 60-101.
- Kurtuluş, Hatice; Purkis, Semra.** 2009. *Kuzey Kıbrıs'a Türk göçü niteliği ve göçmenlerin ekonomik sosyo-mekânsal bütünleşme sorunlar*. TÜBİTAK Proje No. 106K330, Ankara.
- Milliyet.** 1974. "Müezzinoğlu: Kıbrıs Türkleri artık bizden hibe almayacak yere geldi. *Milliyet*, 5 Νοεμβρίου.
- Milliyet.** 1975α. "Kıbrıs'ın Türk kesiminde toplam 1. 010 işletme var", *Milliyet*, 9 Δεκεμβρίου, σ. 9.
- Navaro-Yashin, Yael.** 2006. "De-ethnicizing the Ethnography of Cyprus: Political and Social Conflict between Turkish Cypriots and Settlers from Turkey", Yannis Papadakis, Nicos Peristianis, Gisela Welz (eds.), *Divided Cyprus. Modernity, History, and an Island in Conflict*, Bloomington and Indianapolis: Indianapolis University Press, σσ. 84-99.
- Osum, Fezile.** 2014. "Nefretin adını koymak. "Gaile, No. 255, 9 Μαρτίου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.yeniduzen.com/Ekler/gaile/255/nefretin-adini-koymak/1208>>
- Polili, Öncel.** 2012. *Kuzey Kıbrıs'ta Mülteci Hakları*, Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı Yayınları: Lefkoşa.
- Purkis, Semra; Kurtuluş, Hatice.** 2013. "Spatially Segregated and Socially Excluded Turkish Migrants in Northern Cyprus: An Alternative Perspective", *İ. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, vol. 48: 1-22.

- Şahin, İsmail; Şahin, Cemile; Öztürk, Mine.** 2013. "Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye'den Kıbrıs'a yapılan göçler ve tatbik edilen iskan politikası", *Turkish Studies. International Periodical For the Languages, Literature and History of the Turkish or Turkic*, vol. 8/7: 599-630.
- Tokatlı, Orhan.** 1975. "En önemli sorun turizmin canlandırılması." *Milliyet*, 11 Ιανουαρίου, σ. 7.
- Türkoğlu, Fatma.** 2012. "KıbrıslıTürklerde Zenofobi (Yabancı Düşmanlığı)." *Feminist Atölye*, 20 Μαΐου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.feministatolye.org/index.php/kibrisfem/makaleler/425-kibrisliturklerde-zeonofobi>>
- Yakinthou, Christalla; Polili, Öncel.** 2010. *Reconciliation through a common purpose: Third party human rights in Cyprus*. TESEV Publications, Istanbul.

Κοινότητα ΛΟΑΤ

ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΛΟΑΤ

Ρητορική μίσους και το πρόβλημα του χρονικού προσδιορισμού

Τα θέματα που αφορούν στα ΛΟΑΤ άτομα στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα αποτελούσαν (και αποτελούν) διαχρονικά θέματα ταμπού. Το κυρίαρχο ρεύμα ανάμεσα στην κοινότητα επικεντρώνεται γύρω από τη μη ανοχή της διαφορετικότητας. Αυτό το χαρακτηριστικό, είναι και ο βασικός λόγος που οδήγησε στην επικράτηση μιας γενικότερης κοινωνικής «σιωπής» επί του θέματος. Τα θέματα της διαφορετικότητας, τα θέματα της ίδιας της σεξουαλικότητας και της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, ήταν ούτως ή άλλως ζητήματα που δεν υπήρχαν για μεγάλο χρονικό διάστημα στη δημόσια συζήτηση ανάμεσα στην κοινωνία των Τουρκοκυπρίων. Ως προέκταση, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα ΛΟΑΤ άτομα, αλλά πολύ περισσότερο η ίδια η ύπαρξη των ατόμων αυτών, παρέμεναν εντελώς εκτός του γενικά «αποδεκτού» και κυρίαρχου κοινωνικού και οικογενειακού προτύπου.

Χαρακτηριστική του προαναφερθέντος πλαισίου είναι η λαϊκή φράση «Εάν έχεις γιο μη κοροϊδεύεις τον π...η και αν έχεις κόρη μην κοροϊδεύεις την π...να». ¹ Φράση που εν πολλοίς επιβεβαιώνει την «αγωνία» απομάκρυνσης από την κυρίαρχη μορφή της

---

¹ Η φράση αυτή υποδείχθηκε από τη Filiz Bilen, ακτιβίστρια στην Kuir Kıbrıs. Συνέντευξη στις 10 Ιουνίου 2014.

οικογένειας, των δύο «κακών» μοντέλων που «χαλούν» την παραδοσιακή κοινωνική ιεραρχία. Δυο «μοντέλων» που μπορούν να αποτελέσουν αμφισβήτηση της κυρίαρχης αντίληψης για τη σεξουαλικότητα γενικότερα (Sertbay, 2014). Συνεπώς, η κοινωνική «σιωπή» δεν είναι ένδειξη ανεκτικότητας της διαφορετικότητας, αλλά επιβεβαίωση της μη ανοχής, γεγονός που συνέβαλε στην ανυπαρξία ολοκληρωμένων ερευνών για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα ΛΟΑΤ άτομα και προτάσεις γύρω από την επίλυσή τους.

Η κατάσταση αυτή με τη σειρά της δημιούργησε το εξής «παράδοξο»: η ρητορική μίσους ενάντια στα ΛΟΑΤ άτομα δεν αποτέλεσαν θέμα δημόσιας αντιπαράθεσης αφού δεν υπήρχε ούτε η «δημόσια θέα» των ίδιων των ΛΟΑΤ ατόμων και των προβλημάτων τους (Bilen, 2014). Η ύπαρξη της ρητορικής μίσους ήταν σε ένα πλαίσιο «απουσίας» των ΛΟΑΤ, δεδομένο που δυσκολεύει περαιτέρω την έρευνα γύρω από το θέμα, τουλάχιστον με χρονικούς προσδιορισμούς.

Είναι γεγονός ότι η εμφάνιση ρητορικής μίσους δε μπορεί να προσδιοριστεί σε αυστηρά χρονικά πλαίσια, αφού διακρίνεται και από έντονη μορφή χρήσης τέτοιας ρητορείας στη καθημερινή επικοινωνία των ανθρώπων. Όπως και στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα έτσι και στην Τουρκοκυπριακή, η καθημερινή χρήση συγκεκριμένων λέξεων ως βρισιών αφορούν στα ΛΟΑΤ άτομα, αλλά έχουν «κανονικοποιηθεί» σε τέτοιο βαθμό που η κοινωνία δεν τις κατανοεί ως εκφράσεις διακρίσεων ή/και μίσους. Η «φυσιολογικοποίηση» της έκφρασης συγκεκριμένων βρισιών, καθώς και η χρήση τους σε πολλές και διαφορετικές περιπτώσεις,² έχουν με τη σειρά τους τα εξής αποτελέσματα: 1. Επικρατεί μια άγνοια/απόρριψη ότι το περιεχόμενο τέτοιων λέξεων συμβάλλει στις διακρίσεις εναντίον των ΛΟΑΤ ατόμων (Birey, 2014). 2. Επικρατεί μια άγνοια σχετικά με τη διαφορά που υπάρχει μεταξύ της ελευθερίας της άποψης και της ρητορικής μίσους.³

Ωστόσο, θα μπορούσε να λεχθεί ότι η καταγραφή της ρητορικής μίσους αλλά και ευρύτερα της μη ανοχής της διαφορετικότητας ενάντια στα άτομα ΛΟΑΤ, εντείνεται, αποχτά πιο ξεκάθαρο περιεχόμενο και φυσιολογικά προκαλεί τη δημόσια συζήτηση μέσα από διάφορες συγκυρίες και εξελίξεις, οι οποίες έχουν, μεταξύ άλλων, και χρονικό προσδιορισμό (Birey, 2014). Για παράδειγμα, τέτοιες εξελίξεις ήταν οι διεργασίες για την ίδρυση της «Πρωτοβουλίας Ενάντια στην Ομοφοβία» (Homofobiye Karşı İnisiyatifi – HOKİ) το 2007 και η έναρξη των συζητήσεων για την αλλαγή του ποινικού κώδικα με τρόπο που να αποποινικοποιείται η ομοφυλοφιλική σχέση

2 Για παράδειγμα η λέξη «π...ς» χρησιμοποιείται ευρέως με σεξουαλικά υπονοούμενα, αλλά και σε περιπτώσεις που η συζήτηση αφορά στην πολιτική. Η χρήση της επεκτείνεται και για διάφορους αστεϊσμούς. Συνέντευξη με τον Öncel Polili, Δικηγόρος, 9 Ιουνίου 2014.

3 Για παράδειγμα πολλοί Τουρκοκύπριοι αντέδρασαν στην αποποινικοποίηση της ομοφυλοφιλικής σχέσης και στη τιμωρία της ρητορικής μίσους με τις αλλαγές του ποινικού κώδικα, οι οποίες εγκρίθηκαν τον Ιανουάριο του 2014, λέγοντας «Δηλαδή τώρα δε θα μπορούμε να βρίζουμε;». Συνέντευξη με τη Filiz Bilen, 10 Ιουνίου 2014.

το 2008.⁴ Την ίδια στιγμή η μη ανοχή και η ρητορική μίσους, εντείνονται όχι μόνο στην «παρουσία» δημόσιων εξελίξεων για τα θέματα των ΛΟΑΤ, αλλά και πιο συγκεκριμένα στη δημόσια θέα, στην εμφάνιση των ίδιων των ΛΟΑΤ. Σε αυτή την περίπτωση ειδική αναφορά γίνεται για τα αμφισεξουαλικά άτομα (transsexual), των οποίων η εξωτερική εμφάνιση από μόνη της συμβάλλει στην επικράτηση διακρίσεων εναντίον τους. Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν είναι τα υψηλά ποσοστά ανεργίας λόγω της μη αποδοχής τους σε εργασίες, αλλά και οι σεξουαλικές παρενοχλήσεις. Με αυτό τον τρόπο, μια μεγάλη μερίδα των ατόμων αυτών οδηγούνται είτε στην πορνεία, είτε στη μετανάστευση (Uluboy, 2014).

Το περιεχόμενο της ρητορικής μίσους και οι συνέπειες της

«Γεια σας. Εγώ είμαι ομοφυλόφιλος. Ναι σωστά ακούσατε, είμαι ομοφυλόφιλος. Σε όλες σχεδόν τις κοινωνίες ανά τον κόσμο, λέγεται ότι έχω πρόβλημα με την υγεία μου, ότι είμαι προβληματικός και για αυτό είμαι ομοφυλόφιλος. Όμως σας διαβεβαιώνω ότι εγώ είμαι υγιής» (Yeni Düzen, 2014α). Το απόσπασμα αυτό αποτελεί μέρος του κειμένου που έγραψε ο/η Ε. και δημοσίευσε η τουρκοκυπριακή εφημερίδα Yeni Düzen το Μάιο του 2014. Η χρήση των αρχικών του ονόματος, αλλά και το περιεχόμενο του αποσπάσματος, αποτελούν ενδεικτικά παραδείγματα της θέσης των ΛΟΑΤ ατόμων στην κοινωνία, αλλά και των κυρίαρχων προκαταλήψεων.

Τα ΛΟΑΤ άτομα γίνονται αντιληπτά ως πρόσωπα «αφύσικα», «άρρωστα», πρόσωπα με «ψυχολογικά προβλήματα» που συνεπώς χρήζουν ιατρικής ή άλλης επιστημονικής φροντίδας και στήριξης. Πρόκειται δηλαδή για άτομα που δεν ανήκουν στο κυρίαρχο «κανονικό πρότυπο» των φύλων και εύκολα μπορούν να περιθωριοποιηθούν. Αυτή η εκ πρώτης όψεως «φιλανθρωπική» αντιμετώπιση των ΛΟΑΤ ατόμων («χρειάζονται βοήθεια»), μπορεί σε αρκετές περιπτώσεις να συγκροτήσει μια βάση πάνω στην οποία αναπτύσσεται το κήρυγμα μίσους εναντίον τους (Birey, 2014). Η υποβόσκουσα καλλιέργεια της διάκρισης στο σημείο αυτό, αποκαλύπτεται από την «ανάγκη» τα ΛΟΑΤ άτομα να «θεραπευθούν», να αποβάλουν την «αρρώστια» που κουβαλούν για να μην αποτελούν το «κακό» παράδειγμα στον ευρύτερο κοινωνικό ή/και οικογενειακό τους περίγυρο.⁵

Όμως πέραν του προαναφερθέντος γενικότερου πλαισίου, φαίνεται ότι στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα σημειώθηκαν και συνεχίζουν να σημειώνονται συγκεκριμένα επεισόδια διακρίσεων, βίας και ρητορικής μίσους ενάντια στα ΛΟΑΤ άτομα. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αποτελεί η δολοφονία ενός δημοσιογράφου στην περιοχή Μόρφου πριν αρκετά χρόνια.

---

4 Η Ziliha Uluboy (2014), υπογραμμίζει ότι η πρώτη ολοκληρωμένη πρόταση για αποκατάσταση των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤ κατατέθηκε στη «βουλή» από την Πρωτοβουλία Ενάντια στην Ομοφοβία το 2008 μόλις λίγους μήνες μετά την οργάνωσή της.

5 Πολλές οικογένειες φαίνεται να πρότειναν σε μέλη τους που αποκάλυψαν τελικά την ομοφυλοφιλία τους, ιατρική περίθαλψη. Συνεντεύξεις με τη Ziba Sertbay, Filiz Bilen, 10 Ιουνίου 2014.

Παρόλο που ποτέ δεν καταγράφηκε επίσημα η παραδοχή ότι ο δημοσιογράφος δολοφονήθηκε επειδή ήταν ομοφυλόφιλος, εντούτοις αυτό αποτελεί σχεδόν «κοινή γνώση» τόσο στους οργανωμένους κύκλους των ακτιβιστών για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤ, όσο και ευρύτερα.⁶ Στο σημείο αυτό βεβαίως επανέρχεται και το ζήτημα της γενικότερης συσκότισης που απαγορεύει τη συζήτηση γύρω από τα θέματα των ΛΟΑΤ ατόμων στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Στο ίδιο ακριβώς πλαίσιο της συσκότισης και παντελούς έλλειψης επίσημης αποκάλυψης εγκλημάτων μίσους, καταγράφονται και διάφορες μαρτυρίες για πολλά επεισόδια βιασμών ως «τιμωρία και παραδειγματισμός» ομοφυλόφιλων ατόμων (Kara, 2013).

Παράλληλα, πάρα πολλά ΛΟΑΤ άτομα ήταν θύματα εκβιασμών για δημόσια αποκάλυψη των σεξουαλικών τους προσανατολισμών (Polili, 2014), κάτι που αργότερα οδήγησε αυτά τα άτομα σε μετανάστευση στο εξωτερικό (Birey, 2014). Επίσης πολλά επεισόδια σεξουαλικής παρενόχλησης (Polili, 2012: 14), λογοκρισίας στον Τύπο⁷ και πρόκλησης ζημιών στην προσωπική περιουσία, καταγράφηκαν σε ανεπίσημο επίπεδο, ως εκφράσεις μίσους και διακρίσεων ενάντια στα ΛΟΑΤ άτομα στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα.

Ίσως η πιο ολοκληρωμένη προσπάθεια καταγραφής των εγκλημάτων και ρητορικής μίσους ενάντια στα ΛΟΑΤ άτομα στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, έγινε μέσα από την έρευνα της οργάνωσης Kuir Kıbrıs, η οποία ανέλυσε στοιχεία κατά την περίοδο 2009-2011 με προσωπικές συνεντεύξεις με 100 άτομα ΛΟΑΤ. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη έρευνα, 63% αντιμετώπισε υποτιμητικά και σαρκαστικά σχόλια εξαιτίας του σεξουαλικού προσανατολισμού, το 14% ήταν θύμα φυσικής βίας εξαιτίας του σεξουαλικού προσανατολισμού, το 20% απειλήθηκε με βία εξαιτίας του σεξουαλικού προσανατολισμού, το 11% δέχτηκε ζημιά σε προσωπική περιουσία, το 10% ήταν θύμα «κλωτσιάς, χαστουκιού, γροθιάς», το 3% απειλήθηκε με όπλο ή τραυματίστηκε από τη χρήση όπλου, το 28% ήταν θύμα σεξουαλικής παρενόχλησης, το 12% ήταν θύμα βιασμού, το 21% εκδιώχθηκε ή απειλήθηκε με εκδίωξη από το οικογενειακό σπίτι, το 30% υποχρεώθηκε να επισκεφθεί ψυχίατρο, ψυχολόγο και γιατρό με στόχο την αλλαγή του σεξουαλικού προσανατολισμού, το 5% υποχρεώθηκε να επισκεφθεί θρησκευτικούς αξιωματούχους για αλλαγή του σεξουαλικού προσανατολισμού, το 9% υποχρεώθηκε σε επίσκεψη «σε μάντη, χαρτορίχτρα, καφετζού» (ή άλλα παρόμοια) για αλλαγή του σεξουαλικού προσανατολισμού, το 13% απολύθηκε ή απειλήθηκε με απόλυση από την εργασία, το 11% είχε την εμπειρία απαγόρευσης εισόδου σε εστιατόριο, μπαρ, ταξί, νοσοκομείο, σχολείο και άλλους παρόμοιους δημόσιους χώρους εξαιτίας του σεξουαλικού προσανατολισμού, το 5% συνελήφθηκε από την αστυνομία χωρίς να ξεκαθαρίζεται ο λόγος της σύλληψης, το 13% ήταν

6 Χαρακτηριστικά το επεισόδιο της δολοφονίας του δημοσιογράφου περιγράφηκε από όλα ανεξαιρέτως τα άτομα που έλαβαν μέρος στις προφορικές συνεντεύξεις για τους σκοπούς της έρευνας.

7 Για παράδειγμα εφημερίδα μεγάλης κυκλοφορίας στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα αρνήθηκε να δημοσιεύσει φωτογραφίες από τους πίνακες του Τουρκοκύπριου ζωγράφου Hüseyin Özinal (2014).

θύμα φυσικής βίας ή σεξουαλικής παρενόχλησης από στρατιώτες ή αστυνομικούς (Kuir Kibris Derneği, 2012: 21-30).

Όλα τα πιο πάνω, έχουν πολλαπλάσιες συνέπειες στα ίδια τα άτομα αφού συνιστούν ένα πολύ βασικό άξονα της κοινωνικής απομόνωσης και περιθωριοποίησης τους. Με λίγα λόγια, η άσκηση βίας, η απειλή άσκησης βίας, η ρητορική μίσους και άλλα παρόμοια στοιχεία που καταγράφει η προαναφερθείσα έρευνα, είναι παράγοντες που εντατικοποιούν το φαινόμενο της «σιωπής», τη συσκότισης και της αποξένωσης. Για παράδειγμα, η έρευνα της Kuir Kibris έδειξε ότι από το ποσοστό των ατόμων που δεν αποκαλύπτουν το σεξουαλικό τους προσανατολισμό σε κανένα άλλο (4%), το 51% φοβάται ότι δε θα γίνει αποδεχτός, το 47% επειδή θα θεωρηθεί αρρώστια, το 43% επειδή θεωρεί ότι θα αντιμετωπίσει δικαστικές διαδικασίες και το 47% επειδή νιώθει ότι θα χάσει το προσωπικό ή το οικογενειακό κύρος μέσα στην κοινωνία (Kuir Kibris Derneği. 2012: 33-44). Οι αρνητικές συνέπειες της κοινωνικής περιθωριοποίησης επεκτείνονται ακόμα και σε φαινόμενα «διπλής ζωής». Πολλά άτομα εξαναγκάζονται λόγω του κοινωνικού περιγύρου να παντρευτούν και να δημιουργήσουν μια ετερόφυλη οικογένεια, διατηρώντας ωστόσο παράλληλα το σεξουαλικό τους προσανατολισμό (Polili, 2012: 13).

Οι πηγές έκφρασης των διακρίσεων και της ρητορικής μίσους

Η ηγεμονική θέση του συντηρητισμού στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, η μη αποδοχή των ΛΟΑΤ ατόμων και η ύπαρξη διακρίσεων εις βάρος τους, φαίνεται να έχουν μια διαταξική διάσταση. Δεν αφορούν αποκλειστικά και μόνο σε μια συγκεκριμένη μερίδα του πληθυσμού ή κοινωνική τάξη.⁸ Ωστόσο είναι γεγονός ότι η δημόσια έκφραση των διακρίσεων και της ρητορικής μίσους, χαρακτηρίζεται επίσης από διαβαθμίσεις. Σύμφωνα με την έρευνα «Ευρωβαρόμετρο 2006», η συντριπτική πλειοψηφία της Τουρκοκυπριακής κοινότητας τάχθηκε εναντίον του γάμου ομοφυλοφίλων (64. 8%) και ενάντια στην υιοθέτηση παιδιών από ομόφυλα ζευγάρια (64%) (Eurobarometre, 2006: 57). Επομένως το φαινόμενο της μη ανοχής της διαφορετικότητας, έστω και με διαβαθμίσεις, παρουσιάζεται από τα δεξιά μέχρι και τα αριστερά του πολιτικού χάρτη των Τουρκοκυπρίων. Όμως αξίζει να σημειωθεί ότι αρκετοί παρατηρούν μια θετικότερη διαφοροποίηση στην ευρύτερη τουρκοκυπριακή αριστερά, ιδιαίτερα από την περίοδο 2007-2008, περίοδο όπου άρχισαν πλέον να συζητούνται τα δικαιώματα των ΛΟΑΤ ατόμων ακόμα πιο έντονα (Uluboy, 2014).

Οι διαβαθμίσεις που παρατηρούνται στην έκφραση των διακρίσεων από διαφορετικά ιδεολογικά ρεύματα και πολιτικούς χώρους, υπογραμμίζονται κυρίως στο περιεχόμενο και την ένταση της δημόσιας νομιμοποίησης. Στο σημείο αυτό, η εικόνα στον ευρύτερο χώρο της τουρκοκυπριακής δεξιάς παρουσιάζει ιδιαίτερα προβλήματα.

---

⁸ Η διαταξική διάσταση καταγράφηκε από όλους όσους συμμετείχαν στις συνεντεύξεις για την έρευνα.

Στελέχη από το Κόμμα Εθνικής Ενότητας και το Δημοκρατικό Κόμμα, καθώς και παράγοντες που εκπροσωπούν διάφορες ισλαμικές οργανώσεις, είναι συνήθως αυτοί που επιχειρηματολογούν πιο έντονα και πιο συχνά ενάντια στα δικαιώματα των ΛΟΑΤ ατόμων (Birey, 2014).

Σε αυτό το πλαίσιο, οι «ιδιαιτερότητες» των ΛΟΑΤ ατόμων φέρουν μια «ξένη» πολιτισμική διάσταση ως προς τις κυρίαρχες τουρκοκυπριακές αναφορές. Ενεργοποιείται η «κουλτούρα του έθνους», ο «εθνικός πολιτισμός» με τρόπο που να παρουσιάζονται ωσάν να είναι εκ της φύσεως τους αντίθετα με την ομοφυλοφιλία. Το «καθαρό γένος» δεν επιτρέπει, δεν ευνοεί, ενώ σε πολλές περιπτώσεις δεν αναγνωρίζει καν την ύπαρξη της ομοφυλοφιλίας. «Δεν υπάρχουν τέτοια πράγματα σε εμάς!» (Birey, 2014) είναι μια κλασσική αντίδραση αυτών των στρωμάτων του πληθυσμού. Επομένως οι εθνικιστικές αντιλήψεις έχουν μια ομοφοβική διάσταση αφού αντιλαμβάνονται το ίδιο το έθνος ως μια «παραδειγματική οντότητα» με πολύ συγκεκριμένους ρόλους τόσο για τον πολίτη, όσο και για το φύλο. Οι εθνικιστικές, ρατσιστικές και милитарιστικές απόψεις φέρουν έντονες τις πτυχές του σεξισμού, μέσα στις οποίες ήδη καλλιεργείται η ανισότητα των φύλων. Ο αντρισμός μετατρέπεται σε ένα «ιερό» ζήτημα, το οποίο καταρχήν εγγυάται την αναπαραγωγή του έθνους. Συνεπώς τα άτομα ΛΟΑΤ και ιδιαίτερα οι ομοφυλόφιλοι άντρες, αποτελούν «κατώτερη» ύπαρξη, αποτελούν στοιχείο αμφισβήτησης του εθνικιστικού αντρισμού και της λειτουργίας που πρέπει να έχουν τα φύλα στην κοινωνία (Uluboy, 2014).

Δεν ήταν καθόλου τυχαίο το γεγονός, ότι η κατάθεση του νομοσχεδίου για αλλαγή του ποινικού κώδικα και κατάργηση της ποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας, αντιμετωπίστηκε με πάρα πολλές αντιδράσεις, οι οποίες εκφράστηκαν πιο έντονα στο δημόσιο χώρο από μερίδες της δεξιάς. Η συγκεκριμένη νομική αλλαγή έγινε αφορμή για την επανεμφάνιση μιας ρητορικής κοινωνικού αποκλεισμού και περιθωριοποίησης με έντονα τα στοιχεία του διαχωρισμού σε «εμείς και οι άλλοι» (Paralı, 2014). Η πλειοψηφία των αρνητικών αντιδράσεων υπογράμμιζε το κυρίαρχο πλαίσιο της ηθικής και του ήθους της κοινωνίας, το οποίο δεν μπορούσε να «ανεχτεί» την ομοφυλοφιλία. Κάποιες άλλες αντιδράσεις υπογράμμιζαν την «εντελώς προσωπική διάσταση» της ομοφυλοφιλίας με τρόπο όμως που να παρουσιάζει το θέμα ως κάτι με το οποίο δεν πρέπει να ασχολείται η κοινωνία (Gazedda Kıbrıs, 2014). Χαρακτηριστικά το Κόμμα Εθνικής Ενότητας απείχε από τη σύνοδο της «βουλής» στην οποία θα ψηφίζονταν οι αλλαγές στον ποινικό κώδικα, ενώ ο Zorlu Töre, τότε «βουλευτής» του Δημοκρατικού Κόμματος καταψήφισε την αλλαγή ισχυριζόμενος ότι «αυτή η απόφαση βλάπτει τη δομή του θεσμού της οικογένειας. Πολλές γυναίκες χωρίζουν από τους συζύγους τους που είναι ομοφυλόφιλοι» 9 BİANET, 2014).

Ο ρόλος της οργάνωσης και η αποποινικοποίηση της ομοφυλοφιλίας

Η γενικότερη «σιωπή» που επικρατούσε για τα προβλήματα και τα δικαιώματα των ΛΟΑΤ ατόμων στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, άρχισε σταδιακά να σπάει στις απαρχές του 21ου αιώνα. Τότε έγιναν οι πρώτες πολύ μικρής κλίμακας προσπάθειες

οργάνωσης για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους. Αρχικά δημιουργήθηκε ένα μικρό καφέ-μπαρ, το Bird Cage, το οποίο συνέβαλε στην κοινωνικοποίηση και στη διεύρυνση της συζήτησης των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν τα ΛΟΑΤ άτομα. Όμως οι ισχυρές προκαταλήψεις της περιόδου, αποτέλεσμα μεταξύ άλλων της μακροχρόνιας άρνησης διαλόγου για αυτά τα θέματα, δημιούργησαν πολλά εμπόδια στη σταθεροποίηση αυτής της πρώτης μορφής οργάνωσης. Ο συγκεκριμένος χώρος δέχτηκε πολλές φορές επιθέσεις από την αστυνομία και σε σύντομο χρονικό διάστημα έκλεισε (Yeni Düzen, 2014β).

Αργότερα, την περίοδο 2005-2006, ένα τραγικό επεισόδιο ήταν η αφορμή για να επανέλθει πολύ πιο δυναμικά στο προσκήνιο η ανάγκη για μια οργανωμένη έκφραση των διεκδικήσεων των ατόμων ΛΟΑΤ στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Τότε, μετά από ερωτική συνέντευξη δύο ενηλίκων αντρών, ο ένας εκβιάζει τον άλλο για αποκάλυψη του γεγονότος και ο δεύτερος καταφεύγει στην αστυνομία για να καταγγείλει τους εκβιασμούς. Αναγκάζεται να καταθέσει λεπτομέρειες για την ερωτική του σχέση και τελικά συλλαμβάνεται λόγω της απαγόρευσης της ομοφυλοφιλίας στον ποινικό κώδικα. Το συγκεκριμένο επεισόδιο επανέφερε στην επιφάνεια το θέμα της αποποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας, αλλά και γενικότερα της ανάγκης για αμφισβήτηση του κυρίαρχου ομοφοβικού κλίματος (Nalbantoğlu, 2013).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο δημιουργείται η «Πρωτοβουλία Ενάντια στην Ομοφοβία» (Homofobiye Karşı İnsiyatifi). Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι λόγω του κλίματος της εποχής, αλλά και πιο συγκεκριμένα λόγω της καταστολής που επικράτησε, οι πρωταγωνιστές ίδρυσης της Πρωτοβουλίας δεν ήταν τα ΛΟΑΤ άτομα (Polili, 2014). Η λειτουργία αυτής της οργάνωσης θεμελιώθηκε αρχικά μέσα από συναντήσεις σε σπίτια, μακριά από τη δημοσιότητα και σε πρώτο πλάνο να βρίσκονται διάφοροι καλλιτέχνες, συγγραφείς και διανοούμενοι της κοινότητας (Özinal, 2014). Η ποινικοποίηση της ομοφυλοφιλίας σε θεσμικό επίπεδο και η κοινωνική περιθωριοποίηση, δημιουργούσαν την «ανάγκη» σε ορισμένα ΛΟΑΤ άτομα να παραμείνουν στα παρασκήνια.

Προς το τέλος της πρώτης δεκαετίας του 2000, σημειώνεται μια σειρά από γεγονότα και εξελίξεις που δημιουργούν ένα σχετικά πιο υγιές πλαίσιο συζήτησης για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤ ατόμων. Τη συγκεκριμένη περίοδο από τον κομματικό χάρτη των Τουρκοκυπρίων ξεχωρίζουν οι πρωτοβουλίες του Κόμματος Νέα Κύπρος με στόχο την αποποινικοποίηση της ομοφυλοφιλίας (Özinal, 2014), ενώ στις 25 Απριλίου 2008 η Πρωτοβουλία κατέθεσε για πρώτη φορά ολοκληρωμένη πρόταση στη «βουλή» για αλλαγή του ποινικού κώδικα. Στις 18 Μαΐου του ίδιου χρόνου, η Πρωτοβουλία ξεκίνησε επίσημα τις διαδικασίες για να μετατραπεί σε Σύνδεσμο, κάτι που πέτυχε στις 30 Μαρτίου του 2009 (Yeni Düzen, 2014β). Στο μεταξύ το Φεβρουάριο του 2009, επίσης για πρώτη φορά, ένα ΛΟΑΤ άτομο παραχώρησε συνέντευξη σε τουρκοκυπριακή εφημερίδα αποκαλύπτοντας τόσο το σεξουαλικό του προσανατολισμό, όσο και τα διάφορα άλλα σοβαρά προβλήματα που αντιμετώπιζε εξαιτίας της ποινικοποίησης και του συντηρητισμού (Polili, 2012:

14). Τελικά το Μάρτιο του 2012, η Πρωτοβουλία μετονομάστηκε σε Kuir Kıbrıs και προχώρησε στην κατάθεση αίτησης για να εγγραφεί ως οργάνωση. Παρά τα εμπόδια που προκαλούσε η συνέχιση της ποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας και τον κίνδυνο παρανομίας της οργάνωσης, τελικά έστω και με δυσκολίες η αίτηση εγκρίθηκε (Kara, 2013: 54-55).

Όλες οι πιο πάνω εξελίξεις διαμόρφωναν αργά και σταθερά ένα σχετικά πιο ευνοϊκό κλίμα υπέρ της συζήτησης για την ανάγκη αποποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας. Η μικρή αλλαγή στο γενικότερο περιβάλλον βοήθησε και στην περαιτέρω ευαισθητοποίηση κάποιων πολιτικών κομμάτων. Για παράδειγμα ήδη από το 2007 το Κόμμα Νέα Κύπρος συμπεριέλαβε στο πολιτικό του πρόγραμμα το αίτημα για αποποινικοποίηση της ομοφυλοφιλίας και ακολούθησε το Ρεπουμπλικανικό Τουρκικό Κόμμα το 2011. Την ίδια χρονιά, ο Mehmet Çakıcı, Πρόεδρος του Κόμματος Κοινοτικής Δημοκρατίας κατέθεσε στη «βουλή» πρόταση για τροποποίηση του ποινικού κώδικα ούτως ώστε να καταργείται η ποινικοποίηση της ομοφυλοφιλίας (Polili, 2012: 15). Σημείο καμπής σε όλη αυτή τη διαδρομή, μπορεί να θεωρηθεί η έγκριση της αλλαγής του ποινικού κώδικα που επιτεύχθηκε στις 24 Ιανουαρίου 2014 (Yeni Düzen, 2014γ) και η οποία ουσιαστικά τροποποιούσε ένα κώδικα-κληρονομιά της αγγλικής αποικιοκρατίας (T24, 2014).

Η κατάργηση της ποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας, μπορεί να θεωρηθεί ως ένα σημαντικό σημείο καμπής στη διαμόρφωση ενός δημοκρατικότερου πλαισίου συζήτησης για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤ στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Είναι γεγονός ότι η αποποινικοποίηση επιτεύχθηκε μετά από πολλές μικρές και μεγάλες προσπάθειες, οι οποίες συνδύαζαν τη δραστηριότητα των οργανώσεων των ίδιων των ΛΟΑΤ ατόμων και κάποιων πολιτικών κομμάτων. Είναι επίσης γεγονός ότι η αλλαγή του ποινικού κώδικα διαμόρφωσε ένα ευνοϊκότερο περιβάλλον μέσα στο οποίο οι κυρίαρχες συντηρητικές απόψεις συναντιούνται με αντίλογο. Αυτή η διαδικασία συμβάλλει ταυτόχρονα στην περαιτέρω συνειδητοποίηση και διεύρυνση της γνώσης της κοινωνίας γύρω από αυτά τα θέματα. Όμως θα πρέπει να σημειωθεί ότι η αλλαγή του ποινικού κώδικα δεν είναι παρά ένα πρώτο βήμα, αφού το ευρύτερο ηγεμονικό πλαίσιο που αναπαράγει την ομοφοβία ακόμα υπάρχει.

Ο ρόλος των πολιτικών και κοινωνικών θεσμών

Λόγω της μη επίλυσης του Κυπριακού προβλήματος, η ανάπτυξη χωριστών δομών και θεσμών εξουσίας στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, ιδιαίτερα μετά το 1974, βρίσκεται σε ένα παράνομο πλαίσιο που δεν αναγνωρίζεται από τη διεθνή κοινότητα. Η «Τουρκική Δημοκρατία Βόρειας Κύπρου – ΤΔΒΚ» αντιμετωπίζεται ως μια παράνομη οντότητα, ενώ η βαθιά οικονομική και πολιτική εξάρτηση από την Τουρκία, είναι παράγοντες που εμποδίζουν την ομαλή κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη της Τουρκοκυπριακής κοινότητας. Αρνητικές συνέπειες των πιο πάνω εξελίξεων σημειώνονται και στη θεσμική αντιμετώπιση που έχει η συζήτηση για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤ ατόμων και όχι μόνο.

Για παράδειγμα πέραν της μακροχρόνιας ποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας, διεθνείς οργανισμοί που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν «εξωτερικές πιέσεις» για παρόμοια θέματα, δεν παρακολουθούν την κατάσταση στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα (Polili, 2014). Μέσα από αυτά τα εσωτερικά και εξωτερικά πολιτικά και νομικά κενά της παρανομίας του καθεστώτος στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, οι θεσμοί δε βελτιώνονται στα θέματα των ΛΟΑΤ ατόμων ή η όποια βελτίωση σημειώνεται με αργά βήματα. Το χαρακτηριστικότερο ίσως παράδειγμα είναι η αστυνομία. Η καλλιέργεια μίσους, διακρίσεων, ακόμα και η άσκηση βίας ενάντια σε ΛΟΑΤ άτομα, είναι εντονότερη σε ότι αφορά την αστυνομία. Σε πολλές περιπτώσεις η σωματική βία συνδυάζεται με ψυχολογική, ως αποτέλεσμα της «κατά γράμμα» εφαρμογής της προηγούμενης νομοθεσίας που ποινικοποιούσε την ομοφυλοφιλική σχέση (Birey, 2014). Για παράδειγμα πριν από την αλλαγή του ποινικού κώδικα, η αστυνομία μπορούσε να προχωρήσει σε συλλήψεις, να ξυλοκοπήσει και στη συνέχεια να μεταφέρει το πρόσωπο στο νοσοκομείο για να πιστοποιηθεί η «παράνομη σεξουαλική του πράξη» (Polili, 2014). Όμως μέχρι στιγμής δεν υπήρξε συγκροτημένος τρόπος αντιμετώπισης αυτών των επεισοδίων, αφού δεν καταγράφονται πουθενά επίσημες καταγγελίες των θυμάτων, λόγω ακριβώς της κοινωνικής πίεσης που ασκείται.

Παρόμοια περιστατικά βίας καταγγέλλονται ανεπίσημα και σε ότι αφορά στο στρατό. Στο ζήτημα του στρατού, η κατάσταση παρουσιάζεται διαφοροποιημένη προς το χειρότερο λόγω της υποχρεωτικής απαλλαγής ατόμων που αποδεικνύεται ο διαφορετικός σεξουαλικός τους προσανατολισμός. Τα ΛΟΑΤ άτομα δεν μπορούν να υπηρετήσουν τη στρατιωτική τους θητεία, ούτε και να εργαστούν επαγγελματικά στο στρατό (Polili, 2012: 13-14). Παρόμοιες διακρίσεις ισχύουν και στο ζήτημα της εργοδότησης στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, όπου επίσης οι καταγραφές περιστατικών παραμένουν σε ανεπίσημο και όχι δημόσιο πλαίσιο ακόμα και μετά την αλλαγή του ποινικού κώδικα (Birey, 2014).

Η θρησκεία αποτελεί ένα ακόμα στοιχείο αρνητισμού και διακρίσεων ενάντια στα άτομα ΛΟΑΤ και στα δικαιώματά τους. Παρόλο που η Τουρκοκυπριακή κοινότητα διακρίνεται για τη κοσμική της διάσταση και τη φιλελεύθερη σχέση της με τη θρησκεία, εντούτοις τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια ενισχυμένη δραστηριότητα ισλαμικών οργανώσεων ως αποτέλεσμα του πολιτικού προγράμματος της τουρκικής κυβέρνησης. Ο θρησκευτικός συντηρητισμός συμπληρώνει το παλιότερο εθνικιστικό πλαίσιο και θέτει τη δική του σφραγίδα στο τι είναι «κανονικό και αποδεκτό» (Birey, 2014). Ένα από τα πολλά χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι ο «Σύνδεσμος Οικουμενικής Αγάπης και Αδελφосύννης» (Evrensel Sevgi ve Kardeşlik Derneği – ES-KAD⁹), ο οποίος διοργάνωσε σεμινάρια στην περιοχή Ριζοκαρπάσου με θέμα την ομοφυλοφιλία (Bilen, 2014) για την οποία υποστήριζαν ότι «ούτως ή άλλως θα καθεί γιατί δεν μπορεί να γονιμοποιήσει» (Birey, 2014).

Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι ο συγκεκριμένος σύνδεσμος χρησιμοποίησε τις σχολικές μονάδες για να πραγματοποιήσει τα εν λόγω σεμινάρια (Birey, 2014).

Αρνητικές αντιδράσεις ενάντια στην αποποινικοποίηση της ομοφυλοφιλίας εκφράστηκαν και από την «Τουρκική Κοινότητα Ισλάμ στην Κύπρο» (Kıbrıs Türk İslam Cemiyeti¹⁰), η οποία καταχώρησε υπό μορφή διαφήμισης στον τουρκοκυπριακό Τύπο, μιας διακήρυξης υπό τον τίτλο «Να αποφασίσει ο λαός μας». Στη διακήρυξη ενάντια στην ομοφυλοφιλία, η «Τουρκική Κοινότητα Ισλάμ στην Κύπρο» ανέφερε ότι η αποποινικοποίηση της θα αυξήσει τα περιστατικά ασθένειας AIDS, των αυτοκτονιών και θα συμβάλει στην καταστροφή του θεσμού της οικογένειας. Θα συμβάλει στην ελεύθερη προπαγάνδισι υπέρ της ομοφυλοφιλίας από τα ΜΜΕ και θα μετατρέψει τις οργανώσεις των ομοφυλοφίλων «όπως τις άλλες». Σύμφωνα με την Κοινότητα, η αποποινικοποίηση θα ενθαρρύνει την ομοφυλοφιλία και στα σχολεία (Kıbrıs365, 2014). Τη μέρα που θα ψηφιζόταν η αλλαγή του ποινικού κώδικα, τόσο η συγκεκριμένη Κοινότητα, όσο και άλλες οργανώσεις παρόμοιου θρησκευτικού χαρακτήρα, διένειμαν επιπλέον διακήρυξη στους «βουλευτές» με την οποία υπογράμμιζαν ότι οι αλλαγές θα νομιμοποιήσουν τόσο την ίδια την ομοφυλοφιλία, όσο και τη διάχυσή της ενώ θα επιφέρουν ανεπανόρθωτη ζημιά στην κοινωνία (Kıbrıs Postası, 2014).¹¹

Ο ρόλος των ΜΜΕ τις περισσότερες φορές είναι αρνητικός, ουσιαστικά αντικατοπτρίζοντας το γενικότερο συντηρητικό πλαίσιο στην τουρκοκυπριακή κοινωνία. Βεβαίως η άμεση αρνητική στάση κάποιων ΜΜΕ ενάντια στα δικαιώματα των ΛΟΑΤ ατόμων δεν είναι διαχρονικά η ίδια. Αντίθετα εντατικοποιείται ή μειώνεται αναλόγως της γενικότερης επικαιρότητας και του βαθμού στον οποίο η κοινωνία συζητεί τέτοια θέματα. Για παράδειγμα η γενικότερη «κοινωνική σιωπή» που επικρατούσε καθολικά στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα για τα θέματα των ΛΟΑΤ ατόμων και που «απαγόρευε» την όποια συζήτηση, έβρισκε αντικατοπτρισμό και στα ΜΜΕ, τα οποία επίσης δεν ασχολούνταν με το θέμα (Polili, 2014). Όμως η άμεση αρνητική αντίδραση μέσα από τα ΜΜΕ, δεν είναι η μοναδική πτυχή του θέματος. Διάφορα ΜΜΕ, όπως τα τηλεοπτικά μέσα, πολλές φορές προωθούν έμμεσα αρνητικά μηνύματα και ως αποτέλεσμα διευρύνουν τη βάση της κοινωνικής νομιμοποίησης των διακρίσεων. Για παράδειγμα πολλές τηλεοπτικές σειρές προωθούν τη μορφή ενός ομοφυλόφιλου άντρα συνήθως μέσα από έντονα θηλυπρεπή χαρακτηριστικά και κωμικούς ρόλους (Polili, 2012: 14).

10 Η Κοινότητα δημοσιοποίησε ένα 5λεπτο φιλμάκι μέσα από το οποίο κάποιος μπορεί να παρακολουθήσει τους στόχους και το περιεχόμενο της δραστηριοποίησης της. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <http://www.dailymotion.com/video/xaep7_kibris-turk-islam-kultur-cemiyeti-t_life-style>

11 Αξίζει να σημειωθεί ότι παρόμοιες αντιδράσεις ενάντια στην αλλαγή του ποινικού κώδικα εκφράστηκαν και από παράγοντες του ισλαμικού κινήματος στην ίδια την Τουρκία. Για παράδειγμα η γνωστή ισλαμική εφημερίδα Yeni Akit (2014) δημοσίευσε την είδηση περί της αλλαγής του ποινικού κώδικα στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα υπό τον τίτλο «Έγκριση στον ανήθικο νόμο στην ΤΔΒΚ!», ενώ στο κείμενο της είδηση υπήρχε ο ισχυρισμός ότι μεταξύ άλλων «ελευθεροποιείται και η πορνεία».

Στα έντυπα ΜΜΕ (π. εφημερίδες) επίσης η κατάσταση ήταν προβληματική, ιδιαίτερα σε μια μεγάλη περίοδο πριν από την αλλαγή του ποινικού κώδικα. Άρθρα και ειδήσεις, ακόμα και τίτλοι εφημερίδων αναπαρήγαγαν ρητορική μίσους, ενώ παράλληλα στοχοποιούσαν ΛΟΑΤ άτομα. «Μπορούν να διδάσκουν οι γκέι;» ήταν ο τίτλος άρθρου σε καθημερινή τουρκοκυπριακή εφημερίδα, μέσα από το οποίο ο αρθρογράφος υποστήριζε ότι οι ομοφυλόφιλοι δεν πρέπει να ασκούν το επάγγελμα του εκπαιδευτικού (Harman, 2009α). Επιπρόσθετα ο ίδιος αρθρογράφος λίγες μέρες αργότερα σε κείμενο του με τίτλο «Πόσο πολλοί γκέι υπάρχουν στη χώρα!», υποστήριξε ότι η ομοφυλοφιλία ταυτίζεται με τη διάδοση κοινωνικών προβλημάτων όπως η αύξηση της χρήσης ναρκωτικών (Harman, 2009β). Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων για την αποποινικοποίηση της ομοφυλοφιλίας στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, εμφανίστηκαν επίσης κείμενα που έμμεσα προωθούσαν τις διακρίσεις. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα ήταν η αρθρογραφία του Nazim Beratli, γιατρός ο ίδιος, μέσα από την οποία επιδίωξε να αποδείξει επιστημονικά ότι η ομοφυλοφιλία δεν είναι κάτι το φυσιολογικό, χωρίς ωστόσο να συμφωνεί με ρητορική μίσους (Beratli, 2014α). Σε επόμενο άρθρο του υποστήριξε ότι δε θα μπορούσαν να διωχθούν αυτοί που βρίζουν ομοφυλόφιλους ακόμα και μετά την αλλαγή του ποινικού κώδικα, αφού ο διωκόμενος μπορεί να επικαλεστεί φράσεις εναντίον της ομοφυλοφιλίας που υπάρχουν στο Κοράνι. Στο ίδιο κείμενο ισχυρίζεται ότι η νομοθεσία δε θα μπορεί να εφαρμοστεί αφού θα είναι αδύνατο να χτιστούν τουαλέτες για «το εικονικό φύλο» (*mutasavver cins*), ούτε και η τουρκική κυβέρνηση θα αποδεχόταν μια τέτοια εξέλιξη (Beratli, 2014β).

Βεβαίως, η πιο πάνω εικόνα δεν ισχύει για όλα τα ΜΜΕ στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Επιπρόσθετα αξίζει να σημειωθεί ότι τα ΜΜΕ επηρεάστηκαν φυσιολογικά από την πορεία των συζητήσεων για τα θέματα των ΛΟΑΤ ατόμων. Αυτή η δυναμική σχέση βοήθησε ούτως ώστε σταδιακά και ιδιαίτερα μετά την έγκριση της αποποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας, να εμφανίζονται πιο συχνά κείμενα, ειδήσεις και αναλύσεις σε ένα πιο προοδευτικό πλαίσιο, μακριά από τα παραδοσιακά στερεότυπα.

Τέλος, η κατάσταση στο εκπαιδευτικό σύστημα συνεχίζει να παρουσιάζει προβλήματα που απορρέουν κυρίως από την έλλειψη ανοχής στη διαφορετικότητα. Η διδακτέα ύλη, προάγει μέχρι σήμερα το κυρίαρχο μοντέλο κοινωνικών σχέσεων μέσα από το οποίο φωτογραφίζεται και η κυρίαρχη ιεραρχία των φύλων. Συγκεκριμένα από τη δημοτική μέχρι και τη λυκειακή εκπαίδευση δε γίνεται καμιά αναφορά για τα ΛΟΑΤ άτομα, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα οι νέοι να έρχονται σε επαφή με το θέμα μόνο εάν και εφόσον στο επίπεδο του Πανεπιστημίου προσφέρονται τέτοια μαθήματα (Sertbay, 2014). Οι αρνητικές συνέπειες από τα πιο πάνω αφορούν κυρίως στους νέους και ιδιαίτερα στους έφηβους. Η συνειδητοποίηση της σεξουαλικότητας στη συγκεκριμένη περίοδο της ζωής ενταγμένη μέσα στο συγκεκριμένο περιβάλλον μη ανοχής, οδηγεί πολλούς έφηβους στην κοινωνική περιθωριοποίηση (Bilen, 2014). Ωστόσο θα ήταν σημαντικό να σημειθούν οι προσπάθειες των συνδικαλιστικών εκπαιδευτικών οργανώσεων των Τουρκοκυπρίων, οι οποίες σε αντίθεση με τις

επίσημες αρχές, προχωρούν σε πρακτικά βήματα αύξησης της ευαισθητοποίησης του σχολικού περιβάλλοντος. Συγκεκριμένα η συντεχνία των Τουρκοκύπριων Δασκάλων (KTÖS) δημιούργησε την επιτροπή ισότητας κοινωνικού φύλου, μέσα από την οποία προσπαθεί να ενημερώσει γονείς, μαθητές και εκπαιδευτικούς για πολλές πτυχές της ομοφυλοφιλίας και της αντιμετώπισης που πρέπει να έχουν τα παιδιά (Bilen, 2014; Sertbay, 2014; Polili, 2014).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Beratlı, Nazım.** 2014α. "Ο meselenin kimyası..." *Kıbrıs Postası*, 22 Ιανουαρίου.
- Beratlı, Nazım.** 2014β. "Bugün Meclis'te ne olacak?", *Kıbrıs Postası*, 27 Ιανουαρίου. στο σύνδεσμο: <http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/1/col/57/art/20681/UserName/KIBRIS_POSTASI>
- BİANET,** 2014. "Kıbrıs'ta 'Doğaya aykırı cinsi münasebet' dönemi bitiyor", BİANET, 28 Ιανουαρίου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.bianet.org/bianet/lgbti/153106-kibris-ta-dogaya-aykiri-cinsi-munasebet-donemi-bitiyor>>
- Bilen, Filiz.** 2014. «Ακτιβίστρια στην Kuir Kıbrıs». Συνέντευξη από Νίκο Μούδουρο. 10 Ιουνίου.
- Birey, Tegiye.** 2014. «Υπεύθυνη Επικοινωνίας του Συνδέσμου Δικαιωμάτων Προσφύγων (Mülteci Hakları Derneği – MDH)». Συνέντευξη από Νίκο Μούδουρο. 6 Ιουνίου.
- Eurobarometre 66.** 2006. "Ulusal Rapor: Kıbrıslı Türk Toplumu". Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_cytcc_nat.pdf>
- Gazedda Kıbrıs.** 2014. "Kuir Kıbrıs: Eşcinsellik cinsellikten öte bir kişilik tanımlamasıdır. "Gazedda Kıbrıs, 17 Ιανουαρίου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <http://www.azeddakibris.com/kuir-kibris-escinsellik-cinsellikten-ote-bir-kisilik-tanimlama-sidir.tml>
- Harman, Kartal.** 2009α. "Kartal Harman, Geyler öğretmenlik yapabilir mi?" *Kıbrıslı*, 5 Ιανουαρίου.
- Harman, Kartal.** 2009β. "Memlekette ne kadar çok gey varmış. " *Kıbrıslı*, 15 Ιανουαρίου.
- Kara, Hayriye.** 2013. " 'Yavru' Vatan'da 'yavru' hak ihlalleri. " *KAOS GL Dergi*, vol. 133: 54-56.
- Kıbrıs Postası.** 2014. "Bu bir ilandır. " *Kıbrıs Postası*, 19 Ιανουαρίου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.kibrispostasi.com/index.php/cat/93/news/124127/UserName/ADVERTORIAL>>
- Kıbrıs365.** 2014. "Bu ilan çok tartışılacak. " *Kıbrıs365*, 16 Ιανουαρίου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.kibris365.com/haber/1249/haber/6787/ubp-dp-ugyi-bekliyor.html>>

- Kuir Kıbrıs Derneği.** 2012. *Kıbrıs'ın kuzeyinde Lezbiyen, Gey, Biseksüel Bireylerin İnsan Hakları İhlallerini Belgeleme: Birinci Rapor.*
- Nalbantoğlu, Firuzan.** 2013. "Kuir Kıbrıs... Yeni bir mücadele alanı. ", *Adres Kıbrıs*, No. 119, Αύγουστος 2013. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.yeniduzen.com/Ekler/adres-kibris/119/kuir-kibris-yeni-bir-mucadele-alani/645>>
- Özinal, Hüseyin.** 2014. «Τουρκοκύπριος ζωγράφος». Συνέντευξη από Νίκο Μούδουρο. 10 Ιουνίου.
- Paralık, Besire.** 2014. "Kıbrıs'ta LGBT kimlikler ve gizli homofobi. " *Gaile*, No. 265, 17 Μαΐου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.yeniduzen.com/Ekler/gaile/265/kibris-ta-lgbt-kimlikler-ve-gizli-homofobi/1421>>
- Polili, Öncel.** 2012. "Kuzey Kıbrıs'ta Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender kişilerin insan hakları", *Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı Yayınları*, no. 7.
- Polili, Öncel.** 2014. Συνέντευξη από Νίκο Μούδουρο. 9 Ιουνίου.
- Sertbay, Ziba.** 2014. «Λέκτορας στο Τμήμα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Ανατολικής Μεσογείου, ακτιβίστρια στη Kuir Kıbrıs». Συνέντευξη από Νίκο Μούδουρο. 10 Ιουνίου.
- T24.** 2014. "Kuzey Kıbrıs eşcinsel ilişkiyi suç olmaktan çıkardı. " *T24*, 27 Ιανουαρίου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://t24.com.tr/haber/kuzey-kibris-escinsel-iliskiyi-suc-olmaktan-cikardi,249497>>
- Uluboy, Ziliha.** 2014. «Κλινική Ψυχολόγος και ακτιβίστρια στην Kuir Kıbrıs». Συνέντευξη από Νίκο Μούδουρο. 11 Ιουνίου.
- Yeni Akit.** 2014. "KKTC'de ahlaksız yasaya onay!" *Yeni Akit*, 29 Ιανουαρίου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.yeniakit.com.tr/haber/kktcde-ahlaksiz-yasaya-onay-10282.html>>
- Yeni Düzen.** 2014α. "Ben bir eşcinselim", *Yeni Düzen*, 26 Μαΐου 2014. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.yeniduzen.com/Haberler/kultur-ve-sanat/ben-bir-escinselim/38515>>
- Yeni Düzen.** 2014β. "Homofobiye karşı İnisiyatif salt bir eşcinsel örgütlenme hareketi değildi. " *Yeni Düzen*, 26 Μαΐου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.yeniduzen.com/Haberler/roportaj/homofobiye-karsi-inisiyatif-salt-bir-escinsel-orgutlenme-hareketi-degildi/38514>>
- Yeni Düzen.** 2014γ. "İnsan Hakları adımı. " *Yeni Düzen*, 28 Ιανουαρίου.

Η έτερη κοινότητα: οι Ελληνοκύπριοι

Ελληνοκύπριοι: Από τον απειλητικό «άλλο» στην αναθεώρηση της Κυπριακότητας

Η εμφάνιση, επικράτηση, αλλά και η μετέπειτα διαμόρφωση του εθνικισμού σε όλη την ιστορική διαδρομή από την Ευρώπη του 18ου αιώνα μέχρι και σήμερα, είναι μια μακρά διαδικασία που συνδέεται ταυτόχρονα με πολλά φαινόμενα και εξελίξεις. Ο εθνικισμός καλλιεργείται και μετασχηματίζεται μέσα από έννοιες όπως το κράτος, οι κοινωνικές τάξεις, η πατρίδα, η εθνική κουλτούρα, το παρελθόν και η μνήμη. Την ίδια όμως στιγμή, ο εθνικισμός φέρει μαζί του αναγκαία «εργαλεία» διαχωρισμού του εθνικού συνόλου από την παρουσία του «άλλου». Η ιεροποίηση του εθνικού κράτους, της εθνικής κουλτούρας, της φυλής, είναι μια διαδικασία που οδηγεί στην ιεροποίηση του «εμείς». Επομένως δημιουργεί και καλλιεργεί την έννοια του «άλλου» σε ένα αντιπαραθετικό άξονα. Εάν πρόκειται να νομιμοποιηθεί το «εμείς», θα πρέπει σε μια διαλεκτική διαδικασία να απονομιμοποιηθεί ο «άλλος», να γίνει «αντίπαλος» και τις περισσότερες περιπτώσεις «εχθρός».

Οι ιστορικοί μύθοι του εθνικιστικού λόγου, περιέχουν πέραν της ιεροποίησης του έθνους και τη δημιουργία μιας «δεξαμενής» εχθρότητας και περιθωριοποίησης της ύπαρξης του «άλλου». Σε αυτό το πλαίσιο η υπογράμμιση της εθνικής κουλτούρας και η μεταφυσική της διήγηση, δημιουργεί μια διχογνωμία μεταξύ των εννοιών και ταυτοτήτων του «εμείς» και των «άλλων» (Schnapper, 2005: 163). Η παρουσία λοιπόν του «άλλου» στην εθνικιστική διήγηση της ιστορίας και του παρελθόντος, συνήθως φέρει μαζί της την «αρνητικότητα» που περιέχει καθετί «μη εθνικό», ενώ

συνδέεται με όλες τις αρνητικές εμπειρίες που έζησε και ζει ένα έθνος.¹ Οι «άλλοι» μετατρέπονται σε μια εικόνα που επιβεβαιώνει και αναπαράγει την απειλή ενάντια στο έθνος και συνεπώς αποτελεί μια διαδικασία ανοιχτή σε εθνοτικές συγκρούσεις, εθνικά ξεκαθαρίσματα, ρατσισμό και βία.

Η δύσκολη περίοδος 1950 – 1974

Όπως και σε άλλες περιπτώσεις έτσι και στην Κύπρο, η επικράτηση του εθνικισμού επηρέασε την εξέλιξη των σχέσεων των δύο κοινοτήτων. Ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1950 και μετά, η Ελληνοκυπριακή και η Τουρκοκυπριακή κοινότητα επηρεάστηκαν καθοριστικά από τον εθνικισμό σχεδόν σε κάθε πεδίο της κοινωνικής και πολιτικής τους δραστηριοποίησης. Οποιαδήποτε άλλο ιδεολογικό ρεύμα ή πολιτική θέση διαφοροποίησης από το ηγεμονικό εθνικιστικό πλαίσιο, βρέθηκε στο περιθώριο – ακόμα και με τη βία – συνήθως με την κατηγορία της «εθνικής προδοσίας».

Ο εθνικισμός στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, όπως και στην Ελληνοκυπριακή, έφερε και φέρει έντονο το στοιχείο του «άλλου». Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο «άλλος» ήταν οι Ελληνοκύπριοι, αλλά και οι Τουρκοκύπριοι εκείνοι που εξέφραζαν ένα διαφορετικό πολιτικό όραμα πέραν από τα εθνικιστικά πλαίσια. Όμως ιδιαίτερα σε σχέση με την Ελληνοκυπριακή κοινότητα, η έννοια του «άλλου» επιδίωκε να υπογραμμίσει την «απειλή» ενάντια στην τουρκοκυπριακή ύπαρξη, κυρίως μέσα από το αίτημα για Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Στον τουρκοκυπριακό εθνικιστικό λόγο και αντίληψη, το ενωτικό κίνημα των Ελληνοκυπρίων και οι διεκδικήσεις του, αποκτούσαν σταδιακά την όψη ενός «οντολογικού κινδύνου» που αφορούσε συνολικά την ύπαρξη της Τουρκοκυπριακής κοινότητας στην Κύπρο.

Έτσι ο αγώνας υπεράσπισης της τουρκοκυπριακής ύπαρξης στην Κύπρο, ιδιαίτερα μέχρι και το 1974, ήταν ταυτόχρονα και ένας αγώνας ενάντια στην ιδέα της Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ελληνοκυπριακή κοινότητα παρουσιάζεται ως ένα ομοιογενές σύνολο, στατικό στο χρόνο που συνολικά μάχεται για την Ένωση, ενώ η Τουρκοκυπριακή κοινότητα θυσιάζεται ακριβώς για να εμποδίσει αυτή τη μόνιμη απειλή (Zeki, 1973: 82-83). Με αυτό τον τρόπο, ο τουρκοκυπριακός εθνικιστικός λόγος καθορίζει τον Ελληνοκύπριο «άλλο» σε μια μονοδιάστατη αντιπαραθετική σχέση. Δε θα μπορούσε άλλωστε να ήταν διαφορετική αυτή η σχέση, αφού σε ένα μεγάλο μέρος της ορίζεται από την αντίληψη περί συνεχούς επιθετικότητας των Ελληνοκυπρίων, γενικά ως μια ομοιογενής κοινότητα χωρίς διαφοροποιήσεις.

1 Για μια περιεκτική ανάλυση των εννοιών του «άλλου» και των εννοιών «φίλος-εχθρός» σε σχέση με τα εθνικά κράτη, βλέπετε: Paul Kowert, "Ulusal Kimlik: İçsel ve Dışsal", Erol Göka, Işık Kuşçu (επιμ.), Uluslar arası İlişkilerin Psikolojisi, ASAM Yayınları, Ankara 2002. Ali Bulaç, "Öteki'nin Kimliği ve İmajı", Birikim, Τεύχος 71/72, Μάρτιος-Απρίλιος 1995, σσ. 76-80.

Στην εθνικιστική ρητορεία, ο Ελληνοκύπριος είναι επιθετικός και συνεπώς «απειλή» ενάντια στον Τουρκοκύπριο, εφόσον πολιτικοποιείται. Ο «Αντρέας», ο «Γιώργος», ο «Γιάγκος» ως άτομα έχουν μια διαφορετική διάσταση από τον «Ελληνοκύπριο». Ο Rauf Denktas σε αυτό το σημείο είναι χαρακτηριστικός στη διαβάθμιση της απειλής που προέρχεται από την ελληνοκυπριακή κοινότητα: «Θυμούμαι ότι ρωτούσα τον πατέρα μου 'θέλουν και οι Ελληνοκύπριοι φίλοι σου και ο θεός ο Γιάγκος να έρθει η Ελλάδα;'. Και αυτός μου απαντούσε 'γιέ μου μην ξεχάσεις ποτέ το εξής: οι Ελληνοκύπριοι είναι καλοί άνθρωποι, όμως όταν το θέμα είναι η Ένωση με την Ελλάδα εξαφανίζεται η καλосύνη και η φιλία... Άλλο η φιλία, άλλο η Ένωση με την Ελλάδα. Για χάρη της Ένωσης ο θεός Γιάγκος θα με σκοτώσει και εμένα... Με την πρώτη ευκαιρία θα κάνουν ακόμα μια εξέγερση για την Ένωση και τότε θα σκοτώσουν όλους τους Τούρκους'» (Denktas, 1996: 34-35). Επομένως ο «άλλος» γίνεται απειλητικός, διαμέσου της πολιτικοποίησης των στόχων του.

Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα που παραπέμπει την πολιτικοποιημένη επιθετικότητα των Ελληνοκυπρίων στα χρόνια που προηγήθηκαν της ίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας, ήταν ο εθνικιστικός λόγος αναφορικά με την ΕΟΚΑ και τη δράση της. Η ΕΟΚΑ, κατά τη συγκεκριμένη περίοδο, αποτέλεσε μια πιο συγκεκριμένη μορφή «ελληνοκυπριακής απειλής και επιθετικότητας» ενάντια στους Τουρκοκύπριους. Στον τουρκοκυπριακό εθνικιστικό λόγο, η ΕΟΚΑ ήταν μια «τρομοκρατική οργάνωση» (tedhiş) που σε συνεργασία με την Ελλάδα στόχευε στην εξολόθρευση των Τουρκοκυπρίων. Τα στοιχεία αυτά συναντώνται ολοκληρωμένα στην εθνικιστική ιστοριογραφία. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τον Zeki, η 1η Απριλίου 1955 σηματοδοτεί την ημέρα που με επίσημο τρόπο οι Ελληνοκύπριοι άρχισαν τις τρομοκρατικές ενέργειες. Αυτή η εξέλιξη με τη σειρά της συνέβαλε στην αύξηση της εχθρότητας μεταξύ των δύο κοινοτήτων (Zeki, 1973: 74-75). Ο Alasya υποστηρίζει ότι τα μέλη της ΕΟΚΑ ήταν «οπλισμένοι μασκοφόροι, μια συμμορία που με τη δράση της προκαλούσε αναστάτωση στο νησί» (Alasya, 1987: 118). Ο Ahmet Tolgay στο δικό του έργο περιγράφει την ΕΟΚΑ ως μια οργάνωση που θα μπορούσε να εκτελέσει δραστηριότητες που προκαλούσαν ακόμα και αιματοχυσία, ενώ για την υλοποίηση της Ένωσης στόχευε και στην εξολόθρευση του «φυσικού εμποδίου» που ήταν οι Τουρκοκύπριοι (Tolgay, 1993: 20-21).

Το πιο πάνω σχήμα, εντατικοποιείται και παίρνει την πιο ολοκληρωμένη του μορφή κατά την περίοδο 1963-1974. Οι διακοινοτικές ταραχές της περιόδου, ο εγκλεισμός των Τουρκοκυπρίων σε χωριστούς θύλακες, η δημιουργία χωριστών δομών εξουσίας, και η βία των ακροδεξιών ελληνοκυπριακών και τουρκοκυπριακών οργανώσεων, συνιστούν τα κυριότερα στοιχεία οικοδόμησης της καχυποψίας και εχθρότητας για την ταυτότητα του «άλλου». Είναι γεγονός ότι στην τουρκοκυπριακή εθνικιστική αφήγηση για την εν λόγω περίοδο, η ελληνοκυπριακή ακροδεξιά δράση χρεώνεται με ισοπεδωτικό τρόπο σε ολόκληρη την Ελληνοκυπριακή κοινότητα ως εργαλείο διάχυσης του φόβου. Η συνεχής καλλιέργεια του φόβου για τη συγκεκριμένη περίοδο, με τη σειρά της αναπαράγει ευκολότερα την έννοια της απειλής ενάντια στην τουρκοκυπριακή ύπαρξη.

Ο εθνικιστικός λόγος για την περίοδο 1963-1974 συγκεκριμενοποιεί τον εχθρικό «άλλο», όμως επιπλέον και κυρίως λόγω της υλικής πραγματικότητας (η απομονωμένη ζωή στους θύλακες), η «απειλή» έχει συγκεκριμένο περιεχόμενο στην καθημερινή ζωή των Τουρκοκυπρίων. Εξέλιξη που ευνοεί την ανάπτυξη του εθνικισμού. Συνεπώς καθόλου τυχαία, οι διακοινοτικές ταραχές έχουν ιδιαίτερη θέση, ίσως την πιο καθοριστική, στην κατασκευή της εικόνας του «άλλου» με τρόπο που να εμποδίζεται η όποια επικοινωνία και επαφή, η όποια προοπτική της συγχώρεσης. Η θέση των διακοινοτικών ταραχών στην εθνικιστική αφήγηση για την Ελληνοκυπριακή κοινότητα είναι στρατηγικής σημασίας στη νομιμοποίηση της εξής πολιτικής υπόθεσης: οι Ελληνοκύπριοι επιζητούσαν και επιζητούν την εξολόθρευση των Τουρκοκυπρίων και επομένως η συμβίωση των δύο κοινοτήτων καθίσταται αδύνατη.

Σε αυτή ακριβώς την περίοδο εμπεδώνεται περισσότερο στον τουρκοκυπριακό εθνικισμό η εικόνα του Ελληνοκύπριου ως «βάρβαρου» (*barbar*), «καταπιεστή» (*zalim*) και «δολοφόνου» (*katil*). Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι στη μετέπειτα περίοδο, τα βιβλία της κυπριακής ιστορίας που διδάσκονταν για αρκετά χρόνια στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, κατέγραφαν τη συγκεκριμένη περίοδο ως μια εποχή βαρβαρότητας που δύσκολα συναντιέται σε ολόκληρο τον κόσμο.² Η συγκεκριμένη αντίληψη για την εν λόγω περίοδο επηρέασε καθοριστικά και άλλους τομείς όπως η λογοτεχνική δημιουργία. Ο Mehmet Yaşın στο έργο του *Kıbrıs'ta Vuruşanlar: Mücahit'in Romani*, ταυτίζει τη συμπεριφορά και δράση μερίδας των Ελληνοκυπρίων με το τι συνέβηκε κατά τον πόλεμο ανεξαρτησίας στην Τουρκία: «Δεν υπάρχει διαφορά από την καταστροφή που έζησε η Ανατολία πριν τόσα χρόνια. Είναι ο ίδιος εχθρός που ερείπωσε τη μητέρα πατρίδα. Ότι έκαναν στην Ανατολία, το κάνουν και εδώ» (Yaşın, 1974: 22).

Με λίγα λόγια, η περίοδος της βίας συμβάλλει στο να επικρατήσει ένας «τυφλός εθνικισμός» (H.C.Ö., 2014) σε όλες τις σφαίρες της κοινωνικής ζωής των Τουρκοκυπρίων και να μετατραπεί σε εργαλείο διαπαιδαγώγησης της κοινότητας. Το συγκεκριμένο περιβάλλον είχε διαπεράσει το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων. Υπήρξαν περιπτώσεις όπου ακόμα και οι συστάσεις ανάμεσα στην οικογένεια γίνονταν με αναφορές υποδείξης σε ένα ιστορικό γεγονός, το οποίο ταυτόχρονα αποκάλυπτε το «χαρακτήρα» του «άλλου». Για παράδειγμα όταν ο νεαρός τότε İlksöy Aslım ρωτούσε για το πρόσωπο που δεν γνώριζε στην οικογενειακή φωτογραφία, ο πατέρας του απαντούσε: «Είναι ο θεός σου ο Erol. Τον σκότωσαν οι Ελληνοκύπριοι» (Aslım, 2014). Η «απρόσωπη» προσθήκη για τους Ελληνοκύπριους αποκαλύπτει ότι δεν ήταν αρκετή μόνο η αποκάλυψη του ονόματος και της συγγένειας του προσώπου στη φωτογραφία.

2 Πρόκειται για βιβλία που διδάσκονταν για μια μεγάλη περίοδο επικράτηση της εξουσίας του Κόμματος Εθνικής Ενότητας και του Denktaş (Serter, 1990: 114). Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι έγινε μια σημαντική προσπάθεια αλλαγής τέτοιων αναφορών ενάντια στους Ελληνοκύπριους σε βιβλία ιστορίας που διδάσκονταν στην τουρκοκυπριακή εκπαίδευση μετά το 2004, όταν την εξουσία ανέλαβε το Ρεπουμπλικανικό Τουρκικό Κόμμα.

Το πρόσωπο της φωτογραφίας μπορεί να ολοκληρωθεί ως προσωπικότητα ενώπιον του νεαρού, μόνο εφόσον συνοδευτεί από μια πιο ουσιαστική ιδιότητα: αυτή του δολοφονημένου από τον «άλλο». Αυτή ήταν και η περίοδος όπου ο εθνικιστικός λόγος επέβαλλε μια διαπαιδαγώγηση ακόμα και μέσα από ποιήματα τύπου «Μίσος» (Kin): «... χίλιων Γκιαούρηδων τα κεφάλια να κλαδέψω σε μια μέρα, δε βγαίνει μα το Θεό αυτό το μίσος από μέσα μου, χίλιων Γκιαούρηδων τα κεφάλια δε σβήνουν ένα μίσος».³

Η έννοια του «Γκιούρη» (Gavur), είναι στρατηγικής σημασίας στην αναπαραγωγή της αποξένωσης από τον «άλλο», δηλαδή από τη μόνιμη απειλή ενάντια στην τουρκοκυπριακή ύπαρξη. Κυριολεκτικά το νόημα της συγκεκριμένης λέξης είναι ο «μη μουσουλμάνος» και συνεπώς ο «άπιστος». Όμως όπως γίνεται κατανοητό και από τη φιλελεύθερη σχέση των Τουρκοκυπρίων με τη θρησκεία, η λέξη αυτή χρησιμοποιήθηκε από τον εθνικιστικό λόγο περισσότερο ως «εργαλείο» εμπέδωσης της διαφορετικότητας των Ελληνοκυπρίων. Χρησιμοποιήθηκε για να καταδείξει την εχθρότητα τους προς τους Τουρκοκύπριους και όχι αποκλειστικά και μόνο τη θρησκευτική διαφορά των δύο κοινοτήτων. Κατά τη δεκαετία του 1960 ο όρος αυτός εκσυγχρονίζεται με τρόπο που να υπογραμμίζει τη «βαρβαρότητα» του Ελληνοκύπριου. Ένας «άπιστος», δηλαδή ένας που τίθεται εκτός του «ορθού εθνικού πλαισίου», δε μπορεί παρά να είναι αδιάστατος σε σχέση με τους Τουρκοκύπριους (A.D., 2014). Στο ίδιο πλαίσιο αναπαραγωγής μίσους επικράτησε και η φράση «από το γουρούνι δε γίνεται προβιά, από τον Γκιαούρη δε γίνεται φίλος» (Domuzdan post olmaz, gavurdan dost olmaz).

Όμως θα πρέπει να σημειωθεί ότι από τότε μέχρι σήμερα, το νόημα της λέξης «Γκιαούρης» έχει μετασχηματιστεί περαιτέρω και δε χρησιμοποιείται πλέον ούτε μαζικά, αλλά ούτε και μονοδιάστατα. Για παράδειγμα ενώ η χρήση του όρου έχει σε μεγάλο βαθμό «κανονικοποιηθεί» σε ένα μέρος της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, εντούτοις η ιδεολογική του φόρτιση είναι διαφορετική. Μετά το 1974, ο όρος Gavur συναντάται με το «παλιό» του νόημα περισσότερο στα πλαίσια της εθνικιστικής δεξιάς τόσο ενάντια στους Ελληνοκύπριους (A.T., 2014), όσο και ενάντια σε Τουρκοκύπριους που βρίσκονται σε αντιπαράθεση με το εθνικιστικό πρόγραμμα (A.K., 2014). Μάλιστα η «φυσιολογικοποίηση» στη χρήση του όρου και ο βαθμιαίος περιορισμός της στην υπογράμμιση της διαφορετικότητας που να μη φτάνει τα όρια του μίσους, φέρει κάποτε και θετικές αναφορές όπως «Εμένα με έσωσε ένας γκιαούρης όταν κινδύνεψα» (B.D., 2014) ή «Οι Γκιαούρηδες της Συλίκου ήταν καλοί άνθρωποι» (C.M., 2014).

3 “Bir günde bin Gâvur kellesi doğarsam bu kin benden vallahi de gidemez, bin Gâvur kellesi bir kin ödemez...”, Παρατίθεται στο İlksoy (2014). Προσβάσιμο στο σύνδεσμο <<http://www.yeniduzen.com/Ekler/gaile/261/fasizme-karsi-mucadele-elam-i-kapatarak-kazanilabilir-mi/1336>>

Η αναθεώρηση των ταυτοτήτων μετά το 1974

Το κυρίαρχο πλαίσιο που δημιουργήσε η περίοδος από το 1963 μέχρι και το 1974, για την Τουρκοκυπριακή κοινότητα σήμαινε ότι η εισβολή του 1974 ήταν μια στιγμή «σωτηρίας». Σωτηρίας από την ελληνοκυπριακή βαρβαρότητα και απειλή. Ήταν την ίδια στιγμή μια βάση ανανεωμένης έναρξης των προσπαθειών ολοκλήρωσης των εθνικιστικών οραμάτων περί της διχοτόμησης. Όμως, όπως και κατά την προηγούμενη περίοδο, η πραγματικότητα της εποχής μετά το 1974, αποδείχθηκε πολύ διαφορετική. Το γεγονός αυτό επηρέασε σταδιακά τόσο τις προηγούμενες εθνικιστικές αφηγήσεις για την κυπριακή ιστορία, όσο και την αντίληψη για τον «άλλο».

Η εισβολή του 1974 προκάλεσε τη διεθνή απομόνωση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, τη δημογραφική αλλοίωση μέσα από τον εποικισμό και τη μετανάστευση, καθώς και την εντατικοποίηση των παρεμβάσεων της Άγκυρας σε όλες τις σφαίρες της κοινωνικής και οικονομικής δραστηριότητας των Τουρκοκυπρίων. Η κατάσταση που δημιούργησε ο πόλεμος του 1974 έφερε νομοτελειακά την Τουρκοκυπριακή κοινότητα ενώπιον της οικοδόμησης μιας διαφορετικής κοινωνικής δομής, με νέα συμφέροντα και αντιπαραθέσεις.

Όλα τα πιο πάνω δημιούργησαν πιο γερές βάσης κριτικής αντιμετώπισης του εθνικισμού από ένα μέρος της κοινότητας. Εξέλιξη που βοήθησε παράλληλα και στην αναθεώρηση μέρους των αντιλήψεων για την Ελληνοκυπριακή κοινότητα. Σημαντικό παράδειγμα της περιόδου ήταν η άνοδος και η μαζικοποίηση μιας έννοιας κυπριακότητας (Yazın, 1990: 194). Η κυπριακότητα που διεκδικείται από μέρος της Τουρκοκυπριακής κοινότητας μετά το 1974 φαίνεται να διαχέεται σε τρία διαφορετικά επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο σχετίζεται με την προάσπιση του κυπριακού χώρου, ως της κοινής πατρίδας Τουρκοκυπρίων και Ελληνοκυπρίων. Το δεύτερο επίπεδο επικεντρώνεται στην ανάδειξη των ιδιαίτερων κυπριακών χαρακτηριστικών της κοινότητας, δηλαδή στην υπογράμμιση ενός δημοκρατικότερου εθνοκοινοτισμού. Το τρίτο επίπεδο είναι η καλλιέργεια και η ωρίμανση της κυπριακότητας ως αντιπαραθετική έννοια με τις πολιτικές της Άγκυρας. Η πραγματοποίηση μαζικών κινητοποιήσεων την περίοδο 2000-2004 με τον πρωταγωνιστικό ρόλο της πλατφόρμας «Αυτή η χώρα είναι δική μας», καθώς και οι μαζικές διαμαρτυρίες το 2011 υπό το σύνθημα «Συλλαλητήρια για την κοινοτική ύπαρξη», αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα του πως οικοδομείται η νέα έννοια της κυπριακότητας τόσο σε σχέση με την Κύπρο, όσο και σε αντιπαράθεση με την Τουρκία.

Με αυτό τον τρόπο, παρόλο που η εχθρική έννοια του «άλλου» παραμένει στο δημόσιο χώρο της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, εντούτοις σταδιακά ξεκαθαρίζει περισσότερο το ιδεολογικό υπόβαθρο. Η καλλιέργεια του μίσους έναντι των Ελληνοκυπρίων στο πιο πάνω πλαίσιο που δημιούργησε η περίοδος του 1974 και μετά, συγκεντρώνεται στο χώρο της τουρκοκυπριακής δεξιάς και ακροδεξιάς. Επιπλέον η ρητορική μίσους με υπογράμμιση της ταυτότητας του «άλλου» δεν

αφορά μόνο στην αντιπαράθεση με την Ελληνοκυπριακή κοινότητα, αλλά έχει και «εσωτερικούς» αποδέκτες, δηλαδή Τουρκοκύπριους που δεν εντάσσονται στο εθνικιστικό πλαίσιο.

Δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα που καλύπτουν το χώρο της τουρκοκυπριακής δεξιάς και ακροδεξιάς είναι τα εξής:

Το Αύγουστο του 2013, ο Hüseyin Çakır έγραψε στην εφημερίδα Güneş που είναι το εκφραστικό όργανο του Κόμματος Εθνικής Ενότητας, «Εμείς θέλουμε πραγματικά και από καρδιάς να ζήσουμε αδελφικά με όλους τους ανθρώπους του κόσμου. Όχι όπως τους Ελληνοκύπριους που δόλια και ύπουλα με κάθε ευκαιρία που θα βρουν θα μαχαιρώσουν τον Τούρκο στην καρδιά. Γνωρίζοντας τι έκαναν οι Ελληνοκύπριοι στους Τούρκους, γνωρίζοντας ότι οι Ελληνοκύπριοι είναι μακριά από τον ανθρωπισμό, γνωρίζουμε επίσης ότι εκτός από την Ελλάδα κανένα άλλο κράτος δεν μπορεί να ζήσει αδελφικά μαζί τους. Διότι αυτοί για τα συμφέροντά τους μαχαιρώνουν στην καρδιά. Και όσο δεν παραιτούνται από αυτή τους τη συμπεριφορά, δεν μπορούν να δημιουργηθούν συνθήκες αδελφικής συμβίωσης» (Çakır, 2013: 12).

Τον Μάρτιο του 2011, λίγες μέρες μετά τη δεύτερη μαζική κινητοποίηση τουρκοκυπριακών συνδικαλιστικών οργανώσεων ενάντια στο οικονομικό πακέτο που επιβάλλει η Άγκυρα, ο Tanju Müezzinoğlu, πρώην μέλος της ΤΜΤ, ισχυρίστηκε δημόσια ότι οι Τουρκοκύπριοι συνδικαλιστές παίρνουν λεφτά από Ελληνοκύπριους. «Αυτά τα συνδικάτα θρέφονται από την Ελληνοκυπριακή πλευρά και την Ε.Ε. Οι επικεφαλής αυτών των οργανώσεων μπορεί να έχουν τουρκικό όνομα, αλλά είναι Ελληνοκύπριοι...», συνέχισε (Altıntarti, 2011).

Συμπερασματικά

Η περίοδος της «απόλυτης» κυριαρχίας του εθνικισμού στην Κύπρο ενδυνάμωσε τη διαδικασία δημιουργίας αρνητικών αντιλήψεων για τον «άλλο». Στην τουρκοκυπριακή περίπτωση ο εθνικιστικός λόγος, πέραν της κατασκευής εννοιών που να αφορούν στο παρελθόν της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, επικεντρώθηκε και στην καλλιέργεια της αρνητικότητας για την Ελληνοκυπριακή κοινότητα. Οι Ελληνοκύπριοι για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα και ιδιαίτερα μετά το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1950 μέχρι και το 1974, αποτέλεσαν στα πλαίσια του τουρκοκυπριακού εθνικισμού, ένα ομοιογενές σύνολο που συνιστούσε «απειλή» για την Τουρκοκυπριακή ύπαρξη. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο «άλλος» δε διακρίνεται από εσωτερικές διαφοροποιήσεις. Η μοναδική διαφοροποίηση προκύπτει από το βαθμό σύνδεσης του ατόμου με ένα πολιτικό πρόγραμμα. Συνεπώς ο Ελληνοκύπριος ως άτομο μπορεί να ήταν «καλός άνθρωπος», αλλά ως μέλος μιας αδιαφοροποίητης κοινότητας με στρατηγική της Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, αποτελούσε «απειλή εξολόθρευσης» των Τουρκοκυπρίων.

Φαίνεται ότι η περίοδος των διακοινοτικών ταραχών υποβοήθησε περισσότερο τον τουρκοκυπριακό εθνικιστικό λόγο στην καλλιέργεια εκθρικών προτύπων και ρητορικής μίσους ενάντια στην άλλη κοινότητα. Η εξέλιξη αυτή βασίστηκε εν πολλής σε πραγματικές υλικές συνθήκες όπως ήταν ο εγκλεισμός των Τουρκοκυπρίων σε θύλακες και η άνοδος της ακροδεξιάς παρακρατικής δραστηριότητας.

Από το 1974 και μετά όμως σημειώνεται διαφοροποίηση. Αυτή σχετίζεται τόσο με την αναθεώρηση της τουρκοκυπριακής ταυτότητας που καλλιέργησε ο εθνικισμός, όσο και με την αναθεώρηση της αντίληψης για τον «άλλο». Η αμφισβήτηση του κυρίαρχου εθνικιστικού πλαισίου μετά το 1974 ερμήνευσε την τουρκοκυπριακή ταυτότητα με δημοκρατικότερο τρόπο και δημιούργησε πεδία στα οποία οι Ελληνοκύπριοι μπορούσαν πλέον να γίνουν κατανοητοί όχι μόνο ως «απειλή» αλλά και ως συμπατριώτες. Βεβαίως και σε αυτό το πλαίσιο, η συνέχιση της ρητορικής μίσους και της καλλιέργειας καχυποψίας, είναι δεδομένη. Όμως δεν εκφράζονται με ανοιχτές πράξεις βίας, συγκεντρώνονται περισσότερο σε συγκεκριμένους πολιτικούς και ιδεολογικούς χώρους και εμφανίζονται στο δημόσιο χώρο σε συγκεκριμένες πολιτικές και κοινωνικές συγκυρίες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

A.D. 2014. Συνέντευξη από Νίκο Μούδουρο. 1 Αυγούστου.

A.T. 2014. Συνέντευξη από Νίκο Μούδουρο. 31 Ιουλίου.

A.K. 2014. Συνέντευξη από Νίκο Μούδουρο. 31 Ιουλίου.

Alasya, Halil Fikret. 1987. *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Altıntartı, Yaşar. 2011. "Κίβρις'τα neler oluyor (VIII). Çift kimlikli göçmen", *Açık Gazete*. 14 Μαρτίου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.acikgazete.com/editorden/2011/03/14/kibris-ta-neler-oluyor-viii-cift-kimlikli-gocmen.htm>>

Aslım, İlksoy. 2014. "Faşizme karşı mücadele ELAM'ı kapatarak kazanılabilir mi?", *Gaile*, No. 261, 19 Απριλίου. Προσβάσιμο στο σύνδεσμο: <<http://www.yeni-duzen.com/Ekler/gaile/261/fasizme-karsi-mucadele-elam-i-kapatarak-kazanilabilir-mi/1336>>

B.D. 2014. Συνέντευξη από Νίκο Μούδουρο. 31 Ιουλίου.

Bulaç, Ali. 1995. "Öteki'nin Kimliği ve İmajı", *Birikim*, Τεύχος 71/72, Μάρτιος-Απρίλιος, σσ. 76-80.

C.M. 2014. Συνέντευξη από Νίκο Μούδουρο. 31 Ιουλίου.

Çakır, Hüseyin. 2013. "Kuzey Kıbrıs'ta komünizm hortluyor mu?" *Güneş*. 14 Αυγούστου.

Denktaş, Rauf. 1996. *Karkot Deresi*. İstanbul: Kıbrıslı Yayınları.

H.C.Ö. 2014. Συνέντευξη από Νίκο Μούδουρο. 5 Σεπτεμβρίου.

Kowert, Paul. 2002. "Ulusal Kimlik: İçsel ve Dışsal", Göka, Erol & Kuşçu, Işık (επιμ.), *Uluslar arası İlişkilerin Psikolojisi*. Ankara: ASAM Yayınları.

Schnapper, Dominique. 2005. *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*, μτφ. *Ayşegül Sönmezay*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Serter, Vehbi. 1990. *Kıbrıs Tarihi*. Τόμος 8. Lefkoşa: Milli Eğitim Bakanlığı.

- Tolgay, Ahmet.** 1993. *Kanlı Noel: Kıbrıs Türkünün Ateşle Sınavı*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Yaşın, Mehmet.** 1974. *Kıbrıs'ta Vuruşanlar: Mücahit'in Romanı*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Yaşın, Mehmet.** 1990. "Kıbrıs Türk Edebiyatında Kimlik Sorununun Tarihsel-Toplumsal Nedenleri", Mehmet Ali Aydın (επιμ.), *Edebiyatta Kıbrıslı Türk Kimliği*. London: Fatal Publications.
- Zeki, Vehbi.** 1973. *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi 1878-1959*, Τόμος 1. Lefkoşa: Halkın Sesi Ltd.

ΜΕΡΟΣ Γ΄

Κεφάλαιο 4

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Εισαγωγή

Η παρούσα έρευνα διενεργήθηκε διαδικτυακά μεταξύ 26 Αυγούστου 2014 και 27 Σεπτεμβρίου 2014 με στόχο να εντοπίσει την άποψη και τις αντιλήψεις της κοινής γνώμης για το ζήτημα της ρητορικής και των εγκλημάτων μίσους στην κυπριακή κοινωνία σήμερα.

Το ερωτηματολόγιο απευθύνθηκε τόσο στην ελληνοκυπριακή όσο και την τουρκοκυπριακή κοινότητα στην ελληνική και τουρκική γλώσσα αντίστοιχα. Στο περιεχόμενο του ήταν πανομοιότυπο, με μόνη εξαίρεση το ερώτημα που αφορούσε στη ρητορική μίσους ενάντια στην κάθε κοινότητα αντίστοιχα.

Το ελληνικό και τούρκικο ερωτηματολόγιο διοχετεύτηκε στο κοινό μέσω της ιστοσελίδας, επαφών και σελίδας κοινωνικής δικτύωσης του Ινστιτούτου Ερευνών ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ, μέσω της ειδησεογραφικής ιστοσελίδας cyprusnews, μέσω της ιστοσελίδας και επαφών της οργάνωσης ACCEPT ΛΟΑΤ Κύπρου, καθώς και μέσω ιδιωτικών λογαριασμών και προσωπικών επαφών μεμονωμένων ατόμων.

ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΑΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

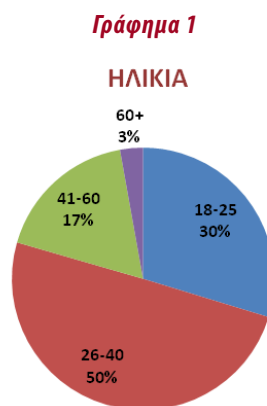
Ανάλυση ερωτηματολογίου που απευθυνόταν στην ελληνοκυπριακή κοινότητα

Λήφθηκαν συνολικά 450 απαντήσεις στο ελληνικό ερωτηματολόγιο, 424 από τις οποίες ήταν από άτομα ελληνοκυπριακής καταγωγής και 26 απαντήσεις από άτομα μη ελληνοκυπριακής καταγωγής. Για τους σκοπούς της έρευνας, τα 26 ερωτηματολόγια που απαντήθηκαν από άτομα μη ελληνοκυπριακής καταγωγής αφαιρέθηκαν από το δείγμα, καθώς ο στόχος της έρευνας είναι να καταγράψει τη θέση του Ελληνοκύπριου/ας σε σχέση με το φαινόμενο της ρητορικής και εγκλημάτων μίσους στην Κύπρο. Θεωρούμε επιβεβλημένο να τονίσουμε ότι το δείγμα δεν μπορεί να θεωρείται αντιπροσωπευτικό αφού δεν ακολουθήθηκε οποιαδήποτε τεχνική δειγματοληψίας, όπως άλλωστε σε όλες τις αντίστοιχες διαδικτυακής φύσης έρευνες.

Δημογραφικά στοιχεία

Ηλικία

Ως ήταν αναμενόμενο, δεδομένου των ηλικιών που κάνουν χρήση περισσότερο στο διαδίκτυο, η διαδικτυακή έρευνα έλαβε, στην πλειοψηφία, ανταπόκριση από νεαρότερα σε ηλικία άτομα. Συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο απάντησαν συνολικά 424 άτομα ελληνοκυπριακής καταγωγής, 126 άτομα εκ των οποίων ηλικίας μεταξύ 18-25 ετών (30%), 211 άτομα ηλικίας μεταξύ 26-40 ετών (50%), 75 άτομα ηλικίας μεταξύ 41-60 (17%) και 12 άτομα ηλικίας πάνω από 60 ετών (3%).

Ταυτότητα φύλου

Το ερωτηματολόγιο απάντησαν 200 γυναίκες (47%), 219 άντρες (52%) και 5 άτομα (1%) που προσδιορίζουν την ταυτότητα φύλου τους ως 'άλλο'.

Σεξουαλικός προσανατολισμός του δείγματος

Σε σχέση με τον σεξουαλικό προσανατολισμό των ερωτηθέντων, 355 άτομα δήλωσαν ετεροφυλόφιλοι (84%), 47 ομοφυλόφιλοι (11%), 9 αμφισεξουαλικοί (2%), 6 δήλωσαν 'άλλο' (1%) ενώ 7 άτομα (2%) επέλεξαν να μην απαντήσουν το ερώτημα

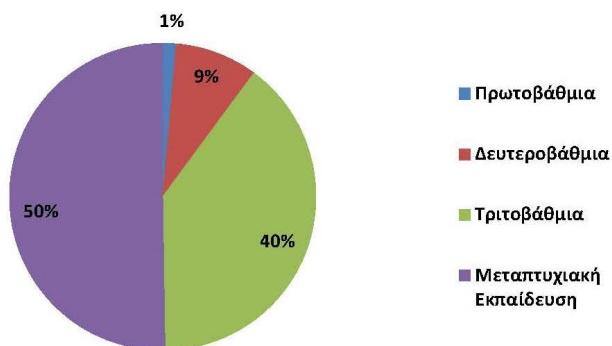
Μορφωτικό επίπεδο

Σημαντική διαπίστωση που πρέπει να σημειωθεί εξ αρχής και να λαμβάνεται υπόψη στην ερμηνεία όλων των ποιοτικών απαντήσεων που ακολουθούν είναι το υψηλό μορφωτικό επίπεδο του δείγματος. Αυτό ήταν ως ένα βαθμό αναμενόμενο από το γεγονός ότι η έρευνα διεξήχθη διαδικτυακά και κατά συνέπεια απαιτούσε βασικές

γνώσεις χρήσης υπολογιστή και διαδικτύου. Συγκεκριμένα, μόλις 1% του δείγματος είναι απόφοιτοι Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, 9% απόφοιτοι Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ το υπόλοιπο 90% είναι απόφοιτοι Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Γράφημα 2

Μορφωτικό Επίπεδο

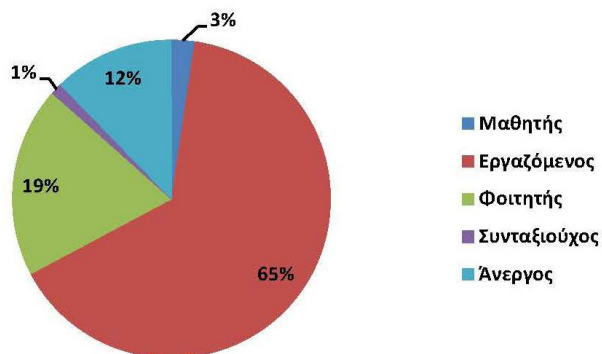

Εργασιακή κατάσταση

Στη μεγάλη πλειοψηφία του, το δείγμα της έρευνας είναι εργαζόμενοι (65%), ακολουθεί η ομάδα των φοιτητών (19%), μια σημαντική ομάδα του δείγματος (12%) είναι άνεργοι, 3% είναι μαθητές, ενώ 1% είναι συνταξιούχοι.

Γράφημα 3

Εργασιακή Κατάσταση

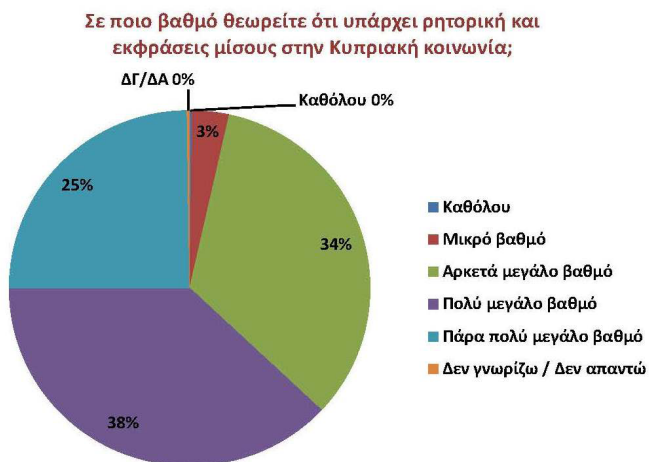
Χώρος διαμονής

92 % του δείγματος δήλωσε μόνιμος κάτοικος Κύπρου, ενώ το 8% έχουν ως μόνιμη τους κατοικία το εξωτερικό. 299 άτομα του δείγματος (71%) έχει ζήσει μόνιμα στο εξωτερικό, ενώ 125 άτομα (29%) δεν έχουν ζήσει στο εξωτερικό είτε για λόγους εργασίας, είτε σπουδών είτε για άλλο λόγο.

Ποιοτική ανάλυση

Στο ερώτημα «Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι υπάρχει ρητορική και εκφράσεις μίσους στην κυπριακή κοινωνία;», 63% του δείγματος απάντησε ότι ισχύει σε πολύ έως πάρα πολύ μεγάλο βαθμό, 34% δήλωσε ότι ισχύει σε αρκετά μεγάλο βαθμό, 3% σε μικρό βαθμό, ενώ ένα άτομο θεωρεί ότι δεν υπάρχει καθόλου ρητορική και εκφράσεις μίσους στην κυπριακή κοινωνία. Το δείγμα στο σύνολό του δηλαδή, θεωρεί ότι ισχύει η ρητορική μίσους στην κυπριακή κοινωνία σε λιγότερο, ή μεγαλύτερο βαθμό.

Γράφημα 4

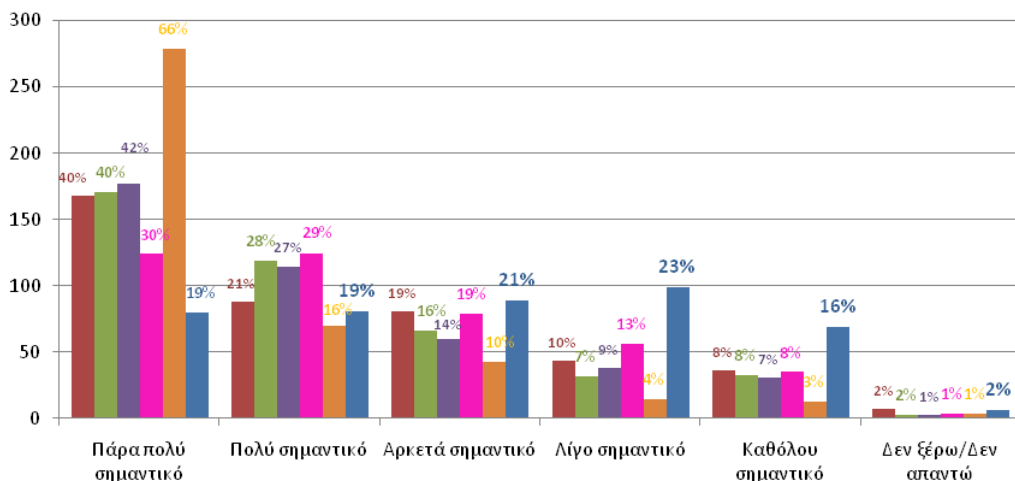
Στο ερώτημα «Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι ασκείται σωματική βία στις ομάδες που αναφέρονται στο ερωτηματολόγιο εξαιτίας της διαφορετικότητας τους;» οι απαντήσεις έχουν ως εξής: 28% του δείγματος θεωρεί ότι ισχύει σε πολύ έως πάρα πολύ μεγάλο βαθμό, 36% σε αρκετά μεγάλο βαθμό, 31% σε μικρό βαθμό, 3% απάντησε ότι δεν ισχύει καθόλου, ενώ 2% δήλωσε «δεν γνωρίζω/δεν απαντώ».

Ο μέσος Ελληνοκύπριος θεωρεί, στη συντριπτική του πλειοψηφία (97%), ότι υπάρχει ρητορική μίσους ενώ σε σχέση με τη σωματική βία ενώ πιστεύει (64%) ότι αυτό ισχύει σε μικρότερη κλίμακα. Οι απαντήσεις αυτές καταδεικνύουν την πεποίθηση των πολιτών για τον υψηλό βαθμό ύπαρξης του φαινομένου.

Μετανάστες

Αξιολογώντας έξι (6) δηλώσεις στο ερώτημα «Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι πιο κάτω δηλώσεις είναι σημαντικοί παράγοντες και συμβάλλουν στην έκφραση ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στους μετανάστες» σε κλίμακα από πάρα πολύ σημαντικό έως καθόλου σημαντικό λήφθηκαν οι απαντήσεις όπως καταγράφονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 1

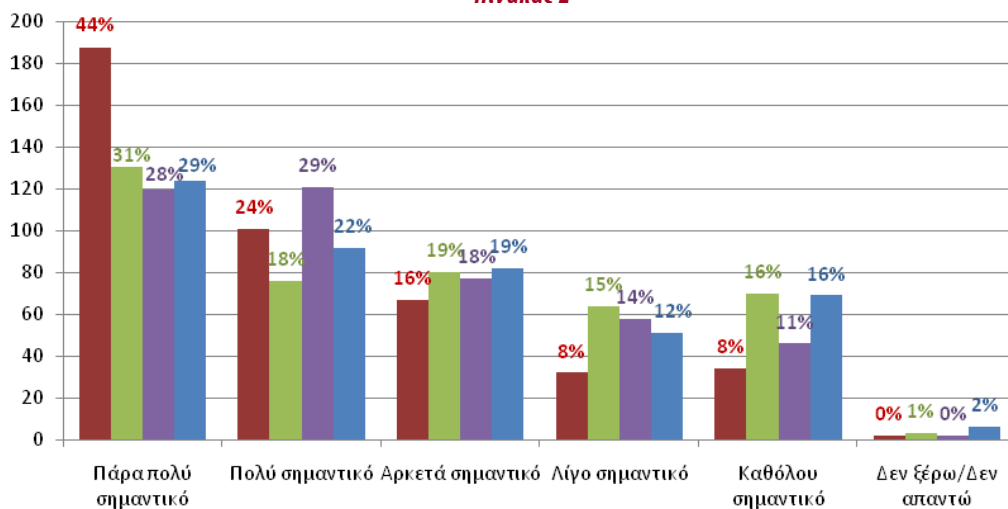
- «Αποτελούν «κατώτερη» ομάδα πληθυσμού»
- «Απειλούν την κοινωνική ταυτότητα της κυπριακής κοινωνίας»
- «Απειλούν την εθνική ταυτότητα της κυπριακής κοινωνίας»
- «Απειλούν την πολιτισμική ταυτότητα της κυπριακής κοινωνίας»
- «Εξαιτίας των μεταναστών αυξάνεται η ανεργία»
- «Έχουν διαφορετικά εξωτερικά χαρακτηριστικά»

Ο συνοπτικός πίνακας των απαντήσεων καταδεικνύει ότι σημαντικότερος παράγοντας στην έκφραση ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στην ομάδα των μεταναστών είναι η αντίληψη ότι «εξαιτίας των μεταναστών αυξάνεται η ανεργία» κρίνοντας τον ως πολύ έως πάρα πολύ σημαντικό σε ποσοστό της τάξης του 82%. Ακολουθούν οι απόψεις ότι «απειλούν την εθνική ταυτότητα της κυπριακής κοινωνίας» και ότι «απειλούν την κοινωνική ταυτότητα της κυπριακής κοινωνίας» σε αθροιστικά ποσοστά 69% και 68% αντίστοιχα. Η απάντηση «αποτελούν 'κατώτερη' ομάδα πληθυσμού» κρίθηκε ως πολύ έως πάρα πολύ σημαντικός παράγοντας για το 61% του δείγματος ενώ ότι 'απειλούν την πολιτισμική ταυτότητα της κυπριακής κοινωνίας' από 59% του δείγματος. Ως ο λιγότερο σημαντικός παράγοντας καταγράφηκε η άποψη ότι 'έχουν διαφορετικά εξωτερικά χαρακτηριστικά' σε ποσοστό 38%. Αυτό έρχεται σε αντίφαση με το γεγονός ότι οι χαρακτηρισμοί που συνήθως αποδίδονται στους ξένους οι οποίοι είναι ρατσιστικά φορτισμένοι παραπέμπουν στην εξωτερική τους εμφάνιση (π.χ. «η μαυρού», «βρωμιάρηδες», «ξιμαρισμένοι»). Αυτές οι δηλώσεις πολλές φορές γίνονται κάτω από την πίεση της συμμόρφωσης με αυτό που θεωρείται ως «πολιτικά ορθόν». Από την άλλη, πρέπει να λάβουμε υπόψη την πιθανότητα να έχουν ανταποκριθεί στο διαδικτυακό ερωτηματολόγιο, άτομα με πιο ψηλό βαθμό ευαισθητοποίησης στα συγκεκριμένα θέματα, από ότι ο μέσος όρος.

Άτομα ΛΟΑΤ

Αξιολογώντας 4 δηλώσεις στο ερώτημα «Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι πιο κάτω δηλώσεις είναι σημαντικοί παράγοντες και συμβάλλουν στην έκφραση ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στα άτομα ΛΟΑΤ;» σε κλίμακα από πάρα πολύ σημαντικό έως καθόλου σημαντικό λήφθηκαν οι απαντήσεις όπως καταγράφονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 2

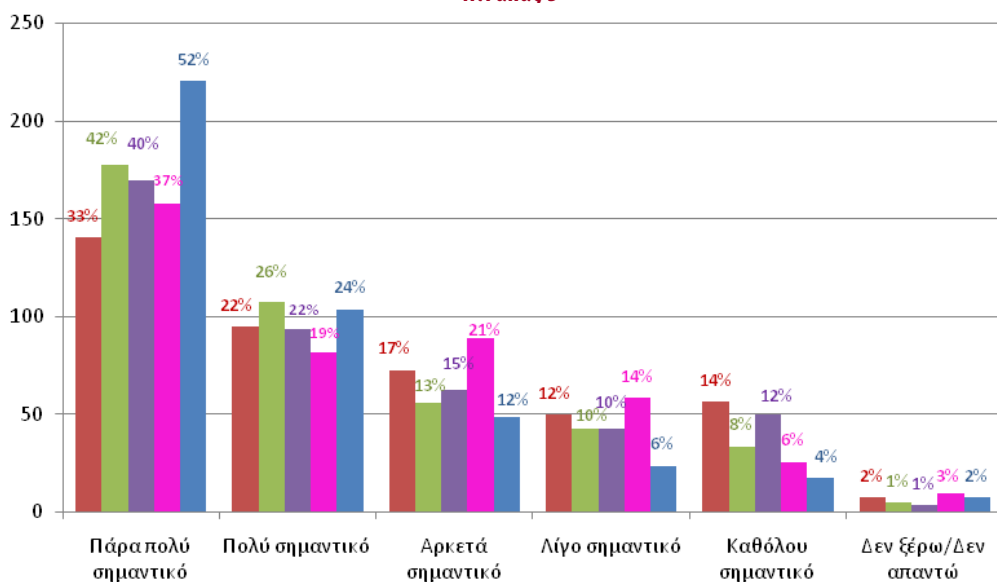
- «Απειλούν την κοινωνική δομή, το συμβατικό τρόπο δόμησης των κοινωνικών σχέσεων (συμβατικές σχέσεις: ετερόφυλα ζευγάρια)»
- «Διαπράττουν αμάρτημα»
- «Προκαλούν με τη συμπεριφορά και εξωτερική τους εμφάνιση»
- «Διεκδικούν δικαιώματα τα οποία δεν πρέπει να έχουν»

Ο συνοπτικός πίνακας των απαντήσεων καταγράφει ως σημαντικότερο παράγοντα (πολύ έως πάρα πολύ σημαντικό) στην έκφραση και συμπεριφορές μίσους προς την κοινότητα ΛΟΑΤ την αντίληψη ότι «απειλούν την κοινωνική δομή και το συμβατικό τρόπο δόμησης των κοινωνικών σχέσεων» στην κοινωνία σε ποσοστό 68%. Σημαντικό εύρημα είναι η αντίληψη ότι τα άτομα ΛΟΑΤ «διαπράττουν αμάρτημα» που θεωρείται από πολύ έως πάρα πολύ σημαντικός παράγοντας από το 49% του δείγματος, ενώ 51% θεωρεί πολύ έως πάρα πολύ σημαντικό παράγοντα ότι τα άτομα ΛΟΑΤ «διεκδικούν δικαιώματα τα οποία δεν πρέπει να έχουν». Οι δύο τελευταίες παρατηρήσεις αντανακλούν, σε μεγάλο βαθμό, τον συντηρητισμό της σύγχρονης κυπριακής κοινωνίας ως προς το πώς αντιλαμβάνεται το φαινόμενο της ρητορικής και εγκλημάτων μίσους. Η διαπίστωση αυτή έρχεται σε αντίφαση με την απάντηση που δόθηκε σε ερώτημα που ζητούσε την προσωπική άποψη των ερωτηθέντων σε σχέση με την κοινότητα ΛΟΑΤ όπως θα δούμε παρακάτω.

Τουρκοκυπριακή κοινότητα

Αξιολογώντας πέντε απαντήσεις στο ερώτημα «Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι πιο κάτω δηλώσεις είναι σημαντικοί παράγοντες και συμβάλλουν στην έκφραση ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στους Τουρκοκύπριους;» σε κλίμακα από πάρα πολύ σημαντικό έως καθόλου σημαντικό, λήφθηκαν οι απαντήσεις όπως καταγράφονται στο παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 3

- «Είναι κατώτερη εθνοτική ομάδα από τους Ελληνοκύπριους»
- «Απειλούν την οντότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας»
- «Απειλούν τη θρησκευτική ταυτότητα της ελληνοκυπριακής κοινότητας»
- «Καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας στις ελεύθερες περιοχές»
- «Οι δύο κοινότητες έχουν πολύ κακές σχέσεις ιστορικά και δεν μπορούν να συνυπάρξουν»

Ο συνοπτικός πίνακας καταδεικνύει ότι η άποψη «Οι δύο κοινότητες έχουν πολύ κακές σχέσεις ιστορικά και δεν μπορούν να συνυπάρξουν» θεωρείται μακράν ο σημαντικότερος παράγοντας [πολύ έως πάρα πολύ σημαντικός] στην έκφραση και συμπεριφορές μίσους προς την τουρκοκυπριακή κοινότητα σε ποσοστό 76%. Η απάντηση αυτή δείχνει πόσο σημαντική είναι η ιστορία στην κατανόηση των σύγχρονων κοινωνικών και πολιτικών ζητημάτων. Ακολουθεί η άποψη ότι «απειλούν την οντότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας» σε ποσοστό 68% που είναι συναφής και παραπέμπει επίσης σε ιστορικούς λόγους ανάπτυξης εχθρικής στάσης προς την υπό αναφορά ομάδα. Λιγότερο σημαντικοί παράγοντες θεωρούνται οι απόψεις «κατώτερης εθνοτικής ομάδας από τους Ελληνοκύπριους» (55%) και ότι «καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας στις ελεύθερες περιοχές» (56%). Για ποσοστά όμως είναι αρκετά σημαντικά. Υπενθυμίζουμε όμως το γεγονός ότι αυτές οι απαντήσεις αντανακλούν την πεποίθηση αυτών που απάντησαν το ερωτηματολόγιο

για τις απόψεις της κοινωνίας και όχι τις προσωπικές τους απόψεις.

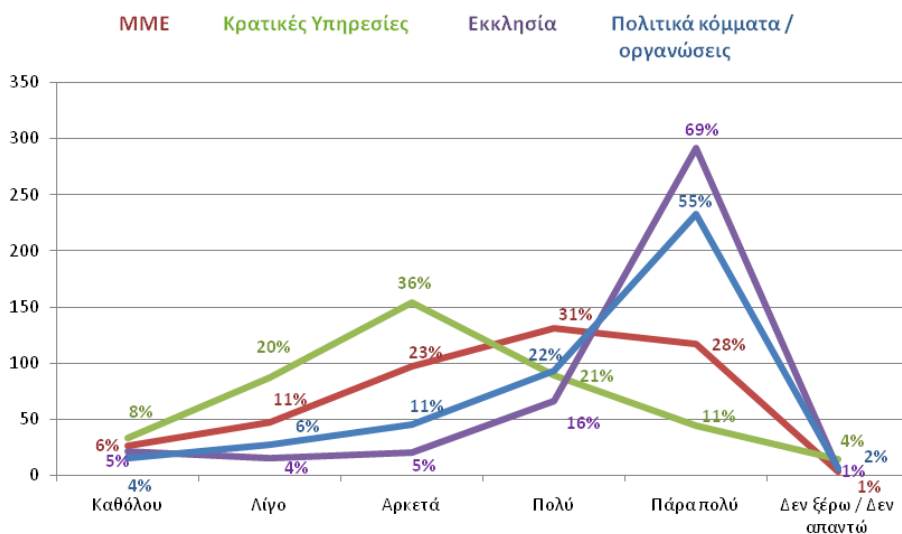
Συγκρίνοντας τις απαντήσεις που δόθηκαν και απευθύνονταν στις τρεις υπό έρευνα ομάδες (μετανάστες, άτομα ΛΟΑΤ και Τουρκοκύπριους) πιο emphatic απαντήσεις ως προς τη σημαντικότητα των παραγόντων ρητορικής και εγκλημάτων μίσους εκφράστηκαν σε σχέση με την ομάδα των μεταναστών. Οι απαντήσεις συνδέονται ειδικότερα με το ζήτημα της ανεργίας, γεγονός που καταδεικνύει ότι η παρούσα κατάσταση της οικονομίας επηρεάζει τις αντιλήψεις που εκφράζονται σε μια δεδομένη στιγμή. Αυτό με τη σειρά του καταδεικνύει την επίδραση βραχυπρόθεσμων μεταβλητών στην πολιτική συμπεριφορά του ατόμου.

Δημόσιοι Θεσμοί

Οι δημόσιοι πολιτειακοί θεσμοί διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διάδοση, υπόθαλψη ή αντίστροφα περιορισμό/καταπολέμηση εκφράσεων ρητορικής μίσους.

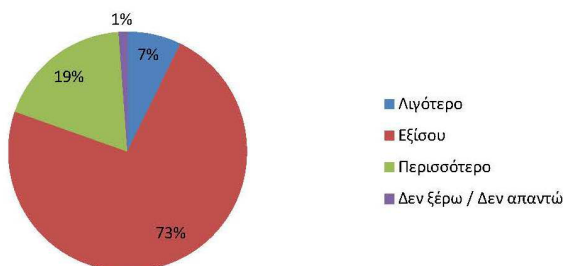
Αξιολογώντας το βαθμό στον οποίο δημόσιοι θεσμοί της κυπριακής κοινωνίας εκφράζουν ρητορική ή/και συμπεριφορές μίσους προς τις υπό αναφορά ομάδες, οι ερωτηθέντες προσέδωσαν στο θεσμό της εκκλησίας τον πιο ρατσιστικό λόγο κρίνοντας ότι η εκκλησία εκφράζει ρητορική μίσους από πολύ έως πάρα πολύ μεγάλο βαθμό σε ποσοστό 85%. Αυτό συνάδει με τα ευρήματα της έρευνας που παρουσιάστηκαν στο κεφάλαιο 2. Ακολουθούν τα πολιτικά κόμματα και άλλες οργανώσεις με ποσοστό 77%. Αυτό πιθανόν να επισκιαζεται από τη στάση ορισμένων κομμάτων (π.χ. ΕΛΑΜ) ή μεμονωμένων πολιτικών προσώπων, καθώς δεν εκφράζουν προφανώς όλα τα κόμματα τέτοιες συμπεριφορές. Ενδιαφέρον παρατηρείται σε ποιο θεσμό αποδίδεται έκφραση ρητορικής μίσους σε λιγότερο βαθμό. Σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος οι κρατικές υπηρεσίες λαμβάνουν τα χαμηλότερα ποσοστά σε σχέση με το αν θεωρούνται ότι εκφράζουν ρητορική μίσους προς τις υπό αναφορά ομάδες (32%) (πολύ έως πάρα πολύ).

Γράφημα 5

Γράφημα 6

Θεωρείτε την άσκηση της λεκτικής βίας λιγότερο, εξίσου ή περισσότερο επιβλαβή από την άσκηση σωματικής βίας σε οποιοδήποτε συνάνθρωπο μας ή ομάδα συνανθρώπων μας;

Στο ερώτημα κατά πόσο θεωρούν την άσκηση της λεκτικής βίας λιγότερο, εξίσου, ή περισσότερο επιβλαβή από την άσκηση σωματικής βίας σε οποιοδήποτε συνάνθρωπο, ή ομάδα συνανθρώπων μας, το δείγμα κατέδειξε στη μεγάλη του πλειοψηφία (73%) ότι θεωρεί εξίσου σημαντικές και τις δύο μορφές βίας.

Ερωτούμενοι κατά πόσο θεωρούν ότι υπάρχει διαφοροποίηση στο βαθμό άσκησης ρατσιστικής συμπεριφοράς προς τους Ευρωπαίους πολίτες σε αντιπαραβολή με τους πολίτες τρίτων χωρών που ζουν στην Κύπρο, το δείγμα απάντησε στη συντριπτική του πλειοψηφία (86%) καταφατικά. Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνεται και από το επόμενο ερώτημα στο οποίο οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να αξιολογήσουν το βαθμό αποδοχής (από το 1 μέχρι το 10, 1= λιγότερο αποδεκτός και το 10=απόλυτα αποδεκτός) των ατόμων (μεταναστών) αναλόγως της χώρας προέλευσης τους (δόθηκαν επιλογές).

Χώρες της Ευρωπαϊκής Ηπείρου

Αναλύοντας τις απαντήσεις που δόθηκαν για το βαθμό αποδοχής των ατόμων από χώρες της Ευρώπης καταγράφονται σημαντικές παρατηρήσεις.

1. Τα άτομα τουρκικής καταγωγής καταγράφουν τη μικρότερη αποδοχή από την ελληνοκυπριακή κοινωνία. Μάλιστα, τα ποσοστά λίγης έως μηδενικής αποδοχής είναι αξιοσημείωτα αφού φτάνουν το 80% που είναι μακράν το μεγαλύτερο ποσοστό μη αποδοχής ατόμων από οποιαδήποτε άλλη χώρα, συμπεριλαμβανομένων και ατόμων που προέρχονται από τρίτες χώρες.
2. Συγκρίνοντας τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης βλέπουμε μια σημαντική διαφοροποίηση στο βαθμό αποδοχής τους όπως γίνεται αντιληπτός από το δείγμα. Οι μετανάστες από τη Βουλγαρία, για παράδειγμα, τυχάνουν λίγης έως αρκετής αποδοχής (57,3%) ενώ τα άτομα από Ρωσία γίνονται αποδεκτά σε ποσοστά 70% (πάρα πολύ έως απόλυτα αποδεκτοί). Αυτή η αντίληψη δεν μπορεί να εκληφθεί ως άσχετη από τη γενικότερη εντύπωση που επικρατεί ότι άτομα ρωσικής καταγωγής που έρχονται στην Κύπρο είναι εύποροι και λειτουργούν ως επενδυτές στην οικονομία μας καθώς και με τους ιστορικούς δεσμούς που συνδέουν τις δύο χώρες. Αντιστρόφως, τα άτομα από Βουλγαρία, είναι στην πλειοψηφία τους οικονομικοί μετανάστες, κατά συνέπεια δεν φέρνουν, αλλά αντλούν χρήμα από την οικονομία μας, και αποτελούν κατ'επέκταση «απειλή» για το εγχώριο εργατικό δυναμικό. Η καταγραφή αυτή επιβεβαιώνει και την ταξική διάσταση της αντιμετώπισης των μεταναστών, όπου η οικονομική επιφάνεια του ατόμου συντείνει στο βαθμό αποδοχής του

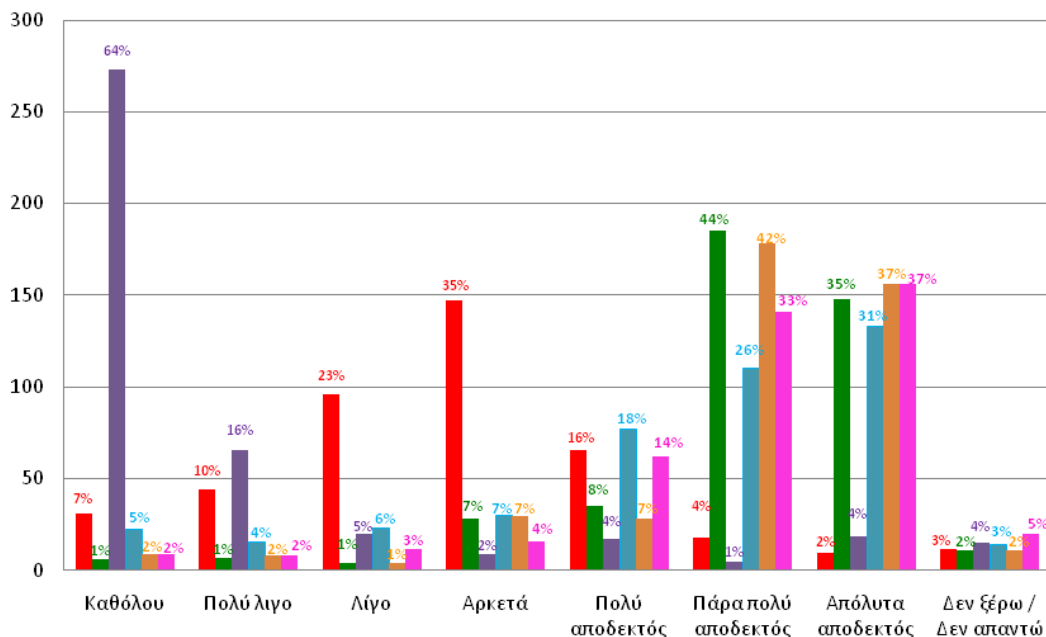

στην κυπριακή κοινωνία.

3. Η Αγγλία και η Ελλάδα κρίνονται ως οι χώρες των οποίων τα άτομα χαίρουν της μεγαλύτερης αποδοχής. Συγκεκριμένα, και οι δύο χώρες λαμβάνουν ποσοστά πάρα πολύ μεγάλης έως απόλυτη αποδοχής ύψους 79%. Δεύτερη χώρα της οποίας οι πολίτες τυγχάνουν πολύ υψηλής αποδοχής, είναι όπως αναφέραμε η Ρωσία (70%), ενώ ακολουθεί η Γερμανία με ποσοστό 57%.

Πίνακας 4

Βουλγαρία Αγγλία Τουρκία Γερμανία Ελλάδα Ρωσία

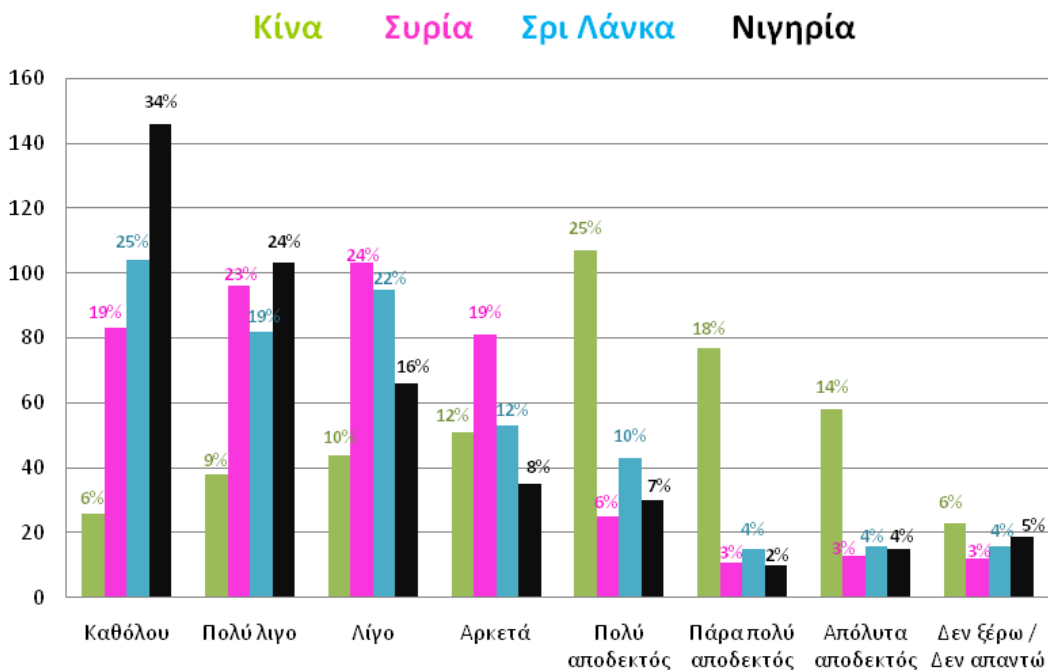

Τρίτες Χώρες

Σε σχέση με τα άτομα που προέρχονται από τρίτες χώρες καταγράφονται επίσης σημαντικές απαντήσεις. Από τις χώρες που έχουν δοθεί ως επιλογή στους ερωτηθέντες να αξιολογήσουν το βαθμό αποδοχής, παρατηρείται χαμηλή αποδοχή στο σύνολό τους, με μόνη εξαίρεση την Κίνα, και όχι τυχαία. Η Κίνα αποτελεί παρόμοιο παράδειγμα με αυτό της Ρωσίας, όπου τα άτομα κινεζικής καταγωγής που έρχονται στην Κύπρο εκλαμβάνονται, στην πλειοψηφία τους, ως επενδυτές ισχυρής οικονομικής επιφάνειας. Ο βαθμός αποδοχής τους (πολύ έως απόλυτα αποδεκτός), κατά συνέπεια, φτάνει το 57%. Παρόλ' αυτά, δεν πρέπει να παραβλέψουμε ότι ένα σημαντικό ποσοστό ύψους 25% θεωρεί ότι τα άτομα κινεζικής καταγωγής είναι λίγο έως καθόλου αποδεκτά. Αυτό καταδεικνύει ότι το δείγμα αναγνωρίζει ότι ένα μέρος των ατόμων που προέρχονται από την Κίνα και φτάνουν στην Κύπρο αποτελούν οικονομικούς μετανάστες και είναι χαμηλής οικονομικής επιφάνειας. Αυτή η διαπίστωση επιβεβαιώνει ξανά την ταξική διάσταση στην αντιμετώπιση των ατόμων ακόμα και από την ίδια χώρα προέλευσης.

Παρά το γεγονός ότι πολύ λίγοι είναι οι μετανάστες που φθάνουν στην Κύπρο από τη Νιγηρία σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες, εντούτοις, τα άτομα αυτά κρίνεται ότι έχουν τη λιγότερη αποδοχή (λίγη έως καθόλου) στην κυπριακή κοινωνία σε ποσοστό 74%. Αυτό, αντανακλά, ως ένα βαθμό, και την προκατάληψη που υπάρχει για τα άτομα προέλευσης από τις ενδοαφρικανικές χώρες της αφρικανικής ηπείρου και ιδιαίτερα αυτές με εμφανή τη διαφορά στο χρώμα του δέρματος.

Πίνακας 5

Στο ερώτημα κατά πόσο το κράτος προχωρεί σε ενέργειες, ως οφείλει, για να μειώσει φαινόμενα ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στις ομάδες πληθυσμού που αφορούν στο παρόν ερωτηματολόγιο, μόλις 16% συμφωνούν απόλυτα και ως ένα βαθμό, ενώ σχεδόν οι μισοί (48%) απάντησαν ότι διαφωνούν, ενώ 33% διαφωνούν απόλυτα.

Σε ανάλογη ερώτηση για την επάρκεια των ενεργειών του εκπαιδευτικού συστήματος στη μείωση της ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στις υπό αναφορά ομάδες, το δείγμα απάντησε με παρόμοιο τρόπο, συμφωνώντας απόλυτα και ως ένα βαθμό σε ποσοστό 20%, ενώ απάντησε ότι διαφωνεί και διαφωνεί απόλυτα σε ποσοστό 77%.

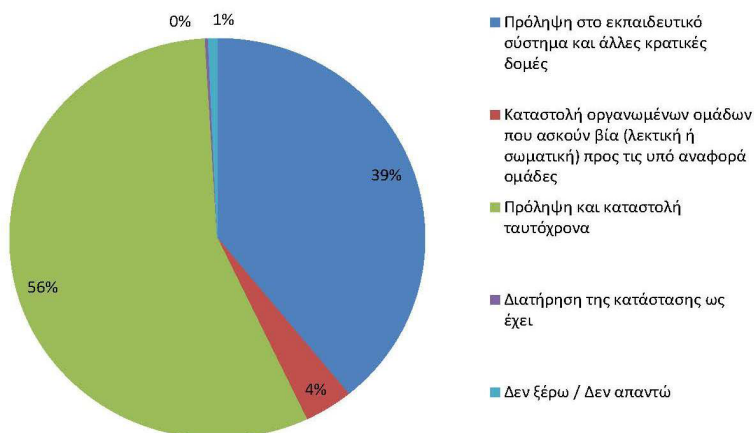
Καθίσταται σαφές, δηλαδή, ότι η κοινή γνώμη κρίνει, στη μεγάλη της πλειοψηφία, ως ανεπαρκείς τις ενέργειες του κράτους και του εκπαιδευτικού συστήματος προς εξάλειψη τέτοιων φαινομένων.

Πρόληψη ή καταστολή

Στο δίλημμα του καλύτερου/ενδεδειγμένου τρόπου χειρισμού περιπτώσεων ρητορικής και συμπεριφορών μίσους (μεταξύ πρόληψης και καταστολής), το δείγμα απάντησε σε ποσοστό 56% ότι ο συνδυασμός των δύο είναι ο κατάλληλος τρόπος αντιμετώπισης του φαινομένου. 39% επέλεξε ως λύση την πρόληψη στο εκπαιδευτικό σύστημα και άλλες κρατικές δομές, ενώ μόλις 4% κρίνει ότι η καλύτερη λύση είναι η καταστολή οργανωμένων ομάδων που ασκούν βία (λεκτική ή σωματική) προς τις υπό αναφορά ομάδες. Σημαντική διαπίστωση είναι ότι όλοι θεωρούν ότι πρέπει να γίνουν ενέργειες για αντιμετώπιση του φαινομένου, καθώς κανείς δεν θεωρεί ότι η κατάσταση πρέπει να διατηρηθεί ως έχει.

Γράφημα 7

Ποια θεωρείτε καλύτερη προσέγγιση για τη μείωση των φαινομένων ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στις πιο πάνω ομάδες;

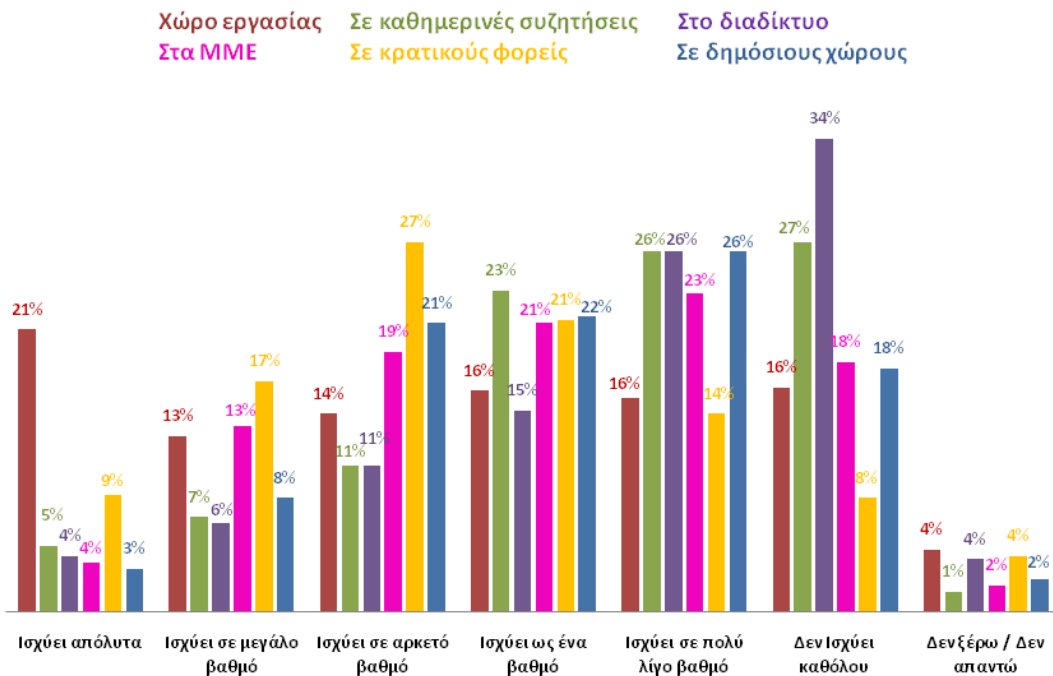
Που παρατηρούνται φαινόμενα ρητορικής και συμπεριφορών μίσους

Στο ερώτημα που εντοπίζουν οι ερωτηθέντες φαινόμενα ρητορικής και συμπεριφορών μίσους, απάντησαν ότι αυτές συναντώνται κυρίως σε κρατικούς φορείς (53%) και σε καθημερινές συζητήσεις σε ποσοστό 48%. Ακολουθεί η απάντηση 'στα ΜΜΕ' και 'σε δημόσιους χώρους' σε ποσοστά 36% και 32% αντίστοιχα.

Τα μικρότερα αντίστοιχα ποσοστά έλαβαν οι απαντήσεις 'σε καθημερινές συζητήσεις' (23%) και 'στο διαδίκτυο' (21%), γεγονός που χρήζει ερμηνείας, αφού έρευνες έχουν καταδείξει ότι η ρητορική μίσους διαπιστώνεται έντονα και σε ευρεία κλίμακα στο χώρο του διαδικτύου.

Μια εξήγηση ενδεχομένως είναι ότι στο διαδίκτυο ο ρατσιστικός λόγος ενδεχομένως να διοχετεύεται «εντέχνως» και κατά συνέπεια να μην ταυτοποιείται εύκολα ως τέτοιος. Δεν πρέπει επίσης να διαφύγει της προσοχής μας ότι οι ερωτηθέντες είναι ενδεχομένως αρκετά ευαισθητοποιημένοι στα συγκεκριμένα φαινόμενα, κάτι που αντανakλάται στις φιλίες και στις διαδικτυακές τους γνωριμίες.

Πίνακας 6: Που παρατηρείτε στην καθημερινότητα σας επί το πλείστον φαινόμενα ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στις πιο πάνω ομάδες

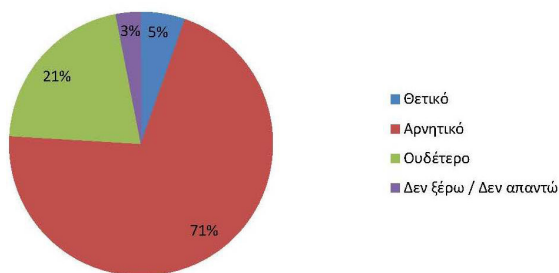

Ο ρόλος των ΜΜΕ

Το δείγμα απάντησε στη μεγάλη του πλειοψηφία (71%) ότι κρίνει αρνητικό το ρόλο που διαδραματίζουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στον περιορισμό του φαινομένου, ενώ μόλις 5% κρίνει το ρόλο τους ως θετικό. 21% του δείγματος κρίνει τον ρόλο των ΜΜΕ ως ουδέτερο. Η δυναμική και η ισχύς των ΜΜΕ σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής έχει αναγνωριστεί ποικιλοτρόπως στην ακαδημαϊκή έρευνα (βλ. Έλληνας, 2013). Αυτή η διαπίστωση αναδεικνύει ακόμα περισσότερο την ανάγκη όπως τα ΜΜΕ διαδραματίσουν ένα πιο ενεργό ρόλο στην αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων.

Γράφημα 8

Θεωρείτε ότι τα ΜΜΕ διαδραματίζουν θετικό ή αρνητικό ρόλο στον περιορισμό του φαινομένου;

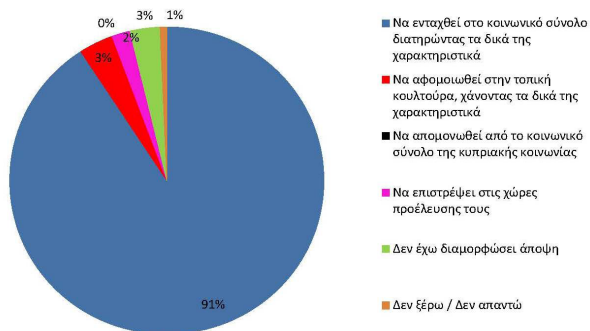

Μετανάστες

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η άποψη των ερωτηθέντων σε σχέση με τον πιο ενδεδειγμένο τρόπο αντιμετώπισης που πρέπει να τυχάνουν οι μετανάστες. Σε ένα συνεχές απαντήσεων με πιο προοδευτική να είναι η άποψη «Να ενταχθεί στο κοινωνικό σύνολο διατηρώντας τα δικά της χαρακτηριστικά» και πιο συντηρητική (ξενοφοβική) αντίληψη «Να επιστρέψει στις χώρες προέλευσής του», οι Ελληνοκύπριοι ερωτηθέντες κατέθεσαν την προσωπική τους άποψη ως εξής:

Γράφημα 9

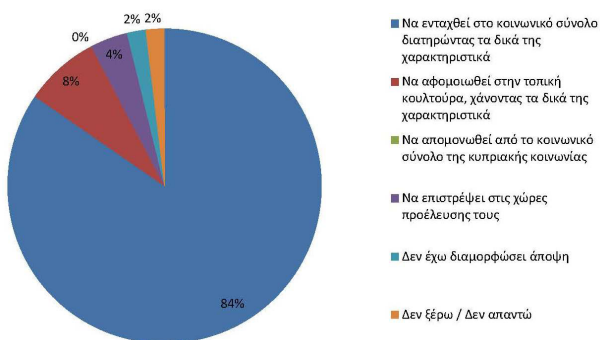
Η ομάδα των μεταναστών πρέπει :

Η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος (91%) έδωσε την πιο προοδευτική απάντηση, μόλις 3% δήλωσε ότι οι μετανάστες πρέπει να αφομοιωθούν στην τοπική κουλτούρα χάνοντας τα δικά τους χαρακτηριστικά, κανείς δεν δήλωσε ότι πρέπει να απομονωθούν από το κοινωνικό σύνολο της κυπριακής κοινωνίας, ενώ μόνο 2% του δείγματος πιστεύει ότι οι μετανάστες πρέπει να επιστρέψουν στις χώρες προέλευσής τους.

Γράφημα 10

Άνεργοι για το ερώτημα για ομάδα μεταναστών
(52 άτομα - 12% του δείγματος)

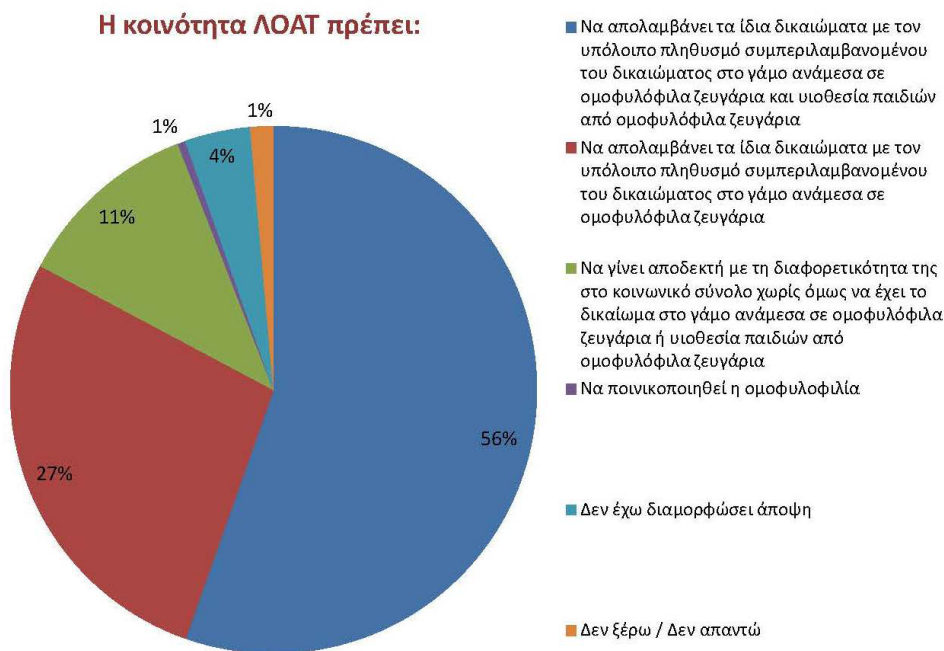

Περιορίζοντας το δείγμα στην ομάδα των ανέργων για να εξετάσουμε κατά πόσο ο παράγοντας ανεργία επηρεάζει τις απόψεις του δείγματος σε σχέση με την ομάδα των μεταναστών τα αποτελέσματα δεν δείχνουν ιδιαίτερη επίδραση. Παρόλ' αυτά, διαφάνηκε μια μικρή μείωση στο ποσοστό των ατόμων που έδωσαν την πιο «προοδευτική» απάντηση κατά 7 μονάδες (δηλ. ποσοστό 84%). Μικρή αύξηση κατά 5% παρατηρήθηκε στην άποψη ότι οι μετανάστες πρέπει να «αφομοιωθούν στην τοπική κουλτούρα, χάνοντας τα δικά τους χαρακτηριστικά» (8%) καθώς και αύξηση κατά 2% στην άποψη ότι οι μετανάστες πρέπει να επιστρέψουν στις χώρες προέλευσής τους (4%).

Κοινότητα ΛΟΑΤ

Ζητήθηκε από τους ερωτηθέντες να εκφράσουν τη γνώμη τους σε σχέση με την αντιμετώπιση που πρέπει να τυχάνουν τα άτομα ΛΟΑΤ στην κυπριακή κοινωνία. Οι απαντήσεις τοποθετήθηκαν και πάλι σε ένα ιδεατό συνεχές από το πιο προοδευτικό στο πιο συντηρητικό. Η πιο προοδευτική άποψη ήταν «Να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα με τον υπόλοιπο πληθυσμό συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος στο γάμο ανάμεσα σε ομοφυλόφιλα ζευγάρια και υιοθεσία παιδιών από ομοφυλόφιλα ζευγάρια» και πιο συντηρητική η αντίληψη «Να ποινικοποιηθεί η ομοφυλοφιλία». Οι ερωτηθέντες δήλωσαν σε ποσοστό 56% την πιο προοδευτική άποψη, και μόλις 1%, δήλωσε ότι πρέπει να ποινικοποιηθεί η ομοφυλοφιλία. Ένα όχι αμελητέο 4% του δείγματος (17 συνολικά άτομα) δήλωσαν ότι δεν έχουν διαμορφώσει άποψη.

Γράφημα 11

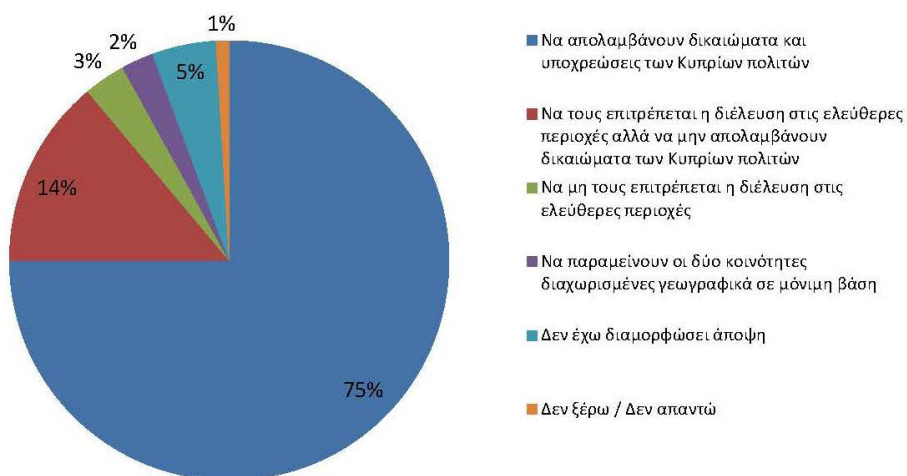

Τουρκοκυπριακή κοινότητα

Στο αντίστοιχο ερώτημα για την τουρκοκυπριακή κοινότητα, με ιεραρχικά την πιο προοδευτική άποψη σε σχέση με την αντιμετώπιση που πρέπει να τυχάνουν οι Τουρκοκύπριοι στην κυπριακή κοινωνία το δείγμα απάντησε πολύ προοδευτικά αφού σε ποσοστό 75% πιστεύει ότι πρέπει «Να απολαμβάνουν δικαιώματα και υποχρεώσεις των Κυπρίων πολιτών (Σημ. το ερώτημα περιορίζεται στα δικαιώματα και υποχρεώσεις που προκύπτουν με την υφιστάμενη κατάσταση ημικατοχής της Κύπρου. Αναφορά στο σύνολο των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων θα γινόταν μόνο σε περίπτωση επίλυσης του κυπριακού προβλήματος)» ενώ μόνο ένα 2% δήλωσε ότι οι δύο κοινότητες πρέπει να παραμείνουν διαχωρισμένες γεωγραφικά σε μόνιμη βάση.

Γράφημα 12

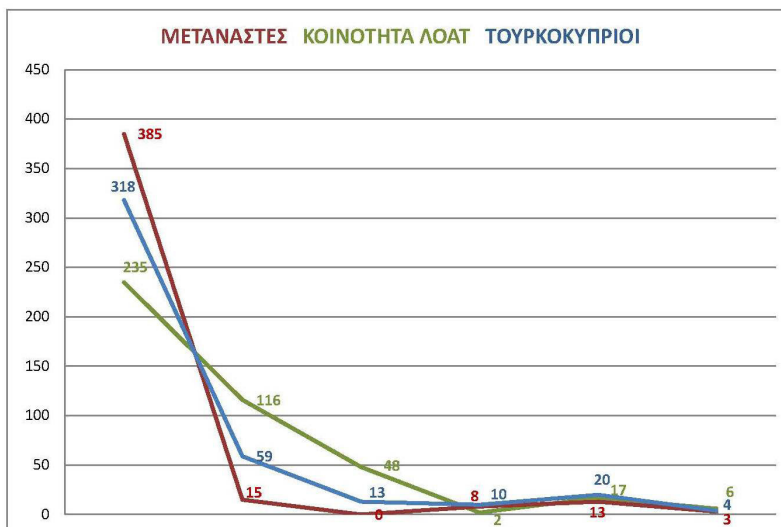
Οι Τουρκοκύπριοι πρέπει:

Και πάλι διαφαίνεται ότι το δείγμα αποτελείται, ως επί το πλείστον, από άτομα με θετική προδιάθεση έναντι των δικαιωμάτων των τριών ομάδων που εξετάζονται. Στα ερωτήματα που καλούνται να δώσουν την προσωπική τους γνώμη αυτή διαπερνάται από θετικές/προοδευτικές προσεγγίσεις, ενώ στα ερωτήματα που καλούνται να πουν τι θεωρούν ότι ισχύει στην ευρύτερη κοινωνία είναι πολύ πιο απαισιόδοξοι και αρνητικοί.

Ο συνολικός πίνακας πιο κάτω καταδεικνύει ότι οι πιο προοδευτικές απόψεις ποσοστιαία εκφράστηκαν περισσότερο για την ομάδα των μεταναστών, ακολούθως για την τουρκοκυπριακή κοινότητα και τέλος για τα άτομα ΛΟΑΤ. Παρόλα αυτά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το δείγμα γενικότερα εξέφρασε πολύ προοδευτικές απόψεις και για τις τρεις υπό αναφορά ομάδες.

Γράφημα 13

Ο παράγοντας ηλικία

Επιχειρήσαμε να εξετάσουμε κατά πόσο ο παράγοντας ηλικία παίζει ρόλο στο βαθμό προοδευτικότητας του δείγματος ως προς την αντιμετώπιση των ομάδων που διερευνούμε, με την επιφύλαξη πάντα του περιθωρίου στατιστικού λάθους λόγω περιορισμένου αριθμού απαντήσεων σε μεγαλύτερες ηλικίες. Απομονώσαμε την πιο προοδευτική άποψη που δόθηκε αντίστοιχα στα τρία προηγούμενα ερωτήματα που ζητούσαν την προσωπική άποψη των ερωτηθέντων και εξαγάγαμε τα αντίστοιχα ποσοστά σύμφωνα με το αριθμό των απαντήσεων που δόθηκαν από κάθε ηλικιακή ομάδα ως ακολούθως:

Πίνακας 7: Ποσοστό ατόμων, ανά ηλικιακή ομάδα, που έδωσαν την πιο προοδευτική απάντηση στα ερωτήματα που αφορούσαν την αντιμετώπιση των υπό αναφορά ομάδων

	18-24 (126 άτομα)	26-40 (211 άτομα)	41-60 (75 άτομα)	60+ (12 άτομα)
Μετανάστες	82,5%	92,8%	97,3%	100%
Άτομα ΛΟΑΤ	60,3%	59,2%	46,6%	33%
Τ/Κ κοινότητα	56,4%	80,1%	84%	83,3%

Οι απαντήσεις που δόθηκαν καταδεικνύουν ότι, στα ερωτήματα που αφορούσαν στους μετανάστες και την Τ/Κ κοινότητα, η ηλικιακή ομάδα των νεαρότερων σε ηλικία ερωτηθέντων εξέφρασε σε μικρότερο αριθμό την πιο προοδευτική άποψη απ' ότι οι υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες, ενώ αντίθετα, σε σχέση με τα άτομα ΛΟΑΤ, τα πιο νεαρά άτομα του δείγματος εξέφρασαν σε μεγαλύτερο αριθμό την πιο προοδευτική άποψη. Διαφαίνεται δηλαδή, ότι σε σχέση με τα ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού, οι νεαρότεροι εκφράζουν πιο προοδευτικές αντιλήψεις απ' ότι στα ζητήματα Τουρκοκυπρίων, ενώ συγκριτικά με τις άλλες ηλικιακές ομάδες είναι λιγότερο προοδευτικοί στα ζητήματα μεταναστών. Αυτό μπορεί να ερμηνευτεί με διάφορους τρόπους:

1. Φυσιολογικά οι νεαρότερες γενιές έχουν πιο προοδευτικές αντιλήψεις σε ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού και εξελικτικά φαίνεται ότι όσο αναλύονται οι μεγαλύτερες σε ηλικία ομάδες, τόσο πιο συντηρητικές απόψεις εκφράζονται.
2. Η ομάδα των μεταναστών αποτελεί πιο άμεση 'απειλή' προς τη νέα γενιά, αφού η αντίληψη ότι «εξαιτίας των μεταναστών αυξάνεται η ανεργία» εκλαμβάνεται από πολύ έως πάρα πολύ σημαντικός παράγοντας (σε ποσοστό 82%) στην έκφραση ρητορικής και συμπεριφορών μίσους προς τους μετανάστες, όπως περιγράφεται πιο πάνω. Κατά συνέπεια, ένα ζήτημα το οποίο είναι επίκαιρο και απασχολεί περισσότερο αυτή τη μερίδα του πληθυσμού, λογικά διαμορφώνει και ανάλογα την άποψή του τη δεδομένη στιγμή.
3. Η ομάδα των Τουρκοκυπρίων λαμβάνει ποσοστιαία τον μικρότερο αριθμό απαντήσεων με την πιο προοδευτική άποψη. Αυτό αντανakλά ενδεχομένως και τις εθνοκεντρικές αντιλήψεις που αναπτύσσονται στο εκπαιδευτικό σύστημα και είναι χρονικά πιο κοντά σε ηλικίες 18-24, επομένως πιο έντονες και μέρος της ζωής τους. Παράλληλα, οι ηλικίες αυτές δεν είχαν την παρελθοντική εμπειρία κοινών βιωμάτων με Τουρκοκυπρίους.

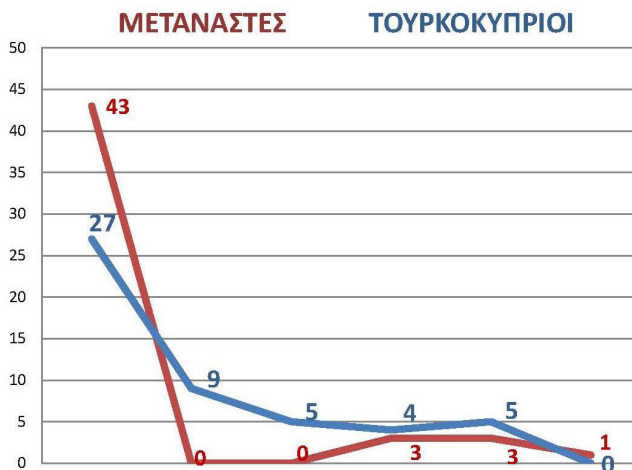
Απομονώνοντας τα άτομα όλων των ηλικιών που φαίνεται ότι τηρούν μια πιο συντηρητική στάση στα ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού, δηλαδή αυτούς που απάντησαν ότι η κοινότητα ΛΟΑΤ πρέπει «να γίνει αποδεκτή με τη διαφορετικότητα της στο κοινωνικό σύνολο χωρίς όμως να έχει το δικαίωμα στο γάμο ανάμεσα σε ομοφυλόφιλα ζευγάρια ή υιοθεσία παιδιών από ομοφυλόφιλα ζευγάρια» (48 άτομα στο σύνολο) και αυτούς που είπαν ότι πρέπει «να ποινικοποιηθεί η ομοφυλοφιλία» (2 άτομα), (11,8% του συνολικού δείγματος) εξετάζουμε πως απάντησαν στα αντίστοιχα ερωτήματα για τους μετανάστες και τους Τουρκοκύπριους.

Οι αντιλήψεις του πιο 'συντηρητικού' δείγματος σε σχέση με τα άτομα ΛΟΑΤ είναι εμφανώς πολύ πιο προοδευτικές σε σχέση με την τουρκοκυπριακή κοινότητα (54% έδωσε την πιο προοδευτική απάντηση) ενώ ακόμα πιο προοδευτικές σε σχέση με τους μετανάστες (86% έδωσε την πιο προοδευτική απάντηση).

Η σύγκριση αυτή καταδεικνύει ότι τα ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού αντιμετωπίζονται πιο συντηρητικά σε σχέση με τα άλλα που αφορούν στους

Τουρκοκύπριους και τους μετανάστες.

Γράφημα 14

Η μεταβλητή 'φύλο'

Συγκρίνοντας τις απόψεις που εξέφρασε το δείγμα απομονώνοντας τη μεταβλητή 'φύλο', το δείγμα κατέδειξε παρόμοια συμπεριφορά αντρών και γυναικών στο βαθμό προοδευτικότητας τους (ποσοστιαία) ως προς τις υπό αναφορά ομάδες. Και τα δύο φύλα εκφράζουν πιο προοδευτικές απόψεις σε σχέση με τους μετανάστες, ακολουθώντας για την Τ/Κ κοινότητα και τέλος για τα άτομα ΛΟΑΤ.

Πίνακας 8: Ποσοστό αντρών και γυναικών που έδωσε την πιο προοδευτική απάντηση στα ερωτήματα που αφορούσαν την αντιμετώπιση των υπό αναφορά ομάδων

	ΑΝΤΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ	89%	92%
ΑΤΟΜΑ ΛΟΑΤ	49%	62%
Τ/Κ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	77%	72%

Εάν εξετάσουμε την κάθε ομάδα ξεχωριστά, διαπιστώνεται παρόμοια τάση της αντιμετώπισης αντρών και γυναικών προς τους μετανάστες και Τουρκοκύπριους, ενώ μικρή απόκλιση προς τα άτομα ΛΟΑΤ. Σε αυτή την περίπτωση, περισσότερες γυναίκες εξέφρασαν την πιο προοδευτική άποψη σε σχέση με τα άτομα ΛΟΑΤ σε ποσοστό 62% σε σύγκριση με το 49% των αντρών. Διακρίνεται δηλαδή, μια πιο προοδευτική τάση στις γυναίκες όσον αφορά σε ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού, ενώ δεν παρουσιάζεται οποιαδήποτε στατιστικά ενδιαφέρουσα απόκλιση στην αντιμετώπιση των δύο άλλων υπό διερεύνηση ομάδων υπό το πρίσμα του φύλου.

Εξετάζοντας την παράμετρο του κατά πόσο έχουν ζήσει οι ερωτηθέντες μόνιμα (για οποιοδήποτε διάστημα) στο εξωτερικό για εργασία, σπουδές ή άλλο λόγο, με στόχο να δούμε κατά πόσο μεταβάλλονται προς το πιο προοδευτικό οι αντιλήψεις αυτών που έχουν εμπειρία από άλλους πολιτισμούς και τρόπο ζωής διαπιστώσαμε τα εξής.

Απομονώνοντας την απάντηση με την πιο προοδευτική άποψη που δόθηκε από το δείγμα σε κάθε ερώτηση αντίστοιχα, και εξάγοντας τα αντίστοιχα ποσοστά σύμφωνα με το αριθμό των απαντήσεων που δόθηκαν από τα άτομα που έζησαν και δεν έζησαν στο εξωτερικό αντιστοίχως, διαπιστώνεται ότι τα άτομα που έζησαν κάποια στιγμή της ζωής τους (ή και στην παρούσα φάση ζουν) στο εξωτερικό παρουσιάζουν σαφώς πιο προοδευτική τάση από τα άτομα που δεν έχουν εμπειρίες από τη ζωή σε άλλες χώρες.

Το μικρότερο αριθμό απαντήσεων με την πιο προοδευτική άποψη έδωσαν τόσο όσοι έχουν ζήσει (59%, όσο και όσοι δεν έχουν ζήσει (46%), στο εξωτερικό σε σχέση με τα άτομα ΛΟΑΤ. Διαφαίνεται δηλαδή, μια σοβαρή τάση προς πιο συντηρητικές απόψεις όσον αφορά στα ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού, παρόλο που τα άτομα που έχουν ζήσει στο εξωτερικό δείχνουν εμφανώς μια πιο προοδευτική τάση. Η μεγαλύτερη απόκλιση στην αντιμετώπιση των υπό αναφορά ομάδων σημειώνεται σε σχέση με την Τ/Κ κοινότητα με 20 ποσοστιαίες μονάδες διαφορά. Αυτό ενδεχομένως καταδεικνύει ότι πολύ πιο εύκολα αναπτύσσεται η ανεκτικότητα προς το διαφορετικό έχοντας ζήσει στο εξωτερικό, όπου το «άλλο», το «ξένο» αποτελεί μια σταθερή παράμετρο της ζωής ενός Κύπριου μετανάστη. Στην προκειμένη περίπτωση ο «άλλος» είναι ο ίδιος ο Κύπριος, οπότε βιώνει αυτό που αντιμετωπίζουν οι μετανάστες στην Κύπρο και καθίσταται πιο ανεκτικός. Επιπλέον, η εμπειρία άλλων κοινωνικών και πολιτικών συστημάτων, όπου η πολυπολιτισμικότητα είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την καθημερινότητα, τις δομές και τη λειτουργία του κράτους, εξοικειώνει τον πολίτη που ζει σε αυτό το πλαίσιο σε αυτές τις νόρμες και τρόπο ζωής, αποδέχοντας το ως φυσιολογικό και λειτουργικό.

Πίνακας 9: Ποσοστό ατόμων που έζησαν και δεν έζησαν στο εξωτερικό και έδωσαν την πιο προοδευτική απάντηση στα ερωτήματα που αφορούσαν την αντιμετώπιση των υπό αναφορά ομάδων

	Άτομα που έζησαν στο εξωτερικό (299 άτομα)	Άτομα που δεν έζησαν στο εξωτερικό (125 άτομα)
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ	93%	85%
ΑΤΟΜΑ ΛΟΑΤ	59%	46%
Τ/Κ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	81%	61%

ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Ανάλυση ερωτηματολογίου που απευθυνόταν στην τουρκοκυπριακή κοινότητα

Λήφθηκαν συνολικά 112 απαντήσεις στο τουρκικό ερωτηματολόγιο, 101 από τις οποίες ήταν από άτομα τουρκοκυπριακής καταγωγής και 11 απαντήσεις από άτομα μη τουρκοκυπριακής καταγωγής (τουρκικής ή άλλης καταγωγής). Για τους σκοπούς της έρευνας, τα 11 ερωτηματολόγια που απαντήθηκαν από άτομα μη τουρκοκυπριακής καταγωγής αφαιρέθηκαν από το δείγμα καθώς ο στόχος της έρευνας είναι να καταγράψει τη θέση του Τουρκοκύπριου/ας πάνω στο φαινόμενο της ρητορικής και εγκλημάτων μίσους στην Κύπρο.

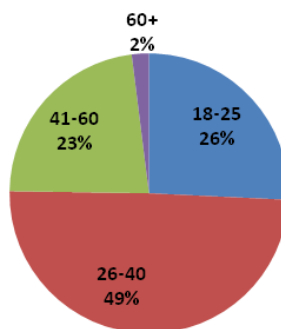
Δημογραφικά στοιχεία

Ηλικία

Ως ήταν αναμενόμενο, η διαδικτυακή έρευνα έλαβε, στην πλειοψηφία, ανταπόκριση από νεαρότερα σε ηλικία άτομα. Συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο απάντησαν συνολικά 101 άτομα τουρκοκυπριακής καταγωγής, 26 άτομα εκ των οποίων ηλικίας μεταξύ 18-25 ετών (26%), 50 άτομα ηλικίας μεταξύ 26-40 ετών (49%), 23 άτομα ηλικίας μεταξύ 41-60 (23%) και 2 άτομα ηλικίας πάνω από 60 ετών (2%).

Γράφημα 15

ΗΛΙΚΙΑ

Ταυτότητα φύλου

Το ερωτηματολόγιο απάντησαν 25 γυναίκες (25%), 75 άντρες (4%) και 5 άτομα (1%) που προσδιορίζουν την ταυτότητα φύλου τους ως 'άλλο'.

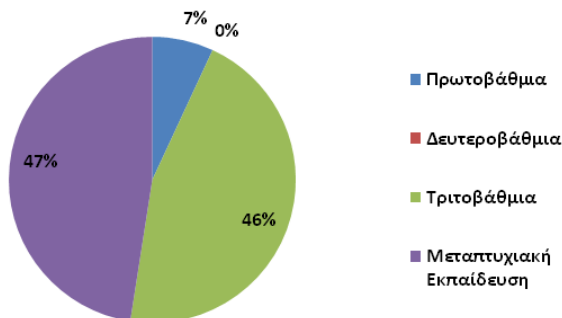
Σεξουαλικός προσανατολισμός του δείγματος

Σε σχέση με τον σεξουαλικό προσανατολισμό των ερωτηθέντων, 80 άτομα δήλωσαν ετεροφυλόφιλοι (79%), 5 ομοφυλόφιλοι (5%), 4 αμφισεξουαλικοί (4%), 1 δήλωσαν 'άλλο' (1%) ενώ 11 άτομα (11%) επέλεξαν να μην απαντήσουν το ερώτημα

Μορφωτικό επίπεδο

Το μορφωτικό επίπεδο του τουρκοκυπριακού δείγματος παρουσιάζει ομοιότητες με το αντίστοιχο ελληνοκυπριακό. Συγκεκριμένα, 7% του δείγματος είναι απόφοιτοι Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, 46% απόφοιτοι Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, και 47% του δείγματος έχει αποκτήσει μεταπτυχιακό τίτλο.

Γράφημα 16
Μορφωτικό Επίπεδο

Εργασιακή κατάσταση

Στη πλειοψηφία του, το δείγμα της έρευνας είναι εργαζόμενοι σε ποσοστό 57%, ακολουθεί η ομάδα των φοιτητών (18%), μια σημαντική ομάδα του δείγματος (12%) είναι άνεργοι, 7% είναι μαθητές και 6% είναι συνταξιούχοι.

Χώρος διαμονής

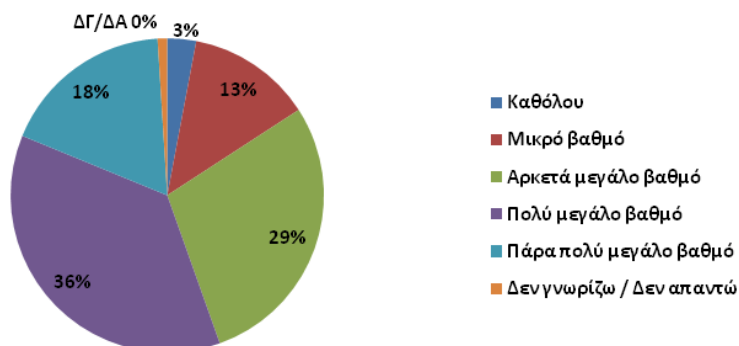
91% του δείγματος δήλωσε μόνιμος κάτοικος Κύπρου ενώ το 9% έχουν ως μόνιμη τους κατοικία το εξωτερικό.

63 άτομα του δείγματος (62%) έχει ζήσει μόνιμα στο εξωτερικό ενώ 38 άτομα (38%) δεν έχουν ζήσει στο εξωτερικό είτε για λόγους εργασίας, σπουδών ή άλλο λόγο.

Ποιοτική ανάλυση

Στο ερώτημα «Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι υπάρχει ρητορική και εκφράσεις μίσους στην κυπριακή κοινωνία;», οι ερωτηθέντες στην πλειοψηφία τους, θεωρούν ότι ισχύει σε λιγότερο ή μεγαλύτερο βαθμό (βλ. Γράφημα 17).

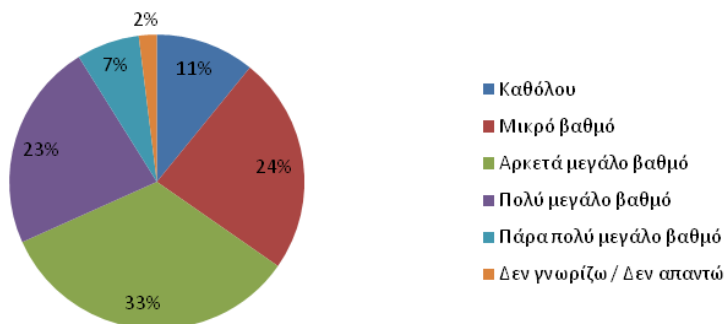
Γράφημα 17
Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι υπάρχει ρητορική και εκφράσεις μίσους στην Κυπριακή κοινωνία;

Στο ερώτημα «Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι ασκείται σωματική βία στις ομάδες που αφορούν στο ερωτηματολόγιο εξαιτίας της διαφορετικότητας τους;» οι απαντήσεις διαφοροποιούνται ως εξής: 30% του δείγματος θεωρεί ότι ισχύει από πολύ έως πάρα πολύ μεγάλο βαθμό, 33% σε αρκετά μεγάλο βαθμό, 24% σε μικρό βαθμό, 11% απάντησε ότι δεν ισχύει καθόλου ενώ 2% δήλωσε «δεν γνωρίζω/δεν απαντώ».

Γράφημα 18

Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι ασκείται σωματική βία στις ομάδες που αφορούν το ερωτηματολόγιο εξαιτίας της διαφορετικότητας τους;

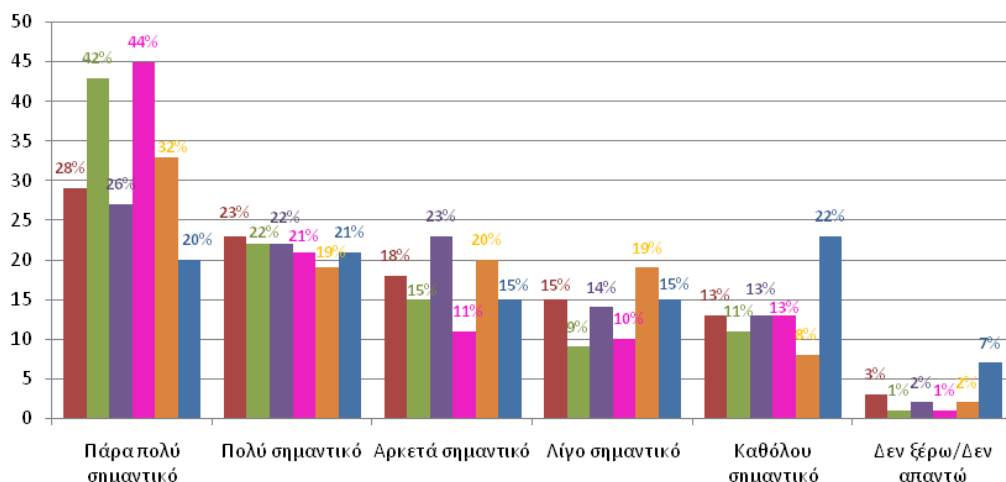

Ο μέσος Τουρκοκύπριος στην πλειοψηφία του (83%) θεωρεί ότι η ρητορική μίσους είναι ένα υπαρκτό φαινόμενο σε ψηλά ποσοστά, ενώ σε σχέση με τη σωματική βία αυτή θεωρεί ότι ισχύει σε ποσοστό 63%. Εντούτοις, η πεποίθηση αυτή εντοπίζεται σε μικρότερη κλίμακα.

Ομάδα μεταναστών

Αξιολογώντας έξι (6) δηλώσεις στο ερώτημα «Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι πιο κάτω δηλώσεις είναι σημαντικοί παράγοντες και συμβάλλουν στην έκφραση ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στους μετανάστες» σε κλίμακα από πάρα πολύ σημαντικό έως καθόλου σημαντικό, λήφθηκαν οι απαντήσεις όπως καταγράφονται στο παρακάτω γράφημα:

Πίνακας 10

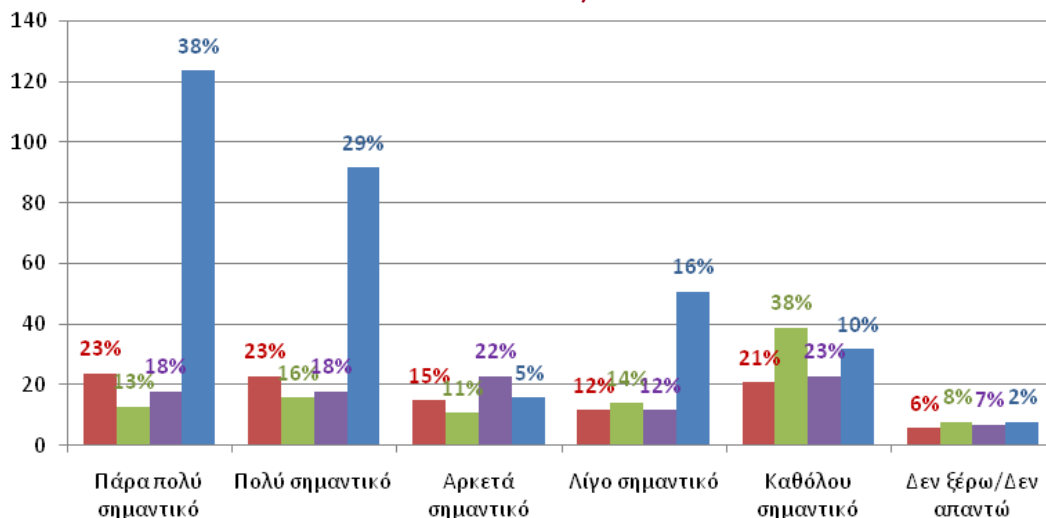
- «Αποτελούν «κατώτερη» ομάδα πληθυσμού»
- «Απειλούν την κοινωνική ταυτότητα της κυπριακής κοινωνίας»
- «Απειλούν την εθνική ταυτότητα της κυπριακής κοινωνίας»
- «Απειλούν την πολιτισμική ταυτότητα της κυπριακής κοινωνίας»
- «Εξαιτίας των μεταναστών αυξάνεται η ανεργία»
- «Έχουν διαφορετικά εξωτερικά χαρακτηριστικά»

Ο συνοπτικός πίνακας (10) των απαντήσεων καταδεικνύει ότι σημαντικότερος παράγοντας στην έκφραση ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στην ομάδα των μεταναστών είναι η αντίληψη ότι «απειλούν την πολιτισμική ταυτότητα της κυπριακής κοινωνίας» κρίνοντας τον ως πολύ έως πάρα πολύ σημαντικό σε ποσοστό της τάξης του 65%. Εξίσου σημαντικός παράγοντας με ποσοστό 64% θεωρείται η άποψη ότι «απειλούν την κοινωνική ταυτότητα της κυπριακής κοινωνίας». Ακολουθούν οι απόψεις ότι «εξαιτίας των μεταναστών αυξάνεται η ανεργία» και ότι «αποτελούν 'κατώτερη' ομάδα πληθυσμού» με ποσοστά 51%, η απάντηση «απειλούν την εθνική ταυτότητα της κυπριακής κοινωνίας» κρίθηκε ως πολύ έως πάρα πολύ σημαντικός παράγοντας από το 48% του δείγματος ενώ ότι 'έχουν διαφορετικά εξωτερικά χαρακτηριστικά' από 41% του δείγματος.

Άτομα ΛΟΑΤ

Η επόμενη ερώτηση στόχευε στην διακρίβωση των παραγόντων που συμβάλλουν στην έκφραση ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στα άτομα ΛΟΑΤ;». Οι απαντήσεις κυμαίνονταν σε κλίμακα από πάρα πολύ σημαντικό έως καθόλου σημαντικό ώστε να καταγραφεί η ένταση του φαινομένου.

Πίνακας 11

- «Απειλούν την κοινωνική δομή, το συμβατικό τρόπο δόμησης των κοινωνικών σχέσεων (συμβατικές σχέσεις: ετερόφυλα ζευγάρια)»
- «Διαπράττουν αμάρτημα»
- «Προκαλούν με τη συμπεριφορά και εξωτερική τους εμφάνιση»
- «Διεκδικούν δικαιώματα τα οποία δεν πρέπει να έχουν»

Ο συνοπτικός πίνακας των απαντήσεων όπως καταγράφονται στον ανωτέρω πίνακα, δείχνουν ως σημαντικότερο παράγοντα (πολύ έως πάρα πολύ σημαντικό) στην έκφραση και συμπεριφορές μίσους προς την κοινότητα ΛΟΑΤ την αντίληψη ότι «διεκδικούν δικαιώματα τα οποία δεν πρέπει να έχουν» στην κοινωνία σε ποσοστό 67%. Η διαπίστωση αυτή έρχεται σε αντίφαση με τις προσωπικές απαντήσεις που δόθηκαν σε σχέση με την κοινότητα ΛΟΑΤ όπως θα δούμε παρακάτω. Εμφανίζεται, δηλαδή, ξανά το φαινόμενο της διάστασης μεταξύ της προσωπικής γνώμης των ερωτώμενων με την άποψη τους για την προσέγγιση της κοινωνίας ευρύτερα στο υπό αναφορά ζήτημα. Δεύτερος σημαντικός παράγοντας θεωρείται η άποψη ότι τα άτομα ΛΟΑΤ «απειλούν την κοινωνική δομή και το συμβατικό τρόπο δόμησης των κοινωνικών σχέσεων» σε ποσοστό 46% και ακολουθεί η αντίληψη ότι «προκαλούν με τη συμπεριφορά και εξωτερική τους εμφάνιση» σε ποσοστό 36%.

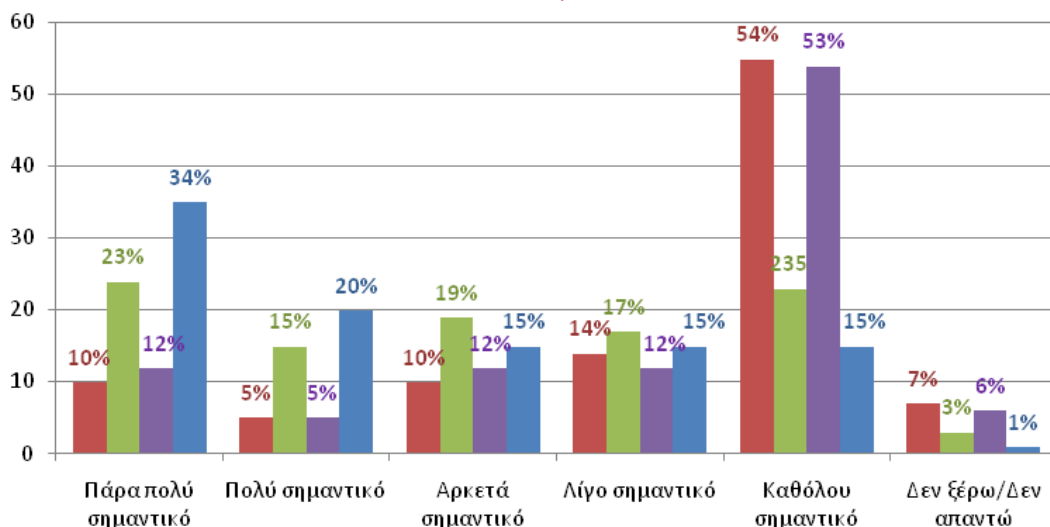
Σημαντική παρατήρηση είναι το γεγονός ότι η αντίληψη ότι τα άτομα ΛΟΑΤ «διαπράττουν αμάρτημα» θεωρείται πολύ έως πάρα πολύ σημαντικός παράγοντας έκφρασης μίσους προς τα άτομα ΛΟΑΤ, σε ποσοστό 29%, σε αντίθεση με την απάντηση των Ελληνοκυπρίων όπου το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται στο 49%. Καταγράφεται, δηλαδή, μια πιο ανεκτική αντίληψη της τουρκοκυπριακής κοινωνίας σε σχέση με το πώς αντιλαμβάνονται και προσεγγίζουν ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού.

Ελληνοκυπριακή κοινότητα

Παρόμοια ερωτήματα με τις προηγούμενες δύο ερωτήσεις εξετάστηκαν και σε σχέση με τους ελληνοκυπρίους («Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι πιο κάτω δηλώσεις είναι σημαντικοί παράγοντες και συμβάλλουν στην έκφραση ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στους Τουρκοκύπριους;»)

Πίνακας 12

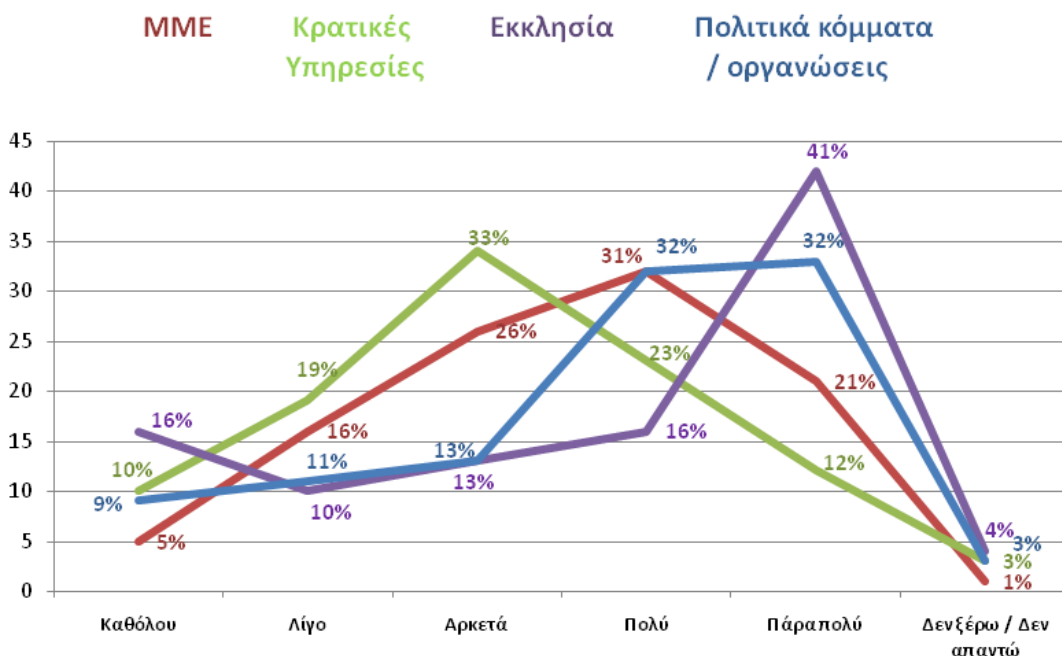
- «Είναι κατώτερη εθνοτική ομάδα από τους Τουρκοκύπριους»
- «Απειλούν την οντότητα της τουρκοκυπριακής κοινότητας»
- «Απειλούν τη θρησκευτική ταυτότητα της τουρκοκυπριακής κοινότητας»
- «Οι δύο κοινότητες έχουν πολύ κακές σχέσεις ιστορικά και δεν μπορούν να συνυπάρξουν»

Από τις απαντήσεις φαίνεται ότι η ιστορία αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα έκφρασης ρητορικής και συμπεριφορών μίσους. Η επιλογή «Οι δύο κοινότητες έχουν πολύ κακές σχέσεις ιστορικά και δεν μπορούν να συνυπάρξουν» θεωρείται ο κυρίαρχος παράγοντας (πολύ έως πάρα πολύ σημαντικός) στην έκφραση και συμπεριφορές μίσους προς την ελληνοκυπριακή κοινότητα σε ποσοστό 54%. Στο ίδιο ερώτημα οι Ελληνοκύπριοι απάντησαν θετικά σε ποσοστό 76%. Ακολουθεί η επιλογή «απειλούν την οντότητα της τουρκοκυπριακής κοινότητας» σε ποσοστό 38% που είναι συναφής και παραπέμπει σε ιστορικούς λόγους ανάπτυξης εχθρικής στάσης προς την υπό αναφορά ομάδα που σχετίζονται με τις σχέσεις και δομές εξουσίας. Αυτό αντανακλά και το βαθμό ανάπτυξης εθνικιστικών αντιλήψεων στην κάθε κοινωνία αλλά και το αίσθημα του δικαίου, σε σχέση με το βαθμό που θεωρεί η κάθε κοινότητα ότι αδικήθηκε, θυματοποιήθηκε ιστορικά από την άλλη. Οι λιγότερο σημαντικοί παράγοντες θεωρούνται οι δηλώσεις «Είναι κατώτερη εθνοτική ομάδα από τους Τουρκοκύπριους» και «απειλούν τη θρησκευτική ταυτότητα της τουρκοκυπριακής κοινότητας» αφού οι ερωτηθέντες δεν θεωρούν καθόλου σημαντικούς αυτούς τους παράγοντες σε ποσοστό 54% και 53% αντίστοιχα.

Δημόσιοι Θεσμοί

Αξιολογώντας το βαθμό στον οποίο δημόσιοι θεσμοί της τουρκοκυπριακής κοινωνίας εκφράζουν ρητορική ή/και συμπεριφορές μίσους προς τις υπό αναφορά ομάδες, οι Τουρκοκύπριοι ερωτηθέντες κρίνουν ότι πολιτικά κόμματα και οργανώσεις εκφράζουν ρητορική μίσους από πολύ έως πάρα πολύ μεγάλο βαθμό σε ποσοστό 64%, ακολουθούμενη από την εκκλησία σε ποσοστό 57% και τα ΜΜΕ σε ποσοστό 52%. Όπως και στο ελληνοκυπριακό ερωτηματολόγιο, σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος οι κρατικές υπηρεσίες λαμβάνουν τα χαμηλότερα ποσοστά σε σχέση με το αν θεωρούνται ότι εκφράζουν ρητορική μίσους προς τις υπό αναφορά ομάδες (35%).

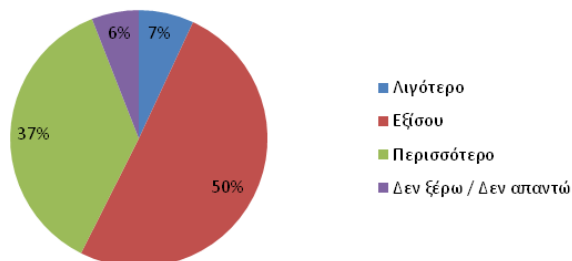
Γράφημα 19

Στο ερώτημα κατά πόσο θεωρούν την άσκηση της λεκτικής βίας λιγότερο, εξίσου ή περισσότερο επιβλαβή από την άσκηση σωματικής βίας σε οποιοδήποτε συνάνθρωπο ή ομάδα συνανθρώπων μας, οι Τουρκοκύπριοι απάντησαν σε ποσοστό 50% ότι θεωρούν εξίσου σημαντικές και τις δύο μορφές βίας, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό 37% των ερωτηθέντων θεωρούν τη λεκτική βία περισσότερο επιβλαβή από την άσκηση σωματικής βίας.

Γράφημα 20

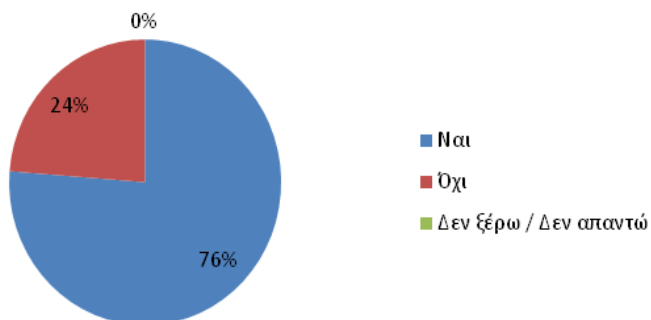
Θεωρείτε την άσκηση της λεκτικής βίας λιγότερο, εξίσου ή περισσότερο επιβλαβή από την άσκηση σωματικής βίας σε οποιοδήποτε συνάνθρωπο μας ή ομάδα συνανθρώπων μας;

Γράφημα 21

Ερωτούμενοι κατά πόσο θεωρούν ότι υπάρχει διαφοροποίηση στο βαθμό άσκησης ρατσιστικής συμπεριφοράς προς τους Ευρωπαίους πολίτες σε αντιπαραβολή με τους πολίτες τρίτων χωρών που ζουν στην Κύπρο, οι Τουρκοκύπριοι απάντησαν στην πλειοψηφία τους (76%) καταφατικά, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό 24% απάντησε αρνητικά.

Θεωρείτε ότι υπάρχει διαφοροποίηση στο βαθμό άσκησης ρατσιστικής συμπεριφοράς μεταξύ Ευρωπαίων πολιτών και πολιτών τρίτων χωρών που ζουν στην Κύπρο;

Χώρες της Ευρωπαϊκής ηπείρου

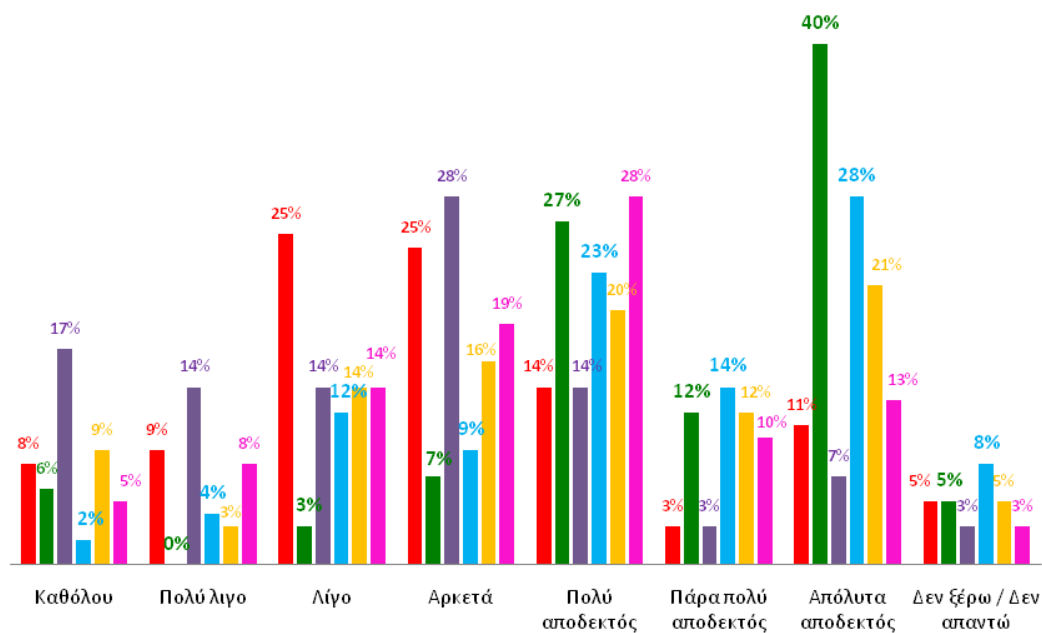
Οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να αξιολογήσουν το βαθμό αποδοχής (από το 1 μέχρι το 10, 1 = λιγότερο αποδεκτός και το 10 = απόλυτα αποδεκτός) των ατόμων (μεταναστών) από μια σειρά από χώρες που παρατίθενται. Αναλύοντας τις απαντήσεις των Τουρκοκυπρίων που δόθηκαν για το βαθμό αποδοχής των ατόμων από χώρες της Ευρώπης καταγράφονται σημαντικές παρατηρήσεις σε σύγκριση και με τις απαντήσεις των Ελληνοκυπρίων.

1. Η χώρα της οποίας τα άτομα χαίρουν της υψηλότερης αποδοχής (πάρα πολύ μεγάλης έως απόλυτης) είναι η Αγγλία σε ποσοστό 52%. Αυτή η καταγραφή δεν είναι άσχετη με τον μεγάλο αριθμό Άγγλων (κυρίως συνταξιούχων) που διαμένουν μόνιμα στις κατεχόμενες περιοχές και έχουν ένα αναβαθμισμένο καθεστώς «μετανάστη» σε σχέση με τους οικονομικούς μετανάστες.
2. Δεύτερη χώρα σε βαθμό αποδοχής είναι η Γερμανία, η οποία καταγράφει ποσοστά πάρα πολύ μεγάλης έως απόλυτης αποδοχής ύψους 42%.
3. Ενδιαφέρουσα περίπτωση είναι αυτή της Ελλάδας, όπου τα άτομα ελληνικής προέλευσης κρίνονται ως πάρα πολύ μεγάλης έως απόλυτης αποδοχής σε ποσοστό 33%, ενώ μόλις 17% του δείγματος κρίνει τα άτομα αυτά ως λίγης έως καθόλου αποδοχής.
4. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις του δείγματος σε σχέση με τα άτομα από Τουρκία. 45% του δείγματος κρίνει ότι οι Τούρκοι είναι λίγης έως καθόλου αποδοχής ενώ μόλις 10% θεωρεί ότι είναι πάρα πολύ μεγάλης έως απόλυτης αποδοχής. Αυτή η καταγραφή έρχεται να επιβεβαιώσει την ανάλυση του θεωρητικού πλαισίου αναφορικά με τις σχέσεις των Τουρκοκυπρίων και των Τούρκων ως απεικόνιση του «άλλου» το οποίο είναι φορτισμένο ιστορικά και στο σύγχρονο κοινωνικό πλαίσιο.
5. Συγκρίνοντας δύο χώρες της ανατολικής Ευρώπης, Ρωσία και Βουλγαρία, παρατηρείται μια απόκλιση από την αντιμετώπιση των αντίστοιχων χωρών

στο ελληνικό ερωτηματολόγιο. Οι Τουρκοκύπριοι κρίνουν τους Ρώσους ως πάρα πολύ έως απόλυτης αποδοχής σε ποσοστό 23% και τους Βούλγαρους σε ποσοστό 14%. Θεωρούν παράλληλα ότι οι Ρώσοι είναι λίγης έως καθόλου αποδοχής σε ποσοστό 27% ενώ οι Βούλγαροι σε ποσοστό 42%. Ενώ παρατηρείται αποδοχή των Ρώσων σε μεγαλύτερο βαθμό, εντούτοις, και στις δύο περιπτώσεις ο μέσος βαθμός αποδοχής βρίσκεται κάπου στο μέσο – 47% για τους Ρώσους και 39% για τους Βούλγαρους. Δεν παρατηρείται δηλαδή, η μεγάλη διαφοροποίηση που καταγράφεται από τους Ελληνοκυπρίους.

Πίνακας 13

Βουλγαρία Αγγλία Τουρκία Γερμανία Ελλάδα Ρωσία

Τρίτες Χώρες

Σημαντικά ευρήματα προκύπτουν και από τη σύγκριση του βαθμού αποδοχής ατόμων προέλευσης από τρίτες χώρες.

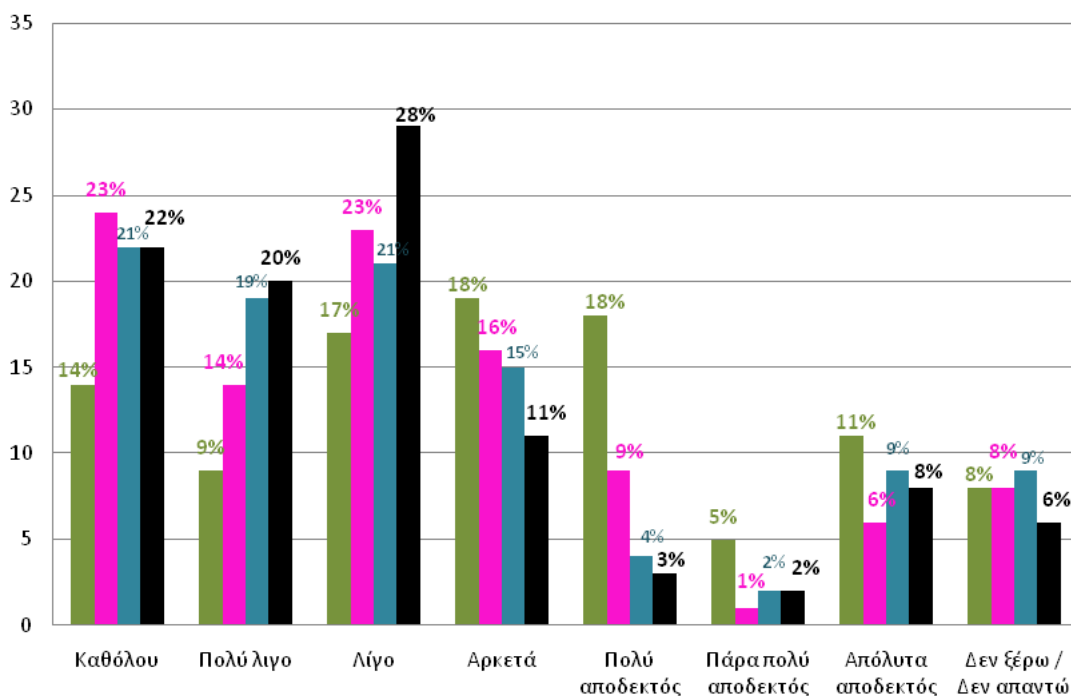
1. Οι Τουρκοκύπριοι κρίνουν ότι τα άτομα από τη Νιγηρία λαμβάνουν τη λιγότερη αποδοχή (λίγη έως καθόλου) σε ποσοστό 70%, ποσοστό που προσεγγίζει τις απαντήσεις των Ελληνοκυπρίων (74%).
2. Δεύτερες στη σειρά χώρες που λαμβάνουν τη μικρότερη αποδοχή είναι η Σρι Λάνκα και η Συρία με ποσοστά αποδοχής (λίγης έως καθόλου) στο 61% και 60% αντίστοιχα. Σε αυτή την περίπτωση ενδεχομένως διαφαίνονται/ υποκρύπτονται δύο ειδών αντιδράσεις. Η πρώτη είναι ταξική, αφού η πλειοψηφία των μεταναστών από αυτές τις χώρες προέρχεται από πιο φτωχά κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Η δεύτερη ενδεχομένως ερμηνεύεται ως απειλή στο εργασιακό καθεστώς των Τουρκοκυπρίων.

3. Τα άτομα από Κίνα χαίρουν της μεγαλύτερης αποδοχής από τα άτομα τρίτων χωρών με ποσοστά πάρα πολύ μεγάλης έως απόλυτης αποδοχής στο 16% ενώ κρίνονται ως λίγης έως καθόλου αποδοχής σε ποσοστό 40%.

Η διαπίστωση που ισχύει τόσο για το τουρκικό όσο και για το ελληνικό ερωτηματολόγιο σε σχέση με το βαθμό αποδοχής ατόμων προέλευσης από ευρωπαϊκές χώρες είναι ότι γενικά είναι κατά πολύ πιο αποδεκτά από τα άτομα τρίτων χωρών. Αυτό αποτελεί, έως ένα βαθμό, αντανάκλαση του πως εκλαμβάνεται ο μετανάστης στην κυπριακή κοινωνία. Οι οικονομικοί μετανάστες (Ευρωπαίοι ή τρίτων χωρών) γενικότερα λαμβάνουν λιγότερη αποδοχή απ' ό,τι τα άτομα χωρών που κρίνονται ως εύπορα και κατά συνέπεια συμβάλουν θετικά στην οικονομία του τόπου. Εντούτοις, παρουσιάζεται διαφοροποίηση και στο βαθμό αποδοχής των οικονομικών μεταναστών από ευρωπαϊκές ή τρίτες χώρες με τους τελευταίους να τυχάνουν σαφώς λιγότερης αποδοχής.

Πίνακας 14

Κίνα Συρία Σρι Λάνκα Νιγηρία

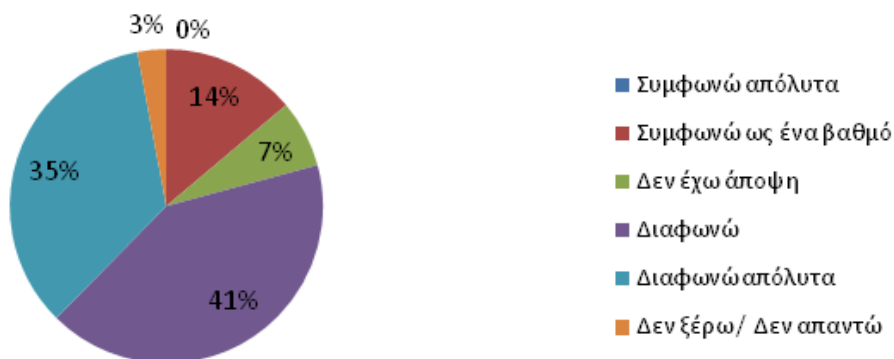

Ο ρόλος του «κράτους»

Στο ερώτημα κατά πόσο το «κράτος» προχωρεί σε ενέργειες, ως οφείλει, για να μειώσει φαινόμενα ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στις ομάδες πληθυσμού που αφορούν στο παρόν ερωτηματολόγιο, οι Τουρκοκύπριοι συμφωνούν ως ένα βαθμό σε ποσοστό 14%, ενώ 41% απάντησαν ότι διαφωνούν, και 35% διαφωνούν απόλυτα.

Γράφημα 22

Το κράτος πράττει ό,τι οφείλει για τη μείωση των φαινομένων ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στις πιο πάνω ομάδες

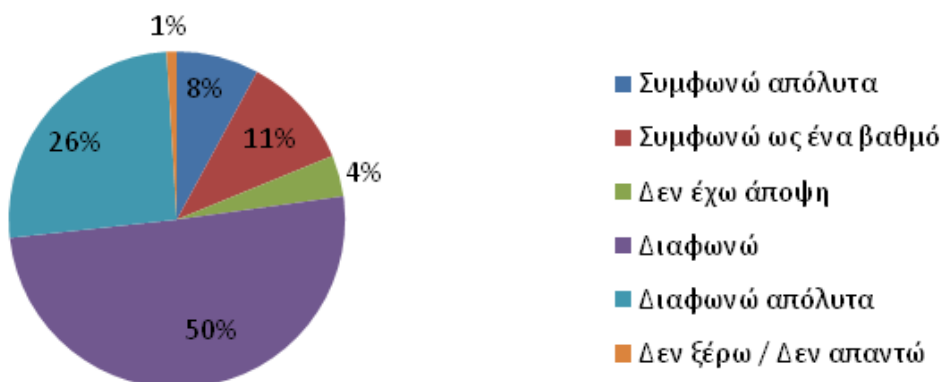

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού συστήματος

Σε αντίστοιχη ερώτηση για την επάρκεια των ενεργειών του εκπαιδευτικού συστήματος στη μείωση της ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στις υπό αναφορά ομάδες, οι Τουρκοκύπριοι απάντησαν με παρόμοιο τρόπο, συμφωνώντας απόλυτα και ως ένα βαθμό σε ποσοστό 19%, ενώ απάντησαν ότι διαφωνούν και διαφωνεί απόλυτα σε ποσοστό 76%.

Γράφημα 23

Το εκπαιδευτικό σύστημα πράττει ό,τι οφείλει για τη μείωση των φαινομένων ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στις πιο πάνω ομάδες

Καθίσταται σαφές, δηλαδή, ότι η τουρκοκυπριακή κοινή γνώμη, όπως και η ελληνοκυπριακή, κρίνει, στη μεγάλη της πλειοψηφία, ως ανεπαρκείς τις ενέργειες της πολιτείας και του εκπαιδευτικού συστήματος προς εξάλειψη τέτοιων φαινομένων.

Πρόληψη ή καταστολή

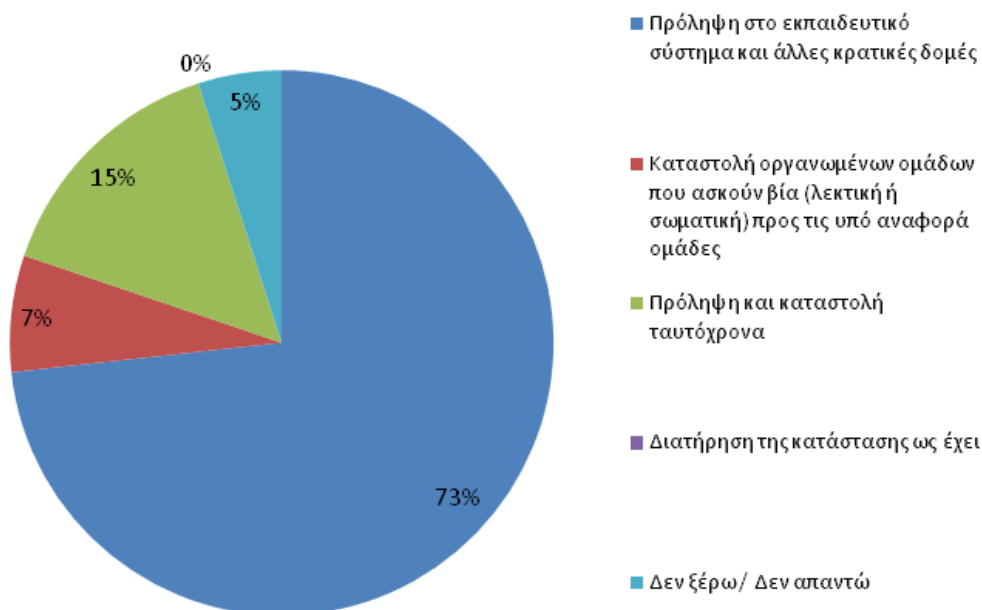
Στο δίλημμα χειρισμού περιπτώσεων ρητορικής και συμπεριφορών μίσους (σε αντίθεση με τους Ελληνοκύπριους) οι Τουρκοκύπριοι απάντησαν σε ποσοστό 73% ότι η πρόληψη στο εκπαιδευτικό σύστημα και άλλες κρατικές δομές είναι ο κατάλληλος τρόπος αντιμετώπισης του φαινομένου, ενώ μόλις 7% κρίνει ότι η καλύτερη λύση είναι η καταστολή οργανωμένων ομάδων που ασκούν βία (λεκτική ή σωματική) προς τις υπό αναφορά ομάδες.

Η διαφοροποίηση που εντοπίζεται ανάμεσα σε Τουρκοκύπριους και Ελληνοκύπριους σε σχέση με την προσέγγιση που πρέπει να τύχουν φαινόμενα ρητορικής και συμπεριφορών μίσους μπορεί να ερμηνευτεί από το γεγονός ότι στην τουρκοκυπριακή κοινότητα οι δυνάμεις καταστολής τέτοιων φαινομένων (δηλ. η αστυνομία), φαίνεται να εμπλέκονται σε επεισόδια ρητορικής μίσους και φαινόμενα διακρίσεων. Παράλληλα, η αστυνομία ως μια πιο ξεκάθαρη μορφή κρατικής εξουσίας, θυμίζει στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα περισσότερο την πολιτική εκκρεμότητα – μη επίλυση του Κυπριακού, παρανομία του καθεστώτος – παρά ένα μηχανισμό επίλυσης προβλημάτων. Οι Τουρκοκύπριοι κρίνουν κατά συνέπεια, ότι η διαμόρφωση κουλτούρας ανεκτικότητας και πολυπολιτισμικότητας στο εκπαιδευτικό σύστημα ως μέσο πρόληψης τέτοιων φαινομένων, αποτελεί την καλύτερη οδό επίλυσης του προβλήματος.

Σημαντική διαπίστωση είναι ότι όλοι (Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι) θεωρούν ότι πρέπει να γίνουν ενέργειες για αντιμετώπιση του φαινομένου, καθώς κανείς δεν θεωρεί ότι η κατάσταση πρέπει να διατηρηθεί ως έχει.

Γράφημα 24

Ποια θεωρείτε καλύτερη προσέγγιση για τη μείωση των φαινομένων ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στις πιο πάνω ομάδες;

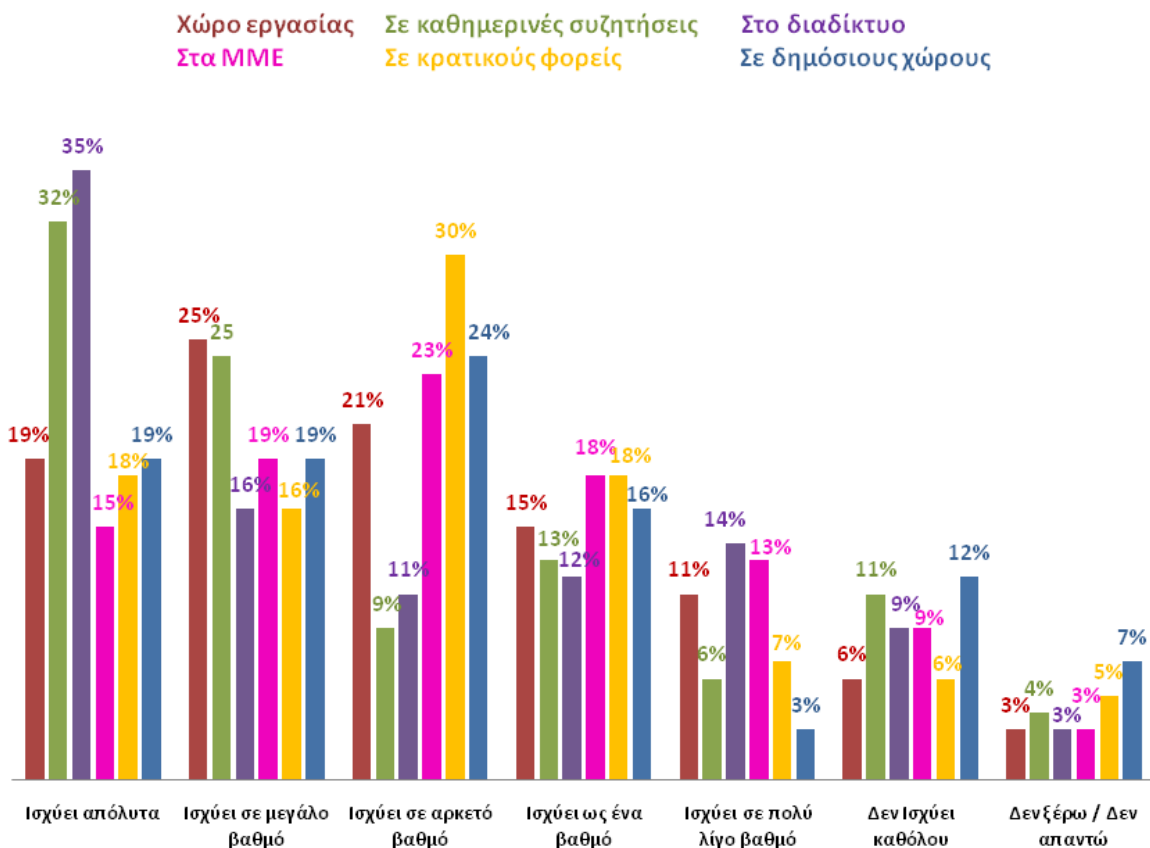

Που παρατηρούνται φαινόμενα ρητορικής και συμπεριφορών μίσους

Στο ερώτημα που εντοπίζουν οι ερωτηθέντες στην καθημερινότητά τους, ως επί το πλείστον, φαινόμενα ρητορικής και συμπεριφορών μίσους, απάντησαν ότι αυτό ισχύει κυρίως σε καθημερινές συζητήσεις, στο χώρο εργασίας και σε κρατικούς φορείς, σε ποσοστά 66%, 65% 64% αντίστοιχα. Ακολουθεί το διαδίκτυο με ποσοστό 62%, αν και πρέπει να σημειωθεί ότι το δείγμα κατέγραψε το μεγαλύτερο ποσοστό (35%) απόλυτης ισχύος της παρατήρησης φαινομένων στο χώρο του διαδικτύου. Αυτή η απάντηση αποτελεί και τη μεγαλύτερη διαφοροποίηση από το αντίστοιχο ερωτηματολόγιο που απευθυνόταν σε Ελληνοκύπριους, όπου καταγράφεται αντίστοιχο ποσοστό που αγγίζει μόλις το 4%.

Το μικρότερο ποσοστό όπου παρατηρούνται φαινόμενα ρητορικής και συμπεριφορών μίσους, έλαβαν τα ΜΜΕ (57%). Εντούτοις, θα πρέπει να σημειωθεί ότι γενικότερα η ένταση του φαινομένου που παρατηρείται στη καθημερινή ζωή των Τουρκοκυπρίων είναι σαφώς μεγαλύτερη απ' ότι καταγράφεται από τους Ελληνοκυπρίους, τουλάχιστον σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος.

Πίνακας 15. Που παρατηρείτε στην καθημερινότητα σας επί το πλείστον φαινόμενα ρητορικής και συμπεριφορών μίσους ενάντια στις πιο πάνω ομάδες

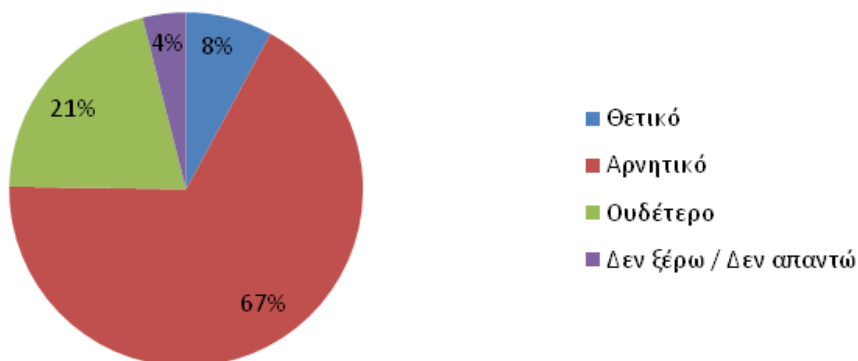

Ο ρόλος των ΜΜΕ

Το δείγμα κατέδειξε στη μεγάλη του πλειοψηφία (67%) ότι κρίνει ως αρνητικό το ρόλο που διαδραματίζουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στον περιορισμό του φαινομένου, ενώ μόλις 4% κρίνει το ρόλο τους ως θετικό. Καταγράφεται, εδώ, μια παρόμοια τάση με τους Ελληνοκύπριους, όπου θεωρείται στην ουσία ότι τα ΜΜΕ δεν συμβάλλουν προς την κατεύθυνση εξάλειψης φαινομένων ρητορικής και συμπεριφορών μίσους.

Γράφημα 25

Θεωρείτε ότι τα ΜΜΕ διαδραματίζουν θετικό ή αρνητικό ρόλο στον περιορισμό του φαινομένου;

Προσωπικές απόψεις ερωτηθέντων

Μετανάστες

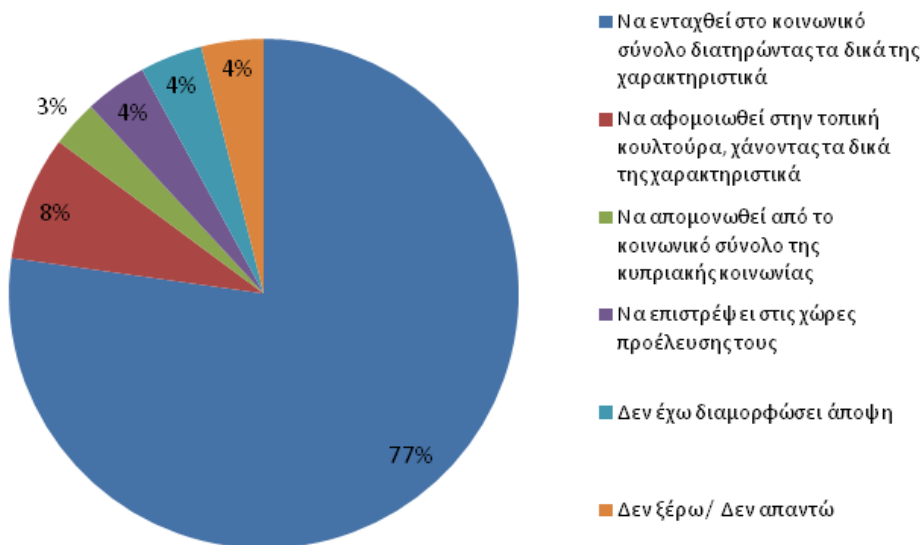
Με ιεραρχικά την πιο προοδευτική άποψη σε σχέση με την αντιμετώπιση που πρέπει να τυχάνει η ομάδα των μεταναστών στην κυπριακή κοινωνία να είναι «Να ενταχθεί στο κοινωνικό σύνολο διατηρώντας τα δικά της χαρακτηριστικά» και πιο συντηρητική (ξενοφοβική) αντίληψη «Να επιστρέψει στις χώρες προέλευσής του», οι Τουρκοκύπριοι ερωτηθέντες κατέθεσαν την προσωπική τους άποψη ως εξής.

Η πλειοψηφία του δείγματος (77%) έδωσε την πιο προοδευτική απάντηση, 8% δήλωσε ότι οι μετανάστες πρέπει να αφομοιωθούν στην τοπική κουλτούρα χάνοντας τα δικά τους χαρακτηριστικά, 3% δήλωσε ότι πρέπει να απομονωθούν από το κοινωνικό σύνολο της κυπριακής κοινωνίας ενώ 4% του δείγματος πιστεύει ότι οι μετανάστες πρέπει να επιστρέψουν στις χώρες προέλευσής τους.

Παρατηρείται στο σύνολό της μια ελαφρώς λιγότερο προοδευτική αντίληψη του τουρκοκυπριακού δείγματος σε σχέση με το αντίστοιχο ελληνοκυπριακό.

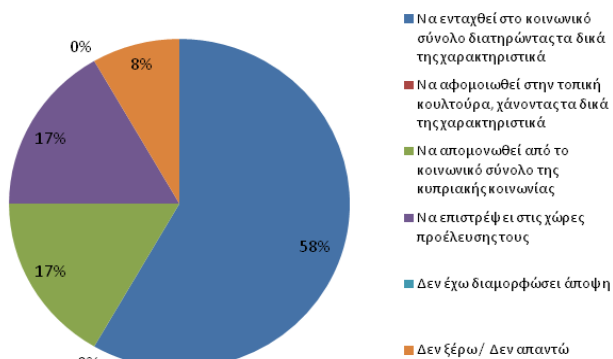
Γράφημα 26

Η ομάδα των μεταναστών πρέπει :

Γράφημα 27

Άνεργοι για το ερώτημα για μετανάστες (12 άτομα - 12% του δείγματος)

Περιορίζοντας το δείγμα στην ομάδα των ανέργων για να εξετάσουμε κατά πόσο ο παράγοντας ανεργία επηρεάζει τις απόψεις των Τουρκοκυπρίων σε σχέση με την ομάδα των μεταναστών, διαφάνηκε μια σημαντική μείωση στο ποσοστό των ατόμων που έδωσαν την πιο «προοδευτική» απάντηση κατά 19 μονάδες (δηλ. ποσοστό 58%). Παρόλα αυτά, παραμένει ένα μεγάλο ποσοστό, ενώ αύξηση παρατηρείται στην άποψη ότι

οι μετανάστες πρέπει να αφομοιωθούν στην τοπική κουλτούρα χάνοντας τα δικά τους χαρακτηριστικά, σε ποσοστό 17%, καθώς και αύξηση στην άποψη ότι οι μετανάστες πρέπει να επιστρέψουν στις χώρες προέλευσής τους, σε ποσοστό 17%.

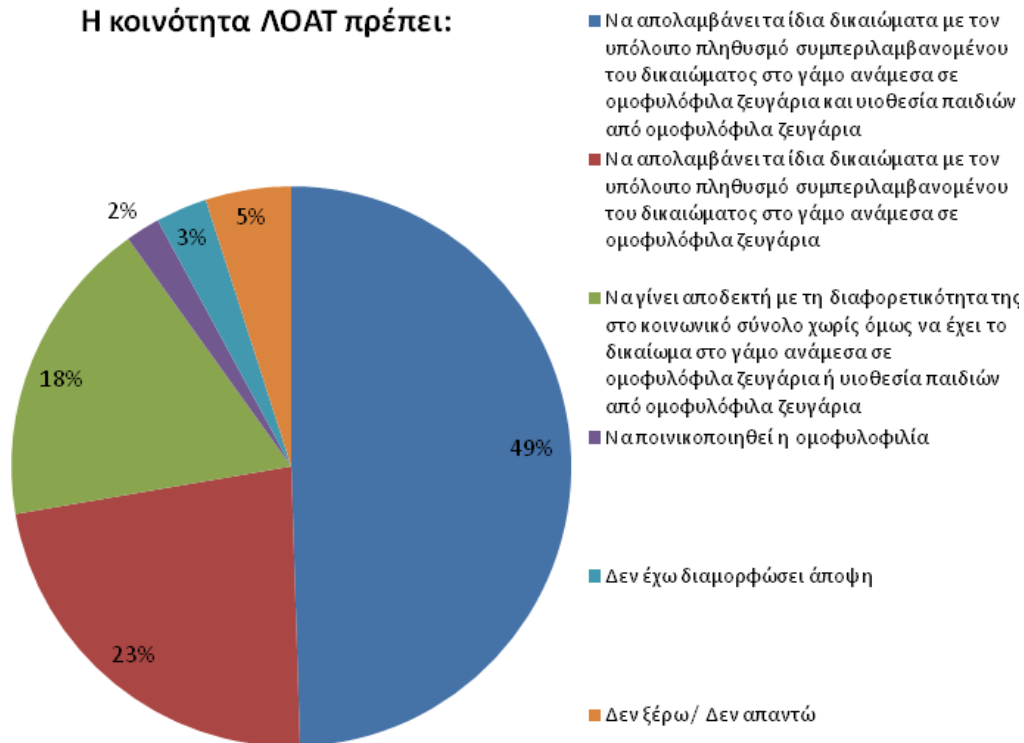
Ενώ η ομάδα των Τουρκοκύπριων ανέργων απάντησε στη πλειοψηφία με τον πιο προοδευτικό τρόπο, εντούτοις οφείλουμε να σημειώσουμε μια μεγαλύτερη τάση από τους Ελληνοκυπρίους για πιο συντηρητικές απόψεις.

Κοινότητα ΛΟΑΤ

Με ιεραρχικά την πιο προοδευτική άποψη σε σχέση με την αντιμετώπιση που πρέπει να τυχάνουν τα άτομα ΛΟΑΤ στην κυπριακή κοινωνία να είναι «Να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα με τον υπόλοιπο πληθυσμό συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος στο γάμο ανάμεσα σε ομοφυλόφιλα ζευγάρια και υιοθεσία παιδιών από ομοφυλόφιλα ζευγάρια» και πιο συντηρητική αντίληψη «Να ποινικοποιηθεί η ομοφυλοφιλία», οι ερωτηθέντες δήλωσαν σε ποσοστό 49% την πιο προοδευτική άποψη, σε ποσοστό 23% «να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα με τον υπόλοιπο πληθυσμό συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος στο γάμο ανάμεσα σε ομοφυλόφιλα ζευγάρια (αλλά όχι το δικαίωμα της υιοθεσίας), 18% του δείγματος πιστεύει ότι τα άτομα ΛΟΑΤ πρέπει να γίνουν αποδεκτά με τη διαφορετικότητα τους χωρίς όμως να απολαμβάνουν οποιοδήποτε από τα 2 πιο πάνω δικαιώματα, μόλις 2%, 2 άτομα δήλωσαν ότι πρέπει να ποινικοποιηθεί η ομοφυλοφιλία ενώ 3% του δείγματος δήλωσαν ότι δεν έχουν διαμορφώσει άποψη.

Γράφημα 28

Η κοινότητα ΛΟΑΤ πρέπει:

Σημειώνεται εδώ, μια πιο συντηρητική άποψη από πλευράς Τουρκοκυπρίων στα ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού σε σχέση με τους Ελληνοκυπρίους.

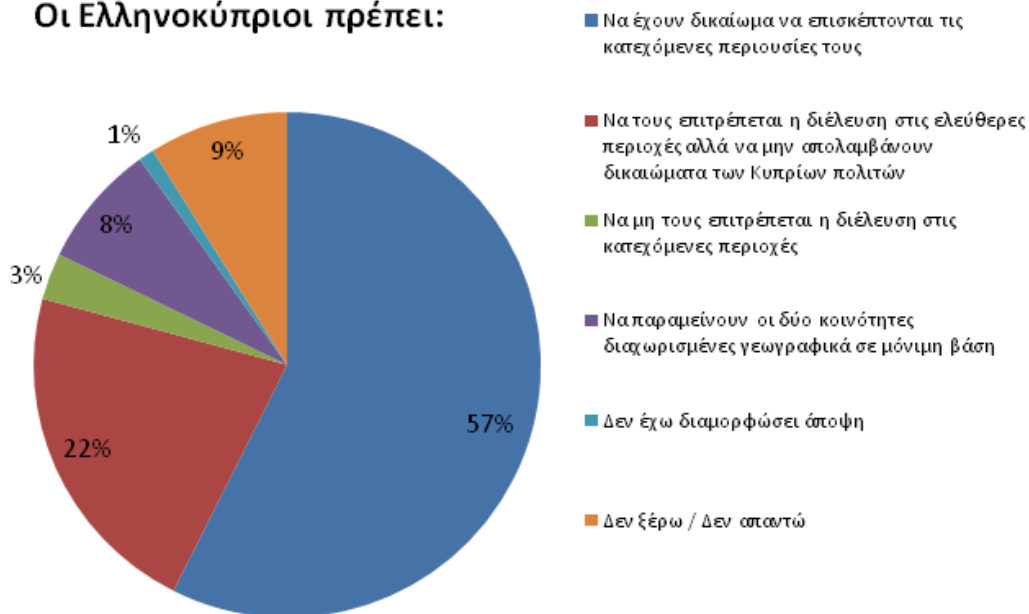
Ελληνοκυπριακή κοινότητα

Στο ερώτημα που αφορούσε την ελληνοκυπριακή κοινότητα, με ιεραρχικά την πιο προοδευτική άποψη σε σχέση με την αντιμετώπιση που πρέπει να τυγχάνουν οι Ελληνοκύπριοι να είναι «Να έχουν δικαίωμα να επισκέπτονται τις κατεχόμενες περιουσίες τους (Σημ. το ερώτημα περιορίζεται στις δυνατότητες που υπάρχουν με την υφιστάμενη κατάσταση ημικατοχής της Κύπρου. Αναφορά στο δικαίωμα πλήρους αξιοποίησης των νόμιμων δικαιούχων των περιουσιών θα γινόταν μόνο σε περίπτωση επίλυσης του κυπριακού προβλήματος)» και πιο συντηρητική άποψη «Να παραμείνουν οι δύο κοινότητες διαχωρισμένες γεωγραφικά σε μόνιμη βάση» το δείγμα έδωσε την πιο προοδευτική άποψη σε ποσοστό 57%, 22% δήλωσε ότι θα πρέπει να «Να τους επιτρέπεται η διέλευση στις κατεχόμενες περιοχές», 3% δήλωσε ότι δεν πρέπει να τους επιτρέπεται η διέλευση στις κατεχόμενες περιοχές, ένα σημαντικό ποσοστό 8% δήλωσε ότι «οι δύο κοινότητες πρέπει να παραμείνουν διαχωρισμένες γεωγραφικά σε μόνιμη βάση», ενώ 1% δεν έχει διαμορφώσει άποψη.

Καταγράφεται, μια σημαντικά λιγότερο προοδευτική αντίληψη για τον τρόπο αντιμετώπισης της ελληνοκυπριακής κοινότητας από τους Τουρκοκυπρίους σε σχέση με την αντίστοιχη των Ελληνοκυπρίων. Η διαφοροποίηση αυτή εντοπίζεται κυρίως στο ζήτημα της παρουσίας Ελληνοκυπριακού πληθυσμού ανάμεσα στους Τουρκοκύπριους. Στο σημείο αυτό υπογραμμίζεται η ιστορική διάσταση μιας τουρκοκυπριακής συλλογικής συνείδησης που «φοβάται» την ελληνοκυπριακή πλειοψηφία. Σε αυτό το πλαίσιο η μόνιμη εγκατάσταση Ελληνοκυπρίων ανάμεσα σε Τουρκοκύπριους, χωρίς να συνοδεύεται με διασφαλίσεις γύρω από το ζήτημα της πολιτικής ισότητας, είναι μια προοπτική που αντιμετωπίζεται με σκεπτικισμό λόγω κυρίως της ιστορικής μνήμης των διακοινοτικών ταραχών.

Γράφημα 29

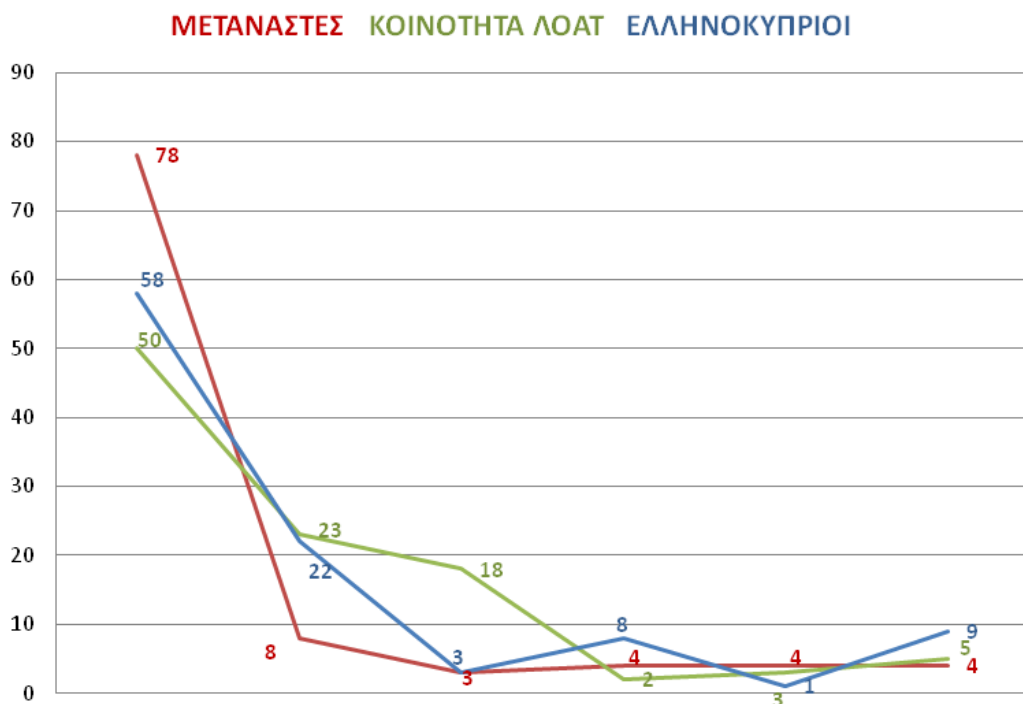
Οι Ελληνοκύπριοι πρέπει:

Σε πιο πρακτικό επίπεδο επικρατεί ο φόβος διεκδίκησης περιουσιών που ανήκαν στους Ελληνοκυπρίους. Μια δεύτερη φοβία είναι οικονομική και ενδεχομένως παραπέμπει σε πιθανή οικονομική επικυριαρχία ή/και εξάρτηση από την πληθυσμιακά και οικονομικά δυνατή κοινότητα, δηλαδή τους Ελληνοκύπριους.

Το γράφημα πιο κάτω καταδεικνύει ότι οι πιο προοδευτικές απόψεις ποσοστιαία εκφράστηκαν για την ομάδα των μεταναστών, ακολούθως για την ελληνοκυπριακή κοινότητα και τέλος για τα άτομα ΛΟΑΤ. Παρόλα αυτά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το δείγμα γενικότερα εξέφρασε σχετικά προοδευτικές απόψεις για τις τρεις υπό αναφορά ομάδες.

Γράφημα 30

Ο παράγοντας ηλικία

Επιχειρώντας να εξετάσουμε κατά πόσο ο παράγοντας ηλικία παίζει ρόλο στο βαθμό προοδευτικότητας των Τουρκοκυπρίων ως προς την αντιμετώπιση των ομάδων που διερευνούμε, με την επιφύλαξη πάντα του περιθωρίου στατιστικού λάθους λόγω μικρού αριθμού απαντήσεων σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, απομονώσαμε τα ποσοστά της πιο προοδευτικής άποψης που δόθηκε από κάθε ηλικιακή ομάδα σε σχέση με τις τρεις ομάδες υπό συζήτηση ως ακολούθως:

Πίνακας 16: Ποσοστό ατόμων, ανά ηλικιακή ομάδα, που έδωσαν την πιο προοδευτική απάντηση στα ερωτήματα που αφορούσαν την αντιμετώπιση των υπό αναφορά ομάδων

	18-24 (26 άτομα)	26-40 (50 άτομα)	41-60 (23 άτομα)	60+ (2 άτομα)
Μετανάστες	61,5%	80%	87%	100%
Άτομα ΛΟΑΤ	57,6%	58%	46,6%	0%
Ε/Κ κοινότητα	57,6%	54%	26,1%	50%

Οι απαντήσεις που δόθηκαν καταδεικνύουν ότι:

1. Η νεαρότερη ηλικιακή ομάδα εκφράζει πιο συντηρητική άποψη απ' ότι οι υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες για τα ζητήματα των μεταναστών, ενώ αντίθετα, εκφράζει σε μεγαλύτερο βαθμό την πιο προοδευτική άποψη στις απαντήσεις για την ελληνοκυπριακή κοινότητα. Οι νεαρότερες ηλικιακές ομάδες 18-24 και 26-40 έχουν τις πιο προοδευτικές αντιλήψεις για την αντιμετώπιση των ατόμων ΛΟΑΤ σε ποσοστά 57,6% και 58% αντίστοιχα. Διαφαίνεται δηλαδή, ότι σε σχέση με τα ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού, οι νεαρότεροι εκφράζουν πιο προοδευτικές αντιλήψεις απ' ότι στα ζητήματα μεταναστών και Ελληνοκυπρίων σε σύγκριση με τις άλλες ηλικιακές ομάδες.
2. Όπως και στην περίπτωση των νεαρών Ελληνοκύπριων που απάντησαν το ερωτηματολόγιο, έτσι και οι Τουρκοκύπριοι νέοι έχουν λιγότερο προοδευτικές απόψεις στο σύνολό τους απ' ότι οι άλλες ηλικιακές ομάδες.
3. Η αντίληψη ότι «εξαιτίας των μεταναστών αυξάνεται η ανεργία» εκλαμβάνεται από πολύ έως πάρα πολύ σημαντικός παράγοντας σε ποσοστό 51% στην έκφραση ρητορικής και συμπεριφορών μίσους προς τους μετανάστες, όπως περιγράφεται πιο πάνω και φαίνεται ότι επηρεάζει τις απόψεις και των Τουρκοκύπριων νέων ανάλογα.
4. Οι Τουρκοκύπριοι νέοι εκφράζονται πιο θετικά απέναντι στους Ελληνοκύπριους έναντι οποιασδήποτε άλλης ομάδας. Αυτό αντανακλά ενδεχομένως το γεγονός ότι αυτή η ομάδα δεν έχει βιώσει ιστορικά τα γεγονότα που έχουν διαχωρίσει τις δύο κοινότητες και δεν έχει αναπτύξει τόσο εθνοκεντρικές αντιλήψεις σε σχέση με την έννοια του «άλλου». Το αυξημένο αυτό ποσοστό αντανακλά ενδεχομένως και την επιθυμία της νέας γενιάς των Τουρκοκυπρίων για επίλυση του κυπριακού προβλήματος καθώς και την απαρέσκειά τους σε σχέση με το ρόλο της Τουρκίας στη διαιώνιση του προβλήματος. Σε αντίθεση με τους Ελληνοκύπριους, όπου παρατηρείται μια πιο προοδευτική τάση στις μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες, στους Τουρκοκύπριους καταγράφεται καθοδική τάση (ποσοστιαία) στις προοδευτικές απαντήσεις που αγγίζει μόλις το 26,1% στις ηλικίες 41-60. Βλέπουμε δηλαδή μια αντίστροφη πορεία στις απαντήσεις των ερωτηθέντων στις δύο κοινότητες. Οι μεγαλύτερες ηλικίες

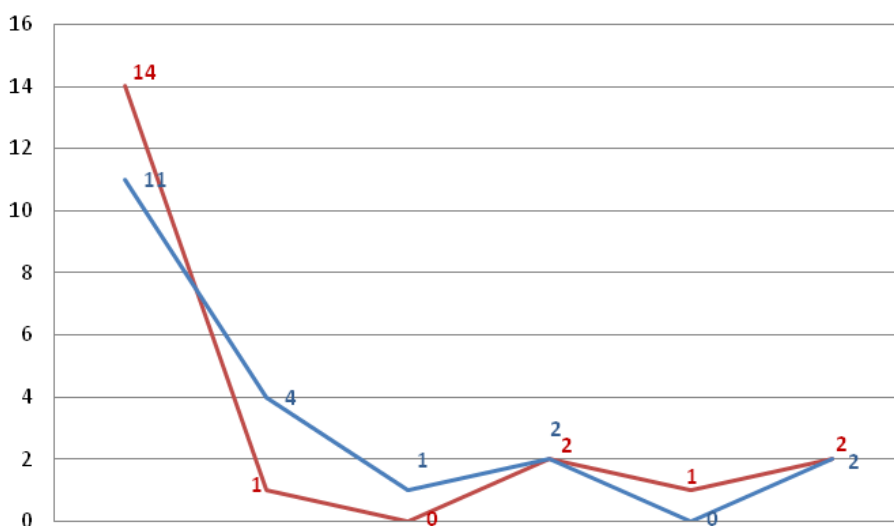
των Τουρκοκυπρίων είναι οι ομάδες πληθυσμού που είτε έζησαν, είτε έχουν σχετικές εμπειρίες – μνήμες – διηγήσεις κυρίως από τις διακοινοτικές ταραχές. Έχουν δηλαδή μνήμες από μια εποχή που στην συλλογική συνείδηση εκείνων των ηλικιών καταγράφεται μια έντονη έλλειψη εμπιστοσύνης προς την ελληνοκυπριακή πλειοψηφία.

Μια επιπρόσθετη παράμετρος που τυχάνει ανάλυσης στο παρόν ερωτηματολόγιο προκύπτει όταν απομονώσουμε τα άτομα που φαίνεται ότι τηρούν μια πιο συντηρητική στάση στα ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού και που απάντησαν ότι η κοινότητα ΛΟΑΤ πρέπει “να γίνει αποδεκτή με τη διαφορετικότητα της στο κοινωνικό σύνολο χωρίς όμως να έχει το δικαίωμα στο γάμο ανάμεσα σε ομοφυλόφιλα ζευγάρια ή υιοθεσία παιδιών από ομοφυλόφιλα ζευγάρια” (18 άτομα στο σύνολο) ή ότι πρέπει “να ποινικοποιηθεί η ομοφυλοφιλία” (2 άτομα), (19,8% του συνολικού δείγματος). Εξετάζοντας πως απάντησαν οι Τουρκοκύπριοι στα αντίστοιχα ερωτήματα για τους μετανάστες και τους Ελληνοκύπριους, διαπιστώνουμε ότι οι αντιλήψεις του πιο ‘συντηρητικού’ δείγματος σε σχέση με τα άτομα ΛΟΑΤ είναι εμφανώς πολύ πιο προοδευτικές σε σχέση με την ελληνοκυπριακή κοινότητα (55% έδωσε την πιο προοδευτική απάντηση) ενώ ακόμα πιο προοδευτικές σε σχέση με τους μετανάστες (70% έδωσε την πιο προοδευτική απάντηση).

Η σύγκριση αυτή καταδεικνύει ότι η τουρκοκυπριακή κοινωνία όπως και η ελληνοκυπριακή, παρά τις προοδευτικές απόψεις που διατηρεί για ζητήματα μεταναστών και της Ε/Κ κοινότητας, διατηρεί ταυτόχρονα μια αρκετή δόση συντηρητισμού όσον αφορά σε ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού.

Γράφημα 31

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΕΛΛΗΝΟΚΥΠΡΙΟΙ

Η μεταβλητή 'φύλο'

Συγκρίνοντας τις απόψεις που εξέφρασαν οι Τουρκοκύπριοι απομονώνοντας τη μεταβλητή 'ταυτότητα φύλου', οι άντρες επιδεικνύουν πιο προοδευτική συμπεριφορά έναντι των γυναικών ως προς τις υπό αναφορά ομάδες. Οι άνδρες εκφράζουν πιο προοδευτικές απόψεις σε σχέση με τους μετανάστες, ακολούθως για την Ε/Κ κοινότητα και τέλος για τα άτομα ΛΟΑΤ. Αντιστοίχως, οι γυναίκες ακολουθούν την ίδια σειρά προς τις υπό αναφορά ομάδες κατά 5 έως 5 ποσοστιαίες μονάδες πιο κάτω σε σχέση με τα αντίστοιχα ποσοστά των ανδρών. Ο τουρκοκυπριακός γυναικείος πληθυσμός, φαίνεται, σύμφωνα με το δείγμα, να εκφράζει λιγότερο προοδευτικές απόψεις από τον αντρικό πληθυσμό.

Πίνακας 17: Ποσοστό αντρών και γυναικών που έδωσε την πιο προοδευτική απάντηση στα ερωτήματα που αφορούσαν στην αντιμετώπιση των υπό αναφορά ομάδων

	ΑΝΤΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ	79%	72%
ΑΤΟΜΑ ΛΟΑΤ	50%	44%
Τ/Κ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	59%	52%

Εξετάζοντας αν η διαμονή στο εξωτερικό (για οποιοδήποτε διάστημα) για εργασία, σπουδές ή άλλο λόγο, επιδρά στις αντιλήψεις αυτών που έχουν εμπειρία από άλλους πολιτισμούς και τρόπο ζωής διαπιστώνουμε τα εξής:

Απομονώνοντας την απάντηση με την πιο προοδευτική άποψη που δόθηκε από το δείγμα σε κάθε ερώτηση αντίστοιχα, και εξαγοντας τα αντίστοιχα ποσοστά σύμφωνα με το αριθμό των απαντήσεων που δόθηκαν από τα άτομα που έζησαν και δεν έζησαν στο εξωτερικό αντιστοίχως, διαπιστώνεται ότι τα άτομα που έζησαν κάποια στιγμή της ζωής τους (ή και στην παρούσα φάση ζουν) στο εξωτερικό παρουσιάζουν σαφώς πιο προοδευτικές αντιλήψεις από τα άτομα που δεν έχουν εμπειρίες από τη ζωή σε άλλες χώρες.

Το μικρότερο αριθμό απαντήσεων με την πιο προοδευτική άποψη έδωσαν, τόσο όσοι έχουν ζήσει (52%) όσο και όσοι δεν έχουν ζήσει (45), στο εξωτερικό σε σχέση με τα άτομα ΛΟΑΤ. Διαφαίνεται δηλαδή μια σοβαρή τάση προς πιο συντηρητικές απόψεις όσον αφορά σε ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού παρόλο που τα άτομα που έχουν ζήσει στο εξωτερικό δείχνουν μια πιο προοδευτική τάση.

Σημαντική διαφοροποίηση παρατηρείται στις απαντήσεις των Τουρκοκυπρίων σε σχέση με τις αντίστοιχες των Ελληνοκυπρίων, όσον αφορά στην αντιμετώπιση της άλλης κοινότητας. Ενώ οι Ελληνοκύπριοι που έχουν ζήσει στο εξωτερικό έχουν δώσει κατά 81% την πιο προοδευτική απάντηση σε σχέση με την Τ/Κ κοινότητα, η αντίστοιχη ομάδα των Τουρκοκυπρίων απάντησε πιο προοδευτικά σε ποσοστό 59%, χωρίς ουσιαστική διαφορά από την ομάδα των Τουρκοκυπρίων που δεν έχουν ζήσει

στο εξωτερικό (55%). Οι εμπειρίες άλλων χωρών δηλαδή, δεν διαφοροποιούν την προσέγγιση των Τουρκοκυπρίων ως προς την άλλη κοινότητα και η τάση λιγότερο προοδευτικών απαντήσεων παραμένει.

Πίνακας 18: Ποσοστό ατόμων που έζησαν και που δεν έζησαν στο εξωτερικό και έδωσαν την πιο προοδευτική απάντηση στα ερωτήματα που αφορούσαν στην αντιμετώπιση των υπό αναφορά ομάδων

	Άτομα που έζησαν στο εξωτερικό (63 άτομα)	Άτομα που δεν έζησαν στο εξωτερικό (38 άτομα)
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ	80%	74%
ΑΤΟΜΑ ΛΟΑΤ	52%	45%
Ε/Κ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	59%	55%

Κεφάλαιο 5

ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Λάκης Ν. Χριστοδούλου
Δικηγόρος & Νομικός Σύμβουλος

Μελέτη
για το νομικό υπόβαθρο αναφορικά
με τη *Ρητορική Μίσους & τα Εγκλήματα Μίσους*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Συντομογραφίες

A. Εισαγωγή

B. Εννοιολογικό πλαίσιο

Γ. Θεσμικό πλαίσιο

Γ. 1 Ο Νόμος 134(Ι)/2011 και η Απόφαση – πλαίσιο της 28ης Νοεμβρίου 2008 της Ε.Ε.

Γ. 2 Σύνταγμα Κυπριακής Δημοκρατίας

Γ. 3 Ποινικός Κώδικας

Γ. 4 Άλλες σχετικές νομοθεσίες και νομικά κείμενα

Γ. 4. 1 Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Θεμελιωδών Ελευθεριών

Γ. 4. 2 Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Γ. 4. 3 Διεθνής Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Φυλετικής Διάκρισης

Γ. 4. 4 Διεθνές Σύμφωνο για Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του Ο.Η.Ε.

Γ. 4. 5 Ο Περί Καταπολέμησης Φυλετικών και Ορισμένων Άλλων Διακρίσεων Νόμος (Ν. 42(Ι)/2004)

Γ. 4. 6 Ο περί Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση κατά του Εγκλήματος μέσω του Διαδικτύου, αναφορικά με την Ποινικοποίηση Πράξεων Ρατσιστικής και Ξενοφοβικής Φύσης που Διαπράττονται μέσω Συστημάτων Ηλεκτρονικών Υπολογιστών (Κυρωτικός) Νόμος του 2004

Γ. 4. 7 Ο περί της Πρόληψης και της Καταστολής στους Αθλητικούς Χώρους Νόμος του 2008 (48(Ι)/2008)

Γ. 4. 8 Κώδικας Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού και Οδηγός Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών

Δ. Συμπεράσματα και Εισηγήσεις

- Τροποποιήσεις Ν. 134(Ι)/2011
- Επέκταση πεδίου εφαρμογής αδικημάτων
- Νομοσχέδιο για την ομοφοβική ρητορική
- Μέτρα για καταγγελίες
- Προστασία θυμάτων
- Ρητορική μίσους μέσω πολιτικού λόγου
- ΜΜΕ & Διαδίκτυο
- Ενδυνάμωση Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων

Ε. Αντί επίλογου

ΣΤ. Βιβλιογραφία

*“People demand freedom of speech
as a compensation for the freedom of thought
which they seldom use. ”*

Søren Kierkegaard
(Δανός φιλόσοφος, 1813-1855)

Συντομογραφίες

ΕΔΑΔ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΟΧ	Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος
ΛΟΑΤ	Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι, Αμφισεξουαλικοί και Τρανσέξουαλ
Μ.Κ.Ο.	Μη κυβερνητικές/κερδοσκοπικές οργανώσεις
ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
ΟΑΣΕ	Οργανισμός για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη
Ο.Η.Ε.	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΣΤΕ	Συμβούλιο της Ευρώπης
ECRI	Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας του Συμβουλίου της Ευρώπης
EEA	European Economic Area
FRA	European Union Agency for Human Rights

A. Εισαγωγή

Λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες που έχουν αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια, σε μια παγκοσμιοποιημένη και ραγδαία αναπτυσσόμενη κοινωνία, με αντίκτυπο στις αρχές και στις αξίες των ανθρώπων, είναι ανησυχητικά τα δείγματα ρητορικής μίσους και οι εκδηλώσεις – εγκλήματα μίσους που εμφανίζονται παγκόσμια. Ένα κράμα διακρίσεων, ανισότητας, μη σεβασμού των δικαιωμάτων οδηγεί σε συμπεριφορές μίσους εναντίον ομάδων προσώπων λόγω της φυλής, θρησκείας, σεξουαλικού προσανατολισμού, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, ταυτότητας φύλου, γλώσσας, γενεαλογικών καταβολών ή αναπηρίας.

Μέσω της υλοποίησης του σχεδίου και συγκεκριμένα της παρούσας μελέτης, στόχος είναι να δημιουργηθεί ένα πλέγμα εισηγήσεων και προτάσεων πολιτικής, αφότου αναλυθεί το θεσμικό/νομικό πλαίσιο και η κατάσταση που επικρατεί στην Κύπρο, ούτως ώστε να αποτελέσει βάση προς συζήτηση και βελτίωση των υφιστάμενων δομών και προνοιών.

Στο πρώτο κεφάλαιο – εννοιολογικό πλαίσιο – καταγράφονται βασικοί ορισμοί και ερμηνείες που έχουν υιοθετηθεί από άλλους φορείς ή όργανα, και όπου κρίθηκε αναγκαίο, εμπλουτίστηκαν για να είναι πιο ολοκληρωμένοι.

Στο δεύτερο κεφάλαιο – θεσμικό πλαίσιο – αναλύεται κατά κύριο λόγο ο περί της Καταπολέμησης ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου Νόμος (Ν. 134(I)/2011), με παράλληλη αντιπαραβολή το κείμενο της Απόφασης – πλαίσιο της Ε.Ε. της 28ης Νοεμβρίου 2008. Επιπρόσθετα, γίνεται αναφορά σε διεθνείς συμβάσεις, στο Σύνταγμα και στον Ποινικό Κώδικα της Κυπριακής Δημοκρατίας, καθώς και σε άλλα νομικά κείμενα, παρουσιάζοντας εμπεριστατωμένα και ολοκληρωμένα το θεσμικό πλαίσιο που διέπει τα ζητήματα της ρητορικής μίσους και των εγκλημάτων μίσους, καθώς και των διακρίσεων ευρύτερα.

Στο τρίτο, και τελευταίο, κεφάλαιο, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα και οι εισηγήσεις, αναφορικά με πιθανές τροποποιήσεις ή/και προσθήκες στο νομικό πλαίσιο, ώστε, μεταξύ άλλων, να περιλαμβάνονται η καταγραφή τέτοιων περιστατικών, η θέσπιση μηχανισμών για καταγγελία και κατ' επέκταση, η δίωξη τέτοιων αδικημάτων. Οι εισηγήσεις αποσκοπούν στη δημιουργία ενός ευρύτερου πλαισίου προστασίας των θυμάτων και αποτελεσματικής παρακολούθησης τέτοιων περιστατικών.

Η μελέτη επικεντρώνεται αποκλειστικά στο νομικό σύστημα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Απώτερος σκοπός της μελέτης και συγκεκριμένα του τελευταίου μέρους που περιλαμβάνει τα συμπεράσματα και τις εισηγήσεις, είναι να αποτελέσει βάση για δημόσιο διάλογο, σχετικά με τη ρητορική και τα εγκλήματα μίσους.

Β. Εννοιολογικό πλαίσιο

Για σκοπούς της παρούσας μελέτης, υιοθετούνται κάποιες ερμηνείες αναφορικά με όρους και φράσεις που χρησιμοποιούνται στο κείμενο.

Συγκεκριμένα, ως **μίσος** έχει υιοθετηθεί ο όρος, όπως αυτός προνοείται από τον περί της Καταπολέμησης ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου (Νόμος 134(Ι)/2011), δηλαδή «το μίσος που βασίζεται στη φυλή, το χρώμα, τη θρησκεία, τις γενεαλογικές καταβολές ή την εθνική ή εθνοτική καταβολή»,¹ καθώς επίσης και το μίσος που βασίζεται στον σεξουαλικό προσανατολισμό, στις αναπηρίες και στην ταυτότητα φύλου.

Κατ' επέκταση, ως **ρητορική μίσους** (hatespeech), ορίζεται «η πρόκληση και η ενθάρρυνση μίσους, διακρίσεων ή εχθρότητας εις βάρος ενός ατόμου, οι οποίες υποκινούνται από προκαταλήψεις εναντίον του εν λόγω ατόμου εξαιτίας συγκεκριμένου χαρακτηριστικού του», όπως αυτή έχει υιοθετηθεί από τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (European Union Agency for Fundamental Rights - FRA).²

Επιπρόσθετα, στις περιπτώσεις που άτομο υπόκειται σε σωματική ή λεκτική επίθεση, η οποία υποκινείται από προκαταλήψεις εναντίον του εν λόγω ατόμου εξαιτίας συγκεκριμένου χαρακτηριστικού του, όπως αναφέρεται από τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., αποτελεί **έγκλημα μίσους** (hatecrime).

Ως **διάκριση**, με βάση τον περί Καταπολέμησης Φυλετικών και Ορισμένων Άλλων Διακρίσεων Νόμο (Ν. 42 (Ι)/2004), νοείται «κάθε μεταχείριση ή συμπεριφορά, διάταξη, όρος, κριτήριο, ή πρακτική, που στα πλαίσια δραστηριοτήτων στο δημόσιο ή και στον ιδιωτικό τομέα δραστηριοτήτων διέπεται ειδικά, απαγορεύεται ή δεν επιτρέπεται, από οποιοδήποτε εκάστοτε σε ισχύ νόμο ή κανονισμούς επί τω ότι συνιστά σύμφωνα με τις διατάξεις τους άμεση ή έμμεση διάκριση λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας, πεποιθήσεων, κοινότητας, γλώσσας, χρώματος, ειδικών αναγκών, ηλικίας, και γενετήσιου προσανατολισμού».

Αντιλαμβανόμενοι τον έντονο προβληματισμό που δημιουργείται ως προς τα όρια μεταξύ ρητορικής μίσους και έκφρασης του λόγου, κρίνεται σημαντικό το δικαίωμα για **ελευθερία έκφρασης** να ερμηνευθεί στη βάση του άρθρου 19 του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας, δηλαδή ως «την ελευθερίαν της γνώμης, της λήψεως και μεταδόσεως πληροφοριών και ιδεών άνευ επεμβάσεως οιασδήποτε δημοσίας αρχής και ανεξαρτήτως συνόρων».

1 Άρθρο 2

2 «Έγκλήματα μίσους στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (TK-31-12-265-EL-C).

Για την έννοια του **σεξουαλικού προσανατολισμού** και της **ταυτότητας κοινωνικού φύλου**, υιοθετείται η ορολογία που αναφέρεται σε πολλές διεθνείς συνθήκες ανάμεσα τους και τη Σύσταση CM/Rec(2010)5 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για μέτρα αντιμετώπισης διακρίσεων στη βάση σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, τις οποίες υπέγραψε η Κύπρος.

Προκατάληψη³ είναι η αρνητική προδιάθεση ή στάση απέναντι σε πρόσωπο ή ομάδα προσώπων που βασίζεται σε αυθαίρετες γενικεύσεις και στερεότυπες πεποιθήσεις και όχι σε πραγματικά χαρακτηριστικά. Ως **στερεότυπα**, δε, ορίζεται ο χαρακτηρισμός που αναφέρεται σε ομάδα και βασίζεται σε γενικεύσεις ενδεχομένως αυθαίρετες.

Γ. Θεσμικό πλαίσιο

Ο περί της Καταπολέμησης ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου (Νόμος 134(I)/2011) διέπει τα ζητήματα της ρητορικής μίσους και υιοθετήθηκε για σκοπούς εναρμόνισης με την πράξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τίτλο «Απόφαση- πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 28ης Νοεμβρίου 2008 για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου» (εφεξής «Απόφαση-πλαίσιο»).

Στόχος της Απόφασης-πλαίσιο της Ε.Ε. ήταν ο καθορισμός μιας κοινής προσέγγισης ποινικού δικαίου στην Ε.Ε. για την αντιμετώπιση αδικημάτων που πηγάζουν από τον ρατσισμό και την ξενοφοβία και παράλληλα η διασφάλιση ότι η ίδια συμπεριφορά αποτελεί αδίκημα σε όλα τα κράτη μέλη και προβλέπονται αποτρεπτικές, αναλογικές και αποτελεσματικές κυρώσεις κατά των προσώπων (φυσικών και νομικών) που διαπράττουν τέτοια αδικήματα.

Η εν λόγω Απόφαση-πλαίσιο επικεντρώνεται στην καταπολέμηση ιδιαίτερα σοβαρών μορφών ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου. Στην Απόφαση-πλαίσιο αναγνωρίζεται όμως ότι η αποτελεσματική αντιμετώπιση των φαινομένων αυτών προϋποθέτει τη λήψη μέτρων διαφορετικής φύσεως και όχι μόνο την ποινικοποίηση ορισμένων αδικημάτων. Ως εκ τούτου, συνεπάγεται ότι και εναρμονισμένη με το ευρωπαϊκό κεκτημένο, η Κυπριακή νομοθεσία περιορίζεται σε συγκεκριμένα ποινικά αδικήματα. Λόγω του ότι η εθνική νομοθεσία είναι το κύριο νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση τέτοιων αδικημάτων, για σκοπούς της παρούσας μελέτης θα εξεταστεί αναλυτικά ο Νόμος και η αποτελεσματικότητα της εφαρμογής του. Ακολούθως, εξετάζονται κι άλλες σχετικές εθνικές και διεθνείς νομοθεσίες που έχουν υιοθετηθεί και κυρωθεί αντίστοιχα από την Δημοκρατία, ούτως ώστε να σκιαγραφηθεί κατά πόσο το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο είναι επαρκές για την αντιμετώπιση των εγκλημάτων μίσους και των αδικημάτων της ρητορικής μίσους.

---

3 Βάσει του ορισμού που καταγράφεται στο ένθετο «Ορίζοντας και εξορκίζοντας το μίσος», του Οργανισμού Νεολαίας Κύπρου και της Αρχής κατά των Διακρίσεων, του Γραφείου Επιτρόπου Διοικήσεως.

Γ. 1 Ο Νόμος 134(Ι)/2011 και η Απόφαση – πλαίσιο της 28ης Νοεμβρίου 2008 της Ε.Ε.

Άρθρο 3 – Αδικήματα και Ποινές

(1) Πρόσωπο το οποίο εκ προθέσεως δημόσια διαδίδει και δημόσια υποκινεί με οποιοδήποτε τρόπο βία ή μίσος που στρέφεται κατά ομάδας προσώπων ή μέλους ομάδας προσώπων που προσδιορίζεται βάσει της φυλής, του χρώματος, της θρησκείας, των γενεαλογικών καταβολών ή της εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, κατά τρόπο που διαταράσσει τη δημόσια τάξη ή που έχει απειλητικό, υβριστικό ή προσβλητικό χαρακτήρα, είναι ένοχο αδικήματος και, σε περίπτωση καταδίκης, υπόκειται σε ποινή φυλάκισης που δεν υπερβαίνει τα πέντε (5) χρόνια ή σε χρηματική ποινή που δεν υπερβαίνει τις δέκα χιλιάδες ευρώ (€10 000) ή και στις δυο αυτές ποινές.

(2) Τηρουμένων των διατάξεων του εδαφίου (3), πρόσωπο το οποίο εκ προθέσεως και κατά τρόπο που διαταράσσει τη δημόσια τάξη ή που έχει απειλητικό, υβριστικό ή προσβλητικό χαρακτήρα με οποιοδήποτε τρόπο-

(α) δημόσια επιδοκιμάζει ή αρνείται ή κατάφωρα υποβαθμίζει τα εγκλήματα γενοκτονίας, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και εγκλήματα πολέμου, όπως αυτά ορίζονται στα άρθρα 6, 7 και 8 του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, και στρέφεται κατά ομάδας προσώπων ή μέλους ομάδας προσώπων που προσδιορίζεται βάσει της φυλής, του χρώματος, της θρησκείας, των γενεαλογικών καταβολών ή της εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής και η συμπεριφορά του αυτή εκδηλώνεται κατά τρόπο που είναι πιθανόν να υποκινήσει βία ή μίσος κατά μιας τέτοιας ομάδας ή μέλους της ή

(β) δημόσια επιδοκιμάζει ή αρνείται ή κατάφωρα υποβαθμίζει τα εγκλήματα τα οποία ορίζονται στο άρθρο 6 του Καταστατικού του Διεθνούς Στρατοδικείου, του οποίου άρθρου το κείμενο στο αγγλικό πρωτότυπο εκτίθεται στο Μέρος Ι του Πίνακα και η ελληνική μετάφραση στο Μέρος ΙΙ του Πίνακα, και στρέφεται κατά ομάδας προσώπων ή μέλους τέτοιας ομάδας που προσδιορίζεται βάσει της φυλής, του χρώματος, της θρησκείας, των γενεαλογικών καταβολών ή της εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής και η συμπεριφορά του αυτή εκδηλώνεται κατά τρόπο που είναι πιθανόν να υποκινήσει βία ή μίσος κατά μιας τέτοιας ομάδας ή μέλους της, είναι ένοχο αδικήματος και, σε περίπτωση καταδίκης, υπόκειται σε ποινή φυλάκισης που δεν υπερβαίνει τα πέντε χρόνια (5) ή σε χρηματική ποινή που δεν υπερβαίνει τις δέκα χιλιάδες Ευρώ (€10000) ή και στις δύο αυτές ποινές.

(3) Η άρνηση ή κατάφωρη υποβάθμιση των εγκλημάτων που αναφέρονται στις παραγράφους (α) και (β) του εδαφίου (2) συνιστά ποινικό αδίκημα δυνάμει του εδαφίου (2) μόνο αν τα εγκλήματα στα οποία αναφέρεται έχουν αναγνωριστεί με αμετάκλητη απόφαση διεθνούς δικαστηρίου.

(4) Άνευ επηρεασμού των εδαφίων (1) και (2), αναφορά στη θρησκεία καλύπτει και συμπεριφορά η οποία συνιστά πρόσχημα για να κατευθύνονται οι πράξεις κατά ομάδας προσώπων ή μέλους τέτοιας ομάδας που προσδιορίζεται βάσει φυλής, χρώματος, γενεαλογικών καταβολών, ή εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής.

Όπως καταγράφεται στην Έκθεση της Επιτροπής για την Εφαρμογή της Απόφασης-

πλαίσιο (COM(2014) 27 final, ημερομηνίας 27/01/2014)⁴, στον εθνικό νόμο, γίνεται ρητή αναφορά στη βία και στο μίσος. Επιπρόσθετα, γίνεται ξεκάθαρη μνεία στις ομάδες και στα μεμονωμένα μέλη τους ως θύματα και η Κύπρος έχει προχωρήσει στην υιοθέτηση όλων των κριτηρίων (φυλή, χρώμα, θρησκεία, γενεαλογικές καταβολές, εθνική ή εθνοτική καταγωγή) βάσει των οποίων κάποια πρόσωπα είναι θύματα συμπεριφορών μίσους. Στο εδάφιο 1 του άρθρου 3, του εθνικού Νόμου, η αναφορά στη δημόσια διάδοση - η οποία ποινικοποιείται - περιλαμβάνει τόσο την προφορική επικοινωνία, καθώς και συγκεκριμένα άλλα μέσα που αναφέρονται στην ερμηνεία της «δημόσιας διάδοσης»⁵, στο άρθρο 2.

Η Κύπρος έχει επίσης προχωρήσει με την πλήρη αναπαραγωγή της πρόνοιας που αναφέρεται στα άρθρα 6, 7 και 8 του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (**βλ. Παράρτημα Ι**), μέσω των οποίων επίσης ποινικοποιούνται η δημόσια επιδοκιμασία, η άρνηση και η υποβάθμιση εγκλημάτων πολέμου, εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας και εγκλημάτων γενοκτονίας. Στην κυπριακή νομοθεσία, η δημόσια επιδοκιμασία, η άρνηση και η χονδροειδής υποτίμηση των εγκλημάτων, όπως προνοούνται στο άρθρο 6 του Καταστατικού του Διεθνούς Στρατοδικείου (**βλ. Παράρτημα ΙΙ**), ποινικοποιούνται.

Το άρθρο 1(2) της Απόφασης – πλαίσιο με το οποίο ένα κράτος μέλος τιμωρεί τη ρητορική μίσους είτε αυτή εκδηλώνεται κατά τρόπο που διαταράσσει τη δημόσια τάξη είτε έχει απειλητικό, υβριστικό ή προσβλητικό χαρακτήρα, έχει μεταφερθεί αυτούσια στον κυπριακό Νόμο (άρθρο 3(2)). Το ίδιο ισχύει επίσης και με το άρθρο 1(4) της Απόφασης – πλαίσιο, όπου η Κύπρος επέλεξε να το ενσωματώσει στο Νόμο, ως το άρθρο 3(3).

Σύμφωνα, δε, με το άρθρο 3 της Απόφασης – πλαίσιο, προνοείται ότι το κράτος μέλος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα ώστε να υπάρχουν αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές ποινικές κυρώσεις, σε σχέση με τις πράξεις που αναφέρονται στα άρθρα 3 και 4 του κυπριακού Νόμου. Η Απόφαση-πλαίσιο ορίζει ως απαίτηση η συμπεριφορά που περιλαμβάνει ρητορική μίσους να επισύρει ποινές το ανώτατο όριο των οποίων να είναι ένα έως τρία χρόνια τουλάχιστον στέρησης της ελευθερίας. Η Κύπρος σχετικά με την ποινή φυλάκισης όρισε να μην υπερβαίνει τα 5 χρόνια και επέλεξε να δοθεί η δυνατότητα στα δικαστήρια επιβολής προστίμου ως εναλλακτικής λύσης.

Άρθρο 4 - Ηθικοί αυτουργοί και συναυτουργοί

(1) Πρόσωπο το οποίο συμβουλεύει, προάγει ή παρακινεί άλλο να συμμετέχει στη διάπραξη των αδικημάτων που προβλέπονται στο εδάφιο (2) του άρθρου 3 είναι ένοχο ποινικού αδικήματος του ίδιου είδους και υπόκειται στην ίδια ποινή, όπως αν είχε διενεργήσει ο ίδιος τέτοια πράξη, δύναται δε να διωχτεί, όπως αν είχε διενεργήσει ο

4 Στην εν λόγω Έκθεση παρουσιάζεται η αξιολόγηση του βαθμού στον οποίο τα κράτη μέλη έχουν θέσει σε εφαρμογή τις διατάξεις της Απόφασης-πλαίσιο.

5 «Δημόσια διάδοση» σημαίνει τη διάδοση με διανομή φυλλαδίων ή γραπτού υλικού ή εικόνων ή με αναπαράσταση ιδεών ή θεωριών ή με οποιοδήποτε άλλο μέσο συμπεριλαμβανομένου συστήματος πληροφορικής το οποίο περιλαμβάνει ηλεκτρονικά δεδομένα (άρθρο 2, Ν. 134(I)/2011).

ίδιος τέτοια πράξη.

(2) Αν δύο ή περισσότερα πρόσωπα διαμορφώσουν από κοινού πρόθεση για τη διάπραξη των αδικημάτων που προβλέπονται στα εδάφια (1) και (2) του άρθρου 3 είναι ένοχοι ποινικού αδικήματος του ίδιου είδους και υπόκεινται στην ίδια ποινή, όπως αν είχαν διενεργήσει οι ίδιοι τέτοια πράξη.

Το άρθρο 4 (ηθικοί αυτοουργοί και συναυτουργοί) του εθνικού Νόμου αποτελεί αυτούσια μεταφορά του άρθρου 2 της Απόφασης – πλαίσιο, που αφορά την ηθική αυτοργία, συνέργια και προτροπή.

Άρθρο 5 – Ευθύνη Νομικών Προσώπων

(1) Νομικό πρόσωπο είναι ένοχο για τη διάπραξη αδικήματος που προβλέπεται στο άρθρο 3, όταν αυτό διαπράττεται προς όφελός του από πρόσωπο το οποίο ενεργεί είτε ατομικά είτε ως μέλος οργάνου του νομικού προσώπου και το οποίο κατέχει στο νομικό αυτό πρόσωπο διευθυντική θέση, βάσει-

(α) εξουσίας εκπροσώπησης του νομικού προσώπου ή

(β) εξουσίας λήψης αποφάσεων εξ ονόματος του νομικού προσώπου ή

(γ) εξουσίας άσκησης ελέγχου εντός του νομικού προσώπου.

(2) Νομικό πρόσωπο είναι ένοχο για τη διάπραξη αδικήματος που προβλέπεται στο άρθρο 3, όταν η έλλειψη εποπτείας ή ελέγχου από πρόσωπο που καθορίζεται στο εδάφιο (1) έχει καταστήσει δυνατή τη διάπραξη του εν λόγω αδικήματος προς όφελος του νομικού προσώπου από πρόσωπο το οποίο τελεί υπό την εξουσία του προσώπου που καθορίζεται στο εδάφιο (1).

(3) Άνευ επηρεασμού των όσων αναφέρονται στο παρόν άρθρο, η ευθύνη του νομικού προσώπου δεν αποκλείει την άσκηση ποινικής δίωξης των φυσικών προσώπων που διαπράττουν τα αδικήματα και ή των προσώπων που συμμετέχουν στη διάπραξη των αδικημάτων που προβλέπονται στο άρθρο 3.

(4) Άνευ επηρεασμού των εδαφίων (1) και (2), πρόσωπο το οποίο συμβουλεύει, προάγει ή παρακινεί άλλο να συμμετέχει στη διάπραξη αδικήματος που προβλέπεται στο άρθρο 3 είναι ένοχο ποινικού αδικήματος του ίδιου είδους και υπόκειται στην ίδια ποινή, όπως αν είχε διενεργήσει ο ίδιος τέτοια πράξη, δύναται δε να διωχτεί, όπως αν είχε διενεργήσει ο ίδιος τέτοια πράξη.

Τα νομικά πρόσωπα πρέπει να θεωρούνται υπεύθυνα για φαινόμενα ρητορικής μίσους από άτομα που κατέχουν διευθυντική θέση εντός ενός νομικού προσώπου ή στις περιπτώσεις που λόγω της έλλειψης εποπτείας από το άτομο αυτό καθίσταται δυνατή η ρητορική μίσους από υφιστάμενο του. Στον κυριακό νόμο ορίζονται ρητά τα περί ευθύνης των νομικών προσώπων, ρυθμίζοντας ότι πρόσωπο που εμπίπτει στα πιο πάνω είναι ένοχο ποινικού αδικήματος. Επιπρόσθετα, με τα σημεία (α) – (γ) του εδαφίου (1) του άρθρου 5, του Ν. 134(Ι)/2011, κάθε άτομο που ενεργεί προς όφελος του νομικού προσώπου περιλαμβάνεται στις πρόνοιες του άρθρου.

Άρθρο 6 - Κυρώσεις κατά νομικών προσώπων

6. (1) Νομικό πρόσωπο το οποίο καταδικάζεται για τη διάπραξη οποιουδήποτε αδικήματος που προβλέπεται στο εδάφιο (1) του άρθρου 5, υπόκειται σε χρηματική ποινή που δεν υπερβαίνει τις δέκα χιλιάδες Ευρώ (€10 000) και το δικαστήριο δύναται να διατάξει -

- (α) τον προσωρινό ή μόνιμο αποκλεισμό από δημόσιες παροχές ή ενισχύσεις,
- (β) την προσωρινή ή μόνιμη απαγόρευση άσκησης εμπορικής δραστηριότητας,
- (γ) τη διάλυση του νομικού προσώπου,
- (δ) τη δήμευση οποιουδήποτε αντικειμένου ή μέσου το οποίο χρησιμοποιήθηκε για τη διάπραξη οποιουδήποτε αδικήματος που προβλέπεται στον παρόντα Νόμο.

(2) Νομικό πρόσωπο το οποίο καταδικάζεται για τη διάπραξη οποιουδήποτε αδικήματος που προβλέπεται στο εδάφιο (2) του άρθρου 5, υπόκειται σε χρηματική ποινή που δεν υπερβαίνει τις δέκα χιλιάδες Ευρώ (€10 000).

Το άρθρο (6) ουσιαστικά προσθέτει στο άρθρο (5) περισσότερη βαρύτητα, καταγράφοντας την επιβολή χρηματικών και άλλων ποινών, σε περίπτωση καταδίκης νομικού προσώπου για διάπραξη οποιουδήποτε αδικήματος, όπως αυτά ορίζονται στα εδάφια (1) και (2) του άρθρου (5) του Ν. 134(I)/2011. Η Απόφαση-πλαίσιο ορίζει ως εναλλακτικές ποινές, πέρα από τις χρηματικές, τα μέτρα αποκλεισμού από δημόσιες παροχές ή ενισχύσεις, τα μέτρα προσωρινής ή μόνιμης απαγόρευσης άσκησης εμπορικής δραστηριότητας, την επιβολή δικαστικής εποπτείας και τη δικαστική εκκαθάριση, ποινές οι οποίες έχουν σχεδόν αυτούσιες μεταφερθεί στον κυπριακό νόμο.

Άρθρο 7 - Επέκταση της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου

(1) Τα Δικαστήρια της Δημοκρατίας έχουν δικαιοδοσία να εκδικάζουν τα αδικήματα του παρόντος Νόμου, στις περιπτώσεις που τα αδικήματα έχουν διαπραχθεί -

- (α) εν όλω ή εν μέρει στο έδαφος της Δημοκρατίας,
- (β) από πολίτη της Δημοκρατίας, ή
- (γ) προς όφελος νομικού προσώπου το οποίο έχει την έδρα του στο έδαφος της Δημοκρατίας.

(2) Η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου να εκδικάζει αδικήματα του παρόντος Νόμου δυνάμει της παραγράφου (α) του εδαφίου (1) καλύπτει και τις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι πράξεις τελούνται μέσω συστήματος πληροφορικής, και εάν-

- (α) το πρόσωπο που τελεί την πράξη είναι σωματικά παρόν στη Δημοκρατία, ανεξάρτητα από το εάν η πράξη περιλαμβάνει υλικό που φιλοξενείται σε σύστημα πληροφορικής στη Δημοκρατία,
- (β) η πράξη περιλαμβάνει υλικό που φιλοξενείται σε σύστημα πληροφορικής που βρίσκεται στη Δημοκρατία, ανεξάρτητα από το εάν ο δράστης τελεί την πράξη, ενόσω είναι σωματικά παρόν στη Δημοκρατία.

(3) [...]

(4) [...]»

Η Κύπρος υιοθέτησε αυτούσιο το άρθρο 9 της Απόφασης - πλαίσιο, μέσω του οποίου η δικαιοδοσία για τα αδικήματα της ρητορικής μίσους ορίζεται στη βάση συμπεριφοράς που εκδηλώνεται σε όλη ή σε μέρος της επικράτειας της Δημοκρατίας, επεκτείνεται σε συμπεριφορά που εκδηλώνεται από υπήκοο της, καθώς και για πράξεις που έχουν γίνει προς όφελος νομικού προσώπου που έχει την έδρα του στην επικράτεια της χώρας. Η Κύπρος είναι η μόνη χώρα, σύμφωνα με την Έκθεση της Επιτροπής COM(2014) 27 final, που έχει μεταφέρει τους κανόνες περί δικαιοδοσίας σε περιπτώσεις που η ρητορική μίσους τελείται μέσω συστήματος πληροφορικής και ο δράστης ή το υλικό που φιλοξενείται στο εν λόγω σύστημα είναι στο έδαφος της χώρας.

Άρθρο 8 - Ρατσιστικά και ξενοφοβικά κίνητρα

Τα Δικαστήρια, στα πλαίσια άσκησης των εξουσιών τους για επιμέτρηση και επιβολή ποινής, λαμβάνουν υπόψη ως επιβαρυντικό παράγοντα ρατσιστικά και ξενοφοβικά κίνητρα.

Η Κύπρος προχώρησε με την υιοθέτηση του άρθρου 4 της Απόφασης – πλαίσιο, το οποίο προβλέπει πως τα ρατσιστικά και ξενοφοβικά κίνητρα πρέπει να καλύπτονται στο πλαίσιο του ποινικού κώδικα ή να διασφαλίζεται ότι τα εθνικά δικαστήρια θα τα λαμβάνουν υπόψη κατά τον καθορισμό κυρώσεων. Σημειώνεται ότι η Κύπρος δεν προχώρησε σε τροποποίηση του ποινικού κώδικα, αλλά συμπεριέλαβε την διάταξη στον Ν. 134(Ι)/2011.

Άρθρο 9 - Έναρξη έρευνας

Η διερεύνηση των ποινικών αδικημάτων που προβλέπονται στο άρθρο 3 του παρόντος Νόμου δεν εξαρτάται από προηγούμενη καταγγελία ή παράπονο του θύματος.

Η Απόφαση-πλαίσιο με το άρθρο 8 ορίζει ότι κάθε κράτος οφείλει να διασφαλίζει ότι οι έρευνες αναφορικά με τη ρητορική μίσους ή η δίωξη της δεν εξαρτώνται από αναφορά ή καταγγελία του θύματος και η Κύπρος έχει μεταφέρει την πρόνοια αυτή και στον εθνικό Νόμο.

Άρθρο 10 - Άσκηση δίωξης

Ποινική δίωξη για ποινικό αδίκημα δυνάμει οποιουδήποτε άρθρου του παρόντος Νόμου δεν ασκείται παρά μόνον από το Γενικό Εισαγγελέα της Δημοκρατίας ή με την έγκρισή του.

Η Κύπρος, με το παρόν άρθρο, ορίζει ειδική ποινική διάταξη με την οποία ουσιαστικά διασφαλίζεται η άσκηση δίωξης κατά των περισσότερων εγκλημάτων.

Άρθρο 11 - Υποχρέωση σεβασμού θεμελιωδών δικαιωμάτων

(1) Οι διατάξεις του παρόντος Νόμου δεν περιορίζουν την υποχρέωση σεβασμού θεμελιωδών δικαιωμάτων και θεμελιωδών νομικών αρχών, συμπεριλαμβανομένης της ελευθερίας της έκφρασης και της ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι, όπως κατοχυρώνονται

στο Άρθρο 6 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

(2) Η εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος Νόμου δεν περιορίζει την υποχρέωση σεβασμού θεμελιωδών δικαιωμάτων και θεμελιωδών νομικών αρχών, σχετικά με την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και την ελευθερία της έκφρασης, ιδίως την ελευθερία του τύπου και την ελευθερία της έκφρασης σε άλλα μέσα ενημέρωσης, όπως αυτές κατοχυρώνονται στο Άρθρο 6 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σύμφωνα με την Έκθεση της Επιτροπής [COM(2014) 27 final], είναι ιδιαίτερα σημαντικό να διασφαλίζεται ότι η μεταφορά της Απόφασης-πλαίσιο σέβεται πλήρως όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως ορίζονται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και στα συντάγματα των κρατών. Επιπρόσθετα, «κάθε περιορισμός» σύμφωνα με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, «της άσκησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών πρέπει να προβλέπεται από το νόμο και να σέβεται το βασικό περιεχόμενο των εν λόγω δικαιωμάτων και ελευθεριών». Οι όποιοι περιορισμοί επιβάλλονται πρέπει να ορίζονται στη βάση της αρχής της αναλογικότητας, με γνώμονα ότι η ανεκτικότητα και ο σεβασμός της αξιοπρέπειας όλων των ανθρώπων, χωρίς διακρίσεις αποτελούν θεμελιώδεις συστατικό μιας δημοκρατικής κοινωνίας.

Γ. 2 Σύνταγμα Κυπριακής Δημοκρατίας

Στο Σύνταγμα δε γίνεται αναφορά στη ρητορική μίσους, αλλά το άρθρο 19, ορίζει ότι «Έκαστος έχει το δικαίωμα ελευθερίας του λόγου και της καθ' οιονδήποτε τρόπον εκφράσεως», το οποίο δικαίωμα «περιλαμβάνει την ελευθερίαν της γνώμης, της λήψεως και μεταδόσεως πληροφοριών και ιδεών άνευ επεμβάσεως οιασδήποτε δημοσίας αρχής και ανεξαρτήτως συνόρων».

Η αρχή της ισότητας και η απουσία διακρίσεων ρυθμίζεται μέσω του άρθρου 28, το οποίο προνοεί πως «1. άντες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου, της διοικήσεως και της δικαιοσύνης και δικαιούνται να τύχωσι ίσης προστασίας και μεταχειρίσεως. 2. Έκαστος απολαύει πάντων των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των προβλεπομένων υπό του Συντάγματος άνευ ουδεμιάς δυσμενούς διακρίσεως αμέσου ή εμμέσου εις βάρος οιοιδήποτε ατόμου ένεκα της κοινότητος, της φυλής, του χρώματος, της θρησκείας, της γλώσσης, του φύλου, των πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, της εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, της γεννήσεως, του πλούτου, της κοινωνικής τάξεως αυτού ή ένεκα οιοιδήποτε άλλου λόγου, εκτός εάν διά ρητής διατάξεως του Συντάγματος ορίζηται το αντίθετον. 3. Ουδείς πολίτης δικαιούται να χρησιμοποιήτῃ τον ευγενείας ή κοινωνικής διακρίσεως ή να απολαύη οιοιδήποτε προνομίου εκ ταύτης εντός των εδαφικών ορίων της Δημοκρατίας. 4. Ουδείς τίτλος ευγενείας ή άλλης κοινωνικής διακρίσεως απονέμεται ή αναγνωρίζεται εν τη Δημοκρατία».

Με το άρθρο 28, η διασφάλιση της ισότητας και άρα η απαγόρευση των διακρίσεων κατοχυρώνονται συνταγματικά, προσδίδοντας νομοθετική κάλυψη οποιωνδήποτε παραβάσεων. Πέρα από τα πιο πάνω, το άρθρο 18 κατοχυρώνει το δικαίωμα ελεύθερης σκέψης, συνειδήσεως και θρησκείας, παρέχοντας ακόμα μια προστασία από δυσμενείς διακρίσεις στη βάση της θρησκείας και των πεποιθήσεων.

Γ. 3 Ποινικός Κώδικας

Ο Ποινικός Κώδικας της Δημοκρατίας(Κεφ. 154) δεν περιλαμβάνει πρόνοιες για αδικήματα σχετικά με τη ρητορική και τα εγκλήματα μίσους. Ο Κώδικας περιλαμβάνει, όμως, διατάξεις για την αποφυγή εθνοτικών διακρίσεων, με πρώτιστο στόχο την ισότητα μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Εν τούτοις, μέσω της ευρείας σύνταξης, οι διατάξεις αυτές μπορούν να ερμηνευθούν με τρόπο που να καλύπτονται και άλλες διακρίσεις πέρα από τις διακρίσεις βάσει εθνοτικής καταγωγής.

Συγκεκριμένα, στο άρθρο 47(1)(β)⁶ του Ποινικού Κώδικα προνοείται ότι: *«Οποιοσδήποτε προβαίνει σε οποιαδήποτε ενέργεια δημοσίως, με πρόθεση να προωθήσει εκθρόνηση μεταξύ των κοινοτήτων, των θρησκευτικών ομάδων, λόγω της φυλής, της θρησκείας, του χρώματος ή του φύλου του, είναι ένοχος αδικήματος και, σε περίπτωση καταδίκης υπόκειται σε φυλάκιση μέχρι πέντε ετών».*

Επίσης το Άρθρο 51Α(1) του Κεφ. 154, το οποίο προστέθηκε στον Νόμο με τον τροποποιητικό Νόμο 84(Ι)/2003, προβλέπει ότι *«Όποιος δημόσια με οποιοδήποτε τρόπο και σε οποιαδήποτε μορφή προκαλεί τους κατοίκους σε βιαιοπραγίες αναμεταξύ τους ή σε αμοιβαία διχόνοια ή καλλιεργεί τη διαμόρφωση του πνεύματος της μισαλλοδοξίας, είναι ένοχος πλημμελήματος και τιμωρείται με φυλάκιση δώδεκα μηνών ή με χρηματική ποινή χίλιων λιρών ή και με τις δύο αυτές ποινές αν όμως είναι νομικό πρόσωπο με χρηματική ποινή τριών χιλιάδων λιρών».*

Οι πιο πάνω πρόνοιες δεν εξαντλούν τα περιθώρια προστασίας, αλλά αναγνωρίζεται ότι γίνεται αναφορά στο φύλο, η οποία μπορεί να αποτελέσει νομική βάση για την αντιμετώπιση εγκλημάτων και ρητορικής μίσους λόγω φύλου. Επίσης, ο Ποινικός Κώδικας προβλέπει την ποινικοποίηση πράξεων διάκρισης, παρόλο που δε γίνεται ρητή πρόνοια σε κίνητρο της διάκρισης, αλλά θα μπορούσε να εφαρμοστεί και σε περιπτώσεις διάκρισης. Παραδείγματος χάρη, το Άρθρο 105 προβλέπει ότι *«Δημόσιος λειτουργός, ο οποίος κατά κατάχρηση εξουσίας που ανάγεται στα καθήκοντα του, ενεργεί ή διατάσσει την ενέργεια οποιασδήποτε αυθαίρετης πράξης που παραβιάζει τα δικαιώματα άλλου, είναι ένοχος πλημμελήματος. Αν ο υπαίτιος απέβλεπε με τέτοια πράξη σε κέρδος, είναι ένοχος κακούργηματος και υπόκειται σε φυλάκιση τριών χρόνων».* Το πιο πάνω άρθρο μπορεί να τύχει και της ερμηνείας ότι κατάχρηση περιλαμβάνει και τις περιπτώσεις που άτομα σε θέσεις εξουσίας προβαίνουν σε διάκριση κατά προσώπων στην άσκηση των καθηκόντων τους.

Γ. 4 Άλλες σχετικές νομοθεσίες και νομικά κείμενα

Ακολούθως παρουσιάζεται το ευρύ πλαίσιο συνθηκών, συμβάσεων, άλλων εθνικών νομοθεσιών και κωδίκων , που προστατεύουν από κάθε μορφής διάκριση, σεβόμενοι όμως το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης και της ελευθερίας του συνέρχεσθαι και συνετερίζεσθαι. Στην ανάλυση που ακολουθεί, καταγράφονται πρόνοιες και ρυθμίσεις που ενισχύουν την ανάγκη διασφάλισης της καταπολέμησης της ρητορικής μίσους και των εγκλημάτων μίσους, όπως για παράδειγμα, αφού άμεσα προστατεύεται το δικαίωμα στη ζωή, στην ισότητα και στην αξιοπρέπεια, καθώς επίσης και το δικαίωμα της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.

6 Τροποποίηση του Ποινικού Κώδικα το 2003 (84(Ι)/2003).

Γ. 4. 1 Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Θεμελιωδών Ελευθεριών

Η Κύπρος με τον περί Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Θεμελιωδών Ελευθεριών (Κυρωτικό) Νόμο, κύρωσε το 1962 την Ευρωπαϊκή Σύμβαση που υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (European Convention of Human Rights).

Άρθρον 8 (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής)

1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του.
2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξη επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αυτή προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.

Άρθρον 10 (ελευθερία έκφρασης)

1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμού εκδόσεως αδειών λειτουργίας.
2. Η άσκησις των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνας δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα, εν δημοκρατική κοινωνία διά την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της, τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας.

Άρθρον 11 (ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνετερίζεσθαι)

1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν του συνέρχεσθαι ειρηνικώς και εις την ελευθερίαν συνεταιρισμού, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος ιδρύσεως μετ' άλλων συνδικάτων και προσχωρήσεως εις συνδικάτα επί σκοπώ προασπίσεως των συμφερόντων του.
2. Η άσκησις των δικαιωμάτων τούτων δεν επιτρέπεται να υπαχθή εις ετέρους περιορισμούς πέραν των υπό του νόμου προβλεπομένων και αποτελούντων αναγκαία μέτρα, εν δημοκρατική κοινωνία, διά την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας και της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών των τρίτων. Το

παρόν άρθρον δεν απαγορεύει την επιβολή νομίμων περιορισμών εις την άσκηση των δικαιωμάτων τούτων υπό μελών των ενόπλων δυνάμεων, της αστυνομίας ή των διοικητικών υπηρεσιών του Κράτους.

Άρθρον 14 (απαγόρευση των διακρίσεων)

Η χρήση των αναγνωριζομένων εν τη παρούση Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθή ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως.

Γ. 4. 2 Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. ορίζει προσωπικά, αστικά, πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα των πολιτών και μόνιμων κατοίκων της Ε.Ε. Τον Δεκέμβριο του 2009, τέθηκε σε ισχύ η Συνθήκη της Λισαβόνας, με την οποία ο Χάρτης είναι πλέον νομικά δεσμευτικός ισότιμα με τις συνθήκες.⁷ Στην περίπτωση που κάποια από τα υπό αναφορά δικαιώματα αντιστοιχούν σε δικαιώματα που προνοούνται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση την Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Θεμελιωδών Ελευθεριών, υπερισχύει η έννοια και το πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος όπως ορίζεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση.

Άρθρο 1 (Ανθρώπινη αξιοπρέπεια)

Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι απαραβίαστη. Πρέπει να είναι σεβαστή και να προστατεύεται.

Άρθρο 7 (Σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής)

Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και των επικοινωνιών του.

Άρθρο 11 (Ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης)

Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς την ανάμειξη δημοσίων αρχών και αδιακρίτως συνόρων.

Άρθρο 21 (Απαγόρευση διακρίσεων)

1. Απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.
2. Εντός του πεδίου εφαρμογής των Συνθηκών και με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεών τους, απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγενείας.

⁷ Το πεδίο εφαρμογής του είναι περιορισμένο, στα ευρωπαϊκά όργανα και στα κράτη μέλη της Ε.Ε. όταν εφαρμόζουν την νομοθεσία της Ε.Ε.

Γ. 4. 3 Διεθνής Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Φυλετικής Διάκρισης

Η Διεθνής Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη Κάθε Μορφής Φυλετικής Διάκρισης, που η Κύπρος έχει κυρώσει (Ν. 12/1967 και Ν. 11(III)/92) ποινικοποίησε αδικήματα σχετικά με τον ρατσισμό. Συγκεκριμένα, ο νόμος προνοεί (Άρθρο 2Α(3)) «Κάθε πρόσωπο το οποίο δημόσια, είτε προφορικά είτε διά τύπου... ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο, εκφράζει ιδέες προσβλητικές κατά προσώπου ή ομάδας προσώπων λόγω της φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής τους... είναι ένοχο ποινικού αδικήματος και υπόκειται σε φυλάκιση που δεν υπερβαίνει τον ένα χρόνο ή σε χρηματική ποινή που δεν υπερβαίνει τις πεντακόσιες λίρες [...] ή και τις δύο ποινές».

Γ. 4. 4 Διεθνές Σύμφωνο για Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του Ο.Η.Ε.

Στο διεθνές σύμφωνο γίνεται αναφορά στα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα. Παρατίθεται αυτούσιο το άρθρο 19, σύμφωνα με το οποίο:

1. *Κανείς δεν πρέπει να υπόκειται σε διακριτική μεταχείριση και να παρενοχλείται για τις απόψεις του.*
2. *Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία της αναζήτησης, της λήψης και της μετάδοσης πληροφοριών και απόψεων κάθε είδους, ανεξαρτήτως συνόρων, προφορικά, γραπτά, σε έντυπα, σε κάθε μορφή τέχνης ή με κάθε άλλο μέσο της επιλογής του.*
3. *Η άσκηση των δικαιωμάτων, που προβλέπονται στην παράγραφο 2 του άρθρου αυτού, συνεπάγεται ειδικά καθήκοντα και ευθύνες. Μπορεί, επομένως, να υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι όμως πρέπει να προβλέπονται με σαφήνεια από το νόμο και να είναι*
  - (α) *Για το σεβασμό των δικαιωμάτων ή της υπόληψης των άλλων.*
  - (β) *Για την προστασία της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας ή των χρηστών νηών.*

Πέρα από το άρθρο 19, που αφορά την ελευθερία της έκφρασης, στο διεθνές σύμφωνο απαγορεύεται, βάσει του άρθρου 20, η προπαγάνδα υπέρ του πολέμου, καθώς και η κάθε επίκληση εθνικού, φυλετικού ή θρησκευτικού μίσους, που αποτελεί υποκίνηση διακρίσεων, εχθρότητας ή βίας. Με τα άρθρα 21 και 22, αναγνωρίζονται το δικαίωμα της ειρηνικής συνάθροισης και το δικαίωμα στην ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, τα οποία δεν υπόκεινται σε οποιουσδήποτε περιορισμούς, εκτός κι αν απαιτούνται για το συμφέρον της εθνικής και δημόσιας ασφάλειας, της δημόσιας τάξης ή για την προστασία της δημόσιας υγείας, των χρηστών νηών ή των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων.

Γ. 4. 5 Ο Περί Καταπολέμησης Φυλετικών και Ορισμένων Άλλων Διακρίσεων Νόμος (Ν. 42(Ι)/2004)

Ο Νόμος 42(Ι)/2004 αποσκοπεί στη διασφάλιση της απόλαυσης των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που προβλέπονται σε διεθνείς συμβάσεις, χωρίς φυλετικές και άλλες διακρίσεις. Μέσω του Νόμου αυτού, ορίζονται οι εξουσίες που παρέχονται στον Επίτροπο Διοικήσεως και δίνονται ευρείς ορισμοί για την διάκριση – άμεση και έμμεση.

Σημαντικές είναι οι πρόνοιες που καλύπτονται από τα άρθρα 6(1) και 7, σύμφωνα με τα οποία «*απαγορευμένη με νόμο διάκριση, κάθε μεταχείριση ή συμπεριφορά, διάταξη, όρος, κριτήριο, ή πρακτική, που στα πλαίσια δραστηριοτήτων στο δημόσιο ή και στον ιδιωτικό τομέα δραστηριοτήτων διέπεται ειδικά, απαγορεύεται ή δεν επιτρέπεται, από οποιοδήποτε εκάστοτε σε ισχύ νόμο ή κανονισμούς επί τω ότι συνιστά σύμφωνα με τις διατάξεις τους άμεση ή έμμεση διάκριση λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας, πεποιθήσεων, κοινότητας, γλώσσας, χρώματος, ειδικών αναγκών, ηλικίας, και γενετήσιου προσανατολισμού*» και φυλετική διάκριση στην απόλαυση προστατευόμενου δικαιώματος ή ελευθερίας συνιστούν:

(α) *Η λόγω φυλής, κοινότητας, γλώσσας, χρώματος, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, ή εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση ή συμπεριφορά στα πλαίσια οποιασδήποτε δραστηριότητας στον ιδιωτικό ή και στο δημόσιο τομέα δραστηριοτήτων, από εκείνη στην οποία τυγχάνει, έτυχε, ή θα ετύγχανε άλλο πρόσωπο σε ανάλογη κατάσταση στην απόλαυση προστατευόμενου δικαιώματος ή ελευθερίας του.*

(β) *μεταχείριση ή συμπεριφορά στα πλαίσια οποιασδήποτε δραστηριότητας στον ιδιωτικό ή και στο δημόσιο τομέα δραστηριοτήτων που βασίζεται σε οποιαδήποτε μορφή διάκρισης που αναφέρεται στην παράγραφο (α) και έχει ως αποτέλεσμα ή συνεπάγεται την εξουδετέρωση ή αποδυνάμωση της αρχής της αναγνώρισης ή απόλαυσης οποιασδήποτε προστατευόμενου δικαιώματος.*

(γ) *διάταξη, όρος, κριτήριο, ή πρακτική, που βασίζεται σε οποιαδήποτε μορφή διάκρισης που αναφέρεται στην παράγραφο (α) και συνεπάγεται την εξουδετέρωση ή αποδυνάμωση της αρχής της αναγνώρισης ή απόλαυσης οποιασδήποτε προστατευόμενου δικαιώματος ή ελευθερίας.*

Γ. 4. 6 Ο περί Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση κατά του Εγκλήματος μέσω του Διαδικτύου, αναφορικά με την Ποινικοποίηση Πράξεων Ρατσιστικής και Ξενοφοβικής Φύσης που Διαπράττονται μέσω Συστημάτων Ηλεκτρονικών Υπολογιστών (Κυρωτικός) Νόμος του 2004

Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο είχε ως στόχο τη διασφάλιση της απαραίτητης ισορροπίας μεταξύ της ελευθερίας της έκφρασης και αποφυγής πράξεων ρατσιστικής και ξενοφοβικής φύσης, λόγω του κινδύνου κακής χρήσης και κατάχρησης των συστημάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών, τα οποία προσφέρουν παγκόσμια μέσα

για την ελευθερία έκφρασης και επικοινωνίας.

Στο Άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου, ως ρατσιστικό και ξενοφοβικό υλικό ορίζεται κάθε γραπτό υλικό, εικόνα ή άλλη αναπαράσταση ιδεών ή θεωριών, που συνηγορεί ή υποκινεί μίσος, διάκριση ή βία, ενάντια σε οποιοδήποτε άτομο ή ομάδα ατόμων, λόγω φυλής, χρώματος, καταγωγής ή εθνικής ή εθνοτικής προέλευσης και θρησκείας, καθώς και αν χρησιμοποιείται ως πρόσχημα για οποιονδήποτε από αυτούς τους παράγοντες.

Με τον Νόμο 26 (III)/2004 η Κυπριακή Δημοκρατία μεταφέρει στο κυπριακό δίκαιο το εν λόγω Πρόσθετο Πρωτόκολλο, ενώ η πλειονότητα των μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης δεν το έχουν ακόμα κυρώσει.

Με τη νομοθεσία αυτή ποινικοποιείται η διάδοση ρατσιστικού και ξενοφοβικού υλικού μέσω συστημάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών. Συγκεκριμένα, όπως προβλέπεται στο Άρθρο 4 του εν λόγω Νόμου, όποιος διανέμει με πρόθεση τέτοιο υλικό που προωθεί ή προάγει τις φυλετικές διακρίσεις, το μίσος ή τη βία διαπράττει αδίκημα που τιμωρείται με φυλάκιση που δεν υπερβαίνει τα πέντε έτη ή με χρηματική ποινή μέχρι είκοσι χιλιάδες λίρες ή και με τις δύο ποινές. Επιπλέον, ποινικοποιείται η απειλή βασισμένη σε ρατσισμό και ξενοφοβία μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή και υπόκειται στις πιο πάνω ποινές (Άρθρο 5).

Προβλέπεται επίσης η ποινικοποίηση της δημόσιας εξύβρισης μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή που εκθέτει ένα άτομο σε μίσος, καταδίκη ή κοροϊδία (Άρθρο 6), της απόκρυψης, κατάφωρης μείωσης της σημασίας, αποδοχής ή δικαιολόγησης γενοκτονίας ή εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, ορμώμενο από ρατσισμό και ξενοφοβία (Άρθρο 7), καθώς και η απόπειρα ή συνδρομή σε τέτοιο αδίκημα. Οι προαναφερόμενες ποινές ισχύουν και σε αυτά τα αδικήματα.

Οι πρόνοιες του εν λόγω Νόμου είναι συμβατές με εκείνες του Ν. 134(I)/2011, δεδομένου ότι οι ποινές κυμαίνονται στον ίδιο βαθμό αυστηρότητας και η ερμηνεία του ρατσιστικού και ξενοφοβικού υλικού συμπίπτει στους δύο Νόμους.

Γ. 4. 7 Ο περί της Πρόληψης και της Καταστολής στους Αθλητικούς Χώρους Νόμος του 2008 (48(I)/2008)

Σύμφωνα με το άρθρο 71, ποινικοποιούνται οι παράνομες δηλώσεις αθλητικών παραγόντων που ενθαρρύνουν την προσφυγή στη βία, την παράνομη συνάθροιση, την οχλαγωγία, την εξύβριση, τη συμπλοκή, την κακόβουλη ζημιά ή τη χρησιμοποίηση επικίνδυνων αντικειμένων από οποιοδήποτε θεατή ή φιλάθλο ή που δημιουργούν αισθήματα προκατάληψης, ρατσισμού ή δυσμενούς διάκρισης και εχθρικής διάθεσης οποιουδήποτε προσώπου εναντίον άλλων θεατών ή φιλάθλων, αθλητικών παραγόντων, δημοσιογράφων, επιτηρητών, αστυνομικών, πυροσβεστών ή νοσοκομειακών ή ιατρικών λειτουργών, παικτών ή αθλητών και συνοδών αυτών και διαιτητών ή ελλανοδικών. Η προβλεπόμενη ποινή σε περίπτωση καταδίκης είναι χρηματική και δεν υπερβαίνει τις πέντε χιλιάδες ευρώ.

Στον Νόμο, υπάρχει επίσης, ρητή απαγόρευση της χρήσης ρατσιστικών ή υβριστικών

συνθημάτων ή συμβόλων (Άρθρο 72), και συγκεκριμένα, απαγορεύεται, μεταξύ άλλων, η χρήση ή η προβολή πανό, αφισών, πλακάτ ή άλλου παρόμοιου μέσου, στο οποίο αναγράφονται ή απεικονίζονται ρατσιστικά ή υβριστικά ή πολιτικά ή κομματικά συνθήματα ή σύμβολα ή συνθήματα που μπορούν να προσβάλουν την ιστορική μνήμη• ή να εκστομίζει ρατσιστικά συνθήματα ή κάνει ρατσιστικές ή υβριστικές δηλώσεις ή ομιλίες ή να χειρονομεί με άσεμνο ή υβριστικό ή ρατσιστικό τρόπο, ή να τραγουδά ή αναφωνεί υβριστικά ή άσεμνα ή ρατσιστικά τραγούδια ή συνθήματα είναι ένοχο πλημμελήματος και, σε περίπτωση καταδίκης του, υπόκειται σε ποινή φυλάκισης που δεν υπερβαίνει τους έξι μήνες ή σε χρηματική ποινή που δεν υπερβαίνει τα α χίλια ευρώ ή και στις δύο αυτές ποινές.

Γ. 4. 8 Κώδικας Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού και Οδηγός Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών

Σημειώνεται ότι τον Ιούνιο του 2014, μετά που αναγνωρίστηκε η ανάγκη για περαιτέρω μέτρα στα σχολεία, το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, ανακοίνωσε την υιοθέτηση του Κώδικα⁸ Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού και Οδηγού Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών. Η ανάπτυξη και εφαρμογή του Κώδικα και του Οδηγού ανταποκρίνεται σε σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) προς όλα τα κράτη-μέλη, συμπεριλαμβανομένης και της Κύπρου. Λαμβάνοντας υπόψη ότι όλα τα πρόσωπα πρέπει να απολαμβάνουν παιδεία χωρίς διακρίσεις και εκφοβισμούς, μέσω του Κώδικα, το Υπουργείο παροτρύνει και ενθαρρύνει τα θύματα να το καταγγέλλουν, έτσι ώστε να χρήζουν προστασίας. Σκοπός είναι να δημιουργούνται, με αυτόν τον τρόπο, συνθήκες εμπιστοσύνης για τη διερεύνηση των περιστατικών.

Δ. Συμπεράσματα και Εισηγήσεις

Τροποποιήσεις Ν. 134(Ι)/2011

Η εφαρμογή οποιασδήποτε νομοθεσίας – ή και πολιτικής – οφείλει να διαμορφωθεί και να εφαρμοστεί με γνώμονα τον σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα – ιδιαίτερα των δικαιωμάτων της ελευθερίας της έκφρασης και του συνεταιρίζεσθαι. Όπως, όμως, φαίνεται και από τις σχετικές πρόνοιες σε συμβάσεις και νομοθεσίες, τα δικαιώματα αυτά δεν είναι απερίορστα.

Οι περιορισμοί που παρουσιάζονται στο νομοθετικό πλαίσιο, σκοπό έχουν τη διασφάλιση του δικαιώματος της έκφρασης. Στην Κύπρο, όπως αναφέρουν και οι Τριμικλινώτης και Δημητρίου⁹, οι πιο πάνω περιορισμοί δημιουργούν μια δυσκαμψία στην έναρξη διερεύνησης υποθέσεων και στην υποβολή αγωγών για ρατσιστικά

⁸ Η πολιτική για διαχείριση και αντιμετώπιση των ρατσιστικών περιστατικών θα τεθεί σε πιλοτική εφαρμογή σε οκτώ δημοτικά και γυμνάσια τον Σεπτέμβριο-Δεκέμβριο του 2014 και θα ακολουθήσει αξιολόγηση πριν την εθελοντική και αργότερα καθολική εφαρμογή της.

⁹ «Ρατσιστική βία και εγκλήματα ρατσιστικού μίσους στην Κύπρο», των Νίκου Τριμικλινώτη και Κορίνας Δημητρίου, Σεπτέμβριος 2010.

εγκλήματα. Παγκόσμιες έρευνες μάλιστα έχουν δείξει ότι παρά τις όποιες θεσμικές βελτιώσεις, όπως η δημιουργία νέων θεσμών, η ανάπτυξη της τεχνολογίας της πληροφορικής, η πρόοδος σε εκπαιδευτικά ζητήματα κτλ, τα ρατσιστικά περιστατικά εξακολουθούν να λαμβάνουν χώρα. Είναι μάλιστα έντονη η πεποίθηση – παρά το ότι δεν μπορεί να τεκμηριωθεί βιβλιογραφικά – ότι τέτοια περιστατικά πιθανόν να έχουν ήδη επεκταθεί και λόγω των οικονομικών συνθηκών που επικρατούν.

Η διασφάλιση του δικαιώματος της έκφρασης πρέπει να είναι προτεραιότητα στην διαμόρφωση οποιουδήποτε νομοθετικού πλαισίου. Για σκοπούς καθοδήγησης ως προς την ερμηνεία και τους περιορισμούς των δικαιωμάτων, μπορεί να χρησιμοποιηθεί η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι είναι απαραίτητο «*δημοκρατικές κοινωνίες να επιβάλλουν κυρώσεις ή να εμποδίζουν κάθε μορφή έκφρασης που προπαγανδίζει, παροτρύνει, προωθεί ή δικαιολογεί το μίσος λόγω μισαλλοδοξίας*». ¹⁰ Σχετικά με το δικαίωμα της ελευθερίας του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι υπάρχει επίσης καθοδηγητική νομολογία.¹¹

Ο εναρμονιστικός Νόμος 134(I)/2011 επιδεικνύει την πρόθεση της Κυπριακής Δημοκρατίας για ένα ολοκληρωμένο νομικό πλαίσιο αναφορικά με την αντιμετώπιση της ρητορικής μίσους. Η Κύπρος προέβει σε σχεδόν αυτούσια μεταφορά της Απόφασης – πλαίσιο, υιοθετώντας με αυτό τον τρόπο ένα σημαντικό εργαλείο για την καταπολέμηση τέτοιων φαινομένων. Παράλληλα, η Έκθεση που ετοιμάστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αξιολογώντας την εφαρμογή της Απόφασης - πλαίσιο, βασίστηκε στα μέτρα μεταφοράς που κοινοποιήθηκαν από τα κράτη μέλη και στις τεχνικές πληροφορίες που είχαν ζητηθεί κατά την ανάλυση της Απόφασης-πλαίσιο. Σημειώνεται όμως ότι η Κύπρος ενημέρωσε μεν την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ότι ο σχετικός εθνικός Νόμος τέθηκε σε ισχύ στις 27 Οκτωβρίου 2011, αλλά δεν παραχωρήθηκαν οποιεσδήποτε άλλες πληροφορίες από την Κυπριακή Δημοκρατία.¹²

Παρά το γεγονός ότι η Κύπρος έχει εφαρμόσει τις σχετικές Ευρωπαϊκές νομοθεσίες και έχει κυρώσει τις διεθνείς συνθήκες, υπάρχουν ακόμα κενά, ειδικότερα σε σχέση με συγκεκριμένες ομάδες ατόμων, καθώς και με την ποινικοποίηση των ρατσιστικών εγκλημάτων. Συνεπώς, είναι απαραίτητο όπως το κράτος υιοθετήσει περαιτέρω νομοθετικές ρυθμίσεις που να καλύπτουν φαινόμενα ρητορικής και εγκλήματα μίσους για κριτήρια πέρα από αυτά που υιοθετούνται στον Ν. 134(I)/2011 (φυλή, χρώμα, θρησκεία, γενεαλογικές καταβολές, εθνική ή εθνοτική καταβολή), ώστε να καλύπτονται όλα τα κριτήρια που προβλέπονται στο άρθρο 21 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. (φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων,

10 Απόφαση *Jersild v. Denmark* (Αρ. Αίτησης 15890/89), ημερ. 23/9/1994, Απόφαση *Erbakan v. Turkey* (Αρ. Αίτησης 59405/00), ημερ. 6/7/2006.

11 Απόφαση *Vonav. Hungary* (Αρ. Αίτησης 35943/10), ημερ. 9/7/2013.

12 Commission Staff Working Document “National transposition measures and Data on application of the Framework Decision submitted by the Member States” (SWD(2014) 27 final) accompanying the document Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the implementation of Council Framework Decision 2008/913/JHA on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law.

πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού).

Ως πρώτο βήμα προκύπτει η ανάγκη να ρυθμιστεί νομοθετικά η προστασία θυμάτων από τέτοιες συμπεριφορές, λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου και αναπηρίας, στην Κύπρο.

Επιπρόσθετα, η απουσία νομολογίας σχετικά με τα ζητήματα ρητορικής μίσους και τα στατιστικά στοιχεία του Γραφείου Καταπολέμησης των Διακρίσεων, της Αστυνομίας (**βλ. Παράρτημα III**), καταδεικνύουν τη μη εφαρμογή του εθνικού Νόμου, δηλαδή, παρά το γεγονός ότι υπήρχε πλήρης εναρμόνιση με το κεκτημένο, οι αρμόδιες αρχές παρουσιάζονται ως να μην αναγνωρίζουν τέτοια περιστατικά, ή να μη προβαίνουν σε οποιεσδήποτε αυτεπάγγελτες έρευνες για τέτοιες υποθέσεις. Συνεπώς, δεδομένου ότι άλλοι φορείς (Γραφείο Επιτρόπου Διοικήσεως, ΜΚΟ, ECRI) έχουν αναγνωρίσει την αυξημένη εμφάνιση περιστατικών και εγκλημάτων μίσους, είναι σημαντικό να χρησιμοποιηθεί έμπρακτα το βασικότερο εργαλείο για την καταπολέμηση τους, που είναι η εθνική νομοθεσία.

Επέκταση πεδίου εφαρμογής αδικημάτων

Με στόχο την αποστολή ενός ηχηρού μηνύματος, ως προς την αποφασιστικότητα του κράτους σχετικά με τη δίωξη της ρητορικής μίσους και των εγκλημάτων μίσους, θα μπορούσε να υιοθετηθεί ως πολιτική, η απόφαση να δίδεται προτεραιότητα στη δίωξη τέτοιων αδικημάτων και στην άμεση (εφόσον αυτή αποφασιστεί) καταδίκη τους.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, η ρητορική μίσους αποδεδειγμένα δύναται να οδηγήσει σε εγκληματικές πράξεις με ρατσιστικό κίνητρο. Τα εγκλήματα μίσους δεν απευθύνονται κατ' ανάγκη εναντίον ενός προσώπου, αλλά εναντίον μιας ομάδας με κοινά χαρακτηριστικά. Όπως σημειώνεται από τον ΟΑΣΕ, τα εγκλήματα μίσους μπορούν να εξελιχθούν σε ευρύτερα κοινωνικά φαινόμενα, πραγματοποιούνται στα πλαίσια έλλειψης ανεκτικότητας και συνήθως δεν καταγράφονται.¹³

Επιπρόσθετα, τα εγκλήματα αυτά μπορούν να επεκταθούν με συνέπειες στην εθνική ασφάλεια μιας χώρας, λαμβάνοντας υπόψη ότι ένα έγκλημα μίσους ερμηνεύεται ως «μήνυμα μίσους», το οποίο έχει σκοπό να τρομοκρατήσει και να υποτιμήσει την ομάδα στην οποία ανήκει το θύμα.¹⁴ Η αξία ύπαρξης νομοθετικού πλαισίου για τα εγκλήματα μίσους δεν είναι μόνο πρακτική, αλλά και συμβολική. Δεδομένου ότι ένα έγκλημα μίσους αποτελεί τρόπο μετάδοσης ενός μηνύματος, η νομοθεσία οφείλει να αποτελεί εργαλείο προστασίας, μέσω του οποίου θα παράγεται το μήνυμα πως τα εγκλήματα μίσους δεν είναι κοινωνικά ανεκτά, σηματοδοτώντας την πρόθεση του κράτους για προστασία των θυμάτων.¹⁵ Γι' αυτό το σκοπό, η αντιμετώπιση και η ποινικοποίηση επιθέσεων και εγκλημάτων μίσους γίνεται πιο επιτακτική ανάγκη.

13 State of the World's Minorities and Indigenous Peoples 2014 - Events of 2013, Edited by Peter Grant, Minority Rights Group International, July 2014

14 Βλ. Υποσημείωση 13.

15 Βλ. Υποσημείωση 13.

Η Κύπρος διαθέτει διατάξεις που ποινικοποιούν τις σωματικές επιθέσεις. Παρόλα αυτά σε άλλα κράτη μέλη η ποινή για τέτοια αδικήματα πιθανόν να αυξηθεί όταν αυτά υποκινούνται από προκαταλήψεις λόγω των «επιβαρυντικών παράγοντων»¹⁶ (φυλή, χρώμα, θρησκεία, γενεαλογικές καταβολές ή εθνική ή εθνοτική καταβολή, σεξουαλικό προσανατολισμό, αναπηρίες και ταυτότητα φύλου). Χαρακτηριστική είναι και η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην απόφαση Μπέκου και Κουτροπούλου κατά Ελλάδα,¹⁷ η οποία είναι μεν προγενέστερη της υιοθέτησης του εθνικού νόμου, αλλά καθοδηγεί ως ακολούθως (παράγραφοι 69 και 70 της απόφασης):

69. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι, κατά τη διερεύνηση βίαιων περιστατικών, οι κρατικές αρχές έχουν επιπλέον καθήκον να προβαίνουν σε κάθε εύλογη ενέργεια για να αποκαλύψουν κάθε ρατσιστικό κίνητρο και να αποδείξουν αν το εθνικό μίσος ή οι προκαταλήψεις έπαιξαν ρόλο στα σχετικά συμβάντα. Ομολογουμένως συχνά είναι εξαιρετικά δύσκολο στην πράξη να αποδειχθούν τα ρατσιστικά κίνητρα. Η υποχρέωση του καθ' ου κράτους να διερευνήσει την πιθανή ύπαρξη ρατσιστικών αποχρώσεων σε μια βίαιη πράξη συνιστά υποχρέωση καταβολής κάθε δυνατής προσπάθειας και όχι απόλυτη υποχρέωση. [...]

70. Επιπλέον, το Δικαστήριο θεωρεί ότι το καθήκον των αρχών να διερευνούν την πιθανή ύπαρξη σύνδεσης μεταξύ ρατσιστικών αντιλήψεων και βίαιων πράξεων αποτελεί μέρος των διαδικαστικών τους υποχρεώσεων που απορρέουν από το άρθρο 3 της Σύμβασης¹⁸, αλλά μπορεί επίσης να θεωρηθεί ότι εμπεριέχεται στις ευθύνες τους βάσει του άρθρου 14¹⁹ της Σύμβασης να εξασφαλίζουν τη θεμελιώδη αξία που κατοχυρώνεται στο άρθρο 3 χωρίς διακρίσεις. [...]

Πρόσθετα, είναι σημαντικό η οποιαδήποτε έρευνα να μην περιορίζεται σε στενά νοούμενη εκδήλωση ρατσιστικής βίας, αλλά να διερευνώνται περιστατικά «που εκλαμβάνονται ως ρατσιστικά από το θύμα ή οιοδήποτε άλλο πρόσωπο», προκειμένου να καταδειχθεί στη συνέχεια κατά την έρευνα και εν τέλει στο δικαστήριο εάν υπάρχουν στοιχεία ποινικά κολάσιμης πράξης.²⁰ Πιο συγκεκριμένα, παράδειγμα πρακτικής που θα μπορούσε να υιοθετηθεί και από το κυπριακό κράτος αποτελεί η αναγνώριση του *ιδιώνυμου εγκλήματος*, το οποίο σύμφωνα με το ελληνικό ποινικό δίκαιο αφορά πράξη που δε φέρει βασικά χαρακτηριστικά εγκλήματος, αλλά έχει τυπικά χαρακτηριστικά βασικού αδικήματος.

16 Δηλώσεις μίσους και εγκλήματα μίσους εις βάρος των λεσβίων, των ομοφυλόφιλων, των αμφιφυλόφιλων και των διαφυλικών ατόμων (LGTB)

17 Αρ. Υπόθεσης 15250/02, ημερ. 13 Δεκεμβρίου 2005. Η υπόθεση αφορούσε την κακοποίηση δύο προσώπων που ανήκαν σε εθνοτική ομάδα (Ρόμα) και την παράλειψη των ελληνικών αρμόδιων αρχών να προβούν σε επαρκή έρευνα σχετικά με την επίθεση.

18 Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών του Συμβουλίου της Ευρώπης, άρθρο 3 «ουδείς επιτρέπεται να υποβληθεί εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχείριση απανθρώπους ή εξευτελιστικές».

19 Η χρήση των αναγνωριζόμενων εν τη παρούση Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθεί ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών και άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνική μεινότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως.

20 Ειδική Έκθεση Συνήγορου του Πολίτη «Το φαινόμενο της ρατσιστικής βίας στην Ελλάδα και η αντιμετώπιση του», Αθήνα, Σεπτέμβριος 2013.

Παράδειγμα για το σκοπό αυτό αποτελούν δύο υπάρχουσες Κυπριακές νομοθεσίες, η μία η οποία αφορά τη βία στην οικογένεια και η δεύτερη σχετικά με την πρόληψη και καταστολή της βίας στους αθλητικούς χώρους.

Συγκεκριμένα, στον περί Βίας στην Οικογένεια (Πρόληψη και Προστασία Θυμάτων) Νόμο του 2000 (Ν. 119(Ι)/2000), ορίζεται με βάση το Άρθρο 4 (2), ότι για συγκεκριμένα αδικήματα τα οποία θεωρούνται αυξημένης σοβαρότητας, το Δικαστήριο (στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η κατηγορία βασίζεται στα άρθρα του Ποινικού Κώδικα) δύναται να επιβάλει αυξημένες ποινές, αντί τις ποινές που προβλέπονται στα εν λόγω άρθρα του Ποινικού Κώδικα, π.χ. σχετικά με την πρόκληση βαριάς σωματικής βλάβης, η φυλάκιση μπορεί να αυξηθεί από επτά σε δέκα χρόνια και σε περίπτωση κοινής επίθεσης, η φυλάκιση δύναται να αυξηθεί από ένα σε δύο χρόνια.

Επιπλέον, στον Ποινικό Κώδικα²¹ προβλέπεται ότι όποιος συμμετέχει σε συμπλοκή σε δημόσιο χώρο, είναι ένοχος πλημμελήματος και υπόκειται σε φυλάκιση ενός χρόνου.

Από την άλλη, σύμφωνα με τον περί της Πρόληψης και της Καταστολής της Βίας στους Αθλητικούς Χώρους Νόμος του 2008 (48(Ι)/2008)²² σε περίπτωση συμπλοκής και επίθεσης η οποία οφείλεται ή συνδέεται με αγώνα ή εκδήλωση, αποτελεί πλημμέλημα και προβλέπεται ποινή φυλάκισης που δεν υπερβαίνει τα τρία έτη ή χρηματική ποινή που δεν υπερβαίνει τις πέντε χιλιάδες ευρώ ή και τις δύο αυτές ποινές.

Για να αντιμετωπιστεί το κενό που υπάρχει στον Ποινικό Κώδικα, σχετικά με τα εγκλήματα μίσους, θα μπορούσε να γίνει μια αντίστοιχη νομοθετική ρύθμιση, όπου εάν οι επιθέσεις, όπως αυτές ορίζονται στα Άρθρα 242²³ και 243²⁴, υποκινούνται από ρατσιστικά κίνητρα, να αποτελούν επιβαρυντική περίσταση κατά το στάδιο επιμέτρησης της ποινής.²⁵ Για παράδειγμα στο Βέλγιο, ο νόμος παρέχει στους δικαστές τη δυνατότητα να διπλασιάζουν το ελάχιστο της προβλεπόμενης ποινής

21 Άρθρο 89.

22 Άρθρο 59.

23 Άρθρο 242 «Όποιος επιτίθεται εναντίον άλλου παράνομα, είναι ένοχος πλημμελήματος, αν όμως η επίθεση δεν διαπράχτηκε κάτω από περιστάσεις για τις οποίες σύμφωνα με τον Κώδικα αυτό προνοείται βαρύτερη ποινή, υπόκειται σε φυλάκιση που δεν υπερβαίνει τον ένα χρόνο ή σε χρηματική ποινή που δεν υπερβαίνει τις χίλιες λίρες ή και στις δύο αυτές ποινές. »

24 Άρθρο 243 «Επιθέσεις που προκαλούν πραγματική σωματική βλάβη -Όποιος διαπράττει επίθεση που προκαλεί πραγματική σωματική βλάβη, είναι ένοχος πλημμελήματος και υπόκειται σε φυλάκιση τριών χρόνων. »

25 Το κίνητρο προκαταλήψεων λόγω φυλετικής ή της εθνοτικής καταγωγής του θύματος προβλέπεται ως επιβαρυντική περίσταση από τη νομοθεσία οκτώ χωρών: της Ιταλίας, του Βελγίου, τη Φιλανδίας, της Γαλλίας, της Ισπανίας, του Ηνωμένου Βασιλείου, της Βουλγαρίας και της Μάλτας, ενώ το κίνητρο θρησκευτικών προκαταλήψεων συνιστάται ως επιβαρυντική περίσταση στη νομοθεσία όλων των ανωτέρων χωρών εκτός της Φιλανδίας και του σεξουαλικού προσανατολισμού προβλέπεται μόνο τη νομοθεσία του Βελγίου, της Γαλλίας, της Ισπανίας και του Ηνωμένου Βασιλείου. [Ειδική Έκθεση (Νόμος 3094/2003 «Συνήγορος του Πολίτη και άλλες διατάξεις», παρ. 5 άρθρου 3) με θέμα «Το φαινόμενο της ρατσιστικής βίας στην Ελλάδα και η αντιμετώπιση του» (Αθήνα, Σεπτέμβριος 2013)].

και να αυξάνουν κατά δύο χρόνια την ποινή φυλάκισης στις περιπτώσεις που το έγκλημα διαπράχθηκε με ρατσιστικό κίνητρο.

Ανεξάρτητος Μηχανισμός παρακολούθησης και καταγραφής περιστατικών

Το νομοθετικό πλαίσιο δεν μπορεί να εφαρμοστεί χωρίς να υπάρχει πρόθεση και θέληση για καταπολέμηση τέτοιων περιστατικών. Για τον σκοπό αυτό, το κράτος οφείλει να έχει δομές και μηχανισμούς, που να υπηρετούν τους σκοπούς του νομοθετικού πλαισίου.

Συγκεκριμένα, από το 2005 λειτουργεί το Γραφείο της Αστυνομίας για την Καταπολέμηση των Διακρίσεων, το οποίο υπάγεται στο Τμήμα Ανιχνεύσεως Εγκλημάτων, και το οποίο σύμφωνα με Έκθεση²⁶ της Αρχής κατά των Διακρίσεων του Γραφείου Επιτρόπου Διοικήσεως, αποστολή του , με βάση την Αστυνομική Διάταξη αρ. 3/38 του Αρχηγού της Αστυνομίας, είναι «ο συντονισμός, παρακολούθηση και παροχή συμβουλών όσον αφορά στο χειρισμό θεμάτων διακρίσεων που απασχολούν την Αστυνομία, η παρακολούθηση της διερεύνησης παραπόνων που αφορούν τόσο αδικήματα όσο και περιστατικά σε σχέση με διακρίσεις [...]». Ως διακρίσεις, σύμφωνα με τη διάταξη, αναγνωρίζονται οι διακρίσεις λόγω φυλής, κοινότητας, γλώσσας, χρώματος, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, ειδικών αναγκών, ηλικίας, γενετήσιου (σεξουαλικού) προσανατολισμού και φύλου.

Οστόσο, όπως αναφέρουν και οι Τριμικλιιώτης και Δημητρίου²⁷, κατά τη λειτουργία του Γραφείου παρουσιάζονταν δυσκολίες λόγω περιορισμένου προϋπολογισμού και ανθρώπινου δυναμικού, το οποίο ενισχύεται και από την Έκθεση της Αρχής κατά των Διακρίσεων, στην οποία αναφέρεται ότι ο Υπεύθυνος του Γραφείου παραδέχθηκε ότι το προσωπικό που απαρτίζει το εν λόγω Γραφείο, στελεχώνει και το Γραφείο Καταπολέμησης της Βίας στην Οικογένεια, καθώς και το Γραφείο κατά της νεανικής παραβατικότητας. Πρόσθετα, αναγνωρίζονται και οι νομικοί περιορισμοί, που προκύπτουν κατά κύριο λόγο από την ανάγκη διασφάλισης του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης και τη δυνατότητα αυτεπάγγελτων διώξεων, μέσω της διακριτικής ευχέρειας του Γενικού Εισαγγελέα.

Πέρα του πιο πάνω Γραφείου, λειτουργεί και η Ανεξάρτητη Αρχή Διερεύνησης Ισχυρισμών και Παραπόνων κατά της Αστυνομίας, για την οποία όμως δεν μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα, καθώς, στην Ετήσια Έκθεση του 2012, δε γίνεται συγκεκριμένη αναφορά σε συμπεριφορές μίσους, παρά μόνο σε παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σύμφωνα όμως με την Έκθεση, η Ανεξάρτητη Αρχή επίσης αντιμετωπίζει πρόβλημα περιορισμένων πόρων.

26 Έκθεση Αρχής κατά του ρατσισμού και διακρίσεων αναφορικά με περιστατικό ρατσιστικής επίθεσης εναντίον αλλοδαπών στον Ύψωνα και το χειρισμό του από την Αστυνομία, ΑΚΡ/ΑΥΤ 2/2008, ημερομηνίας 26 Ιανουαρίου 2009.

27 Βλ. υποσημείωση 9.

Αναφορικά με τους μηχανισμούς παρακολούθησης και καταγραφής περιστατικών, διαφαίνεται να υπάρχουν ελλείψεις, οι οποίες προκύπτουν κατά κύριο λόγο από τους περιορισμένους πόρους. Παρόλα αυτά, κρίνεται σημαντικό, παράλληλα με την εφαρμογή των υφιστάμενων νομοθετικών ρυθμίσεων, να συσταθεί ένας νέος ανεξάρτητος μηχανισμός αποκλειστικά για την παρακολούθηση, καταγραφή και αντιμετώπιση των περιστατικών μίσους, που να προνοείται με σχετική ρύθμιση στον εθνικό Νόμο.

Πέραν ενός νέου μηχανισμού, οι υφιστάμενες δομές μπορούν να αναδιαρθρωθούν και να λειτουργήσουν με συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές, όπως αυτές αναφέρονται και σε ειδική έκθεση του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. , όπου επισημαίνεται ότι η αστυνομία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη συλλογή και καταγραφή τέτοιων περιστατικών και κατ' επέκταση στην ανάπτυξη πρακτικών αντιμετώπισης του προβλήματος, ως προς τις ακόλουθες παραμέτρους²⁸:

- *Θύματα ρατσιστικής βίας – στόχος η ενθάρρυνση των θυμάτων να καταγγέλλουν περιστατικά και παροχή της απαραίτητης υποστήριξης και βοήθειας σε αυτά τα πρόσωπα.*
- *Ευάλωτες ομάδες – αποσκοπώντας στη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης με τις κοινωνικές ομάδες που είναι ευάλωτες στη ρατσιστική βία.*
- *Δράστες ρατσιστικής βίας – για τη δημιουργία βάσης δεδομένων που θα καταγράφονται οι δράστες ρατσιστικών εγκλημάτων καθώς και για την αποτελεσματική αστυνόμευση και τιμωρία τους.*

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, τόσο το Γραφείο Καταπολέμησης Διακρίσεων όσο και η Ανεξάρτητη Αρχή Διερεύνησης Ισχυρισμών και Παραπόνων κατά της Αστυνομίας, υπάγονται στην αστυνομία. Οι υφιστάμενες δομές δεν εξυπηρετούν αποκλειστικά την εφαρμογή του Ν. 134(Ι)/2011, για την καταπολέμηση των φαινομένων ρητορικής μίσους. Από τη μία η Ανεξάρτητη Αρχή Διερεύνησης Ισχυρισμών και Παραπόνων κατά της Αστυνομίας πρέπει να διερευνά παράπονα κατά της αστυνομίας, παντός φύσεως, και από την άλλη το Γραφείο Καταπολέμησης των Διακρίσεων, λειτουργεί στη βάση γενικών όρων για την παρακολούθηση παραπόνων που αφορούν αδικήματα ή/και περιστατικά σε σχέση με διακρίσεις.

Λαμβάνοντας υπόψη τις υπάρχουσες δομές, είναι σημαντικό τα περιστατικά επιθέσεων και εγκλημάτων μίσους, να μην συγκαταλέγονται στα περιστατικά νεανικής παραβατικότητας, αλλά να δίνεται και η ανάλογη βαρύτητα στη ρατσιστική διάσταση. Όπως αναφέρει και η Επίτροπος Διοικήσεως στην πιο πάνω Έκθεση της (ΑΚΡ/ΑΥΤ 2/2008), διαφαίνεται ότι ενώ τα θύματα, τα ΜΜΕ και οι ΜΚΟ, αναγνωρίζουν τη διάσταση αυτή, οι αρμόδιες αρχές αρνούνταν να τα αναγνωρίσουν και να τα αντιμετωπίσουν ως θα έπρεπε. Η Επίτροπος Διοικήσεως συμπληρώνει μάλιστα ότι η αστυνομία ουσιαστικά αντιμετώπιζε τα περιστατικά ως ενδεχόμενες παραβιάσεις των διατάξεων του ποινικού κώδικα, με αποτέλεσμα να παραμένουν ανενεργές οι ειδικές πρόνοιες της νομοθεσίας κατά του ρατσισμού και να μην

παρέχεται η απαραίτητη προστασία στα θύματα. Στην Έκθεση σημειώνεται επίσης ότι η παραγνώριση των ρατσιστικών κινήτρων της υπόθεσης, καθιστά πλημμελή το πόρισμα.

Σε κατοπινή Έκθεση²⁹, η Επίτροπος Διοικήσεως κατέληγε ότι παρουσιάζεται υποτίμηση των ρατσιστικών περιστατικών ή λανθασμένη εκτίμηση του κινδύνου και μη αποτελεσματική αντίδραση του κράτους, μέσω της πρόληψης, της καταδίκης, και της τιμωρίας. Η Επίτροπος Διοικήσεως εισηγήθηκε ότι *«επιβάλλεται η αποφασιστική παρέμβαση του κράτους, ώστε, αφενός, σε πρώτο στάδιο να καταγράψει και να διαλευκάνει και στη συνέχεια να τιμωρήσει τα ρατσιστικά αδικήματα που έχουν διαπραχθεί, και, αφετέρου, να διαμορφώσει πολιτική ικανή να προλάβει τη διάπραξη νέων, παρέχοντας, με αυτόν τον τρόπο, προστασία και ασφάλεια σε κάθε πρόσωπο που διαβιεί στην επικράτεια του»*.

Νομοσχέδιο για την ομοφοβική ρητορική

Όπως προαναφέρεται, στον Ν. 134(I)/2011 δεν προβλέπεται η προστασία σε πρόσωπα που λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, εκτίθενται σε περιστατικά μίσους. Επί του παρόντος, στην Κύπρο συζητείται νομοσχέδιο που αφορά την ποινικοποίηση της ομοφοβικής ρητορικής.³⁰

Στόχος του εν λόγω νομοσχεδίου πρέπει να είναι η καταδίκη της ομοφοβικής ρητορικής, αλλά παράλληλα να διασφαλίζεται το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης. Είναι σημαντικό να ποινικοποιηθεί η προώθηση, όχι μόνο της ομοφοβικής ρητορικής, αλλά και των ομοφοβικών εγκλημάτων μίσους με κύρια κατεύθυνση την ενδυνάμωση της ισότητας και την καταπολέμηση των διακρίσεων. Παρά το γεγονός ότι το νομοσχέδιο βρίσκεται ήδη σε διαμόρφωση, εισηγήση είναι οι ποινές που θα προβλέπονται να είναι αυστηρές και συνεπώς αποτρεπτικές και να μη γίνουν εκπώσεις στην προστασία των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤ ατόμων. Σημειώνεται δε ότι σε 12 κράτη μέλη, η ρητορική μίσους κατά ΛΟΑΤ ατόμων αποτελεί ποινικό αδίκημα³¹.

Μέτρα για καταγγελίες³²

Σύμφωνα με την έκθεσής της ECRI για την αξιολόγηση των συστάσεων που έγιναν προς την Κυπριακή Δημοκρατία³³, επισημαίνεται ότι έγινε σύσταση για τη δημιουργία ενός συστήματος καταγραφής εγκλημάτων (Crime Report System),

29 Αυτεπάγγελτη Παρέμβαση της Αρχής κατά των Διακρίσεων αναφορικά με πρόσφατα περιστατικά ρατσιστικής βίας και την αντιμετώπιση τους από την αστυνομία, ΑΚΡ/ΑΥΤ 2/2011, ημερ. 2 Νοεμβρίου 2011.

30 Jean Ann Esselink, 'Homophobic Behavior' Could Mean Three Years Jail Time Under New Cyprus Bill, May 8, 2014

31 Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation in the EU Member States: Part I - Legal Analysis, FRA, 2009

32 Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για την εφαρμογή της απόφασης-πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου.

33 European Commission against Racism and Discrimination Conclusions on the implementation of the Recommendations in respect of Cyprus, subject to Interim follow-up [CRI(2014)21], υιοθετήθηκε στις 19 Μαρτίου 2014

ώστε να διασφαλιστεί ότι οι πληροφορίες και οι στατιστικές που συλλέγονται και δημοσιεύονται σχετικά με τον αριθμό ρατσιστικών και ξενοφοβικών περιστατικών είναι ακριβείς.

Τα στατιστικά στοιχεία καλύπτουν την περίοδο μέχρι και το 2013 (**βλ. Παράρτημα III**), και περιλαμβάνουν τον αριθμό περιστατικών που καταγγέλλθηκαν στην αστυνομία, τον αριθμό των ποινικών υποθέσεων, καθώς και την έκβαση τους. Πέρα από το αρχείο της αστυνομίας, γίνονται προσπάθειες για αναβάθμιση του αρχείου των Δικαστηρίων, με στόχο τη βελτίωση του περιεχομένου των πληροφοριών, ούτως ώστε να γίνεται αναφορά εάν μια υπόθεση περιλαμβάνει ρατσιστικού χαρακτήρα ενέργειες.

Σχετικά με την καταγραφή περιστατικών ή/και υποθέσεων ρατσιστικής φύσεως ή/και με ρατσιστικό κίνητρο, όπως αυτή διαφαίνεται στο Παράρτημα III (για τα έτη 2005-2013), τα στοιχεία που συλλέγονται και δημοσιοποιούνται περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων το κίνητρο για το περιστατικό, την εθνικότητα των θυμάτων/ παραπονούμενων και των δραστών/ κατηγορούμενων. Με στόχο όμως την βελτίωση του συστήματος καταγραφής, η Κύπρος θα μπορούσε να ακολουθήσει το παράδειγμα χωρών όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Φινλανδία, την Ολλανδία και τη Σουηδία, χώρες όπου το σύστημα συλλογής στοιχείων είναι πλήρες και καταγράφονται πρόσθετα στοιχεία, όπως οι διαφόρων ειδών προκαταλήψεις ως κίνητρο, τα είδη των εγκλημάτων και τα χαρακτηριστικά των περιστατικών.

Για παράδειγμα, στο Ηνωμένο Βασίλειο, έχει υιοθετηθεί ένας ενιαίος ορισμός σχετικά με ρατσιστικά περιστατικά, ο οποίος εφαρμόζεται συνολικά και συστηματικά κατά την καταγραφή των περιστατικών.³⁴ Σημειώνεται ότι, η καταγγελία ενός περιστατικού δε συνεπάγεται και την καταγραφή ενός αδικήματος. Κύριοι λόγοι αποτελούν την απουσία ενός υπόπτου, την απροθυμία του θύματος να εμπλακεί σε δικαστική διαδικασία, ανεπαρκή στοιχεία για να στηριχθεί μια καταδίκη κτλ.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, σύμφωνα με την έκθεση για την εφαρμογή της Απόφασης-πλαίσιο, αναφέρει προτεινόμενες πρακτικές για την καλύτερη υλοποίηση της απόφασης. Συγκεκριμένα και παρότι η Κύπρος έχει εναρμονιστεί με την απόφαση, η εφαρμογή της και η δίωξη των συγκεκριμένων αδικημάτων είναι περιορισμένη και στην έκθεση περιλαμβάνονται οι ακόλουθες εισηγήσεις πολιτικής:

(α) Να δοθούν στις διωκτικές και ανακριτικές αρχές τα απαραίτητα πρακτικά μέσα και δεξιότητες, ώστε να μπορούν να εντοπίζουν και να αντιμετωπίζουν τέτοια αδικήματα. Για το σκοπό αυτό είναι απαραίτητη η εκπαίδευση των εμπλεκόμενων και ειδικότερα της Αστυνομίας για να υπάρχουν σαφείς κατευθυντήριες γραμμές και επαρκής κατανόηση της σχετικής νομοθεσίας.³⁵

34 ECRI Report on the United Kingdom (fourth monitoring cycle) [CRI (2010) 4], υιοθετήθηκε 17 Δεκεμβρίου 2009 και δημοσιεύτηκε στις 2 Μαρτίου 2010.

35 Αυτό επιβεβαιώνεται και από σχετική νομολογία του ΕΔΑΔ στις αποφάσεις ημερ. 6. 7. 2005 (Nachova και Others κατά Βουλγαρίας), 10. 3. 2010 (Cakir κατά Βελγίου), της 27. 1. 2011 (Dimitrova και λοιποί κατά Βουλγαρίας).

Συγκεκριμένα η έκθεση αναφέρει «η ύπαρξη ειδικών αστυνομικών μονάδων για εγκλήματα μίσους, ειδικών εισαγγελέων για ρητορική και εγκλήματα μίσους, λεπτομερών κατευθυντήριων γραμμών, καθώς και ειδικής κατάρτισης για την αστυνομία, τις διωκτικές αρχές και τους δικαστές αποτελούν ορθές πρακτικές που ενδέχεται να υποστηρίξουν την εφαρμογή της εν λόγω νομοθεσίας. Η ανταλλαγή πληροφοριών και ορθών πρακτικών, φέρνοντας σε επαφή τους υπαλλήλους επιβολής του νόμου, τις διωκτικές αρχές και τους δικαστές, τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς, μπορεί επίσης να συμβάλει στην καλύτερη εφαρμογή της».

(β) Η σωστή καταγραφή περιπτώσεων ρητορικής και εγκλημάτων μίσους είναι πολύ σημαντική, καθώς η ύπαρξη αξιόπιστων και συγκρίσιμων δεδομένων που συλλέγονται συστηματικά μπορεί να συμβάλει στην αποτελεσματικότερη εφαρμογή της Απόφασης-πλαίσιο. Τα αναφερθέντα περιστατικά ρητορικής και εγκλημάτων μίσους, καθώς και το ιστορικό της κάθε υπόθεσης, πρέπει πάντα να καταγράφονται, προκειμένου να αξιολογηθεί το επίπεδο των διώξεων και των καταδικαστικών αποφάσεων.

(γ) Η δημόσια καταδίκη του ρατσισμού και της ξενοφοβίας από τις αρχές, τα πολιτικά κόμματα και την κοινωνία των πολιτών συμβάλλει στη συνειδητοποίηση της σοβαρότητας αυτών των φαινομένων και στην ενεργό καταπολέμηση της ρατσιστικής και ξενοφοβικής ρητορικής και συμπεριφοράς.

Συμπληρωματικά με τα πιο πάνω, ως εισηγήσεις πολιτικής, μπορούν να ληφθούν υπόψη και οι συστάσεις από την Έκθεση³⁶ της Αρχής κατά των Διακρίσεων, η οποία αφορά ζητήματα μεταναστών, για:

- *Εντατικοποίηση των ενεργειών για εξιχνίαση και στοιχειοθέτηση των ρατσιστικών επιθέσεων που έχουν σημειωθεί, ενδεχομένως με την ανάθεση τους σε άτομα με γνώσεις ή εμπειρία, στη διερεύνηση οργανωμένων ή/και ρατσιστικών εγκλημάτων.*
- *Προσπάθεια να διαπιστωθεί κατά πόσο έχουν διαπραχθεί κατά τους τελευταίους μήνες κι άλλα παρόμοια αδικήματα, με την αξιοποίηση, ενδεχομένως, και των οργανωμένων συνδέσμων των μεταναστών ή των ΜΚΟ που ασχολούνται με το ζήτημα της μετανάστευσης.*
- *Δημοσιοποίηση των ρατσιστικών περιστατικών και ευαισθητοποίηση του κοινού, με σκοπό την άντληση όσο το δυνατό περισσότερων σχετικών πληροφοριών.*
- *Δημόσια ενθάρρυνση των θυμάτων να προβούν σε αναφορά τους.*
- *Καταγραφή όλων των περιστατικών ώστε να κατανοηθεί η έκταση και η φύση της ρατσιστικής βίας, η οποία θα καθορίσει και τη διαμόρφωση των περαιτέρω ενεργειών της αστυνομίας για αντιμετώπιση της δημιουργηθείσας κατάστασης.*
- *Εκπόνηση ευρύτερου σχεδίου δράσης που θα αποσκοπεί στη βελτίωση και αναβάθμιση του συστήματος αναφοράς, καταγραφής και διερεύνησης περιστατικών ρατσιστικής βίας.*

Προστασία θυμάτων

Η Κυπριακή Δημοκρατία θα πρέπει να διασφαλίσει ότι στην εναρμόνιση με την Ευρωπαϊκή Οδηγία 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της Απόφασης-πλαισίου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου, περιλαμβάνει και τα θύματα εγκλημάτων μίσους και ρητορικής μίσους.

Ειδικότερα συστήνεται να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στο Άρθρο 22 της Οδηγίας σχετικά με την ατομική αξιολόγηση των θυμάτων για τον προσδιορισμό ειδικών αναγκών προστασίας κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, λόγω ιδιαίτερου κινδύνου να υποστούν δευτερογενή και επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση, εκφοβισμό και αντεκδίκηση. Η Οδηγία προβλέπει ότι στην ατομική αξιολόγηση πρέπει να ληφθούν υπόψη (α) τα προσωπικά χαρακτηριστικά του θύματος, (β) το είδος ή η φύση του εγκλήματος και (γ) οι περιστάσεις του εγκλήματος.

Η ίδια η Οδηγία αναφέρει ότι πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στα θύματα εγκλήματος που διαπράχθηκε λόγω προκαταλήψεων ή διακρίσεων, που θα μπορούσε να σχετίζεται με τα προσωπικά χαρακτηριστικά τους και στα θύματα τα οποία είναι ιδιαίτερα ευάλωτα, όπως π.χ. τα θύματα εγκλημάτων μίσους.

Επιπλέον, κατά τη διαδικασία ενώπιον του δικαστηρίου, τα θύματα που αναγνωρίζονται ως θύματα με ειδικές ανάγκες προστασίας προβλέπεται να έχουν στη διάθεση τους μέτρα για την αποφυγή οπτικής επαφής μεταξύ θυμάτων και δραστών, μέτρα για την αποφυγή άσκοπων ερωτήσεων σχετικά με την ιδιωτική ζωή του θύματος, καθώς και τη διεξαγωγή ακροαματικής διαδικασίας κεκλεισμένων των θυρών. Πρόσθετα μέτρα προβλέπονται όταν το θύμα είναι παιδί, τα οποία επίσης μπορούν να εφαρμοστούν σε περιπτώσεις εγκλημάτων μίσους, καθώς επίσης και για τις πρακτικές λεπτομέρειες πραγματοποίησης των διαδικασιών.

Ρητορική μίσους μέσω πολιτικού λόγου

Είναι βασικό να υιοθετηθεί μια νομοθετική ρύθμιση ή ένας κώδικας που να δεσμεύει μέλη της κυβέρνησης και δημοσίων αρχών από το να προβαίνουν σε δηλώσεις, ειδικά στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, οι οποίες μπορούν εύλογα να θεωρηθούν ρητορική μίσους. Όπως εύστοχα περιγράφεται στην Έκθεση της Αρχής Κατά των Διακρίσεων³⁷ αναφορικά με την προώθηση του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας μέσω του πολιτικού λόγου:

«[...] τα πρόσωπα τα οποία, εξαιτίας, ιδίως, της θέσης ή της ιδιότητας ή της θεσμικής τους υπόστασης, έχουν τη δυνατότητα να παρουσιάζουν τις απόψεις και τις σκέψεις τους ενώπιον του κοινού, έχουν και αυξημένη ευθύνη σε σχέση με τη μορφή, το περιεχόμενο και τις συνέπειες της ρητορικής τους. Στα πρόσωπα αυτά εμπίπτουν, ιδιαίτερα, τα μέλη της κυβέρνησης, τα πολιτικά πρόσωπα και οι δημοσιογράφοι, οι οποίοι, οφείλουν, όχι μόνο να αποφεύγουν την αναπαραγωγή και διαιώνιση ρατσιστικών στερεοτύπων και

37 Έκθεση της Αρχής κατά των Διακρίσεων αναφορικά με την προώθηση του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας μέσω του πολιτικού λόγου, ΑΚΡ 118/2011 & ΑΚΡ 129/2011, ημερ. 25 Απριλίου 2012

προκαταλήψεων, αλλά και να συμβάλλουν ενεργά στην αποδοχή της διαφορετικότητας και της ποικιλομορφίας. Έχουν, μάλιστα, την επιπρόσθετη υποχρέωση να μη σιωπούν όταν ακραίοι χώροι παραπληροφορούν ή διασπείρουν μισαλλόδοξα μηνύματα, αλλά, με νηφαλιότητα, σαφήνεια και αποφασιστικότητα, να εκφράζουν δημόσια τη διαφωνία τους και τη δέσμευσή τους στην προάσπιση των δικαιωμάτων όλων των προσώπων χωρίς διακρίσεις. »

Στην εν λόγω έκθεση γίνεται αναφορά επίσης στον «Χάρτη των ευρωπαϊκών πολιτικών κομμάτων για μια μη-ρατσιστική κοινωνία» που υιοθετήθηκε το 1998 και απευθύνεται σε όλα τα πολιτικά κόμματα της Ευρώπης, καθώς και στις συμμαχίες κομμάτων που ενεργοποιούνται στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Μεταξύ άλλων, οι κύριες δεσμεύσεις που αναλαμβάνονται από τα πολιτικά κόμματα μέσω του Χάρτη είναι οι εξής:

- i. Να υπερασπίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις δημοκρατικές αρχές και να απέχουν από οποιαδήποτε μορφή ρατσισμού και διακρίσεων,
- ii. Να αρνούνται την προβολή οποιοδήποτε απόψεων ή θέσεων οι οποίες προωθούν προκαταλήψεις, εκθρότητα ή διχασμό,
- iii. Να αντιμετωπίζουν κατά τρόπο δίκαιο και υπεύθυνο τα ευαίσθητα ζητήματα που αφορούν ομάδες προσώπων με διαφορετικό εθνικό, εθνοτικό ή θρησκευτικό υπόβαθρο και να αποφεύγουν το στιγματισμό τους,
- iv. Να μην συνεργάζονται με κομματικούς σχηματισμούς που υποκινούν τη μισαλλοδοξία,
- v. Να αγωνίζονται για τη δίκαιη εκπροσώπηση όλων των ομάδων προσώπων στα πολιτικά κόμματα και στη διεκδίκηση πολιτειακών αξιωματών, και
- vi. Να διασφαλίζουν ότι όλοι όσοι συμμετέχουν στις προεκλογικές τους εκστρατείες γνωρίζουν και εφαρμόζουν τις πιο πάνω αρχές.

Την προσχώρηση στο Χάρτη περισσότερων πολιτικών κομμάτων και την τήρηση των αρχών που τίθενται σε αυτόν ενθαρρύνει και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ενόπια στο Ρατσισμό και τη Μισαλλοδοξία (ECRI), στη «*Διακήρυξη σε σχέση με τη χρήση ρατσιστικών, αντισημιτικών και ξενοφοβικών στοιχείων στη δημόσια συζήτηση*». ³⁸ Η ECRI εισηγήθηκε, επίσης, στα πολιτικά κόμματα και στα εθνικά κοινοβούλια τη λήψη μέτρων αυτορρύθμισης σε σχέση με τη χρήση του μισαλλόδοξου πολιτικού λόγου. Στα πλαίσια αυτά, η Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο, μετά από πρωτοβουλία των εθνικών τους Αρχών κατά των Διακρίσεων, έχουν εισαγάγει στην πολιτική σφαίρα σχετικές εθελοντικές συμφωνίες των προσώπων που διεκδικούν εκλογή σε εθνικές, τοπικές ή Ευρωπαϊκές εκλογές ότι θα εκπροσωπήσουν τα συμφέροντα όλων των ψηφοφόρων τους χωρίς διακρίσεις και ότι θα διασφαλίσουν ότι οι προεκλογικές τους εκστρατείες δεν θα περιλαμβάνουν οποιαδήποτε ρατσιστικά και μισαλλόδοξα μηνύματα.

Όπως αναφέρεται και στην αρχή της παρούσας μελέτης, τα φαινόμενα ρητορικής μίσους και τα εγκλήματα μίσους, παρουσιάζονται αυξημένα σε χώρες που υπάρχουν έντονες ακροδεξιές θέσεις. Μέσω προπαγάνδας και προκαταλήψεων, εκπρόσωποι τέτοιων κομμάτων ή ομάδων παρουσιάζονται να εκμεταλλεύονται τη δημόσια τους θέση και να διαδίδουν μηνύματα που περιλαμβάνονται στη ρητορική μίσους, φαινόμενα που φαίνεται να έχουν ενισχυθεί περισσότερο και στην εποχή της οικονομικής κρίσης. Γι' αυτό είναι σημαντικό οι αρμόδιες αρχές να παρακολουθούν τις δράσεις ακροδεξιών ομάδων ώστε να αποφεύγονται ακραίες συμπεριφορές. Για τον σκοπό αυτό είναι σημαντικό να ετοιμαστεί ένας κώδικας για τα πολιτικά κόμματα στον οποίο να περιλαμβάνονται ρήτρες σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, χωρίς διακρίσεις – άμεσες και έμμεσες – προστατεύοντας όλες τις ευπαθείς ομάδες.

MME & Διαδίκτυο

Σε συνέχεια και της εισήγησης της ECRI,³⁹ οι Κυπριακές αρχές οφείλουν να διαφυλάξουν ότι τα MME δε θα συμβάλουν στη δημιουργία μια εχθρικής ατμόσφαιρας προς ευάλωτες ομάδες μέσω της δημοσιογραφίας – με κύριο όμως γνώμονα την ελευθερία του τύπου και της έκφρασης.

Στην Κύπρο, τα καθήκοντα και τα δικαιώματα των δημοσιογράφων ορίζονται στον Κώδικα Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας, του οποίου η παρακολούθηση της εφαρμογής του έχει ανατεθεί στην Επιτροπή Δημοσιογραφικής Δεοντολογίας. Στον Κώδικα αυτό υπάρχει συγκεκριμένη διάταξη, αρ. 12, που προβλέπει ότι *«Τα Μ.Μ.Ε. αποφεύγουν οποιαδήποτε απ' ευθείας ή άλλη αναφορά ή ενέργεια εναντίον προσώπου η οποία περιέχει στοιχεία προκατάληψης με βάση στη φυλή, το χρώμα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική προέλευση, την περιουσία, την καταγωγή, το φύλο και το προσωπικό καθεστώς, περιλαμβανομένης της φυσικής ή διανοητικής ασθένειας ή αναπηρίας. Ο χλευασμός, η διαπόμπευση και ο διασυρμός ατόμων ή ομάδων είναι ανεπίτρεπτος»*. Με κάθε μεν επιφύλαξη, αλλά δεν φαίνεται να τηρείται η εν λόγω διάταξη, επανειλημμένως.

Πέρα από την ανάγκη για διασφάλιση τήρησης της εν λόγω διάταξης, χρειάζεται επίσης, να γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες για διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής της διάταξης και να περιληφθεί αναφορά στις γενεαλογικές καταβολές, την εθνική ή εθνοτική καταβολή και τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Επιπλέον, οι αρχές απαιτείται να αξιολογήσουν την υλοποίηση του Κώδικα για να διαπιστωθεί εάν αποτελεί ένα αποτελεσματικό μέσο για την καταπολέμηση της ρητορικής μίσους στα MME και με βάση το πόρισμα της αξιολόγησης να διασφαλιστεί η εφαρμογή της σχετικής διάταξης.

Πέρα από τα MME, όπως προαναφέρθηκε, περιστατικά ρητορικής βίας πραγματοποιούνται και διαδικτυακά. Λόγω του ιδιαίτερου χαρακτήρα της, συμπεριλαμβανομένης της δυσκολίας εντοπισμού των συντακτών παράνομου διαδικτυακού περιεχομένου και αφαίρεσης του εν λόγω περιεχομένου, η ρητορική μίσους στο διαδίκτυο θέτει ιδιαίτερες απαιτήσεις για τις αρχές επιβολής του νόμου

39 ECRIREPORTONCYPRUS (fourth monitoring cycle), υιοθετήθηκε στις 23 Μαρτίου 2011, και δημοσιεύθηκε στις 31 Μαΐου

και τις δικαστικές αρχές όσον αφορά την εμπειρογνωμοσύνη, τους πόρους και την ανάγκη διασυννοριακής συνεργασίας. Είναι έντονη η εντύπωση πως η ρητορική μίσους και άλλες μορφές μίσους εμφανίζονται σε αυξημένο βαθμό στο διαδίκτυο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Όπως αναφέρεται στην έκθεση της ECRI,⁴⁰ παρόλο που η Κύπρος έχει κυρώσει το Πρόσθετο Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση κατά του Εγκλήματος μέσω του Διαδικτύου, αναφορικά με την Ποινικοποίηση Πράξεων Ρατσιστικής και Ξενοφοβικής Φύσης που Διαπράττονται μέσω Συστημάτων Ηλεκτρονικών Υπολογιστών (Κυρωτικός) Νόμος του 2004, η νομοθεσία δεν έχει εφαρμοστεί. Εισήγηση, λοιπόν όπως οι αρχές λάβουν μέτρα για την πρόληψη της χρήσης του Διαδικτύου στη διάδοση ρατσιστικών και ξενοφοβικών σχολίων και άλλου υλικού, καθώς και να διασφαλίσουν τη δίωξη των υπαιτίων.

Ενδυνάμωση Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων

Οι σχετικές με το αντικείμενο της προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ΜΚΟ μπορούν να αποτελέσουν το έναυσμα της κοινωνικής δράσης και ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης, ειδικότερα μέσω ερευνών και εκπαιδεύσεων αναφορικά με τα περιστατικά μίσους και την καταπολέμηση τους. Περαιτέρω, οι εν λόγω Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις μπορούν να εστιάσουν στην υποστήριξη μελών τους και τρίτων ώστε αυτοί να κινηθούν νομικά στα πλαίσια του αστικού δικαίου, με στόχο την αποζημίωση θυμάτων ρητορικής μίσους.

Συνοπτικός Πίνακας Εισηγήσεων

1. Υιοθέτηση περαιτέρω ρυθμίσεων που να περιλαμβάνουν και τις συμπεριφορές κατά προσώπων βάσει σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου και αναπηριών.
2. Πιστή εφαρμογή της υφιστάμενης εθνικής νομοθεσίας, ως βασικό εργαλείο για την καταπολέμηση περιστατικών μίσους.
3. Περαιτέρω τροποποιήσεις της νομοθεσίας με διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής, ώστε να περιλαμβάνονται όλα τα κριτήρια όπως αυτά ορίζονται στο άρθρο 21 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.
4. Να δίνεται προτεραιότητα στη διεκπεραίωση τέτοιων υποθέσεων, ήτοι στην άμεση διερεύνηση καταγγελιών, στοιχειοθέτηση δικαστικών υποθέσεων, καταχώριση τους στο δικαστήριο και τέλος στη σύντομη εκδίκαση.
5. Διεύρυνση της έννοιας της ρατσιστικής βίας ώστε κατά τη διερεύνηση τέτοιων αδικημάτων, αυτή να μην περιορίζεται σε στενά νοούμενη εκδήλωση ρατσιστικής βίας, αλλά να διερευνώνται περιστατικά «που εκλαμβάνονται ως ρατσιστικά από το θύμα ή οιοδήποτε άλλο πρόσωπο» (παράδειγμα προς μίμηση, η έννοια του ιδιώνυμου εγκλήματος, σύμφωνα με το ελληνικό ποινικό δίκαιο).
6. Υιοθέτηση αντίστοιχης νομοθετικής ρύθμισης για τη ρατσιστική βία/ εγκλήματα μίσους, που επισύρει αυστηρότερες ποινές, όπως αυτές που περιλαμβάνονται στους Νόμους για την Βία στην Οικογένεια και για την Πρόληψη και Καταστολή της Βίας στους Αθλητικούς Χώρους.
7. Τα περιστατικά επιθέσεων και εγκλημάτων μίσους, να μην συγκαταλέγονται στα περιστατικά νεανικής παραβατικότητας, αλλά να δίνεται και η ανάλογη βαρύτητα στη ρατσιστική τους διάσταση.
8. Σύσταση νέου μηχανισμού, με τροποποίηση του Ν. 134(Ι)/2011, αποκλειστικά για την παρακολούθηση, καταγραφή και αντιμετώπιση των περιστατικών ρητορικής μίσους ή αναβάθμιση του υπάρχοντος μηχανισμού.
9. Προώθηση του νομοσχεδίου κατά της ομοφοβικής ρητορικής και κατά της ομοφοβικής βίας, παρέχοντας επαρκή προστασία.
10. Διασφάλιση της εναρμόνισης με την Ευρωπαϊκή Οδηγία 2012/29/ΕΕ για θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της Απόφασης-πλαισίου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου, ώστε να περιλαμβάνονται και τα θύματα εγκλημάτων μίσους και ρητορικής μίσους.

11. Υιοθέτηση νομοθετικής ρύθμισης ή κώδικα που να δεσμεύει μέλη της κυβέρνησης και δημόσιων αρχών για απαγόρευση να προβαίνουν σε δηλώσεις που να θεωρούνται ρητορική μίσους.
12. Οι αρμόδιες αρχές να παρακολουθούν, μέσα στα πλαίσια της εφαρμογής του Συντάγματος και της νομοθεσίας, τις δράσεις ακροδεξιών ομάδων ώστε να αποφεύγονται ρατσιστικές συμπεριφορές οποιασδήποτε μορφής.
13. Ετοιμασία και υιοθέτηση κώδικα για τα πολιτικά κόμματα στον οποίο να περιλαμβάνονται ρήτρες σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, χωρίς διακρίσεις – άμεσες και έμμεσες – προστατεύοντας όλες τις ευπαθείς ομάδες.
14. Αξιολόγηση του Κώδικα Δεοντολογίας των Δημοσιογράφων για να διαπιστωθεί εάν αποτελεί ένα αποτελεσματικό μέσο για την καταπολέμηση της ρητορικής μίσους στα ΜΜΕ, προώθηση τυχόν απαραίτητων τροποποιήσεων μέσω διαβούλευσης με τους εμπλεκόμενους φορείς, και πιστή εφαρμογή του.
15. Εφαρμογή του Κώδικα Συμπεριφοράς του Υπουργείου Παιδείας κατά του Ρατσισμού και Οδηγού Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών με στόχο την άμεση και πλήρη υλοποίηση του.
16. Άμεση λήψη μέτρων για την πρόληψη της χρήσης του Διαδικτύου για διάδοση ρατσιστικών και ξενοφοβικών σχολίων και άλλου υλικού, καθώς και λήψη μέτρων-πραγματοποίηση ενεργειών για τη δίωξη των εμπλεκόμενων.
17. Να δοθεί ιδιαίτερη σημασία στο Άρθρο 22 της Οδηγίας σχετικά με την ατομική αξιολόγηση των θυμάτων για τον προσδιορισμό ειδικών αναγκών προστασίας κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, λόγω ιδιαίτερου κινδύνου να υποστούν δευτερογενή και επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση, εκφοβισμό και αντεκδίκηση.
18. Εκπαίδευση μέσω της Κυπριακής Ακαδημίας Δημόσιας Διοίκησης όλων των κυβερνητικών λειτουργών και υπαλλήλων Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου σχετικά με την εθνική νομοθεσία που διέπει τα ζητήματα για καταπολέμηση του ρατσισμού και των διακρίσεων.
19. Ενδυνάμωση του ρόλου των εμπλεκόμενων με ζητήματα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Μη Κυβερνητικών Οργανισμών.
20. Να εξεταστούν οι συστάσεις φορέων που αναφέρθηκαν στη μελέτη, για διορθωτικές ή βελτιωτικές ενέργειες, και όπου απαιτείται για σχετικές τροποποιήσεις της εθνικής νομοθεσίας ή/και του Ποινικού Κώδικα.

Ε. Αντί επίλογου

Βασικότερο συμπέρασμα της παρούσας μελέτης είναι ότι ενώ στην Κύπρο υπάρχει νομοθετικό πλαίσιο – αν και όχι ολοκληρωμένο – για την αντιμετώπιση της ρητορικής και των εγκλημάτων μίσους, διαφαίνεται ότι αυτό δεν εφαρμόζεται πλήρως. Ταυτόχρονα όμως, υπογραμμίζεται η ανάγκη για ενδυνάμωση του υφιστάμενου νομοθετικού πλαισίου όπως έχει αναλυθεί πιο πάνω.

Παρόλο που η μελέτη αυτή επικεντρώθηκε στη νομική αντιμετώπιση της ρητορικής και των εγκλημάτων μίσους, πρέπει να αναφερθεί ότι για την αντιμετώπιση των φαινομένων αυτών στην Κύπρο, απαιτείται μια σφαιρική προσέγγιση του ζητήματος. Ως εκ τούτου, είναι επάναγκες όπως καταρτιστεί μια πολιτική ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της κοινωνίας με στόχο την αλλαγή νοοτροπίας και συμπεριφοράς. Αυτό είναι εφικτό πρωτίστως μέσω της εκπαίδευσης και της σωστής παιδείας, με κύριο στόχο την αντιμετώπιση των ρατσιστικών στερεοτύπων και κατ' επέκταση των εκδηλώσεων περιστατικών βίας, ρητορικής ή εγκλημάτων μίσους, με την αποδοχή της διαφορετικότητας και την ανάδειξη της ανεκτικότητας.

Καταλήγοντας τονίζω ότι, η αντιμετώπιση περιστατικών ξενοφοβίας και ρατσισμού αντικατοπτρίζει την ανάγκη προσήλωσης και σεβασμού της πολιτείας και της κοινωνίας στις συνταγματικές αρχές της ισότητας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

Όπως αναφέρεται και στην Έκθεση της Επιτροπής⁴¹:

«Το διακύβευμα της προσπάθειας αυτής είναι σοβαρό, αφού αν επικρατήσει η αδράνεια, η ανοχή, η σιωπή και η αμηχανία στην αποφασιστική αντιμετώπιση τέτοιων περιστατικών, προάγεται η σύγχυση και η ατιμωρησία με αποτέλεσμα την αναπαραγωγή τους. Αντιθέτως, η αποφασιστική παρέμβαση θα επιβεβαιώσει τις αντιστάσεις και τη μηδενική αντοχή της πολιτείας και κοινωνίας, σε επικίνδυνα φαινόμενα, ακρότητας και μισαλλοδοξίας».

Λάκης Ν. Χριστοδούλου

Δικηγόρος & Νομικός Σύμβουλος

Ιούλιος 2014

ΣΤ. Βιβλιογραφία

Αυτεπάγγελτη Έκθεση της Αρχής κατά των Διακρίσεων αναφορικά με πρόσφατα περιστατικά ρατσιστικής βίας και την αντιμετώπιση τους από την αστυνομία, ΑΚΡ/ΑΥΤ 2/2011, ημερομηνίας 2 Νοεμβρίου 2011

Δηλώσεις μίσους και εγκλήματα μίσους εις βάρος των λεσβιών, των ομοφυλόφιλων, των αμφιφυλόφιλων και των διαφυλικών ατόμων (LGTB) <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/192FRA_hdgso_report_Part%201_en.pdf>

«Εγκλήματα μίσους στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-factsheet_hatecrime_el_final.pdf>

Ειδική Έκθεση Συνήγορου του Πολίτη «Το φαινόμενο της ρατσιστικής βίας στην Ελλάδα και η αντιμετώπιση του», Αθήνα, Σεπτέμβριος 2013

Έκθεση της Αρχής κατά των Διακρίσεων αναφορικά με την προώθηση του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας μέσω του πολιτικού λόγου, ΑΚΡ 118/2011 & ΑΚΡ 129/2011, ημερ. 25 Απριλίου 2012

Έκθεση της Αρχής κατά του Ρατσισμού και των Διακρίσεων αναφορικά με περιστατικό ρατσιστικής επίθεσης εναντίον αλλοδαπών στον Ύψωνα και το χειρισμό του από την αστυνομία, ΑΚΡ/ΑΥΤ 2/2008, ημερομηνίας 26 Ιανουαρίου 2009

Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για την εφαρμογή της απόφασης-πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου.

“Ορίζοντας και εξορκίζοντας το μίσος», του Οργανισμού Νεολαίας Κύπρου και της Αρχής κατά των Διακρίσεων, του Γραφείου Επιτρόπου Διοικήσεως.

«Ρατσιστική βία και εγκλήματα ρατσιστικού μίσους στην Κύπρο», των Νίκου Τριμικλινιώτη και Κορίνας Δημητρίου, Σεπτέμβριος 2010, <http://works.bepress.com/nicos_trimikliniotis/29>

Commission Staff Working Document “National transposition measures and Data on application of the Framework Decision submitted by the Member States” (SWD(2014) 27 final) accompanying the document Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the implementation of Council Framework Decision 2008/913/JHA on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law.

ECRI Report on the United Kingdom (fourth monitoring cycle) [CRI (2010) 4], υιοθετήθηκε 17 Δεκεμβρίου 2009 και δημοσιεύτηκε στις 2 Μαρτίου 2010.

ECRI Report on Cyprus (fourth monitoring cycle), υιοθετήθηκε στις 23 Μαρτίου 2011, και δημοσιεύθηκε στις 31 Μαΐου

European Commission against Racism and Discrimination Conclusions on the implementation of the Recommendations in respect of Cyprus, subject to Interim follow-up [CRI(2014)21], υιοθετήθηκε στις 19 Μαρτίου 2014

Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation in the EU Member States: Part I - Legal Analysis, FRA, 2009

‘Homophobic Behavior’ Could Mean Three Years Jail Time Under New Cyprus Bill, Jean Ann Esselink, May 8, 2014 <<http://www.thenewcivilrightsmovement.com/homophobic-behavior-could-mean-three-years-jail-time-under-new-cyprus-bill/discrimination/2014/05/08/86995>>

Manual on hate speech, Council of Europe

State of the World’s Minorities and Indigenous Peoples 2014 - Events of 2013, Edited by Peter Grant, Minority Rights Group International, July 2014

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Καταστατικό της Ρώμης του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου

Υιοθετήθηκε στις 17. 7. 1998 από τη Διπλωματική Διάσκεψη των Πληρεξουσίων των Ηνωμένων Εθνών για την Ίδρυση Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου

Γενοκτονία

Άρθρο 6. - Για τους σκοπούς του παρόντος Καταστατικού, “γενοκτονία” σημαίνει οποιαδήποτε από τις ακόλουθες πράξεις οι οποίες διαπράττονται με την πρόθεση καταστροφής, εν όλω ή εν μέρει, μιας εθνικής, εθνοτικής, φυλετικής ή θρησκευτικής ομάδας, ως τέτοιας:

- (α) Ανθρωποκτονία με πρόθεση μελών της ομάδας
- (β) Πρόκληση βαρείας σωματικής ή διανοητικής βλάβης σε μέλη της ομάδας
- (γ) Με πρόθεση επιβολή επί της ομάδας συνθηκών ζωής υπολογισμένων να επιφέρουν τη φυσική καταστροφή της εν όλω ή εν μέρει
- (δ) Επιβολή μέτρων που σκοπεύουν στην παρεμπόδιση των γεννήσεων εντός της ομάδας
- (ε) Δια της βίας μεταφορά παιδιών της ομάδας σε άλλη ομάδα.

Εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας

Άρθρο 7. - 1. Για τους σκοπούς του παρόντος Καταστατικού, “έγκλημα κατά της ανθρωπότητας” σημαίνει οποιαδήποτε από τις ακόλουθες πράξεις όταν διαπράττεται ως μέρος ευρείας και συστηματικής επίθεσης που κατευθύνεται κατά οποιουδήποτε αμάχου πληθυσμού, εν γνώσει της επίθεσης:

- α) Ανθρωποκτονία με πρόθεση
- β) Εξόντωση
- γ) Υποδούλωση
- δ) Εκτόπιση ή βίαιη μετακίνηση πληθυσμού
- ε) Φυλάκιση ή άλλη σοβαρή στέρηση της σωματικής ελευθερίας κατά παραβίαση βασικών κανόνων του διεθνούς δικαίου στ) Βασανιστήρια
- ζ) Βιασμός, γενετήσια δουλεία, εξαναγκασμός σε πορνεία, εξαναγκασμός σε εγκυμοσύνη, εξαναγκασμός σε στέρωση ή άλλη μορφή γενετήσιας βίας παρόμοιας βαρύτητας.
- η) Δίωξη κατά οποιασδήποτε αναγνωρίσιμης ομάδας ή κοινότητας για λόγους

πολιτικούς, φυλετικούς, εθνικούς, εθνοτικούς, πολιτιστικούς, θρησκευτικούς ή λόγους φύλου, όπως αυτό ορίζεται στην παράγραφο 3, ή άλλους λόγους που αναγνωρίζονται παγκοσμίως ως ανεπίτρεπτοι κατά το διεθνές δίκαιο σε σχέση με οποιαδήποτε πράξη που αναφέρεται στην παρούσα παράγραφο ή οποιοδήποτε έγκλημα εντός της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου.

θ) Βίαιη εξαφάνιση προσώπων

ι) Φυλετικός Διαχωρισμός

κ) Άλλες απάνθρωπες πράξεις παρόμοιου χαρακτήρα οι οποίες με πρόθεση προκαλούν μεγάλο πόνο ή βαρεία σωματική βλάβη ή βαρεία βλάβη της διανοητικής ή σωματικής υγείας.

2. Για τους σκοπούς της παραγράφου 1:

(α) “Επίθεση κατευθυνόμενη κατά οποιουδήποτε αμάχου πληθυσμού σημαίνει συμπεριφορά που συνεπάγεται την κατά συρροή διάπραξη πράξεων που αναφέρονται στην παράγραφο 1 κατά οποιουδήποτε αμάχου πληθυσμού, κατ’ εφαρμογή ή προς εξυπηρέτηση της πολιτικής ενός κράτους ή μιας οργάνωσης που στοχεύει στη διάπραξη τέτοιας επίθεσης.

(β) Η “εξόντωση” περιλαμβάνει την με πρόθεση επιβολή συνθηκών ζωής, μεταξύ άλλων στέρηση πρόσβασης σε τροφή και φάρμακα, υπολογισμένων να επιφέρουν την καταστροφή μέρους του πληθυσμού

(γ) “Υποδούλωση” σημαίνει την άσκηση οποιασδήποτε ή όλων των εξουσιών οι οποίες είναι σύμφυτες στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας επί προσώπων, και περιλαμβάνει την άσκηση τέτοιας εξουσίας κατά την εμπορία προσώπων, ιδιαίτερα γυναικών και παιδιών.

(δ) “Εκτόπιση ή βίαιη μετακίνηση πληθυσμού” σημαίνει την μετακίνηση των προσώπων για τα οποία πρόκειται με απέλαση ή άλλες πράξεις εξαναγκασμού από την περιοχή στην οποία νομίμως βρίσκονται, άνευ λόγων επιτρεπτών κατά το διεθνές δίκαιο.

(ε) “Βασανιστήρια” σημαίνει την με πρόθεση πρόκληση έντονου πόνου ή δοκιμασίας, σωματικών ή ψυχικών επί προσώπου που τελεί υπό την κράτηση ή υπό τον έλεγχο του κατηγορουμένου. Τα βασανιστήρια δεν περιλαμβάνουν πόνο ή δοκιμασία που προκύπτει μόνον ή είναι σύμφυτος ή είναι δυνατόν να προκύψει από την επιβολή νόμιμων κυρώσεων.

(στ) “Εξαναγκασμός σε εγκυμοσύνη” σημαίνει τον παράνομο περιορισμό γυναίκας που κατέστη έγκυος δια της βίας, με την πρόθεση να επηρεαστεί η εθνική σύνθεση οποιουδήποτε πληθυσμού ή να πραγματοποιηθούν άλλες σοβαρές παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου. Ο ορισμός αυτός δεν μπορεί καθοιωνδήποτε τρόπο να ερμηνευθεί ως επηρεάζων τις εθνικές νομοθεσίες που αφορούν την εγκυμοσύνη.

(ζ) “Δίωξη” σημαίνει την με πρόθεση και βαρείας μορφής στέρηση θεμελιωδών δικαιωμάτων σε αντίθεση προς το διεθνές δίκαιο εξ αιτίας της ταυτότητας της ομάδας ή κοινότητας.

(η) “Φυλετικός διαχωρισμός” σημαίνει απάνθρωπες πράξεις παρόμοιου χαρακτήρα όπως οι αναφερόμενες στην παράγραφο 1, που διαπράχθηκαν στο πλαίσιο θεσμοθετημένου καθεστώτος συστηματικής καταπίεσης και κυριάρχησης μιας φυλετικής ομάδας επί οποιασδήποτε άλλης φυλετικής ομάδας ή ομάδων και διαπραττόμενες με πρόθεση τη διατήρηση του καθεστώτος αυτού.

(θ) “Βίαιη εξαφάνιση προσώπου” σημαίνει τη σύλληψη, κράτηση ή αρπαγή προσώπων από ένα Κράτος ή μια πολιτική οργάνωση ή με την άδεια, υποστήριξη ή συναίνεση αυτών, οι οποίες ακολουθούνται από άρνηση παραδοχής αυτής της στέρησης της ελευθερίας ή της παροχής πληροφοριών για την τύχη ή τον εντοπισμό των προσώπων αυτών, με πρόθεση αποστερηθούν της προστασίας του νόμου για παρατεταμένο χρονικό διάστημα.

3. Για τους σκοπούς του παρόντος Καταστατικού, εννοείται ότι ο όρος “φύλο” αναφέρεται στα δύο φύλα, αρσενικό και θηλυκό, με την έννοια που τους προσδίδει η κοινωνία. Ο όρος “φύλο” δεν έχει έννοια διαφορετική από την παραπάνω.

Εγκλήματα πολέμου

Άρθρο 8. - 1. Το Δικαστήριο έχει δικαιοδοσία σε σχέση με εγκλήματα πολέμου ιδιαίτερα όταν διαπράχθηκαν ως μέρος σχεδίου ή πολιτικής ή ως μέρος ευρείας κλίμακας τέλεσης τέτοιων εγκλημάτων.

2. Για τους σκοπούς του παρόντος Καταστατικού, “εγκλήματα πολέμου” σημαίνει:

(α) Σοβαρές παραβιάσεις των Συμβάσεων της Γενεύης της 12 Αυγούστου 1949, και συγκεκριμένα, οποιαδήποτε από τις ακόλουθες πράξεις κατά προσώπων ή περιουσίας προστατευόμενων κατά τις διατάξεις της σχετικής Σύμβασης της Γενεύης:

- (i) Ανθρωποκτονία με πρόθεση.
- (ii) Βασανιστήρια ή απάνθρωπη μεταχείριση, συμπεριλαμβανομένων βιολογικών πειραμάτων.
- (iii) Με πρόθεση πρόκληση μεγάλης δοκιμασίας ή σοβαρής βλάβης, σωματικής ή ψυχικής.
- (iv) Εκτεταμένη καταστροφή και ιδιοποίηση περιουσίας, οι οποίες δεν δικαιολογούνται από τη στρατιωτική αναγκαιότητα και τελούνται παράνομα και αυθαίρετα.
- (v) Εξαναγκασμός αιχμαλώτου πολέμου ή άλλου προστατευόμενου προσώπου να υπηρετήσει στις ένοπλες δυνάμεις εχθρικής Δύναμης.

- (vi) Με πρόθεση αποστέρηση αιχμαλώτου πολέμου ή άλλου προστατευομένου προσώπου από τα δικαιώματα της δίκαιης και κανονικής δίκης.
- (vii) Παράνομη εκτόπιση ή μεταφορά ή παράνομος περιορισμός.
- (viii) Σύλληψη ομήρων.

(β) Άλλες σημαντικές παραβιάσεις των νόμων και εθίμων που εφαρμόζονται στις διεθνείς ένοπλες συρράξεις εντός του καθιερωμένου πλαισίου του διεθνούς δικαίου και συγκεκριμένα οποιαδήποτε από τις ακόλουθες πράξεις:

- (i) Επιθέσεις με πρόθεση κατευθυνόμενες κατά του αμάχου πληθυσμού ως τέτοιου ή εναντίον αμάχων ατομικά, οι οποίοι δεν λαμβάνουν άμεσα μέρος στις εχθροπραξίες.
- (ii) Επιθέσεις με πρόθεση κατευθυνόμενες κατά πολιτικών αντικειμένων, δηλαδή αντικειμένων που δεν αποτελούν στρατιωτικούς στόχους
- (iii) Επιθέσεις με πρόθεση κατευθυνόμενες κατά προσωπικού, εγκαταστάσεων, υλικού, μονάδων ή οχημάτων που χρησιμοποιούνται σε αποστολές ανθρωπιστικής βοήθειας ή ειρηνευτικές αποστολές σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών εφόσον δικαιούνται την προστασία που χορηγείται σε αμάχους ή πολιτικά αντικείμενα σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο των ενόπλων συρράξεων.
- (iv) Επίθεση επιχειρούμενη με πρόθεση, εν γνώσει ότι η επίθεση αυτή μπορεί να προκαλέσει απώλεια ζωής ή σωματική βλάβη σε αμάχους ή βλάβες σε πολιτικά αντικείμενα ή εκτεταμένες, μακροπρόθεσμες και σοβαρές ζημιές στο φυσικό περιβάλλον οι οποίες θα ήταν σαφώς δυσανάλογες σε σχέση με το επιδιωκόμενο συγκεκριμένο και άμεσο συνολικό στρατιωτικό πλεονέκτημα.
- (v) Επίθεση ή βομβαρδισμός, με οποιοδήποτε μέσο, κατά ανοχύρωτων πόλεων, χωριών, κατοικιών ή κτιρίων που δεν αποτελούν στρατιωτικούς στόχους.
- (vi) Ανθρωποκτονία ή τραυματισμός μαχίμου ο οποίος έχει παραδώσει τα όπλα ή, μη έχοντας πλέον μέσα άμυνας, έχει παραδοθεί άνευ όρων.
- vii) Μη προσήκουσα χρήση σημαίας ανακωχής, της σημαίας ή των στρατιωτικών διακριτικών και της στολής του εχθρού ή των Ηνωμένων Εθνών, καθώς επίσης και των διακριτικών εμβλημάτων των Συμβάσεων της Γενεύης, η οποία είχε ως αποτέλεσμα θάνατο ή βαριά σωματική βλάβη.
- (viii) Η μεταφορά, αμέσως ή εμμέσως, από την Κατέχουσα Δύναμη μέρους του δικού της αμάχου πληθυσμού στο έδαφος που καταλαμβάνει, ή η εκτόπιση ή μεταφορά όλου ή μέρους του πληθυσμού του κατεχομένου εδάφους μέσα ή έξω από το έδαφος αυτό.
- (ix) Επιθέσεις με πρόθεση κατευθυνόμενες κατά κτιρίων αφιερωμένων στη θρησκεία, παιδεία, τέχνη, επιστήμη ή αγαθοεργούς σκοπούς, ιστορικά μνημεία, νοσοκομεία και μέρη όπου συγκεντρώνονται οι ασθενείς και οι

τραυματίες, εφόσον δεν αποτελούν στρατιωτικούς στόχους.

- (x) Υποβολή προσώπων που βρίσκονται υπό την εξουσία του εχθρού σε σωματικό ακρωτηριασμό ή σε ιατρικά ή επιστημονικά πειράματα οποιουδήποτε είδους που δεν δικαιολογούνται ούτε από την ιατρική, οδοντιατρική ή νοσοκομειακή θεραπεία του προσώπου για το οποίο πρόκειται ούτε διεξάγονται προς το συμφέρον του, και τα οποία προκαλούν θάνατο ή θέτουν σε σοβαρό κίνδυνο την υγεία του προσώπου ή των προσώπων αυτών.
- (xi) Ανθρωποκτονία ή τραυματισμός με δόλια τεχνάσματα ατόμων που ανήκουν στο εχθρικό έθνος ή στρατό.
- (xii) Δήλωση ότι δεν θα υπάρξει έλεος.
- (xiii) Καταστροφή ή κατάσχεση της εχθρικής περιουσίας εκτός εάν η καταστροφή ή κατάσχεση καθίστανται απαραίτητες από τις ανάγκες του πολέμου.
- (xiv) Διακήρυξη ότι καταργούνται, αναστέλλονται ή είναι απαράδεκτα ενώπιον των δικαστηρίων τα δικαιώματα και οι δικαστικές πράξεις των υπηκόων του εχθρού.
- (xv) Εξαναγκασμός των υπηκόων του εχθρού να συμμετάσχουν στις πολεμικές επιχειρήσεις κατά της χώρας τους έστω και αν βρίσκονταν στην υπηρεσία του αντιπάλου πριν από την έναρξη του πολέμου.
- (xvi) Λεηλασία πόλης ή τοποθεσίας, ακόμη και αν καταλήφθηκε με έφοδο.
- (xvii) Χρησιμοποίηση δηλητηρίου ή δηλητηριωδών όπλων.
- (xviii) Χρησιμοποίηση ασφυξιογόνων, δηλητηριωδών ή άλλων αερίων και όλων των ανάλογων υγρών, υλικών ή συσκευών.
- (xix) Χρήση σφαιρών που εκρήγνυνται και τα θραύσματα τους διασκορπίζονται εύκολα στο ανθρώπινο σώμα, όπως σφαίρες με επικάλυψη της βολίδας από σκληρό περίβλημα που δεν καλύπτει πλήρως την βολίδα ή που έχει εγχοπές.
- (xx) Χρήση όπλων, βλημάτων, υλικών και μεθόδων πολέμου, που προορίζονται να προξενίσουν υπέρμετρη βλάβη ή μη αναγκαίο πόνο ή που επιφέρουν πλήγματα από τη φύση τους άνευ διακρίσεως κατά παράβαση του διεθνούς δικαίου των ενόπλων συρράξεων, υπό τον όρο ότι αυτά τα όπλα, βλήματα, υλικά και μέθοδοι πολέμου αποτελούν αντικείμενο συνολικής απαγόρευσης και περιλαμβάνονται σε Παράρτημα στο παρόν Καταστατικό, μετά από τροποποίηση σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις που εκτίθενται στα άρθρα 121 και 123.
- (xxi) Προσβολές κατά της προσωπικής αξιοπρέπειας και, ιδιαιτέρως ταπεινωτική και εξευτελιστική μεταχείριση.
- (xxii) Βιασμός, γενετήσια δουλεία, εξαναγκασμός σε πορνεία, εξαναγκασμός σε εγκυμοσύνη, όπως ορίζεται στο άρθρο 7, παράγραφος 2 (στ), εξαναγκασμός σε στέρωση ή άλλη μορφή γενετήσιας βίας που αποτελεί

επίσης σοβαρή παραβίαση των Συμβάσεων της Γενεύης.

(xxiii) Χρησιμοποίηση της παρουσίας αμάχων ή άλλων προστατευομένων προσώπων προκειμένου να καταστούν ορισμένα σημεία, περιοχές ή στρατιωτικές δυνάμεις απρόσβλητες από στρατιωτικές επιχειρήσεις.

(xxiv) Επιθέσεις με πρόθεση κατευθυνόμενες κατά κτιρίων, υλικού, υγειονομικών μονάδων και οχημάτων, καθώς και κατά προσωπικού φέροντος τα διακριτικά εμβλήματα των Συμβάσεων της Γενεύης σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο.

(xxv) Με πρόθεση χρήση της λιμοκτονίας του αμάχου πληθυσμού ως μεθόδου πολέμου με την αποστέρηση του από αντικείμενα απαραίτητα για την επιβίωση του, συμπεριλαμβανομένης και της εσκεμμένης παρεμπόδισης της παροχής προμηθειών, όπως αυτή προβλέπεται από τις Συμβάσεις της Γενεύης.

(xxvi) Στρατολόγηση παιδιών ηλικίας κάτω των δεκαπέντε ετών στις εθνικές ένοπλες δυνάμεις ή η χρησιμοποίησή τους για ενεργό συμμετοχή στις εκθροπραξίες.

(γ) Στην περίπτωση ένοπλης σύρραξης μη διεθνούς χαρακτήρα, σημαντικές παραβιάσεις του κοινού άρθρου 3 των τεσσάρων Συμβάσεων της Γενεύης της 12ης Αυγούστου 1949, και συγκεκριμένα οποιαδήποτε από τις ακόλουθες πράξεις οι οποίες διαπράττονται κατά προσώπων που δεν λαμβάνουν ενεργό μέρος στις εκθροπραξίες, συμπεριλαμβανομένων και μελών των ενόπλων δυνάμεων που έχουν παραδώσει τα όπλα και εκείνων που ετέθησαν εκτός μάχης λόγω ασθένειας, τραυμάτων, κράτησης ή άλλης αιτίας:

(i) Βία ασκούμενη κατά της ζωής και του προσώπου, ιδίως κάθε είδους ανθρωποκτονία με πρόθεση, ακρωτηριασμός, απάνθρωπη μεταχείριση και βασανιστήρια.

(ii) Προσβολές κατά της προσωπικής αξιοπρέπειας, ιδιαίτερα η ταπεινωτική και εξευτελιστική μεταχείριση.

(iii) Σύλληψη ομήρων.

(iv) Η επιβολή καταδικών και οι εκτελέσεις χωρίς προηγούμενη δικαστική απόφαση εκδοθείσα από κανονικό συσταθέν δικαστήριο, η οποία θα παρέχει όλες τις δικαστικές εγγυήσεις που αναγνωρίζονται ως απαραίτητες.

(δ) Η παράγραφος 2(γ) εφαρμόζεται επί ενόπλων συρράξεων μη διεθνούς χαρακτήρα και επομένως δεν εφαρμόζεται σε καταστάσεις εσωτερικών αναταραχών και εντάσεων, όπως ταραχές, μεμονωμένες και σποραδικές πράξεις βίας ή άλλες πράξεις παρόμοιας φύσης.

(ε) Άλλες σημαντικές παραβιάσεις των νόμων και εθίμων που εφαρμόζονται σε ένοπλες συρράξεις μη διεθνούς χαρακτήρα, εντός του καθιερωμένου πλαισίου του διεθνούς δικαίου και, συγκεκριμένα, οποιαδήποτε από τις ακόλουθες πράξεις:

- (i) Επιθέσεις με πρόθεση κατευθυνόμενες κατά του αμάχου πληθυσμού ως τέτοιου ή εναντίον αμάχων ατομικά οι οποίοι δεν λαμβάνουν άμεσα μέρος στις εκθροπραξίες.
- (ii) Επιθέσεις με πρόθεση κατευθυνόμενες κατά κτιρίων, υλικού υγειονομικών μονάδων και οχημάτων, καθώς και κατά προσωπικού φέροντος τα διακριτικά εμβλήματα των Συμβάσεων της Γενεύης σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο.
- (iii) Επιθέσεις με πρόθεση κατευθυνόμενες κατά προσωπικού, εγκαταστάσεων, υλικού, μονάδων ή οχημάτων που χρησιμοποιούνται σε αποστολές ανθρωπιστικής βοήθειας ή ειρηνευτικές αποστολές σύμφωνα με τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών εφόσον δικαιούνται την προστασία που χορηγείται σε αμάχους ή πολιτικά αντικείμενα σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο των ενόπλων συρράξεων.
- (iv) Επιθέσεις με πρόθεση κατευθυνόμενες κατά κτιρίων αφιερωμένων στη θρησκεία, παιδεία, τέχνη, επιστήμη ή αγαθοεργούς σκοπούς, ιστορικά μνημεία, νοσοκομεία και μέρη όπου συγκεντρώνονται οι ασθενείς και οι τραυματίες, εφόσον δεν αποτελούν στρατιωτικούς στόχους.
- (v) Λεπλασία πόλης ή τοποθεσίας, ακόμη και αν καταλήφθηκε με έφοδο
- (vi) Βιασμός, γενετήσια δουλεία, εξαναγκασμός σε πορνεία, εξαναγκασμός σε εγκυμοσύνη, όπως ορίζεται στο άρθρο 7, παράγραφος 2 (στ), εξαναγκασμός σε στέρωση ή άλλη μορφή γενετήσιας βίας που αποτελεί επίσης σημαντική παραβίαση του κοινού άρθρου 3 των τεσσάρων Συμβάσεων της Γενεύης.
- (vii) Στρατολόγηση παιδιών ηλικίας κάτω των δεκαπέντε ετών σε εθνικές ένοπλες δυνάμεις ή ομάδες ή χρησιμοποίηση τους για ενεργό συμμετοχή τους στις εκθροπραξίες.
- (viii) Διαταγή μετακίνησης του αμάχου πληθυσμού για λόγους σχετικούς με την σύρραξη, εκτός αν τούτο απαιτείται για την ασφάλεια του εμπλεκόμενου αμάχου πληθυσμού ή από επιτακτικούς στρατιωτικούς λόγους.
- (ix) Ανθρωποκτονία ή τραυματισμός με δόλια τεχνάσματα αντιπάλων μαχίμων.
- (x) Δήλωση ότι δεν θα υπάρξει έλεος.
- (xi) Υποβολή προσώπων που βρίσκονται υπό την εξουσία του εχθρού σε σωματικό ακρωτηριασμό ή σε ιατρικά ή επιστημονικά πειράματα οποιουδήποτε είδους που δεν δικαιολογούνται ούτε από την ιατρική, οδοντιατρική ή νοσοκομειακή θεραπεία του προσώπου για το οποίο πρόκειται ούτε διεξάγονται προς το συμφέρον του, και τα οποία προκαλούν θάνατο ή θέτουν σε σοβαρό κίνδυνο την υγεία του προσώπου ή των προσώπων αυτών.
- (xii) Καταστροφή ή κατάσχεση της εχθρικής περιουσίας εκτός αν η καταστροφή ή κατάσχεση καθίστανται απαραίτητες από τις ανάγκες του πολέμου.

(στ) Η παράγραφος 2 (ε) εφαρμόζεται σε ένοπλες συρράξεις μη διεθνούς χαρακτήρα και επομένως δεν εφαρμόζεται σε καταστάσεις εσωτερικών αναταραχών και εντάσεων όπως ταραχές, μεμονωμένες και σποραδικές πράξεις βίας ή άλλες πράξεις παρόμοιας φύσης. Εφαρμόζεται σε ένοπλες συρράξεις που λαμβάνουν χώρα στο έδαφος μιας χώρας όταν υπάρχει παρατεταμένη ένοπλη σύρραξη μεταξύ κυβερνητικών αρχών και οργανωμένων ενόπλων ομάδων ή μεταξύ τέτοιων ομάδων.

3. Οι διατάξεις των παραγράφων 2(γ) και (ε) δεν θίγουν την ευθύνη μιας Κυβέρνησης να διατηρήσει ή να αποκαταστήσει το νόμο και την τάξη του Κράτους ή να υπερασπίσει την ενότητα και την εδαφική ακεραιότητα του Κράτους με όλα τα νόμιμα μέσα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

Άρθρο 6 του Καταστατικού του Διεθνούς Στρατοδικείου

Το Δικαστήριο που καθιδρύθηκε από τη Συμφωνία που αναφέρεται στο άρθρο 1 του παρόντος για τη δίκη και τιμωρία των μεγαλύτερων εγκλημάτων πολέμου των χωρών του Ευρωπαϊκού Άξονα, έχει την εξουσία να δικάσει και να τιμωρήσει άτομα τα οποία, ενεργώντας προς το συμφέρον των χωρών του Ευρωπαϊκού Άξονα, είτε ατομικά είτε ως μέλη οργανισμών, διέπραξαν οποιοδήποτε από τα ακόλουθα εγκλήματα.

Οι ακόλουθες πράξεις ή οποιαδήποτε από αυτές, θεωρούνται εγκλήματα τα οποία εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου για τα οποία υπάρχει ατομική ευθύνη:

- (α) εγκλήματα κατά της ειρήνης, όπως σχεδιασμός, προετοιμασία, έναρξη ή διεξαγωγή ενός επιθετικού πολέμου ή πολέμου κατά παράβαση των διεθνών συνθηκών, συμφωνιών ή διαβεβαιώσεων ή συμμετοχή σε ένα κοινό σχέδιο ή συνωμοσία για την πραγματοποίηση οποιουδήποτε από τα παραπάνω·
- (β) εγκλήματα πολέμου, όπως παραβιάσεις των νόμων ή των εθίμων του πολέμου.

Τέτοιες παραβιάσεις περιλαμβάνουν, αλλά δεν περιορίζονται, εις την ανθρωποκτονία, την κακομεταχείριση ή την απέλαση με σκοπό τη μαζική μεταφορά για καταναγκαστική εργασία ή για οποιοδήποτε άλλο λόγο του άμαχου πληθυσμού κατεχόμενου εδάφους, την ανθρωποκτονία ή την κακομεταχείριση αιχμαλώτων πολέμου ή ανθρώπων στις θάλασσες, τη θανάτωση των ομήρων, τη λεηλασία της δημόσιας ή ιδιωτικής περιουσίας, την κακόβουλη/αδικοιολόγητη καταστροφή πόλεων, κωμοπόλεων ή χωριών ή τις καταστροφές που δεν δικαιολογούνται από στρατιωτική αναγκαιότητα·

- (γ) εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, όπως δολοφονία, εξόντωση, υποδούλωση, απέλαση και άλλες απάνθρωπες πράξεις που διαπράττονται εις βάρος του άμαχου πληθυσμού, πριν ή κατά τη διάρκεια του πολέμου ή διωγμούς για πολιτικούς, φυλετικούς ή θρησκευτικούς λόγους για την εκτέλεση ή σε σχέση με οποιοδήποτε έγκλημα που εμπίπτει στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου, ακόμα κι αν δεν θεωρείται αξιόποινη πράξη σύμφωνα με το νόμο της χώρας όπου αυτό διαπράχθηκε.

Οι ηγέτες, οι διοργανωτές, οι υποκινητές και οι συνεργοί που συμμετέχουν στη διαμόρφωση ή την εκτέλεση ενός κοινού σχεδίου ή συνωμοσίας για τη διάπραξη οποιουδήποτε από τα προαναφερθέντα εγκλήματα είναι υπεύθυνοι για όλες τις πράξεις που τελέστηκαν από οποιαδήποτε πρόσωπα για την εκτέλεση του εν λόγω σχεδίου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

Περιστατικά ή/και Υποθέσεις Ρατσιστικής φύσεως ή/και με Ρατσιστικό κίνητρο 2005-2013

(Τελευταία ενημέρωση: Απρίλιος 2014)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Υποσύνολο (2005 - 2009)*	Σύνολο
Περιστατικά	2	18	3	6	8	34	15	13	8	37	107
1. Απλές καταγραφές	1	1	0	2	1	2	2	5	3	5	17
2. Ποινικές Υποθέσεις	1	17	3	4	7	32	13	8	5	32	90
2.1 Ανεξχνίστη, Ανύπαρκτη, Άλλως Διατεθείσα, Μη Αστυν. Φύσης	0	1	1	3	4	5	7	3	0	9	24
2.2 Υπό εξέταση/μελέτη	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0	3
2.3 Καταχώριση σε Δικαστήριο	1	16	2	1	3	27	6	3	4	23	63
2.3.1 Υπό εκδίκαση	0	0	0	0	0	3	2	1	4	0	10
2.3.2 Ανασταλή, Διακοπή	0	0	2	0	2	4	2	1	0	4	11
2.3.3 Αθώωση, Απαλλαγή	1	0	0	0	0	2	0	1	0	1	4
2.3.4 Κατάδικη	0	16	0	1	3	18	2	0	0	18	38

Πηγή: Γραφείο Καταπολέμησης Διακρίσεων, Τμήμα Γ', Αρχηγείο Αστυνομίας

* Για την υπό αναφορά περίοδο δεν εκκρεμούν υποθέσεις στο Δικαστήριο
Προσέφθηκαν κατηγορίες ρατσιστικής φύσεως

Περιστατικά ή/και Υποθέσεις Ρατσιστικής φύσεως ή/και με Ρατσιστικό κίνητρο 2005-2013 με βάση τον τρόπο εκδήλωσης της επίθεσης

(Τελευταία ενημέρωση: Απρίλιος 2014)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Υποσύνολο (2005 - 2009)*	Σύνολο
Περιστατικά	2	18	3	6	8	34	15	13	8	37	107
Κατηγοριοποίηση με βάση τον τρόπο εκδήλωσης της επίθεσης											
- Κατά προσώπου	2	1	2	2	4	10	14	5	5	11	45
- Κατά περιουσίας	0	17	1	5	4	22	5	3	1	27	58
Φραστικές επιθέσεις, - Εκφράσεις/Πράξεις μίσους, Απειλές	2	2	1	0	5	24	4	5	7	10	50

Πηγή: Γραφείο Καταπολέμησης Διακρίσεων, Τμήμα Γ', Αρχηγείο Αστυνομίας

* Για την υπό αναφορά περίοδο δεν εκκρεμούν υποθέσεις στο Δικαστήριο

**Παραπονούμενοι / Κατηγορούμενοι σε Περιστατικά ή/και
Υποθέσεις Ρατσιστικής φύσεως ή/και με Ρατσιστικό Κίνητρο 2005-2013**
(Τελευταία ενημέρωση: Απρίλιος 2014)

Έτος	Παραπονούμενοι / Θύματα	Κατηγορούμενοι / Δράστες	Σύνολο
2005	6	1	7
2006	22	14	36
2007	3	4	7
2008	11	16	27
2009	9	14	23
2010	58	46	104
2011	25	38	63
2012	14	29	43
2013	11	16	27
Σύνολο	159	178	337

Πηγή: Γραφείο Καταπολέμησης Διακρίσεων, Τμήμα Γ΄, Αρχηγείο Αστυνομίας

**Παραπονούμενοι σε Περιστατικά ή/και Υποθέσεις Ρατσιστικής φύσεως ή/και με
Ρατσιστικό Κίνητρο κατά Εθνικότητα / Εθνοτική Καταγωγή 2005-2013**

(Τελευταία ενημέρωση: Απρίλιος 2014)

Εθνικότητα	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Σύνολο
Αίγυπτος								1		1
Ακτή Ελεφαντοστού									1	1
Βουλγαρία				2				1	3	6
Γερμανία						1			1	2
Γεωργία						4			1	5
Δομινικανή Δημοκρατία						1				1
Ελληνοκύπριος	3				1	28	11	4		47
Ελλάδα		15					2			17
Ηνωμένο Βασίλειο				3		4			1	8
Ηνωμένες Πολιτείες		1			1					2
Ινδία						3	1			4
Ιρλανδία						4				4
Ισραήλ						1		2		3
Κένυα								1		1
Κίνα							1			1
Κουρδιστάν			1						2	3
Κροατία								1		1
Λίβανος								1		1
Μπαγκλαντές			1			4	1			6
Μπενίν	1									1
Νιγηρία					1	1				2
Πακιστάν									1	1
Παλαιστίνη						2	5			7
Ρουμανία	1			1			3			5

Εθνικότητα	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Σύνολο
Σουδάν				1						1
Τουρκοκύπριος	1	6	1	4	5	4				21
Τουρκία									1	1
Ζιμπάμπουε					1					1
Άγνωστο						1	1	3		5
Σύνολο	6	22	3	11	9	58	25	14	11	159

Πηγή: Γραφείο Καταπολέμησης Διακρίσεων, Τμήμα Γ΄, Αρχηγείο Αστυνομίας

**Κατηγορούμενοι σε Περιστατικά ή/και Υποθέσεις Ρατσιστικής φύσεως ή/και με
Ρατσιστικό Κίνητρο κατά Εθνικότητα / Εθνοτική Καταγωγή 2005-2013**
(Τελευταία ενημέρωση: Απρίλιος 2014)

Εθνικότητα	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Σύνολο
Αίγυπτος				1	2					3
Γεωργία			1							1
Ελληνοκύπριος	1	14	2	15	6	35	36	18	14	141
Ηνωμένο Βασίλειο						1		1		2
Ιορδανία					1			1		2
Κένυα								1		1
Πακιστάν					1					1
Παλαιστίνη						6	2			8
Ρουμανία					1					1
Συρία					2					2
Άγνωστο			1		1	4		8	2	16
Σύνολο	1	14	4	16	14	46	38	29	16	178

Πηγή: Γραφείο Καταπολέμησης Διακρίσεων, Τμήμα Γ΄, Αρχηγείο Αστυνομίας

**Περιστατικά ή/και Υποθέσεις Ρατσιστικής φύσεως
ή/και με Ρατσιστικό Κίνητρο κατά Κίνητρο 2005-2013**
(Τελευταία ενημέρωση: Απρίλιος 2014)

Κίνητρο	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Σύνολο
Γλώσσα								1		1
Ειδικές ανάγκες								1		1
Εθνικότητα / Εθνοτική καταγωγή	2	17	3	6	4	26	11	7	4	80
Ηλικία										0
Θρησκεία		1			3	1		1	1	7
Κοινότητα					1	1				2
Πολιτικές Πεποιθήσεις	1	16			2	3	2		1	25
Σεξουαλικός προσανατολισμός							1	3	1	5
Φυλή		1			1	3		1		6
Φύλο										0
Χρώμα	1		1		2	5	9		2	20
Άγνωστο						1				1
Σύνολο	4	35	4	6	13	40	23	14	9	148

Πηγή: Γραφείο Καταπολέμησης Διακρίσεων, Τμήμα Γ΄, Αρχηγείο Αστυνομίας

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στα πλαίσια της υλοποίησης σχεδίου υπό το γενικό τίτλο «Αντιμετώπιση της Ρητορικής, Συμπεριφορών και Εγκλημάτων Μίσους στην Κύπρο» (Confronting Hate Speech, Behavior and Crimes in Cyprus) το Ινστιτούτο Ερευνών ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ διενήργησε έρευνα με στόχο την καταγραφή του φαινομένου, της έκτασης και των μορφών του. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα ασχολήθηκε με το κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον της Κύπρου εστιάζοντας στις δύο κύριες κοινότητες της Κύπρου (ελληνοκυπριακή και τουρκοκυπριακή), και μελέτησε τη στάση και τη συμπεριφορά τους έναντι τριών κοινωνικών / εθνοτικών ομάδων: των μεταναστών, των ατόμων ΛΟΑΤ, και της έτερης κοινότητας. Έμφαση δόθηκε στην περίοδο μετά την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ταυτόχρονα, όμως, δόθηκε και η ιστορική οπτική των ζητημάτων.

Η ανάλυση της έρευνας βασίστηκε στην θεωρητική κατασκευή της έννοιας του «άλλου», η οποία επεξηγήθηκε μέσα από τις αλληλένδετες έννοιες της κοινωνικής αναπαράστασης, των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων. Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής αναπαράστασης, της εικόνας δηλαδή που έχει το κάθε κοινωνικό ον για το περιβάλλον του, ενώ βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση. Τα στερεότυπα, τα οποία αποτελούν αρνητικές κυρίως αντιλήψεις για συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες και οι προκαταλήψεις, οι οποίες διαμορφώνονται ανάλογα με την θέση που έχει το κάθε άτομο στην κοινωνική ιεραρχία δημιουργούν κοινωνικά αποκλεισμένες / περιθωριοποιημένες ομάδες, των οποίων τα μέλη φέρουν το στίγμα της ετερότητας. Τα άτομα (ή οι ομάδες) αποτελούν τον «άλλο», τον «ξένο», τον «διαφορετικό», τον «εχθρό». Τα άτομα αυτά επιδέχονται

αρνητική μεταχείριση από την επικρατούσα κοινωνική ομάδα, η οποία έχοντας υπό τον έλεγχό της τους πολιτικούς και οικονομικούς μηχανισμούς επηρεασμού και καθοδήγησης της κοινής γνώμης καταφέρνει να σχηματίζει την άποψή της. Η αρνητική μεταχείριση συνοψίζεται στην έννοια του ρατσισμού, ο οποίος εκφράζεται μέσω περιφρόνησης, εκμετάλλευσης, λεκτικής και σωματικής βίας, δηλαδή μέσω της ρητορικής των συμπεριφορών και των εγκλημάτων μίσους.

Στην περίπτωση της Κυπριακής κοινωνίας φαίνεται να επαληθεύεται πλήρως το θεωρητικό πλέγμα που προαναφέρθηκε, καθώς οι τρεις κοινωνικές ομάδες «άλλων» που μελετώνται, αντιμετωπίζονται, συνήθως, εχθρικά / μη ανεκτικά από την κυπριακή κοινωνία, η οποία παρόλες τις αλλαγές που συντελούνται σε πολλαπλά επίπεδα, διατηρεί σε επίπεδο κοινωνικών αντιλήψεων, νοοτροπιών και (λιγότερο) συμπεριφορών, μια ισχυρή συντηρητικότητα. Όπως είναι φυσικό υπάρχουν διαφορές στον τρόπο με τον οποίο οι δύο κοινότητες αντιμετωπίζουν τις τρεις υπό μελέτη ομάδες. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στον εθνικό διαχωρισμό των δύο κοινοτήτων που υποβαθμίζει τους κοινούς τρόπους / μεθόδους / αντιλήψεις επίλυσης και αντιμετώπισης κοινών ζητημάτων. Εντούτοις, η συμπεριφορά τους συγκλίνει σε σημαντικό βαθμό κάτι που επιτρέπει ορισμένες γενικεύσεις:

1. Η ιστορία έχει σημασία: Ο διαχρονικός ρόλος του εθνικισμού στη δημιουργία και ανάπτυξη του μίσους

Στις δύο κοινότητες υπάρχει σημαντικό απόθεμα εχθρότητας και μη αποδοχής του «άλλου». Οι αντιλήψεις των Κυπρίων στο ζήτημα που μελετούμε έχουν βαθιές ρίζες στην ιστορία της χώρας, τις θεσμικές και άλλες ρυθμίσεις και πρακτικές της βρετανικής αποικιοκρατίας και στις συγκρουσιακές σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας, αλλά και των δύο κοινοτήτων. Βασικό εργαλείο στην διαχρονική δημιουργία, ανάπτυξη και διατήρηση των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων έναντι των τριών ομάδων που μελετούμε αποτελεί ο εθνικισμός και τα πρότυπα/αξίες που αυτός διαμορφώνει.

Ο εθνικιστικός κυρίαρχος λόγος στην Κύπρο δομείται μέσω της αποβολής του εθνικού και σεξουαλικού «άλλου». Οτιδήποτε αποκλίνει από τα εθνικιστικά κοινωνικά πρότυπα αποτελεί αντικείμενο έκφρασης ρατσισμού. Αυτό διαπιστώνεται και στις τρεις κοινωνικές ομάδες.

Οι σχέσεις των δύο κοινοτήτων επί Οθωμανικής κατοχής διαπερνώνονται και διαμορφώνονται από σχέσεις εξουσίας και ταξικότητας, καθώς και τη θρησκεία. Συναντούμε, έτσι, παραδείγματα συμβίωσης, σύγκρουσης, αλλά και κοινών αντιδράσεων/εξεγέρσεων. Το «εθνικό» στοιχείο εισέρχεται αρκετά μεταγενέστερα και ειδικότερα επί βρετανικής αποικιοκρατίας. Το στοιχείο αυτό πολιτικοποιεί τις δύο εθνοτικές ομάδες κατά τρόπο αντιθετικό και εγγενώς συγκρουσιακό. Η πολιτικοποίηση της εθνικότητας παράγει αντιθετικές διεκδικήσεις τις οποίες ευνοεί και υποθάλλει η βρετανική διοίκηση, αλλά και οι δύο «μπτέρες» πατρίδες. Η δεκαετία του 1950 αποτέλεσε καταλύτη στη διολίσθηση των σχέσεων των δύο κοινοτήτων.

Από το σημείο αυτό και εντεύθεν εμφανίζονται οι πρώτες εκφράσεις μίσους ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Τα φαινόμενα αυτά καλλιεργήθηκαν από τις εθνικιστικές παρακρατικές οργανώσεις που οργανώθηκαν και στις δύο κοινότητες, εξελίχθηκαν σε εγκλήματα κατά τις διακοινοτικές ταραχές του 1963 – 64 και έφεραν τον οριστικό διαχωρισμό με το πραξικόπημα και την εισβολή το 1974. Από τότε, μέχρι και σήμερα, ο εθνικισμός συνεχίζει να αποτελεί σημαντικό παράγοντα διατήρησης των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων μέσω θεσμικών και συμπεριφορικών παραγόντων.

Το ζήτημα των προκαταλήψεων και του ρατσισμού που εκφράζεται έναντι στην **κοινότητα ΛΟΑΤ** συσχετίζεται επίσης με τον εθνικισμό. Ο εθνικισμός κατάφερε να καλλιεργήσει στην κυπριακή κοινωνία την αντίληψη πως η θρησκεία και η οικογένεια είναι οι σημαντικότεροι θεσμοί και είναι αλληλένδετοι με την αγάπη για την πατρίδα. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, η λειτουργία αυτών των θεσμών στα παραδοσιακά πρότυπα αποτελεί το οξυγόνο για μια υγιή κοινωνία. Έτσι, η θρησκεία επιβάλλει πως ο πιστός υποχρεούται να παντρευτεί και να τεκνοποιήσει διαιωνίζοντας το είδος και ακολουθώντας ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής με κεντρικό άξονα την οικογένεια. Τα άτομα ΛΟΑΤ αποκλίνουν κατά πολύ από αυτό το πρότυπο και έτσι δεν μπορεί να γίνουν αποδεκτά στην κοινωνία. Αξίζει να σημειωθεί πως η ποινικοποίηση των σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ αντρών ανάγεται σε νομοθεσία της βρετανικής αποικιοκρατικής περιόδου. Ο νόμος αυτός διατηρήθηκε στην κυπριακή νομοθεσία και μετά το 1960 και άλλαξε μόλις το 1998 μετά από καταγγελία της Κύπρου στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Οι πιο πάνω διαπιστώσεις αφορούν στην αντιμετώπιση των ατόμων ΛΟΑΤ και στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Πρέπει ωστόσο να υπογραμμιστεί ότι στην περίπτωση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας το φαινόμενο παρουσιάζεται εντονότερο. Σύμφωνα και πάλι με τον εθνικιστικό κυρίαρχο λόγο το Τουρκικό έθνος αποτελεί μια «παραδειγματική οντότητα» με πολύ συγκεκριμένους ρόλους τόσο για τον πολίτη, όσο και για το φύλο. Ο άντρας οφείλει να μπορεί να υπερασπίσει το έθνος, ενώ όλοι οι πολίτες οφείλουν να συντείνουν στον πολλαπλασιασμό του. Οι «ιδιαιτερότητες» των ατόμων ΛΟΑΤ φέρουν, σύμφωνα με την πιο πάνω αντίληψη, μια ξένη πολιτισμική διάσταση, η οποία δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή μέσα από τη συγκεκριμένη πρόσληψη του Τουρκικού έθνους.

Όσον αφορά την έκφραση μίσους έναντι των **μεταναστών** υπάρχουν παράδοξα και ιδιαιτερότητες, τα οποία ωστόσο σχετίζονται και πάλι με τον εθνικισμό. Η συμπεριφορά των Ελληνοκυπρίων έναντι των μεταναστών μπορεί να χαρακτηριστεί παράδοξη: παρά την έντονη εμπειρία μετανάστευσης, αφού η Κύπρος υπήρξε χώρα εξαγωγής μεταναστών μερικές δεκαετίες πριν, σήμερα δεν μπορεί να δεχτεί τους μετανάστες ως μέλη της κοινωνίας της. Η γλώσσα, η εξωτερική εμφάνιση και οι συνήθειες των μεταναστών που ζουν στην Κύπρο αποτελούν για τους Ελληνοκύπριους αφορμή για την έκφραση ρητορικής και συμπεριφορών μίσους. Οι εθνικιστικές αντιλήψεις που κυριάρχησαν στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα προτάσσουν την ανωτερότητα της Ελληνικής ταυτότητας ως αντικείμενο διαμάχης με τον «άλλο» που

έχει διαφορετική καταγωγή, χρώμα και κουλτούρα. Αυτό το φαινόμενο εμφανίζεται εντονότερο στις περιπτώσεις ανθρώπων που δεν ανήκουν στη λευκή φυλή.

Πολύ ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί η ταξική διάσταση του ζητήματος: η συμπεριφορά των Ελληνοκυπρίων έναντι των μεταναστών διαφοροποιείται ανάλογα με την ταξική τους προέλευση. Την ίδια στιγμή που μετανάστες, ανεξαρτήτως χώρας προέλευσης, από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα γίνονται δέκτες ρατσιστικών συμπεριφορών, οι μετανάστες οι οποίοι ανήκουν στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις τυγχάνουν ευνοϊκής μεταχείρισης, τόσο από τους πολίτες όσο και από το ίδιο το κράτος.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση των Ρώσων μεταναστών που βρίσκονται στο νησί για επιχειρηματικές δραστηριότητες. Αυτοί είναι πολύ ευπρόσδεκτοι από τους Ελληνοκύπριους. Αυτό διαπιστώνεται μέσα από την ολοένα και συχνότερη χρήση της ρωσικής γλώσσας στο εμπόριο και τη τουριστική βιομηχανία ακριβώς για την εξυπηρέτηση των Ρώσων. Παράλληλα, το κράτος προβαίνει σε διευκολύνσεις όσον αφορά στην υπηκοότητα, καθώς οι ξένοι καταθέτες εκατομμυρίων στις Κυπριακές τράπεζες μπορούν να εξασφαλίσουν την Κυπριακή υπηκοότητα ανεξάρτητα με τον χρόνο παραμονής τους στην Κύπρο. Την ίδια στιγμή οι μετανάστες από την Βουλγαρία και τη Ρουμανία, οι οποίοι εμφανισιακά και πολιτισμικά δεν διαφέρουν πολύ από τους Ρώσους, δεν γίνονται αποδεκτοί στην Κύπρο καθώς προέρχονται από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα και αντιμετωπίζονται από πολλούς ως απειλή για την κυπριακή κοινωνία. Τα παραπάνω, βέβαια, δεν παραγνωρίζουν το γεγονός ότι οι μετανάστες που προέρχονται από μη λευκές φυλές αντιμετωπίζουν πολύ πιο έντονα τα φαινόμενα και τις συμπεριφορές μίσους. Αυτό φανερώνει τη δισυπόστατη υφή του ζητήματος: ταξικό αφενός, φυλετικό αφετέρου.

Η συμπεριφορά των Τουρκοκυπρίων σε σχέση με τους μετανάστες αποτελεί ιδιαιτερότητα. Η ιδιαιτερότητα αυτή έγκειται στο γεγονός ότι οι μετανάστες έφτασαν στην Κύπρο με την μορφή του (τουρκικού) εποικισμού. Ο εποικισμός των κατεχόμενων περιοχών πραγματοποιήθηκε με πολιτική απόφαση της Άγκυρας μετά την Τουρκική εισβολή του 1974. Ως εκ τούτου, οι έποικοι που έφτασαν στην Κύπρο αντιμετωπίζονται με εύνοια από το κατοχικό καθεστώς με αποτέλεσμα οι Τουρκοκύπριοι να βρίσκονται σε υποδεέστερη θέση. Για την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος οι Τουρκοκύπριοι δημιούργησαν ένα νέο είδος εθνικισμού για να διαχωρίζουν την πολιτιστική τους ταυτότητα. Ο «Τουρκοκυπριακός» εθνικισμός υπογραμμίζει ότι οι Τουρκοκύπριοι αποτελούν «δυτική κοινωνία» σε αντίθεση με τον τουρκικό πληθυσμό και επιβάλλει έντονη αντίσταση στην «ανατολικοποίηση» του δημόσιου χώρου. Επιπλέον, συντέινει στην υπογράμμιση των ομοιοτήτων που έχουν οι Τουρκοκύπριοι με τους Ελληνοκύπριους σε διάσταση με τις διαφορές τους με τους Τούρκους έποικους.

2. Η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως σημείο καμπής: εισαγωγή του ζητήματος στη δημόσια σφαίρα

Η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση αποτέλεσε και για τις δύο κοινότητες ιστορικό σημείο καμπής για διαφορετικούς λόγους: για τους Τουρκοκύπριους ήταν μια πιθανή διέξοδος από την απομόνωση που προκαλούσε η κατοχή, ενώ για τους Ελληνοκύπριους μέσο λύσης του Κυπριακού προβλήματος και επιστροφής στην κατεχόμενη πατρίδα τους. Ταυτόχρονα, η πίεση και η ευκαιρία που δημιουργούσε η ένταξη, προκάλεσε μια έντονη κινητοποίηση του διεθνούς παράγοντα για επίλυση του κυπριακού που οδήγησε στα δημοψηφίσματα του 2004. Η πιθανότητα επανένωσης που υπήρχε, «ανάγκασε» τους ανθρώπους και στις δύο κοινότητες να προβληματιστούν για την συμβίωση με τον «άλλο». Αυτό φυσιολογικά ξύπνησε και αισθήματα ανασφάλειας και φόβου τα οποία έτυχαν μεγέθυνσης από κοινωνικούς και πολιτικούς δρώντες. Αποτέλεσμα ήταν η αναβίωση ενός ακραίου εθνικισμού σε τμήματα της κυπριακής κοινωνίας. Αυτό με τη σειρά του ενδυνάμωσε, ή καλλιέργησε ξανά, τις ρητορικές μίσους ενάντια στην έτερη κοινότητα. Δεν πρέπει να υποτιμάται, βέβαια, και το γεγονός ότι, ταυτόχρονα, αναπτύχθηκε στη δημόσια σφαίρα και ένας σημαντικός πολιτικός και κοινωνικός αντίλογος.

Έντεκα χρόνια μετά την ένταξη και τα δημοψηφίσματα, ωστόσο, οι προσδοκίες των δύο κοινοτήτων δεν εκπληρώθηκαν. Η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση όμως, επέφερε σημαντικές (θετικές) αλλαγές στα θέματα των δικαιωμάτων των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων, ιδιαίτερα ως προς τις νομικές ρυθμίσεις και ως προς την εισαγωγή τους στη δημόσια σφαίρα. Είναι γεγονός πως τα θέματα που αφορούν στα δικαιώματα των ατόμων ΛΟΑΤ απουσίαζαν από τον δημόσιο διάλογο μέχρι πολύ πρόσφατα. Σε αντίθεση με άλλες κοινωνίες (κυρίως της Δύσης) η κυπριακή κοινωνία παρουσιάστηκε ανίκανη ή/και αδιάφορη να εντοπίσει και να αντιμετωπίσει τέτοιου είδους θέματα. Τα πρώτα βήματα έγιναν κατά τη διάρκεια της ενταξιακής πορείας της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ η ένταξη που ακολούθησε έθεσε τα ζητήματα αυτά στη δημόσια σφαίρα πιο επιτακτικά.

Ιδιαίτερα τα θέματα που αφορούν στην κοινότητα ΛΟΑΤ όχι απλώς απουσίαζαν από τον δημόσιο διάλογο, αλλά αποτελούσαν για την κυπριακή κοινωνία θέματα ταμπού και στις δύο κοινότητες. Η κοινωνική «σιωπή» σχετικά με αυτά τα ζητήματα παρουσιάζεται, όμως, πιο έντονη στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, αφού τα θέματα της σεξουαλικότητας και της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, άργησαν ιδιαίτερα να συζητηθούν.

Μετά την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η Κυπριακή Δημοκρατία είναι δεσμευμένη έναντι του ευρωπαϊκού νομικού πλαισίου να προβεί στις απαραίτητες ενέργειες για την εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης βάση σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου. Έτσι προκύπτει πως το κράτος οφείλει όχι μόνο να εναρμονίσει το νομικό του πλαίσιο σε σχέση με άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ ως προς τα δικαιώματα των ΛΟΑΤ ατόμων, αλλά και να προωθήσει την ουσιαστική ισότητα των ΛΟΑΤ ατόμων σε όλα τα επίπεδα. Πέραν από το θεσμικό πλαίσιο, ειδικά σε αυτό το ζήτημα, η επαφή των Ελληνοκυπρίων με τις χώρες της ΕΕ φαίνεται να έκανε τους Κύπριους

πιο δεκτικούς. Σε αυτό συνέβαλε και το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια τα άτομα ΛΟΑΤ έχουν οργανωθεί και έχουν πετύχει σημαντικά βήματα στην προώθηση των αιτημάτων τους.

Όσον αφορά στα θέματα ρητορικής και συμπεριφορών μίσους έναντι των μεταναστών, παρουσιάζεται επίσης αργοπορία στη δημόσια συζήτηση και αδυναμία του κράτους να παραδεχτεί και να εντοπίσει το πρόβλημα. Υπήρχε όμως και μια διάσταση που αφορούσε στους πραγματικούς αριθμούς σε σχέση με την ανάδυση του ζητήματος στο δημόσιο λόγο. Σύμφωνα με τις απογραφές, ο αριθμός των μεταναστών στην Κύπρο τριπλασιάστηκε σε μια δεκαετία (2001-2011) φτάνοντας περίπου τις 180,000. Αυτό, σε συνδυασμό με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, στοχοποίησε την ομάδα αυτή των ανθρώπων ως σημαντικό αίτιο της κρίσης.

Σε θεσμικό πλαίσιο εντοπίζονται μεγάλες αλλαγές οι οποίες είναι, στην πλειοψηφία τους, θετικές εξαιτίας και πάλι της ανάγκης εναρμόνισης με το ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο το οποίο βέβαια διολισθαίνει σε πιο περιοριστικές διατάξεις. Στην πράξη ωστόσο εντοπίζονται αδυναμίες εφαρμογής των νομοθεσιών. Αξίζει να σημειωθεί ότι μετά την ένταξη της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση υλοποιούνται, τόσο από το κράτος όσο και από μη κυβερνητικούς οργανισμούς προγράμματα ομαλής ένταξης των μεταναστών στην κοινωνία και καταπολέμησης των ρατσιστικών συμπεριφορών. Τα προγράμματα αυτά, όμως, δεν εφαρμόζονται σε ευρεία κλίμακα και ως εκ τούτου τα αποτελέσματα τους δεν είναι εμφανή. Επίσης, φαίνεται να αφορούν κυρίως σε μια ελίτ της κυπριακής κοινωνίας χωρίς επιτυχημένη διάχυση των αποτελεσμάτων προς τα κάτω, κάτι που θα είχε αντίκτυπο στις νοοτροπίες των λαϊκών μαζών.

Αξίζει να σημειωθεί τέλος, πως στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα παρουσιάζεται έντονος σκεπτικισμός και αντίδραση έναντι της ΕΕ καθώς θεωρείται πως η ίδια η Ένωση ευθύνεται για την αύξηση του αριθμού των μεταναστών στην Κύπρο. Πιο συγκεκριμένα, οι Ελληνοκύπριοι θεωρούν πως οι πολιτικές που ακολουθεί η ΕΕ όσον αφορά στη μετανάστευση επιβαρύνουν τις χώρες του νότου και ιδιαίτερα την Κύπρο, η οποία αναγκάζεται να διαχειριστεί τα μεταναστευτικά ρεύματα που φτάνουν στη χώρα από τις χώρες της Ένωσης αλλά και από τις χώρες της Ασίας και της Αφρικής που χρησιμοποιούν την Κύπρο ως όχημα προς την ΕΕ. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να οξύνεται το αρνητικό κλίμα έναντι των μεταναστών στην Κύπρο, γεγονός που παρατηρείται ακόμη εντονότερα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της οικονομικής κρίσης και της αυξανόμενης ανεργίας.

3. Θεσμικό πλαίσιο: Αδυναμία εφαρμογής της νομοθεσίας και ελλείψεις πολιτικές

Η έρευνα μας καταλήγει στο συμπέρασμα ότι στην Κύπρο ενώ υπάρχει νομοθετικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της ρητορικής και των εγκλημάτων μίσους εντούτοις αυτό δεν εφαρμόζεται ικανοποιητικά. Ως εκ τούτου, υπογραμμίζεται η ανάγκη τόσο για αποτελεσματικότερη εφαρμογή όσο και για ενδυνάμωση του υφιστάμενου νομοθετικού πλαισίου. Προτού προχωρήσουμε σε επιμέρους συμπεράσματα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι το νομοθετικό πλαίσιο το οποίο εξετάζεται αφορά μόνο στις περιοχές που βρίσκονται υπό την κυριαρχία της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Μετά την ένταξη στην ΕΕ η Κύπρος υιοθέτησε τον «περί της Καταπολέμησης ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας» νόμο. Ο νόμος αυτός δημιουργήθηκε μετά από την απόφαση-πλαίσιο της ΕΕ και διέπει τα ζητήματα της ρητορικής μίσους. Στόχος της Απόφασης-πλαίσιο της ΕΕ ήταν ο καθορισμός μιας κοινής προσέγγισης ποινικού δικαίου στην Ένωση για την αντιμετώπιση αδικημάτων που πηγάζουν από τον ρατσισμό και την ξενοφοβία και παράλληλα η διασφάλιση ότι η ίδια συμπεριφορά αποτελεί αδίκημα σε όλα τα κράτη μέλη και προβλέπονται αποτρεπτικές, αναλογικές και αποτελεσματικές κυρώσεις κατά των προσώπων (φυσικών και νομικών) που διαπράττουν τέτοια αδικήματα. Η εν λόγω Απόφαση-πλαίσιο επικεντρώνεται στην καταπολέμηση ιδιαίτερα σοβαρών μορφών ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου.

Παρά την εναρμόνιση με το Ευρωπαϊκό πλαίσιο, η εθνική νομοθεσία είναι το κύριο νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση τέτοιων αδικημάτων. Στον εθνικό νόμο, γίνεται ρητή αναφορά στη βία και στο μίσος ενώ ταυτόχρονα γίνεται ξεκάθαρη μνεία στις ομάδες και στα μεμονωμένα μέλη τους ως θύματα. Η Κύπρος έχει προχωρήσει στην υιοθέτηση όλων των κριτηρίων τα οποία χαρακτηρίζουν μια πράξη ως έγκλημα ή συμπεριφορά μίσους τα οποία απαριθμούνται στα εξής: φυλή, χρώμα, θρησκεία, γενεαλογικές καταβολές, εθνική ή εθνοτική καταγωγή. Επιπλέον, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία ποινικοποιείται και η δημόσια διάδοση.

Η Κύπρος έχει επίσης κυρώσει τη «Σύμβαση κατά του Εγκλήματος μέσω του Διαδικτύου, αναφορικά με την Ποινικοποίηση Πράξεων Ρατσιστικής και Ξενοφοβικής Φύσης που Διαπράττονται μέσω Συστημάτων Ηλεκτρονικών Υπολογιστών». Επιπρόσθετα, τον Ιούνιο του 2014, αφού αναγνωρίστηκε η ανάγκη για περαιτέρω μέτρα στα σχολεία, το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, ανακοίνωσε την υιοθέτηση του Κώδικα Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού και Οδηγού Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών στα σχολεία.

Πέρα των πιο πάνω, η Κύπρος έχει επίσης προχωρήσει στην υιοθέτηση μιας σειράς Διεθνών Νόμων και Συμβάσεων σχετικά με τα θέματα της ρητορικής, των συμπεριφορών και των εγκλημάτων μίσους τα οποία αναφέρονται λεπτομερώς στο κεφάλαιο της έρευνας που αφορά το νομοθετικό πλαίσιο.

Παρά το γεγονός ότι η Κύπρος έχει εφαρμόσει τις σχετικές Ευρωπαϊκές νομοθεσίες και έχει κυρώσει τις Διεθνείς Συνθήκες, εντοπίζονται ακόμα κενά, ειδικότερα σε σχέση με συγκεκριμένες ομάδες ατόμων, καθώς και με την ποινικοποίηση των ρατσιστικών εγκλημάτων. Συνεπώς, είναι απαραίτητο όπως το κράτος υιοθετήσει περαιτέρω νομοθετικές ρυθμίσεις που να καλύπτουν φαινόμενα ρητορικής και εγκλημάτων μίσους. Επιπλέον, η απουσία νομολογίας σχετικά με τα ζητήματα ρητορικής μίσους και τα στατιστικά στοιχεία του Γραφείου Καταπολέμησης των Διακρίσεων, της Αστυνομίας καταδεικνύουν τη μη εφαρμογή του εθνικού Νόμου

Πρωταρχικής σημασίας κρίνεται η ανάγκη νομοθετικής ρύθμισης της προστασίας των θυμάτων από συμπεριφορές και εγκλήματα μίσους εξαιτίας σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου και αναπηρίας. Επίσης επιβάλλεται οι αρμόδιες αρχές να μην παραβλέπουν να αναγνωρίζουν τέτοια περιστατικά, ή να

μην προβαίνουν σε οποιεσδήποτε αυτεπάγγελτες έρευνες για τέτοιες υποθέσεις.

Το νομοθετικό πλαίσιο δεν μπορεί να εφαρμοστεί χωρίς να υπάρχει πρόθεση και θέληση για καταπολέμηση τέτοιων περιστατικών. Για τον σκοπό αυτό, το κράτος οφείλει να καλύψει τις ελλείψεις που εντοπίζονται όσον αφορά στις δομές και τους μηχανισμούς που υπηρετούν τους σκοπούς του νομοθετικού πλαισίου. Οι ελλείψεις αυτές φαίνεται να προκύπτουν κατά κύριο λόγο από τους περιορισμένους πόρους.

Μια μεγάλη αδυναμία που παρουσιάζεται στην Κύπρο είναι το γεγονός ότι τα περιστατικά επιθέσεων και εγκλημάτων μίσους δεν διαχωρίζονται με αποτέλεσμα να μην δίνεται η ανάλογη βαρύτητα στη ρατσιστική διάσταση. Η αστυνομία ουσιαστικά αντιμετωπίζει τα περιστατικά ως ενδεχόμενες παραβιάσεις των διατάξεων του ποινικού κώδικα, με αποτέλεσμα να παραμένουν ανενεργές οι ειδικές πρόνοιες της νομοθεσίας κατά του ρατσισμού και να μην παρέχεται η απαραίτητη προστασία στα θύματα.

Επισημαίνεται επίσης η απουσία ενός συστήματος καταγραφής εγκλημάτων ώστε να διασφαλιστεί ότι οι πληροφορίες και οι στατιστικές που συλλέγονται και δημοσιεύονται σχετικά με τον αριθμό ρατσιστικών και ξενοφοβικών περιστατικών είναι ακριβείς. Εξίσου σημαντική είναι η απουσία νομοθετικής ρύθμισης που να δεσμεύει μέλη της κυβέρνησης και δημοσίων αρχών από το να προβαίνουν σε δηλώσεις, ειδικά στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, οι οποίες μπορούν εύλογα να θεωρηθούν ρητορική μίσους. Επιπλέον η νομοθεσία είναι ελλιπής όσον αφορά τα ΜΜΕ και τη σχέση τους με τη δημιουργία εχθρικής ατμόσφαιρας προς ευάλωτες ομάδες. Σημειώνεται τέλος ότι, παρόλο που η Κύπρος έχει κυρώσει σχετική σύμβαση που αφορά τα εγκλήματα μέσω του διαδικτύου το 2004 η νομοθεσία δεν έχει εφαρμοστεί.

Πέραν του νομικού πλαισίου, οι πολιτικές που εφαρμόζει το κράτος και τα θεσμικά του όργανα έχουν επίσης μεγάλη σημασία. Αυτό το σημείο και πάλι δεν μπορεί να εξεταστεί με όμοιο τρόπο και για τις δύο κοινότητες εξαιτίας του διαχωρισμού και της ύπαρξης του παράνομου κατοχικού καθεστώτος το οποίο ακολουθεί διαφορετικές πολιτικές από αυτές της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Όσον αφορά στην Κυπριακή Δημοκρατία, σε θεσμικό επίπεδο, εντοπίζονται ελλείψεις πολιτικές σχετικά με τις κοινωνικές ομάδες που μελετούμε, την ομαλή ένταξη τους στην κοινωνία και την καταπολέμηση της ρητορικής και των εγκλημάτων μίσους. Βασική είναι η αδυναμία εντοπισμού και παραδοχής των διαστάσεων του προβλήματος του ρατσισμού κάτι που εμποδίζει την αποτελεσματική του αντιμετώπιση.

Οι πολιτικές της Κυπριακής Δημοκρατίας όσον αφορά στην ένταξη των μεταναστών στην Κυπριακή κοινωνία κρίνονται ανεπαρκείς. Συνοπτικά, θα μπορούσαμε να απαριθμήσουμε τα εξής: οι διαδικασίες απόκτησης των απαραίτητων εγγράφων είναι χρονοβόρες, η πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας είναι δύσκολη, ενώ η αστυνομία και άλλοι κρατικοί φορείς δρουν μεροληπτικά και πολλές φορές αποθαρρυντικά ως προς την καταχώρηση παραπόνων/καταγγελιών.

Στο θέμα των Τουρκοκυπρίων, οι πολιτικές που εφαρμόζει το κράτος μετά την αποχώρηση της Τουρκοκυπριακής κοινότητας από την Κυπριακή Δημοκρατία το

1963 συντηρούν σε μεγάλο βαθμό τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου Τουρκοκύπριοι και Ελληνοκύπριοι δεν αντιμετωπίζονται ισότιμα. Τα δικαιώματα που έχουν οι Τουρκοκύπριοι ως Κύπριοι πολίτες είναι περιορισμένα με αποτέλεσμα να μεγεθύνεται το χάσμα ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Η Τουρκική γλώσσα δεν χρησιμοποιείται επαρκώς στους δημόσιους χώρους. Το ζήτημα της δωρεάν δημόσιας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στους Τουρκοκύπριους μετά το 2003 αποτέλεσε εστία ανάδυσης έντονων ρατσιστικών συμπεριφορών όταν ξέσπασε η οικονομική κρίση. Ο νόμος άλλαξε το 2003, για πολιτικούς λόγους, με αποτέλεσμα μεγάλος αριθμός Τουρκοκυπρίων να έρχονται στις ελεύθερες περιοχές για να επισκέπτονται τα δημόσια νοσοκομεία χωρίς χρέωση. Το γεγονός αυτό προκάλεσε τις έντονες αντιδράσεις των Ελληνοκυπρίων που θεωρούσαν ότι οι Τουρκοκύπριοι δεν έπρεπε να έχουν πρόσβαση στα δημόσια νοσοκομεία, καθώς δεν κατέβαλαν φόρους στην Κυπριακή Δημοκρατία. Ο νόμος άλλαξε και πάλι το 2014 καθώς μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και την εφαρμογή των πολιτικών λιτότητας επιβλήθηκαν κοινωνικοοικονομικά κριτήρια στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, τα οποία αποκλείουν τους Τουρκοκύπριους. Σε αυτά προστίθεται η παντελής έλλειψη σχολείων στις περιοχές που ασκεί έλεγχο η Κυπριακή Δημοκρατία, στα οποία να μπορούν να φοιτήσουν άτομα από την Μουσουλμανική κοινότητα.

Λόγω της μη επίλυσης του Κυπριακού προβλήματος, η ανάπτυξη χωριστών δομών και θεσμών εξουσίας στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, ιδιαίτερα μετά το 1974, βρίσκεται σε ένα παράνομο πλαίσιο που δεν αναγνωρίζεται από τη διεθνή κοινότητα. Έτσι, οι διεθνείς οργανισμοί που δεν αναγνωρίζουν το παράνομο καθεστώς δεν μπορούν να επηρεάσουν το θεσμικό πλαίσιο και τις πολιτικές που ακολουθούνται στη βόρεια Κύπρο. Ως εκ τούτου τα θέματα ρατσισμού, ρητορικής και συμπεριφορών μίσους βρίσκονται χαμηλά στην ατζέντα και η όποια εξέλιξη έρχεται με μεγαλύτερη καθυστέρηση.

Στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα οι θεσμοί δεν φαίνεται να βελτιώνονται στα θέματα των ατόμων ΛΟΑΤ, ή η όποια βελτίωση σημειώνεται με αργά βήματα. Μέχρι στιγμής, δεν υπήρξε συγκροτημένος τρόπος αντιμετώπισης των επεισοδίων ρητορικής ή εγκλημάτων μίσους, αφού δεν καταγράφονται πουθενά επίσημες καταγγελίες των θυμάτων, λόγω ακριβώς της κοινωνικής πίεσης που ασκείται. Περιστατικά συμπεριφορών μίσους και βίας καταγγέλλονται ανεπίσημα τόσο για το στρατό όσο και για την αστυνομία. Διακρίσεις εντοπίζονται και στο ζήτημα της εργοδότησης στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, όπου επίσης οι καταγραφές περιστατικών παραμένουν σε ανεπίσημο και όχι δημόσιο πλαίσιο.

Όσον αφορά στους μετανάστες, πρέπει να σημειώσουμε πως το κατοχικό καθεστώς μέχρι σήμερα δεν έχει καμιά νομοθετική ρύθμιση σε σχέση με άτομα που ζητούν άσυλο και δεν διαθέτουν καμιά νομική διαδικασία εξέτασης τέτοιων αιτήσεων, παρά την προστασία που παρέχει σε αυτούς τους ανθρώπους το διεθνές δίκαιο. Ολόκληρη η διαδικασία κατάθεσης αίτησης για άσυλο και εξέτασής της περνά μέσα από το γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ (UNHCR) για τους πρόσφυγες στην Κύπρο. Η παντελής έλλειψη νομικού υποβάθρου για τα δικαιώματα των προσφύγων/

αιτητών ασύλου στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, έχει σοβαρές αρνητικές συνέπειες όπως η απουσία νομοθετικών ρυθμίσεων αναφορικά με τα οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά τους δικαιώματα, σε ζητήματα στέγασης, εκπαίδευσης, εργασίας και υγείας.

4. Κοινωνικοί και πολιτικοί θεσμοί

Εκπαίδευση

Η εκπαίδευση αποτελεί, όπως και στις πλείστες κοινωνίες, έναν από τους πιο σημαντικούς θεσμούς αφού έχει καθοριστική συμβολή στη διαμόρφωση των μελλοντικών πολιτών κάθε κράτους. Το εκπαιδευτικό σύστημα στη Κύπρο, τόσο στην Ελληνοκυπριακή όσο και στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, χαρακτηρίζεται από εθνοκεντρισμό καθώς είναι απότοκο του εθνικιστικού κυρίαρχου λόγου και της δυαδικής αντίθεσης στην οποία στηρίζεται. Η εθνοκεντρική εκπαίδευση, καλλιεργεί το μίσος ανάμεσα στην Ελληνοκυπριακή και την Τουρκοκυπριακή κοινότητα, ενώ, ταυτόχρονα, κτίζει στερεότυπα για την ανωτερότητα του έθνους με αποτέλεσμα να ενθαρρύνει την αρνητική συμπεριφορά προς άτομα με διαφορετική καταγωγή. Επιπλέον, προωθείται η αποβολή του «σεξουαλικού άλλου» καθώς αναπτύσσεται ως κεντρικός άξονας της κοινωνίας, η θρησκεία και η οικογένεια.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στο μάθημα της Ιστορίας, ο εθνοκεντρικός χαρακτήρας του οποίου επιτρέπει στους αντίπαλους εθνικισμούς να αναπτύσσονται ελεύθερα στις συνειδήσεις των μαθητών. Όπως έχουν αποδείξει μελέτες που έγιναν στα βιβλία της ιστορίας, η έτερη κοινότητα ταυτίζεται ως εχθρός στο γενικότερο πλαίσιο της δυαδικής αντίθεσης «Τούρκος- Έλληνας», που έρχεται διαμέσου των αιώνων. Οι ειρηνικές περίοδοι συμβίωσης των δύο κοινοτήτων δεν αναφέρονται σχεδόν ποτέ, με αποτέλεσμα οι μαθητές να εμποτίζονται με αρνητικότητα και καχυποψία.

Θετικά καταγράφονται προς αλλαγή της υφιστάμενης αρνητικής κατάστασης, οι προσπάθειες που έγιναν από τις οργανώσεις Τουρκοκύπριων εκπαιδευτικών για αλλαγή των βιβλίων ιστορίας τα τελευταία χρόνια, οι οποίες ωστόσο έπεσαν στο κενό. Ανάλογη προσπάθεια για αλλαγή του μαθήματος της ιστορίας στα πλαίσια της αλλαγής του αναλυτικού προγράμματος έγινε και από την κυπριακή κυβέρνηση κατά την προεδρία Χριστόφια η οποία ωστόσο διακόπηκε μετά τις έντονες αντιδράσεις τόσο πολιτικών κομμάτων της δεξιάς όσο και της Εκκλησίας και της οργάνωσης των Ελλήνων δασκάλων.

Θρησκεία και Θρησκευτικοί Θεσμοί

Η θρησκεία αποτελεί σημαντικό κοινωνικό θεσμό στην Κύπρο. Αυτό ισχύει περισσότερο στην περίπτωση της Ελληνοκυπριακής κοινότητας αφού η συντριπτική πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων δηλώνουν πίστη στο Θεό. Αυτό δεν ισχύει στην περίπτωση των Τουρκοκυπρίων οι οποίοι δεν φαίνεται να ακολουθούν πιστά την Μουσουλμανική θρησκεία, ωστόσο επηρεάζονται από τα πρότυπα τα οποία είναι κτισμένα γύρω από αυτή.

Η Εκκλησία της Κύπρου αποτελεί τον μακροβιότερο θεσμό στο νησί και η άποψη που εκφράζει επηρεάζει σε πολύ μεγάλο βαθμό τους Ελληνοκύπριους τόσο σε ζητήματα πολιτικά όσο και κοινωνικά. Ο λόγος της Εκκλησίας, όπως αυτός εκφράζεται από την ανώτατη εκκλησιαστική ιεραρχία, όσον αφορά τα θέματα που εξετάζουμε, είτε άμεσα, είτε έμμεσα υποθάλλει αρνητισμό και εχθρότητα έναντι των ομάδων αυτών. Ιδιαίτερα αρνητική προσέγγιση εντοπίζεται έναντι των ΛΟΑΤ ατόμων καθώς σύμφωνα με τον Χριστιανισμό θεωρείται ότι διαπράττουν αμαρτήματα.

Η σχέση των Τουρκοκυπρίων με τη θρησκεία είναι φιλελεύθερη σε αντίθεση με τους Ελληνοκύπριους. Ως εκ τούτου, η θρησκεία έχει μικρότερη επιρροή όσον αφορά στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Εντούτοις, όσον αφορά στα άτομα ΛΟΑΤ φαίνεται πως η θρησκεία αποτελεί στοιχείο αρνητισμού και διακρίσεων. Το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ενισχυμένη δραστηριότητα ισλαμικών οργανώσεων έχει συντείνει στην ανάπτυξη θρησκευτικού συντηρητισμού, ο οποίος συμπληρώνει το παλιότερο εθνικιστικό πλαίσιο και θέτει τη δική του σφραγίδα στο τι είναι «κανονικό και αποδεκτό». Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι έχουν ιδρυθεί οργανώσεις θρησκευτικού χαρακτήρα οι οποίες προσπαθούν να αποτρέψουν την αποδοχή των ατόμων ΛΟΑΤ τόσο από το νόμο όσο και από την κοινωνία. Οι δραστηριότητες των οργανώσεων αυτών συχνά υποστηρίζονται από την κυβέρνηση των κατεχομένων.

Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, έχουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Ο λόγος των ΜΜΕ επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τον εθνικιστικό κυρίαρχο λόγο και διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο σε ότι αφορά την διατήρηση και την αναπαραγωγή στερεοτύπων και προκαταλήψεων.

Τα Ελληνοκυπριακά ΜΜΕ εκφράζουν ρατσιστικό λόγο όσον αφορά, κυρίως, στα θέματα των μεταναστών. Αυτό εντοπίζεται με διάφορους τρόπους. Για παράδειγμα όταν πρόκειται για κάποια εγκληματική ενέργεια με θύτη κάποιο μετανάστη, η καταγωγή του επαναλαμβάνεται συνεχώς, ενώ στη περίπτωση που ο μετανάστης είναι θύμα η είδηση συχνά αποσιωπάται. Επίσης, τα ονόματα των μεταναστών που χάνουν τη ζωή τους σε εργατικά ή τροχαία ατυχήματα στις περισσότερες περιπτώσεις δεν αναφέρονται δίνοντας την εντύπωση ότι ο θάνατος του ατόμου αυτού είναι κάτι που δεν πρέπει να απασχολήσει την κοινωνία. Ο ρατσιστικός λόγος των ΜΜΕ εντάθηκε στην περίοδο της οικονομικής κρίσης αφού πολύ συχνά χρησιμοποιείται έμμεσα το επιχείρημα ότι οι μετανάστες ευθύνονται για την αυξημένη ανεργία και πως λαμβάνουν δημόσια βοηθήματα εις βάρος του Κυπριακού λαού.

Πρέπει να υπογραμμίσουμε πως σχετικά με την κοινότητα ΛΟΑΤ και την πρόσφατη οργάνωση και ανάπτυξη της δράσης της δεν εκφράστηκε αρνητικός λόγος μέσω των Ελληνοκυπριακών ΜΜΕ. Δόθηκε χρόνος για συζήτηση του θέματος και τοποθέτηση των εκπροσώπων της ομάδας. Στον αντίποδα, ο ρόλος των ΜΜΕ στα κατεχόμενα σε σχέση με το ίδιο θέμα, τις περισσότερες φορές είναι αρνητικός, ουσιαστικά αντικατοπτρίζοντας το γενικότερο συντηρητικό πλαίσιο της τουρκοκυπριακής κοινωνίας. Βεβαίως, αυτό δεν ισχύει για όλα τα ΜΜΕ στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα. Αρκετά ΜΜΕ επηρεάστηκαν από την πορεία των συζητήσεων για τα θέματα των

ΛΟΑΤ ατόμων. Αυτή η δυναμική σχέση βοήθησε ώστε σταδιακά και ιδιαίτερα μετά την έγκριση της αποποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας, να εμφανίζονται πιο συχνά κείμενα, ειδήσεις και αναλύσεις σε ένα πιο προοδευτικό πλαίσιο, μακριά από τα παραδοσιακά στερεότυπα.

Κόμματα/ Οργανωμένες Ομάδες

Όπως διαπιστώνεται, τα Ελληνοκυπριακά κόμματα και οι οργανώσεις στο χώρο της (κεντρο)δεξιάς και της ακροδεξιάς είναι οι κύριοι εκφραστές ρητορικής, συμπεριφορών και εγκλημάτων μίσους. Υπογραμμίζεται το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία οργανωμένων εκφράσεων μίσους και βίας προέρχεται από οργανώσεις και κόμματα στο χώρο της δεξιάς και της ακροδεξιάς με το φασιστικό ΕΛΑΜ να έχει πρωταγωνιστικό ρόλο. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται επίσης έντονα στις κερκίδες των οργανωμένων οπαδών δεξιών σωματείων όπου εκδηλώνονται πολύ συχνά ρατσιστικές συμπεριφορές.

Κατά την περίοδο που διανύουμε, η ρατσιστική ρητορεία, έναντι κυρίως των μεταναστών φαίνεται να βρίσκει πρόσφορο έδαφος εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Πολιτικοί και κόμματα από τον ευρύτερο χώρο της δεξιάς και της ακροδεξιάς, προωθούν με το λόγο και τις πράξεις τους το μίσος έναντι των μεταναστών αφού τους χρησιμοποιούν ως αποδιοπομπαίους τράγους για τα προβλήματα της οικονομίας. Την ίδια ώρα πολιτικά πρόσωπα από το χώρο της δεξιάς και της ακροδεξιάς προωθούν την αντιπαράθεση μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Η στάση των συγκεκριμένων ατόμων και ομάδων, όσον αφορά την κοινότητα ΛΟΑΤ δεν διαφέρει αφού εκφράστηκαν έντονα σε πολλές περιπτώσεις με κορυφαίο παράδειγμα την αντιπορεία που διοργάνωσαν κατά την διάρκεια της πρώτης «πορείας υπερηφάνειας» που πραγματοποιήθηκε στην Κύπρο. Αξίζει ωστόσο, να σημειωθεί πως και στα δύο προαναφερθέντα ζητήματα σημαντικά τμήματα και πρόσωπα από το χώρο της δεξιάς κινούνται σε πιο φιλελεύθερα/ ανεκτικά πλαίσια.

Παρομοίως τάσσονται στα πιο πάνω ζητήματα τα κόμματα της δεξιάς και ακροδεξιάς στα κατεχόμενα. Η στάση τους έναντι της κοινότητας ΛΟΑΤ χαρακτηρίζεται από μίσος και φανατισμό, ενώ μέσω του εθνικιστικού λόγου καλλιεργούν το μίσος μεταξύ των δύο κοινοτήτων. Πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι η κατάθεση του νομοσχεδίου για αλλαγή του ποινικού κώδικα και κατάργηση της ποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας, αντιμετωπίστηκε με πάρα πολλές αντιδράσεις, οι οποίες εκφράστηκαν πιο έντονα στο δημόσιο χώρο από μερίδες της δεξιάς. Πολιτικά πρόσωπα από το χώρο της δεξιάς επιχειρηματολογούν πολύ συχνά και ενάντια στα δικαιώματα των ΛΟΑΤ ατόμων.

Συνοψίζοντας, προκύπτει το συμπέρασμα πως ο συντηρητικός χαρακτήρας της κυπριακής κοινωνίας, ο οποίος εντοπίζεται στα βαθιά ριζωμένα στερεότυπα και προκαταλήψεις, έχει καταστήσει δύσκολη την αποδοχή του «άλλου» όπως τον έχουμε ορίσει στο αναλυτικό πλαίσιο της παρούσας εργασίας. Η αργοπορία της δημόσιας συζήτησης σχετικά με την ρητορική, τις εκφράσεις και τα εγκλήματα μίσους έναντι των ομάδων που μελετήσαμε αποδεικνύει την αδυναμία της κοινωνίας και της πολιτείας να εντοπίσει και να αντιμετωπίσει αυτού του είδους τα ζητήματα. Η ένταξη

στην Ευρωπαϊκή Ένωση έφερε θετικές αλλαγές κυρίως όσον αφορά στο θεσμικό πλαίσιο. Οι αλλαγές αυτές, ωστόσο, δεν επέφεραν ουσιαστικά αποτελέσματα στην πραγματικότητα της κυπριακής κοινωνίας και ιδιαίτερα στις κοινωνικές νοοτροπίες παρά την βελτίωση που όντως παρατηρείται. Σημαντική ευθύνη σε αυτή την κατάσταση έχουν οι ίδιες οι κρατικές υπηρεσίες και θεσμοί οι οποίοι υστερούν στην εφαρμογή των πολιτικών αποδοχής/ένταξης του «άλλου» και καταπολέμησης των διακρίσεων και του ρατσισμού. Επιπλέον, σημαντικοί κοινωνικοί και πολιτικοί θεσμοί χρησιμοποιούν εθνικιστική ρητορική κάτι που προωθεί ρατσιστικές στάσεις και συμπεριφορές. Η ρητορική και εκφράσεις μίσους εντοπίζονται συχνά στην καθημερινότητα των Κυπρίων και είναι ως επί το πλείστον μη συνειδητές συμπεριφορές. Αντίθετα, τα εγκλήματα μίσους, εντοπίζονται σε μικρότερο βαθμό και προέρχονται συνήθως από οργανωμένους φορείς.

Η «ΕΚΘΕΣΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ, ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΜΙΣΟΥΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ» ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΕ 200 ΑΝΤΙΤΥΠΑ ΣΤΗ ΛΕΥΚΩΣΙΑ ΤΟ 2015 ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ QUALITY PRESS. Η ΠΛΗΚΤΡΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΙ Η ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΩΣΗ ΕΓΙΝΕ ΑΠΟ ΤΟ «ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ».
